

МАТИЦА СРПСКА
Темишварски одбор

The Timisoara Committee of the Matica Srpska

MATICA SRPSKA
Comitetul Timișoara

Фотографија на корицама
Српска саборна црква и Владичански двор у Темишвару

YU ISSN 0354-6721

ТЕМИШВАРСКИ ЗБОРНИК
THE TIMISOARA REVIEW
CULEGERE DE STUDII – TIMIȘOARA

8

Главни и одговорни уредник / Editor in-Chief /
Redactor șef și responsabil
Стеван Буџарски

Уредништво / Editorial Board / Redacția
*Академик Иван Алексејевич Чароџа (Белорусија), доц. др Ђорђе Ђурић,
др Бранка Кулић, проф. др Миља Радан*

Главни уредници

др Божидар Ковачек (1991–2000), *др Миодраг Јовановић* (2000–2005),

др Душан Појов (2005–2012), *Стеван Буџарски* (2012–)

НОВИ САД
2015

САДРЖАЈ
CUPRINS
CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ
ARTICOLE ŞI STUDII
ARTICLES AND TREATISES

Љубомир Степанов, Весна Степанов, <i>Статистички подаци о Србима у Румунији према државном попису 2011. године</i> [Datele statistice cu privire la Sârbii din România – Statistical data on Serbs in Romania] . . .	7
Миодраг Ћурушкин, <i>Пишање историјског Баната у односима Румуније и Србије током 1914–1915. године</i> [Chestiunea Banatului istoric în relațiile României și Serbiei în perioada 1914/15 – The question of the historical Banat region in the relations of Romania and Serbia during 1914–1915 years] .	27
Божидар Панић, <i>Срби у аустроугарском логору у Араду 1914–1918.</i> – Sârbii în lagărul austro-ungar din Arad 1914–1918 [The Serbs in the Austro-hungarian concentration camp in Arad 1914–1918]	39
Предраг Ристић, <i>Света тајна храма Мале браће светог Анџона Падовског у Араду, изграђеног 1900–1904.</i> [Taina sfântă a bisericii minorităților la Arad, construite în anii 1900–1904. – The holy secret of the minorites church in Arad, built between 1900–1904]	59
Стеван Бугарски, <i>Савез српских њевачких друштва у Румунији</i> [Uniunea societăților de cântări ale sârbilor din România – The Union of the Serbian singing societies in Romania]	67

ПРИЛОЗИ И ГРАЂА
NOTE ŞI DOCUMENTE
CONTRIBUTION AND MATERIALS

Зоран Марков, <i>Оружје знамених Срба из збирки Музеја Баната у Темишвару</i> [Arme ale unor personalități sârbe, păstrate în colecțiile Muzeului Banatului din Timișoara – Weapons of some Serbian historical figures, kept in the collections of the Museum of Banat in Timișoara]	79
Дејан Попов, <i>Свешћенство Епархије темишварске 1797. године (1)</i> [Statistica preoților din Episcopia Timișoarei în anul 1797 (1) – The clergy of the Diocese of Timișoara in 1797 (1)]	91
Жива Милин, <i>Мали ономастички Срба у Банатској Црној Гори (XVIII–XX век)</i> [Micul dicționar onomastic al sârbilor din Muntenegru Bănăţean (sec. XVIII–XX) – Small onomastic dictionary of the Serbs from the Banat Monte-	

negro (18 th – 20 th century) – Маленький ономастикон Сербов в Банатской Черногории (XVIII – XX в.)	111
Стеван Бугарски, <i>О њрослави сѣоџодишњице рођења Бранка Радичевића у Румунији</i> [Despre aniversarea în România a centenarului nașterii lui Branko Radičević – On the centennial anniversary in Romania of Branko Radičević's birth]	149
Стеван Бугарски, <i>Боравак и смрт њ кнеза Александра Карађорђевића у Темишвару</i> [Șederea și moartea cneazului Aleksandar Karađorđević la Timișoara – Prince Alexander Karađorđević's stay and death in Timișoara]	155
Игњатије Попов, <i>О њоседу Срба у Ченеју 1910. џодине</i> [Despre posesorii de pământuri la Cenei în anul 1910 – On the land owners of Cenei in 1910]	173
Дејан Јакшић, <i>Фонд Врџачке еѡархије у Архиву Војводине</i> [Fondul Eparhiei Vârșetului în Arhiva Voivodinei – The fund of the Diocese of Vrșac at the Archive of Voivodina]	183
Адријана Сида Мањеа, <i>Издавачки ѡдохваѡ Савеза Срба у Румунији 2013/14.</i> [Activitatea editorială a Uniunii sârbilor din România 2013/14 – The publishing activity of the Union of Serbs in Romania 2013/14]	189

СВЕДОЧАНСТВА
MĂRTURII
TESTIMONIES

Павле Станојевић, <i>О раду на сређивању архивске џрађе Срѡске ѡправославне еѡархије у Темишвару од 2011. до 2014. џодине</i> [Despre ordonarea materialului arhivistic al Episcopiei Ortodoxe Sârbe din Timișoara în perioada 2011–2014 – On the classification of the archive material of the Serbian Orthodox Diocese of Timișoara in the period 2011–2014]	199
--	-----

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ
CRITICĂ ȘI RECENZII
CRITIQUES AND REVIEWS

Драган Тубић, <i>Банайски алманах</i> , књ. 1–4, Савез Срба у Румунији, Темишвар 2010–2013.	215
Бранислав Поповић, Андреј Милин, Миодраг Милин, Цветко Михајлов, <i>Срби у Румунији за време комнизма: звучни архив и ѡриручник о сѡрадању / Sârbii din România în vremea comunismului</i>	217
Душан Ј. Попов, <i>Живот између корица једне књиге: Александар Никић – Шанса и одлучносѡ</i>	219
Александар Тумарић, <i>Државоѡворна идеја ѡројице срѡских великана: џрофа Ворђа Бранковића, Досѡеја Обрадовића и Саве Текелије. Зборник радова са међународнођа научнођ скуѡа: Темишвар, 11–12. новембра 2011.</i>	221
Сарадници у овом броју Зборника – Colaboratorii din prezentul număr al periodiceului – Collaborators in this issue of the Collection of Papers	225
Именски регистар – Indice de nume – Name Index	231
Географски регистар – Indice geografic – Geographic Index	237

Љубомир Сџејанов
Весна Сџејанов

СТАТИСТИЧКИ ПОДАЦИ О СРБИМА У РУМУНИЈИ ПРЕМА ДРЖАВНОМ ПОПISУ 2011. ГОДИНЕ

САЖЕТАК: У овом прегледу изведени су и систематизовани подаци о српском живљу у Румунији, према званично објављеним резултатима пописа обављеног 2011. године. Уз таблице и графиконе додата су минимална објашњења. Као закључак, већина показатеља уклапа се у општу појаву карактеристичну за целу државу. Највише су забрињавајући подаци који се односе на старосну структуру и наталитет. Из података, махом наведених упоредо са претходним пописима, у том правцу може се наслутити даљи неповољни развој српског становништва у Румунији.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: попис становништва, наталитет, број Срба у Румунији, узраст, удео Срба у целокупном становништву, удео Срба у националним мањинама.

Најновији попис становништва у Румунији обављен је 20. октобра 2011. године. У ствари, становништво је описивано од 20. до 31. октобра 2011. али се подаци односе на моменат „0” – 20. октобар.

Законску основу за попис чинили су: Хитна одлука Владе Румуније број 36/2007, Закон број 5/2008, Одлука Владе Румуније број 1502/2009. као и Правилник Европског парламента и Савета Европе бр. 763/2008.

На основу Одлука Владе Румуније бр. 680/2001. и бр. 504/2001, попис је урађен сходно принципу слободног изјашњавања испитаних особа, по свим ставкама, укључујући националност.

Пописом је обухваћено стабилно становништво, односно регистровани су румунски грађани са сталним местом боравка у земљи, чак и ако привремено бораве у иностранству, као и особе са страним држављанством или без држављанства које су на дан пописа имале привремени боравак у Румунији.

Званичне податке систематски је објавио Национални институт за статистику 1913. године.¹ Резултати пописа приказани су у територијалном

---

¹ România. INS, *Recensământul populației și al locuințelor – 20 octombrie 2011*, vol. I–III, București 2013.

профилу, по срединама и жупанијама, саобразно административно-територијалној подели Румуније на дан пописа, такође и по развојним регијама.

У овом прегледу издвојени су и по потреби коментарисани подаци који се односе на Србе.

1. Укупни број становника²

<i>Показатељ</i>	2002.		2011.	
	Број	%	Број	%
Свега становника	21.680.974	100.000.000	20.121.641	100.000.000
од тога: а) Румуни	19.399.597	89.477.510	16.792.868	83.460.000
б) припадници националних мањина	2.279.436	10.513.530	2.096.783	10.420.530
в) неизјашњени / нерасположиве информације	1941	0,008960	1.236.810	6,119470

У укупном броју становника Срба је било 18.076 душа, односно 0,008980%.

2. Резултати пописа становника по националностима³

Националност	Број становника	%
Румуни	16.792.868	83,46
Мађари	1.227.623	6,10
Роми	621.573	3,09
Украјинци	50.920	0,25
Немци	36.042	0,18
Турци	27.698	0,14
Руси Липовени	23.487	0,12
Татари	20.282	0,10
Срби	18.076	0,09
Словаци	13.654	0,07
Бугари	7336	0,04
Хрвати	5408	0,03
Грци	3668	0,02
Јевреји	3271	0,02
Чеси	2477	0,01
Пољаци	2543	0,01
Јевреји	1361	0,01
Остале народности	26.544	0,13
Нерасположиве информације	1.236.810	6,13
Укупно	20.121.641	100,00

² România. INS, *Recensământul populației și al locuințelor – 20 octombrie 2011*, vol. II, 2–3.

³ *Исцо*.

Од националних мањина најбројнији су Мађари: они представљају 36,88% свих мањина. Срби заузимају осмо место, односно 0,54% од свих 20 засебно регистрованих мањина.

У поређењу са резултатима пописа од 18. марта 2002. године, констатује се смањење укупнога броја становника, и још израженије смањење броја припадника националних мањина.

3. Распоред Срба према средини боравка.⁴ Све до пописа становника 1992. године већина Срба у Румунији живела је на селу. Према подацима пописа из 2011. године већина Срба живи у урбаној средини (у градовима и муниципијима). То није последица значајнијег померања становништва, него су у међувремену још нека насеља у којима живе Срби проглашена за градове (Рекаш, Гатаја, Фаџет, Нова Молдава).

Средина	Број Срба	%
Урбана	9073	50,19
Рурална	9003	49,81
<i>Укупно</i>	<i>18.076</i>	<i>100,00</i>

При одређивању средине где неко живи, имало се у виду стално место боравка убележено у личним документима (лична карта).

4. Синтезно стање српске мањине у Румунији према резултатима званичних пописа становника за раздобље 1930–2011.

Напомињемо да је попис из 1930. године био први званични попис становника по разграничењу након Светскога рата 1914–1918, урађен према научним и међународним стандардима дотичнога времена, и његови се резултати узимају као основа за сва каснија поређења.

При разматрању тих података треба имати у виду да у време 1930–1977. у обрасцима за попис није постојала засебна рубрика за Србе, већ су у истој рубрици уписивани Срби, Хрвати и Словенци (као конститутивни народи Југославије); по неком аутоматизму то је задржано дуго чак и после Другога светског рата.

Почев од 1992. године, упитници за попис имају засебну рубрику за Србе, и то је задржано и при пописима 2002. и 2011. године, тако да су тек од тада резултати релевантни. Поређење је, ипак, колико-толико могуће и за раније раздобље, јер су у заједничкој пописној групи Срби увек представљали око 85%.

⁴ *Истио*, 24–25.

Срби (до 1977: Срби, Хрвати и Словенци) 1930–2011.⁵

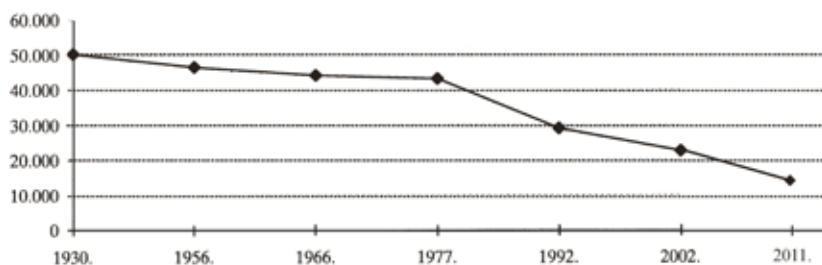
Година јойиса	Број јойисаних	Разлика ѿрема 1930.		Разлика ѿрема 2002.	
		Број	%	Број	%
1930.	50.310	–	100,00	–	100,00
1956.	46.517	-3793	92,46	-3793	92,46
1966.	44.236	-6074	87,93	-2281	95,10
1977.	43.180	-7130	85,82	-1056	97,61
1992.	29.080	–	–	–	–
2002.	22.561	–	–	-6519	77,58
2011.	18.076	–	–	-4485	80,13

Опажа се нагли пад укупнога броја Срба, Хрвата и Словенаца са просеком од око 1500 особа на деценију (у време 1930–1977. године око 15%). Изнад просека био је пад условљен допунски и Другим светским ратом (то важи и за већинско, румунско становништво).

Чињеница је да је 1992. године изјашњених Срба било 29.080, а деценију касније било их је само 22.561. То је највећи пад: 6519 српских житеља мање, односно 22,47%. Мала је утеха што је и укупни број становника Румуније од 2002. до 2011. умањен за милион и по (7,2%).

Не улазећи у детаљну анализу, напомињемо да су главни узроци опадања броја становника уопште следећи: нагло опадање наталитета, негативни салдо миграције (легалне и илегалне) у иностранство, асимилација (у случају националних мањина).

Графички приказ еволуције броја Срба, Хрвата и Словенаца у Румунији од 1930. до 1977, односно Срба од 1992. до данас, предочава изражено повећање стрмине пада почев од 1977. године.

5. Распоред Срба по жупанијама.⁶ Из синтезе резултата пописа становника 2011. године произилази да Срби живе широм целе Румуније; највише их је у Тамишкој жупанији – 10.102 становника, најмање у жупанији Ботошањ – свега један припадник српске мањине.

⁵ Исто, 3.

⁶ Исто, 49–126.

<i>Жупанија</i>	<i>Број Срба у жупанији</i>	<i>% од укупног броја Срба</i>
Арад	849	4,69
Бихор	26	0,14
Дамбовица	466	2,58
Долж	99	0,55
Караш-Северин	5036	27,86
Клуж	25	0,14
Мехединц	996	5,51
Сибију	22	0,12
Тамиш	10.102	55,89
Хунедоара	33	0,18
Муниципиј Букурешт	215	1,19
Остале жупаније	207	1,15
Укупно	18.076	100,000

Дакле, на територији Румуније највише Срба (93,95% од укупног броја) живи у четири жупаније: Тамиш, Караш-Северин, Арад и Мехединц. У жупанији Тамиш живи више од половине укупног броја становника српске националности у читавој Румунији.

За Србе у Банату историјски подаци указују на многовековно бивствовање; изван Баната их је 1930. било само у Букурешту. Распршивање Срба по целој Румунији (сада 6,05% односно 1093 житеља) уследило је углавном после Другога светског рата као последица државне политике: одређивање обавезног места боравка незгодним лицима, насилно депортовање у Бараган 1951, обавезно распоређивање на радна места широм државе након завршетка студија зависно од потреба националне привреде, отварање градилишта и слично. Погодовала је и околност што је у периоду 1950–1990. држава обезбеђивала боље животне и радне услове на подручјима у развоју и изградњи, тако да су понеки наши сународници и добровољно одлазили на та подручја, тамо махом заснивали породице и остајали.

Посебан је случај са главним градом Букурештом. Ту сада живи 215 душа. И у међуратном периоду ту је, уз староседеоце Србе, живела југословенска колонија. После *Резолуције Информбироа о ситању у Комунистичкој партији Југославије*, придошао је талас политичких емиграната из Југославије. Крајем XX века, као последица грађанског рата на територији бивше Југославије, доселио се и у Букурешт изван број југословенских грађана.

6. Упоредни преглед Срба по местима Баната.⁷ Ипак, средиште српског становништва у Румунији остаје Банат, где је оно присутно од давине у 56 места. У поређењу са претходним пописом, биланс је у 2011. години негативан за 51 од тих места. Највеће опадање бележи се у Темишвару, али

⁷ Љубомир Степанов, *Савез Срба у Румунији*, Темишвар 1997. За 2002. и 2011. годину подаци нису објављени по местима, а овде су наведени према информацијама које смо добили у жупанијским дирекцијама за статистику или посредством општина.

нагли пад се збио и у више наших традиционалних места: Варјаш, Велики Семиклуш, Велики Семпетар, Дета, Кетфељ, Мачевић, Наћвала, Немет, Рудна, Саравола, Свинаца, Сока, Српски Семартон, Стара Молдава, Фенлак, Ченеј.

Пораст броја Срба забележен је само у четири места: Кеча, Љупкова, Решица и Чанад, а износи укупно 136 душа, махом наших повратника из градова или досељеника из других села. Само у четири насеља Срби чине више од 80% од укупнога броја становника: Белобрешка, Дивић, Краљевац и Радимња. У 37 насеља Срби чине мање од 20% од укупнога броја становника. У 26 насеља Срби чине мање од 10% од укупнога броја становника, што је скоро 50% од укупнога броја насеља Баната где живе и Срби. Али има места где Срби чине сада мање од 5% становника, а то су: Арад (са Арад-Гајем), Велики Семиклуш, Кеча, Кнез, Мали Бечкерек, Мали Гај, Моноштор, Надлак, Овсеница, Парац, Печка, Рекаш, Решица, Темишвар, Толвадија, Чаково, Чанад.

<i>Место</i>	<i>1992. година</i>		<i>2002. година</i>		<i>2011. година</i>		<i>Разлика 2002–2011.</i>	
	Број	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%
Арад и Арад-Гај	554	0,3	602	0,3	425	0,3	-177	0
Белобрешка	622	87,4	566	81,2	477	84,1	-89	+2,9
Варјаш	837	20,8	501	12,4	359	9,3	-142	-3,1
Велики Семиклуш	586	4,5	452	3,5	367	3,0	-85	-0,5
Велики Семпетар	706	35,3	520	24,7	400	19,7	-120	-5,0
Гад	83	39,0	44	23,2	17	11,6	-27	-11,6
Дежан	74	30,2	16	6,0	12	5,4	-4	-0,6
Дента	228	10,4	167	7,4	124	5,7	-43	-1,7
Дета	459	7,1	328	5,7	247	4,5	-81	-1,2
Дивић	344	90,1	296	83,0	236	84,0	-60	+1,0
Дињаш	358	37,3	352	35,1	211	21,8	-141	-13,3
Ђир	102	15,1	63	9,2	54	8,1	-9	-1,1
Златица	357	41,9	263	28,2	225	34,	-38	+5,8
Иванда	214	39,7	148	24,2	71	11,0	-77	-12,3
Кетфељ	393	26,5	288	18,8	186	14,0	-102	-4,8
Кеча	80	4,4	48	2,5	52	2,8	+4	+0,3
Кнез	43	1,6	26	0,9	18	0,6	-8	-0,3
Краљевац	239	94,5	162	81,8	98	64,5	-64	-17,3
Лесковица	319	73,8	281	61,8	171	60,0	-110	-1,8
Луговет	409	59,3	333	47,1	286	54,6	-47	+7,5
Лукаревац	30	28,8	41	33,1	11	10,4	-30	-22,7
Љупкова	489	37,2	412	26,5	580	47,8	+168	+21,3
Мали Бечкерек	117	5,1	61	2,5	51	1,8	-10	-0,7

Мали Гај	11	5,3	8	4,1	5	2,8	-3	-1,3
Мачевић	643	89,6	492	76,4	366	70,5	-126	-5,9
Моноштор	62	4,4	24	1,2	11	0,1	-13	-1,1
Мунара	43	14,3	29	8,6	27	5,5	-2	-3,1
Надлак	56	0,7	19	0,2	11	0,1	-8	-0,1
Наћвала	366	24,4	175	3,7	115	13,7	-60	-20,0
Немет	298	37,8	185	22,9	124	14,6	-61	-8,3
Овсеница	14	4,1	18	4,8	–	–	-18	–
Парац	88	4,6	60	3,4	44	2,0	-16	-1,4
Петрово Село	301	77,8	218	65,7	136	48,4	-82	-7,3
Печка	51	0,4	33	0,2	8	–	-25	–
Пожежена	305	22,0	321	23,0	173	15,9	-148	-7,1
Радимња	504	83,7	481	81,4	408	81,4	-73	–
Рекаш	40	0,8	97	1,9	–	–	-97	–
Решица	244	0,3	217	0,2	340	0,5	+123	+0,3
Рудна	337	51,4	164	22,1	115	15,8	-49	-6,3
Саравола	355	14,4	236	9,3	194	7,4	-42	-1,9
Свеница	1138	70,1	1011	63,4	835	90,3	-176	+26,9
Сока	275	51,4	124	23,2	82	19,1	-42	-4,1
Соколовац	647	77,0	557	64,0	436	63,6	-121	-0,4
Српски Семаргон	816	84,3	461	45,9	328	35,6	-133	-10,3
Станчево	313	56,6	241	59,2	137	35,3	-104	-23,9
Стара (Нова) Молдава	1782	15,1	1423	12,3	1016	8,7	-402	-3,6
Темишвар	7616	2,3	6271	2,0	4843	1,5	-1428	-0,5
Толвадија	62	5,5	37	3,5	22	2,1	-15	-1,4
Торња	87	7,5	50	5,1	35	3,0	-15	-2,1
Улбеч	196	6,7	175	5,9	135	4,4	-40	-1,5
Фенлак	396	11,4	224	6,5	162	6,0	-62	-0,5
Фењ	171	14,6	120	10,2	97	8,1	-23	-2,1
Чаково	110	3,7	75	2,7	57	2,1	-18	-0,6
Чанад	401	10,1	266	3,7	269	6,4	+3	+2,7
Ченеј	712	32,9	532	26,3	428	24,2	-104	-2,1
Базјаш	–	–	–	–	27	44,3	+27	–
Шенђурац	179	21,7	82	10,7	55	10,8	-27	+0,1
<i>Укујно</i>	26.262	–	20.396	–	15.719	-77	-4677	–

Изложено опадање броја Срба у Банату током 1992–2011. није условљено њиховим расељавањем широм Румуније, јер је и стање у целој Румунији сасвим слично:

Упоредни територијални преглед Срба у Румунији

	1992.	2002.	Разлика 1992–2002.	2011.	Разлика 2002–2011.
Банат	26.262	20.396	-6519	16.983	-3413
Остала места	2818	2165	-653	1093	-1072
Укупно	29.080	22.561	-6519	18.076	-4485

Нагло опадање српског становништва пропраћено је и демографским старењем, пошто је због умањеног наталитета порастао удео особа старијих од 60 година.

Посебни проблем искрсава у већим местима где је број Срба мали, а то су градови или седишта општина. Ту су они удаљени једни од других, теже комуницирају и зато је процес однорађавања изразитији.

Али у Банату постоје и места где су Срби малобројни, махом позније насељени, и немају своју организовану заједницу.

Насеља са српским живљем, а без традиционалне српске заједнице

<i>Место</i>	Бр.		<i>Место</i>	Бр.
Арадска жупанија, свега	55		Тамишка жупанија, свега	764
Караш-северинска жупанија, свега	302		Рекаш	69
Оравица	69		Думбравица	59
Бокша	33		Ђирок	53
Сушка	26		Гирода	39
Карашево	22		Лугож	34
Карансебеш	21		Жомбољ	31
Остала места	131		Перјамош	30
Жупанија Мехединц, свега	161		Шаг	30
Оршова	74		Велики Тополовац	33
Дробета Турну-Северин	55		Гатаја	27
Остала места	32		Кишода	21
			Остала места	338

Занимљива је, међутим, еволуција броја Срба у Темишвару. Када су били најмање бројни, имали су највећи проценат у целокупном становништву града, а када су били најбројнији, имали су један од најмањих процената у целокупном становништву града, који је затим и даље опадао.

Срби у Темишвару⁸

<i>Година</i>	<i>Број Срба</i>	<i>% од укупног броја становника</i>
1854.	1770	8,6
1880.	1752	5,2
1910.	2482	4,7
1930.	2156	2,4
1940.	2498	2,3
1956.	3065	2,2
1977.	6268	2,2
1992.	7748	2,3
2002.	6271	2,0
2011.	4843	1,6

Вредност ове таблице је условна, јер се Темишвар као град ширио и укључивао је поступно приградска насеља, па је тако малтене при сваком попису имао друкчије подручје, те су као Темишварци пописивани и Срби који су на претходном попису припадали некој засебној општини.

Неспорно је ипак да је до вртоглавог пораста броја Срба у граду на Бегеју дошло као последица развоја индустрије, пропадања села због колективизације и стимулативне урбанизације. Цели овај прилив догодио се на штету наших села, а никако не природним растом. Наглим преласком значајног дела српског живља из села у градове, дошло је до разбијања наше традиционалне сеоске заједнице. У новим срединама Срби нису успели да васпоставе чврсту мањинску заједницу, и то су били почечи претапања у већинско, румунско окружење.

У наше доба Срби су и у Темишвару у опадању, како у апсолутном броју тако и релативно. За једну деценију, у размаку од претпоследњег до последњег пописа, њихов број је умањен за 1428 особа.

Срби у Румунији су већином православци. У одговарајућој таблици пописа јављају се за Србе рубрике „Српска православна вероисповест“, „Православна вероисповест“ и „Староверска вероисповест“. Посреди су, највероватније, баналне грешке пописивача, који су побркали појмове. Зато би у овој таблици све три рубрике требало ујединити, те разматрати као да је Срба православаца 17.191, односно 95,11%. Као римокатолици изјаснило се 219 особа; то би могли бити Карашевци који су се определили као Срби. Благ пораст броја региструју припадници неопротестантских верских заједница (3,13%).

⁸ *Temeschburg – Temesvar – Timișoara*, Karlsruhe 1994.

Српско становништво према вероисповести⁹

<i>Редни број</i>	<i>Вероисповест</i>	<i>Број верника</i>	<i>%</i>
1	Српска православна	11.112	61,47
2	Православна	6007	33,23
3	Римокатоличка	219	1,21
4	Баптистичка	200	1,11
5	Пентикостална	130	0,72
6	Хришћани по јеванђељу	73	0,40
7	Староверска	72	0,40
8	Унијатска	32	0,18
9	Адвентистичка	25	0,14
10	Муслиманска	24	0,14
11	Јеховини сведоци	20	0,11
12	Остале вероисповести	93	0,51
13	Без вере и атеисти	35	0,19
14	Недоступни подаци	34	0,19
	Укупно	18.076	100,00

Већини Срба (90,34%) матерњи језик је српски. Ипак, 9,23% Срба има као матерњи језик румунски. Само око 1,00% Срба има као матерњи неки други језик, сем српског и румунског. Сама чињеница да 9,66% Срба има други матерњи језик, не више српски, прави је доказ да се ми полако утапамо у околну средину, односно да је то последица природне асимилације.

Српско становништво према матерњем језику¹⁰

<i>Матерњи језик</i>	<i>Број становника</i>	<i>%</i>
Српски	16.329	90,34
Румунски	1666	9,23
Мађарски	46	0,25
Немачки	16	0,08
Остали	15	0,08
Нерасположив податак	4	0,02
Укупно	18.076	100,00

С друге стране, такође према попису, српски језик није матерњи само Србима. Године 2011. свега 476 становника Румуније који нису Срби изјавило је да им је матерњи језик српски. Међу њима најбројнији су Румуни, а то само потврђује закључак о природној асимилацији.

⁹ România, INS, *Recensământul populației și al locuințelor–20 octombrie 2011*, vol. II, 308–309.

¹⁰ *Исцито*, 234–235.

Остали становници Румуније са српским матерњим језиком¹¹

<i>Народносћ</i>	<i>Број</i>	<i>%</i>
Румуни	343	72,06
Роми	59	12,39
Немци	17	3,57
Мађари	15	3,15
Остали	36	7,57
Недоступни подаци	6	1,26
Укупно	476	100,00

Развијени преглед према узрасту и полу састављен је расподелом пописаних Срба у 16 старосних група, са петогодишњим распоном. Прва група обухвата децу од 0 до 4 године, а последња особе старије од 74 године.

Српско становништво према узрасту и полу¹²

<i>Узраст</i>	<i>Свеџа</i>	<i>%</i>	<i>Мушки</i>	<i>%</i>	<i>Женски</i>	<i>%</i>
0–4 год.	395	2,18	182	2,05	213	2,31
5–9 год.	500	2,77	280	3,15	220	2,39
10–14 год.	625	3,46	327	3,68	299	3,25
15–19 год.	750	4,15	397	4,47	353	3,84
20–24 год.	1033	5,71	563	6,34	470	5,11
25–29 год.	851	4,71	474	5,34	377	4,10
30–34 год.	954	5,28	520	5,86	454	4,72
35–39 год.	1176	6,51	686	7,73	490	5,32
40–44 год.	1473	8,15	816	9,19	657	7,14
45–49 год.	1008	5,57	575	6,47	433	4,71
50–54 год.	1360	7,52	712	8,02	648	7,05
55–59 год.	1603	8,87	779	8,77	824	8,96
60–64 год.	1783	9,86	839	9,45	944	10,26
65–69 год.	1139	6,30	515	5,80	624	6,78
70–74 год.	1205	6,67	469	5,28	736	8,00
75–79 год.	167	5,90	374	4,21	693	7,54
80–84 год.	736	4,07	253	2,85	483	5,25
85 и преко	417	2,32	118	1,31	299	3,28
Укупно	18.076	100,00	8879	100,00	9197	100,00

Најбројнија група је од 60 до 64 године, а најмалобројнија од 0 до 4 године.

¹¹ *Исџо*, 234.

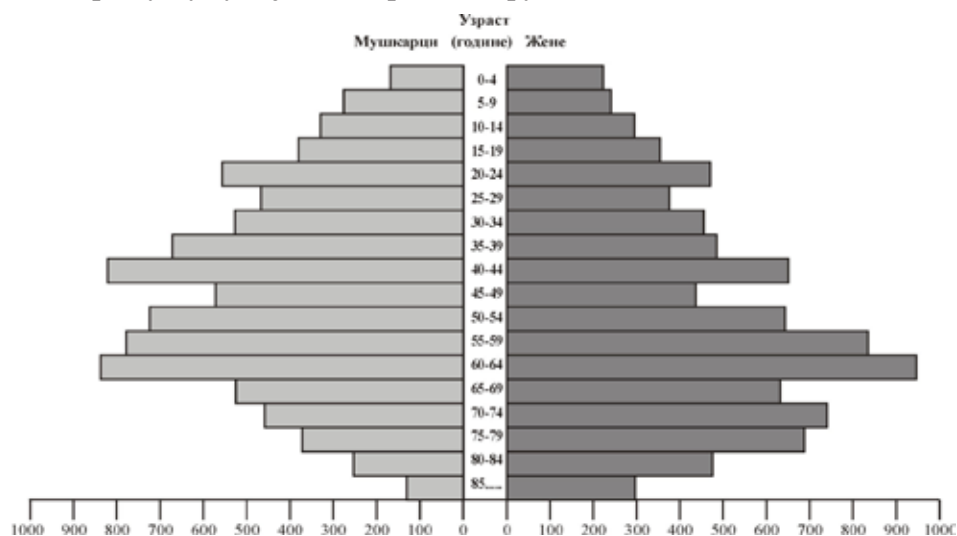
¹² *Исџо*, 42.

Нагли пад наталитета уследио је после 1993. године, и та појава није прекинута. То може да буде последица либерализације планирања породице (легализација прекида трудноће на захтев) после 1989. године, али је и последица физичког смањења броја припадника наше народности, такође и њиховога старења (преко 61% Срба старији су од 40 година).

Ако групишемо наше сународнике према животној доби, констатујемо да их је највише у групи одраслих (56,97%) а најмање је деце од 0 до 14 година (8,41%). Треће доба (преко 60 година) заузима више од трећине (34,62%).

Облик пирамиде на стаблу живота указује на чињеницу да је српска мањина захваћена наглим и систематским процесом старења. Постоји извесно уравнотежење међу половима, с тим што су жене бројно превагнулe у старијим годинама.

Срби у Румунији по старосним групама и половима

Српско становништво по способности да рађа децу¹³

Узраст	Свега особа		Од тога			
	Број	%	Мушки	%	Женски	%
Деца и омладина (од 0 до 19 год.)	2271	12,56	1335	15,94	1085	11,80
Биолошки способни да рађају: 20–44 год.	5487	30,35	3059	34,45	2428	26,40
Биолошки неспособни да рађају: 45 год. и више	10,318	57,09	4485	50,51	5684	61,80
Укупно	18.076	100,00	8879	100,00	9197	100,00

¹³ *Исцо.*

Дакле, по способности за рађање деце, према међународним стандардима класификације, произилази да је 2011. године тек око 30,00% припадника српске националне мањине теоретски било способно да рађа. Код женског пола овај је проценат још мањи: 26,40%, а то суштински утиче на наталитет.

Из летимичног прегледа школске спреме произилази да је велика већина Срба (99,19%) писмена. Са завршеном школом разних ступњева има их чак 98,38%. Најмање 10 разреда има 55,27% наших сународника. Године 2011. високу наставу имало је завршену 2716 Срба (15,81%). У поређењу са осталим грађанима Румуније, Срби у том погледу заузимају треће место (после Јевреја и Мађара).

Срби старији од 10 година према школској спреми¹⁴

Показатељ	Број	%
<i>Укупно</i>	<i>17.181</i>	<i>100,00</i>
од тога:		
Висока настава	2716	15,81
Постгимназијска	445	2,59
Виша гимназија	4329	25,20
Професионална школа	2005	11,67
Нижа гимназија	5198	30,25
Основна школа (I–IV разред)	2194	12,77
Без завршене школе	154	0,90
Аналфабета	140	0,81

Преглед омладине која се школује изгледа овако:

Срби старији од 6 година који се школују¹⁵

Ниво школске установе	Број	%
Срби који похађају неку школску установу	2273	100,00
Високошколска установа	701	30,84
Постгимназијска	34	1,50
Виша гимназија (IX–XII раз)	612	26,92
Професионална школа	10	0,44
Нижа гимназија (V–VIII раз)	504	22,17
Основна школа (I–IV раз)	412	18,13

Међутим, не похађају сва српска деца српске школе.

По половима, мушкарци су бројнији у категорији од професионалне школе навише, а женске од ниже гимназије наниже.

¹⁴ *Истио*, 504.

¹⁵ *Истио*, 590.

Од укупнога броја Срба у Румунији 2011. године само је половина (49,74%) била у брачном односу.

Срби према грађанском стању¹⁶

Грађанско стање	Број	%
А. Легално брачно стање		
Неожењени/неудате, свега (од тога у договорној заједници)	5436 (629)	30,02 (3,50)
Ожењени/удате	8981	49,68
Удовци/удовице	2787	15,47
Разведени/разведене	872	4,83
Укупно	18.076	100,00

Неожењени/неудате најбројнији су и имају од 20 до 29 година, а ожењени/удате од 30 до 64 година. На најновијем попису појавила се нова категорија: особе у договорној заједници (некада се то називало „дивљим браком”). У тој категорији Срба има 3,50%, што је релативно мало и апсолутно добро, јер наши сматрају брак језгром друштва.

Приликом пописа становника 2011. године посебно су убележене све Српкиње старије од 15 година, независно од њиховога брачног стања. Оне су разврстане у две групе: које су родиле живу децу и које нису родиле живу децу (вид. табелу испод). Свега је 5969 Српкиња родило живу децу, а то је 70,51% од укупнога броја. Свега је рођено 10.455 живе деце, што би значило просек од 1752 детета на 1000 породица.

Српкиње старије од 15 година које су родиле живу децу¹⁷

Показатељ	Број	%
Жене старије од 15 година	8465	100,00
Жене које нису родиле живу децу	2496	29,49
Жене које су родиле живу децу	5969	70,51
једно дете	2657	44,51
двоје деце	2566	42,99
троје деце	505	8,46
четворо деце	152	2,55
петоро деце	52	0,87
шесторо деце	22	0,37
седморо и више деце	15	0,25
Свега деце	10.455	100,00

¹⁶ *Исио*, 344.

¹⁷ *Исио*, 406–407.

Ако пратимо број деце коју су Српкиње родиле појединачно, велика већина њих (87,50%) има једно дете или два детета; само 8,46% Српкиња родило је три детета; десеторо и више деце родиле су свега три Српкиње.

Такав прираштај недовољан је чак и за просту репродукцију и угрожава биолошки, физички опстанак Срба на овим просторима.

Приликом пописа, становништво Румуније је разврстано и у зависности од економске ситуације, и то у две велике групе: активно становништво (свега) и пасивно становништво. Срба у активном положају има 42,12%, а у пасивном чак 57,88%.

Српско становништво према економској ситуацији¹⁸

Показатељ	Број	%
Активно становништво, од тога:	7627	42,12
запослени	7168	93,98
незапослени	459	6,02
траже ново радно место	324	70,59
траже прво радно место	135	29,41
Неактивно становништво	10.449	57,88
Укупно	18.076	100,00

Од активних становника Срба велика већина њих је уопслена (93,98%), док је број незапослених (званично) био свега 459 особа, много испод државног просека. Пасивно становништво је пропорционално бројно, и у оквиру ове категорије најбројнији су пензионери (56,43%), ученици и студенти.

Неактивно српско становништво¹⁹

Показатељ	Број	%
Укупно	10.449	100,00
Ученици и студенти	2065	19,76
Пензионери	5896	56,43
Домаћице	974	9,32
Особе које издржавају друге особе	739	7,07
Особе које издржава држава или приватне организације	172	1,65
Особе које се издржавају из других извора	125	1,20
Друге ситуације	478	4,57

Од Срба који привређују, 68,93% њих је запослено у некој фирми, 797 су породични радници у сопственом домаћинству; приватних предузетника има 1365.

¹⁸ *Исио*, 612.

¹⁹ *Исио*, 613.

Српско становништво према професионалном статусу²⁰

Професионални статус	Број особа	%
Укупно, од <i>шоџа</i>	7168	100,00
– запослени	4941	68,93
– власници	62	0,86
– посленици на „лични рачун“	1365	19,05
– чланови кооперативе	3	0,04
– чланови породичних задруга	797	11,12

Српско становништво које привређује, према занимањима је подељено у више група: најбројнији су земљорадници (28,08%), следе занатлије и квалификовани радници, техничари и мајстори, док стручњаци са интелектуалним и уметничким занимањима заузимају 17,95%.

Српско становништво које привређује, према занимањима²¹

Показатељ	Број	%
Укупно ујослених, од <i>шоџа</i>:	7168	100,00
– у законодавним и извршним органима, руководиоци и виши чиновници	196	2,73
– стручњаци у разним доменима	1287	17,95
– техничари и остали стручњаци у техничком домену	591	8,24
– административни чиновници	341	4,76
– намештеници у домену услуга	858	11,97
– квалификовани радници у домену пољопривреде, шумарства и риболова	213	28,08
– квалификовани радници	938	13,08
– оператери на машинама и инсталацијама	528	7,37
– неквалификовани радници	416	5,81

Упоређујући ове податке са просеком за целу Румунију, произилази да су Срби у знатно бољем положају.

Активно српско становништво је разврстано и према привредним гранама где је запослено. Највише их је у пољопривреди (31,53% односно 2260 особа). Следи затим прерађивачка индустрија где је запослено 16,71% активних Срба и Српкиња. Трговина и услуге упосиле су 10,07% наших активних сународника. У настави раде само 442 особе.

Резултати пописа показују и удаљеност радних места од места становања. Већина Срба, 83,41%, има радно место у месту боравка, док 1,90% путује у другу жупанију. По први пут појављује се податак да 1,56% Срба има радно место у другој држави.

²⁰ *Исио*, 642.

²¹ *Исио*, 620–621.

Показатељ	Број	%
Укујно	7168	100,00
у месту боравка	5979	83,41
у другом месту у жупанији	941	13,13
у другој жупанији	136	1,90
у другој држави	112	1,56

Закључна разматрања. Већина показатеља за Србе уклапа се у општи тренд карактеристичан за целу Румунију. Највише су забрињавајући показатељи који се односе на старосну структуру и наталитет.

Још једна табела биће од користи за синтезне закључке.

Синтезни приказ српског становништва према узрасту и полу²²

Узраст	Број	%	Мушки	%	Женски	%
Деца (0–14)	1521	8,41	789	8,87	732	7,96
Омладина (15–19)	750	4,15	397	4,47	353	3,84
Свега (0–19)	2271	12,56	1186	13,34	1085	11,80
Потенцијално активни (20–59)	9458	52,32	5125	57,72	4333	47,10
Стари (60 и више)	6347	35,12	2568	28,92	3779	41,10
Укујно	18.076	100,00	8879	100,00	9197	100,00

1. *Индекс старицења*, као однос становништва преко 60 година и становништва до 19 година:

а) За укупни број становника: $6347 : 2271 \times 100 = 279,48\%$

б) За мушке: $2568 : 1186 \times 100 = 216,53\%$

в) За женске: $3779 : 1085 \times 100 = 348,29\%$

Показатељ је неповољан у сва три случаја: у просеку има скоро трипут више стараца од омладине (279,48%); још неповољнији је однос код жена, где на сваку девојчицу и омладинку долазе три и по старице (348,29%). Све је мање младости међу Србима у Румунији.

2. *Сийен зависности*, као збир деце и старих у односу на потенцијално активно становништво износи:

$$(6347 + 1521) : 9458 \times 100 = 83,19\%$$

Овај показатељ и није сасвим лош, јер је још увек мањи од 100%. Он указује на чињеницу да сваки потенцијално активни Србин треба да обезбеди у просеку опстанак за 0,8 неактивних.

Опште је прихваћено да је средина која има више од 10% чланова старијих од 60 година остарела средина. Ми имамо 35,12% сународника старијих од 60 година.

²² *Ишио*, 42.

Критични тренутак за будућност нације настаје када број становника испод 19 година буде мањи од 20%. Српско становништво у Румунији млађе од 19 година представља само 12,56%.

Који су изгледи за обнову становништва просудићемо по броју деце.

Српске породице према броју деце²³

Година	Без деце	1–2 дејетца	3–4 дејетца	5–6 деце	Више од 6 деце	Свежа породица
1940.	2086	5667	1836	401	51	10.040
2002.	2728	6690	861	103	35	10.417
2011.	2496	5223	657	74	15	8465

Ово поређење опет није строго прецизно, јер подаци за 1940. годину обухватају само подручје Православне српске епархије темишварске, дакле Банат, док подаци за 2002. годину обухватају све Србе у Румунији. Ипак, пошто и сада ван подручја Епархије темишварске живи свега 3,59% Срба, може се (уз малу вероватноћу да се погреша за 1 или 2%) језиком бројки утврдити да се број породица са више деце смањило: за 53,10% (породице са 3–4 детета), за 74,31% (породице са 5–6 деце), за 31,33% (породице са више од 6 деце).

Пошто не располажемо потпуним подацима о броју рођених и умрлих за 2011. годину, за даља израчунавања користићемо и метод процене, односно уопштавања.

Срби у Румунији у великој већини су православци. Према парохијским извештајима Православне српске епархије темишварске за 2011. и 2012. годину, стање је следеће:

Статистички преглед Епархије темишварске²⁴

Показатељ	2011.	2012.
Број верника	16.308	16.541
Број крштених	126	127
Број венчаних	65	65
Број умрлих	409	378

Ако узмемо у обзир вредности из ове таблице (и поједноставимо их у смислу да број крштених сматрамо једнак броју рођених, а да је стање важеће за све Србе у Румунији), можемо израчунати још неколико синтетских показатеља за годину 2011.²⁵

²³ За годину 1940. подаци према: Слободан Костић, *Срби у румунском Банату. Историјски, бројни економско-привредни преглед 1940. године*, Темишвар 1941, 104.

²⁴ Према подацима које је Канцеларија Епархије темишварске доставила ауторима.

²⁵ Методологија прилагођена према: Стеван Бугарски, *Семаршонски лепојиси, Књижа дружа*, Темишвар 2004, 365–367.

1. *Ойциџа сџоџа смрџносџи*, као однос броја смртних случајева и броја становника била је:

$$409 : 16.308 \times 1000 = 25,08\%$$

односно, на сваких 1000 наших сународника умрло је 25.

2. *Ойциџа сџоџа наџалиџеџа*, као однос броја рођења и броја становника била је:

$$126 : 16.308 \times 1000 = 7,73\%$$

односно, рођено је скоро 8 деце на 1000 становника.

3. *Природни џрираџџај*, као алгебарски збир броја рођених и броја умрлих:

$$126 - 409 = -283$$

негативан је, односно број умрлих знатно је изнад броја рођених (на три умрла, један рођен).

4. *Сџоџа џприродноџ џрираџџаја*:

$$(126 - 409) : 16.308 \times 1000 = -17,35\%$$

изражено је неповољна, што би теоретски значило да нас за око 70 година више неће бити на овим просторима са одредницом: Срби.

Међутим, има ту и доста теоретских претпоставки, те се понадајмо да их живот неће све потврдити; не може се, међутим, са овога временског одстојања поуздано тврдити да наше живљење неће кренути и неким другим токовима.

DATELE STATISTICE CU PRIVIRE LA SÂRBII DIN ROMÂNIA (conform recensământului oficial din anul 2011)

Ljubomir Stepanov, Vesna Stepanov

Rezumat

Ultimul recensământ al populației și locuințelor din România a avut loc în anul 2011, iar datele finale oficiale au fost publicate în 2014. Autorul Ljubomir Stepanov a urmărit rezultatele recensămintelor oficiale din anii 1992 și 2002, procedând acum în același mod cu recensământul din 2011. În lucrare sunt extrase și sistematizate, sub formă de tabele și grafice, datele referitoare la populația sârbă din România. Explicațiile însoțitoare sunt reduse la minimum, datele fiind concludente de la sine. Majoritatea indicatorilor se circumscriu tendințelor caracteristice pentru întreaga țară, fiind sub aspect propriu-zis demografic în mare parte negative. În cadrul populației sârbe apar ca deosebit de îngrijorătoare valorile indicatorilor refritori la vârstă și la natalitate. Datele sunt comparate cu cele din recensămintele anterioare, începând cu cel din anul 1930 și se încearcă o privire de ansamblu asupra evoluției de până acum, cât și una de perspectivă.

STATISTICAL DATA ON SERBS IN ROMANIA
(According to the official census conducted in 2011)

Ljubomir Stepanov, Vesna Stepanov

Summary

The last census of population and housing in Romania was conducted in 2011, its final official results being published in 2014. The author, Ljubomir Stepanov, followed in detail the results of the official censuses in 1992 and 2002 and applied the same methodology to 2011 census. The paper contains – presented in form of tables and graphs – excerpts from the official results concerning Serbian population in Romania. The data being conclusive by themselves, additional explanations are minimal. Most of the demographic indicators agree with the tendencies characteristic for the country as a whole and are in the main negative. Among Serbian population, particularly worrying are the indicators concerning age and natality. The values are compared to the ones recorded in the previous censuses, starting with 1930. The author offers an overview on the evolution of Serbian population in Romania up to the present, as well as some expectations for the future.

Миодраг Ђурушкин

ПИТАЊЕ ИСТОРИЈСКОГ БАНАТА У ОДНОСИМА РУМУНИЈЕ И СРБИЈЕ ТОКОМ 1914–1915. ГОДИНЕ

САЖЕТАК: Одмах по избијању Великога рата Европа је прижељкивала и очекивала распад Аустроугарске. Настала је природна тежња матичних земаља да припоје делове насељене њиховом народношћу. Посебна тешкоћа искрсла је у вези са мешовито националним областима, какав је био и Банат, пошто су на њега истовремено полагали право и Мађари, и Румуни, и Срби. Исход поделе након рата углавном је познат, а у раду се износи, на основу историјских докумената, детаљи дипломатских закулиских радњи румунске и српске стране пре уласка Румуније у рат.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Банат, Велики рат, Нишка декларација, пројекти за поделу и разграничење, Никола Пашић, Николај (Велимировић).

Сходно резултатима државнога пописа у Угарској 1910. године, почетком XX века у историјском Банату је живело 1.366.218 становника; етничко шаренило било је изражено: у становништву је било заступљено чак 16 народности; најкрупнији удео имали су Румуни, Немци, Срби и Мађари [Ioan Munteanu, 2006: 283]. Убрзо после избијања Светскога рата 1914. дипломатија Србије, коју је предводио Никола Пашић, премијер и министар спољних послова, установила је ратне циљеве Србије, пошто је преовладало убеђење да модерни ратови не могу трајати дуже од два-три месеца и уздавало се у то да ће и овај рат бити окончан убрзо по свом избијању 15. јула 1914. [Милорад Екмечић, 1990: 208]. После победе војске Краљевине Србије у Церској битки 8. августа 1914. порасло је уздање Срба у сопствене снаге и порастао је углед Србије у аустроугарским областима где су Срби живели.

У окружности Министарства спољних послова Србије од 22. августа 1914. саопштени су предстваништвима Србије циљеви за које се војска бори. Главни циљ Србије био је стварање централизоване државе на западу Балканскога полуострва као непремостиве препреке за немачку експанзију ка Истоку. У нову јужнословенску државу предвиђало се да буду укључена сва насеља у којима живе Срби, Хрвати и Словенци, то јест историјске провинције Србија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Словенија, Срем, Бачка, Банат и Далмација. Српски дипломати су упозорени да би на Банат и Румунија могла полагати право, позивајући се на историјско начело и удео Румуна у њеном становништву. Сматрало се да европско јавно мњење треба припремити за српски интерес, особито што су на јужнословенски етнички простор тери-

торијално претендовали сви суседи Србије. У том смислу састављен је списак од 28 научника, већином београдских универзитетских професора, који ће водити просрпску пропаганду у Лондону, Паризу, Риму и Петербургу. У том обимном колективу нашли су се: историчар и географ Јован Цвијић, историчар Јован Радонић, филолог академик Александар Белић, дипломата Слободан Јовановић, богослов Николај (Велимировић), економиста Коста Стојановић, професор Љубомир Стојановић и други [Dragoslav Janković, 1969: 97]. Истовремено су прикупљани документарни материјали из српских и иностраних архива и са терена, као основа за меморандум који би био упућен великим силама у погледу српских територијалних захтева.

Никола Пашић је 30. августа 1914. писао Миленку Веснићу, амбасадору Србије у Паризу, да научници прикупљају доказни материјал за меморандум и да је наредио да се посебна пажња поклони статистичком и етнографском материјалу у погледу Баната, који је потребан за будуће разграничење између Србије и Румуније [Милорад Екмечић, 1990: 309].

Исто је он послао Мирославу Спалајковићу, амбасадору Србије у Петербургу, упутства у погледу територијалних потраживања, уз мапу на којој је била уцртана граница између Србије и Румуније [Ante Mandić, 1936: 107].

Србија је захтевала Банат у границама где је српски елеменат представљао већину становништва, али је стратешка граница знатно померена на исток, у Банатске планине, под образложењем да треба обухватити и Карашевце који су живели у околини Решице. Никола Пашић је зацртао граничну линију од Дунава, изнад Оршове, ка планинским врховима, јужно од Тамиша, затим на запад до Мориша, остављајући Лугож, Липову и Арад Румунији, а Темишвар, Вршац и Белу Цркву Србији. За Србију – истицао је министар спољних послова – Банат је био значајан и по томе што су тамо рођени поједини прваци Србије из времена рата: војвода Радомир Путник, Лазар Пачу и Михајло Пупин. Премијер Србије је захтевао од Представништва у Букурешту да под видом дописа из Србије, интервјуа и написа у букурештанским новинама истакне мишљење српске владе у погледу будућега разграничења у Банату, у смислу упутстава које је претходно добило. Октобра 1914. упућен је у Букурешт са посебним задатком стари политичар Ђорђе Генчић, да би се информисао о намерама румунске владе. Он је од својих румунских пријатеља дознао да и Румунија полаже право на Банат [Никола Б. Поповић, 1977: 229].

Иако се новембра 1914. Србија налазила на прагу катастрофе, одвијале су се припреме за учешће на Мировном конгресу. Ради одбране ратних циљева, требало је да дипломатија Србије наступи на конгресу с политичким начелима које може заступати солидном аргументацијом: етничко начело, то јест право Јужних Словена да се уједине у заједничку државу, и географско-стратешко начело, то јест обезбеђење стратешких граница на северу Албаније и у Банату. Контраофанзива српске војске започета 20. новембра деловала је охрабрујуће, јер су се аустроугарске трупе, изненађене неочекиваним контранападом војске коју су сматрале сломљеном, повлачиле у неред и с великим људским и материјалним губицима, према Дрини, српско-аустроугарској граници.

У тим околностима састављена је коалициона влада под председништвом Николе Пашића 22. новембра 1914. Нова влада је израдила *Нишку декларацију*, која је до 18. новембра 1918. остала основни докуменат ослободилачког покрета и националног јединства Јужних Словена. Пашић је прочитао *Нишку декларацију* пред српском Народном скупштином, у присуству Ноела Бакстона (Noel Buxtone), утицајнога члана Доњег дома Велике Британије, који је у својој књизи *The War and the Balkans* [Рат и Балкан] описао ток заседања и усвајања тога документа [Милорад Екмечић, 1990: 212]. У документу су обухваћени територијални захтеви за које се и бори читав српски народ. Банат је био једна од историјских провинција Аустроугарске која је следила да буде ослобођена и укључена у нову државу Јужних Словена. Аргументи за потраживање те границе били су:

1. Обезбеђење Моравске долине, која је имала одлучујући стратешки значај за Србију, јер је била главна саобраћајница између Дунава и Солуна, пристаништа на Егејском мору;
2. Неопходност да се обезбеди престоница, подунавски градови од Београда до Кладова и читава област уз Банат, која економски и трговински тежи Београду;
3. Престоница Србије не може бити безбедна све док источна граница не буде пратила линију планина на левој обали Тамиша;
4. Све банатске саобраћајнице усмерене су ка Београду, не ка Румунији;
5. Становници Далмације, Босне и Херцеговине, Црне Горе, који су се због недостатка ораће земље иселјавали у Америку, могли би бити насељени у Банат;
6. Планине на левој обали Тамиша јесу једина природна, географска и стратешка граница између будућих суседних држава Србије и Румуније;
7. Предложена граница јесте продужетак источне границе Србије према северу, мада у источном делу Баната постоји област у којој преовлађује румунски елеменат, а у западном и централном делу банатско становништво је помешано;
8. Сходно старијим пописима, у западном Банату, у ствари у Банатској низији, Срби и остали Словени били су у релативној већини према Румунима.

Стање је тако представљено да би Србија била успешна на преговорима за додељивање Баната. У корист потраживања Баната дипломатија Србије је још истицала аргуменат да су се Срби борили за аутономију Баната, и уз одобрење аустријскога цара створили Војводовину Србије, у којој је било обухваћено много српских цркава и 11 манастира [Милорад Екмечић, 1990: 268].

Кругови јавнога мњења који су подржавали национални програм српске владе били су образовани од школованих људи, највећим делом од универзитетских професора и лицејскога наставничког кадра, који су уз адвокате представљали водећу друштвену снагу у свим српским политичким партијама. Према мишљењу које је заступала српска интелигенција, новом јужнословенском државом требало је да буду обухваћени сви Срби, Хрвати и Словенци. По схватању српских политичара границе будуће јужнословенске државе требало би да обухвате сва насеља у којима обитавају њихови

сународници, независно од њиховога броја, чак ако би у појединим подручјима представљали незнатну мањину. Српски научници су се ослањали на старе пописе од XIV до XVIII века, али се у међувремену етнодемографско стање у XIX веку много изменило; зато је било и потраживања за територијама у којима је већинско становништво било друге народности.

Те тежње српске интелигенције најбоље је и најкоректније изразио историчар Станоје Станојевић у свом чланку „Наше претензије”, објављеном у београдској *Полицији* 10. децембра 1914. У том чланку он је укратко изнео територијална потраживања Србије:

Србија није водила ратове последњих година да осваја и завојевава, него је ратовала да осигура своју економску независност, да брани своју слободу и да ослобађа своју браћу из туђег ропства. Према томе, Србија, на основу поднесених жртава и постигнутих успеха има права да тражи да добије границе које ће обухватити све њене сународнике (наравно, и хрватског и словенског имена), које ће чинити zgodну географску целину, и према томе zgodним и природним комуникационим правцима и везама омогућити економски живот и напредак у свима правцима, и напослетку, које ће, колико је то могућно, осигурати одбрану државе, особито од изненадних и мучких нападаја.

Србија ће, дакле, када се буде преговарало о миру, своје претензије формулисати према националним, географско-економским и географско-стратегијским потребама.

Пре свега мора бити истакнут принцип да ниједна област где наш народ станује не сме остати у туђој држави. При решавању о тим областима неће и не сме имати важности питање колико процената нашег елемента има у појединим областима, јер Србија није ратовала да освоји крајеве у којима има толико и толико процената Срба, него је она водила три крвава рата, у којима је изгубила половину своје војске, да ослободи, и то да ослободи све своје саплеменике. И због тога морају све области у којима у маси станује наш народ ући у обим српске државе.

Према том принципу, са којим ће се, вероватно бар у главном, поклапати и географско-стратегијске потребе будуће српске државе, Србија ће тражити ове области: Босну и Херцеговину, Далмацију, Хрватску и Славонију, Срем, Банат, Бачку и Барању, Словеначку и Истру. Од Јадранског мора и Трста, па изнад Љубљане, Кањиже и Суботице све до Арада морају ићи границе будуће српске државе [Станоје Станојевић, 1914].

Из тога излагања запажа се да је Србија потраживала равничарски Банат, у којем је било сеоских насеља, али и градова и варошица, у којима су и Срби живели уз ине етничке групе. Није потраживан брдски Банат, између Дунава и Липове, јер у том делу нису живели Срби, или је њихов број био незнатан. Станоје Станојевић је затим у брошури *Шта жели Србија?* (1915) развио тезу на којој се заснивао јужнословенски национални програм.

Априла 1915, након што се у Нишу дознало да се у Лондону између Италије и Антанте воде тајни преговори, са могућом последицом уступања Далмације и Истре, које је потраживала Италија, упућени су, с посебним задатком, у Санкт Петербург професори Александар Белић и Љубомир Стојановић, да би руској дипломатији изложили потраживања Србије и предочили незадовољство српске владе и народа што савезници уступају јужнословенске територије неутралним земљама као награду за задржавање неутралности,

или, напротив, за улазак у рат против Централних сила. Њих је примио у аудијенцију руски министар спољних послова С. Д. Сазонов, затим и цар Николај II; тако су делимично успели да разјасне југословенско питање. У погледу Баната гроф С. Д. Сазонов их је упитао шта ће Србија с тако великим бројем банатских Шваба, на шта су они одговорили да ће Швабе радије живети уз Јужне Словене него уз Мађаре, који су их подвргавали денационализацији. Никола Пашић им је послао мапу потраживања Србије, а они су саставили *aide memoire* [Dragoslav Šepić, 1960: 473–475], који су предочили цару, премијеру и министру спољних послова да би задобили њихову подршку за остварење националних циљева Србије. *Aide memoire* је 15. маја 1915. упућен и свим канцеларијама савезничких и придружених држава.

Велике силе су игнорисале територијална потраживања Србије, јер нису желеле да Аустроугарска нестане са политичке мапе Европе. Тако је латентни спор између Румуније и Србије у погледу Баната све до конца 1917. био без практичнога расплета, све док су се велике силе надале да ће употребити Аустроугарску против Немачке. Тек након што су тајни преговори Антанте са Аустроугарском окончани потпуним неуспехом марта 1918, Србија и Румунија су се могле понадати да ће се Аустроугарска распасти и да ће тек тада моћи остварити националне циљеве.

Националне тежње Румуније могле су се остварити тек уз Антанту, јер је у Аустроугарској око 4.000.000 Румуна очекивало да буде ослобођено и да се подручја на којима обитавају прикључе Румунији. Румунски политички кругови и румунско јавно мњење залагали су се за проширење граница Краљевине Румуније све до природних граница природнога румунског простора. Професор Василе Т. Никулеску аутор је мапе Велике Румуније, која је обухватала стару Краљевину, цели Банат, Трансилванију и Буковину, а умножена је на поштанској карти још августа 1914. и изражавала је тај национални дезидерат. На једној од тих поштанских карата један српски министар је учртао будућу границу између Румуније и Србију у Банату, и то осетно према истоку, што је изражавало тежњу српских политичких и војних кругова да задобију стратешку границу у Банату, не водећи рачуна о начелу националног удела [Милорад Екмечић, 1990: 274]. Страхујући да би Румунија могла ступити у рат уз Аустроугарску и Немачку, руска дипломатија је руско-румунским споразумом од 18. септембра 1914. зајемчила право Румуније да ослободи своје сународнике из Аустроугарске, али се није утаничило докле досеже румунски етнички простор у Буковини и у Банату [Anastasié Iordache, 1976: 38].

Под насловом *Cum s-a negociat harta României Mari* [Како је договарана мапа Велике Румуније], Константин Дијаманди (Diamandy) у својим мемоарима пише: „Први светски рат био је прилика да се национално питање Румуније у њеним етничким границама реши одједном, а не у узастопним етапама” [Arhivele Naționale ale României, București, *fond personal Constantin Diamandy, ds. 105, f. 4*]. По схватању Ј. Ј. К. Братијануа, природне границе су најбоље за заштиту државних интереса. Питање националних граница, што је више могуће по рекама, било је за Братијануа јемство да би румунска држава, оивичена националним границама, „имала могућност да оствари сигурност

и потоњи развој” – истицао је К. Дијаманди [Arhivele Naționale ale României, București, *fond personal Constantin Diamandy, ds. 104, f. 5*]. Фебруара 1915. Таке Јонеску је покушао да утиче на Братијану да попусти у питању Баната; поднео му је у том смислу и писмо председника Француске. Румунски премијер је категорично изјавио: „Нећу ући у рат без читавога Баната; напустићу и Трансилванију, и ипак нећу ући у рат” [G. I. Demian, 1933: 6]. У пролеће 1915. чланови Конзервативне партије били су сагласни да прихвате Банат без Торонталске жупаније и Јужну Буковину, али је румунски премијер узвратио Јанкуу Лаховарију: „Када ти будеш на власти, жртвоваћеш земљу народа, ја је нећу жртвовати” [I. G. Dusa, 1924: 10]. Ј. Ј. К. Братијану био је чврсто уверен да је Банат нераздвојива економска и географска целина и да је према Србији потребна природна граница, не споразумна; због тога је одбијао да прихвати само источни Банат.

Српски историчар Гргур Јакшић, бивши конзул Србије у Паризу, у својој брошури *Le Banat* [Банат] (стр. 5), објављеној 1915. у Паризу, наводи да је фебруара 1915. званична делегација Румуније предочила француском јавном мњењу и француској влади мапу коју су израдили румунски географи и етнографи сходно румунским статистикама, а штампана је затим у Букурешту у јесен 1915. На тој мапи западни део Баната означен је зеленим, као подручје настањено претежно српским становништвом, иако су Срби чинили тек 33% од целокупнога становништва Торонталске жупаније.

У ствари, од самога почетка Светскога рата перспектива пропасти Аустроугарске империје отворила је између Румуније и Србије спор о питању Баната у који су се уплитали политички кругови и јавна мњења обеју држава. Израђени су разни пројекти за поделу Баната по начелу народности, али нису остављена по страни ни друга значајна начела, као што су географско, економско и стратешко. Гргур Јакшић је закључио да су фебруара 1915. водећи политички кругови у Букурешту били сагласни са поделом Баната између Румуније и Србије по етничком начелу. Своју тврдњу је поткрепио аргументом да је универзитетски проф. Јоан Кантакузино, члан Румунске академије, у једном чланку објављеном у публикацији *Revue hebdomadaire* [Недељна ревија], назначио аустроугарске територије на које Румунија може полагати право по основу начела народности. Румунски научник је назначио да Румунија може потраживати источни Банат и истакао је да западни Банат има претежно српско становништво [Gregoire Yakchitch, 1915: 5]. Почев од маја 1915. – запажа Гргур Јакшић – став румунских политичара и научника коренито се изменио, и од тада је румунска влада потраживала цели Банат. Он је историјским аргументима побијао румунске претензије на цели Банат, и ти ће аргументи бити садржани и у српској пропаганди у иностранству током Светскога рата, све до поделе Баната јула 1919. [Gregoire Yakchitch, 1915: 14]. Запажање српскога историчара и дипломате било је правилно, с обзиром на то да је почетком маја 1915. румунски министар у Петербургу Константин Дијаманди предочио С. Д. Сазонову меморијал и мапу на којој су биле уцртане будуће границе Румуније након слома Аустроугарске [Arhivele Naționale ale României, București, *fond personal Constantin Diamandy, ds. 105, f. 1*]. Супротност у мњењима међу румунским политичарима, либералима

и конзервативцима ослабила је непомирљиви став који је заузео премијер, јер му се, на захтев да велики савезници признају Румунији право на Буковину и на цели Банат, одговарало: „то је Ваше лично мишљење, а има значајних по литичара у овој земљи који другачије мисле” [Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, București, *fond Conferința de Pace de la Paris, 1946, ds. 116, f. 6*]. И у самој Трансилванији било је румунских политичара који су оспоравали легитимно право Румуније на простор омеђен Дњестром и Тисом. У једном чланку објављеном у часопису *Tribuna* [Трибина] 31. маја 1915, Гице Попа пише: „*Од Дњестра до Тисе**”, то је политичка формула, али није прави географски израз наше неоспорне националне територије” [Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, București, *fond Conferința de Pace de la Paris, 1946, ds. 116, f. 6*]. У истом смислу писали су у штампи др Јоан Кантакузино и Дујлију Замфиреску. Питањем Баната бавила се и српска и румунска штампа у првој половини 1915. Код Румуна је оно изазвало оштре препирке између либерала, који су захтевали цели Банат, и конзервативаца, који су изгледали вољни да Банат поделе са Србијом.

Такав пројекат за решење банатскога питања израдио је генерални конзул Румуније у Будимпешти Григоре Билчуреску, очевидно на сопствену иницијативу, не знајући да премијер Ј. Ј. К. Братијану не прихвата поделу историјског Баната и потражује цели Банат за Румунију [Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, *fond Primul război mondial, vol. 7, Rapoarte diplomatice de la Budapesta, f. 26*]. Пројекат је израђен маја 1915. по пажљивом проучавању мапе и статистике становништва у Банату (по мађарским изворницима) према подацима пописа из 1910. Г. Билчуреску је констатовоао да је само у Торонталској жупанији број Срба двапут већи од броја Румуна, али и у тој жупанији, у Алибунарском срезу, Румуни су у апсолутној већини, бројнији су од Срба у ина 4 среза, и у прихватљивом броју у иних 6 срезова. Срби су били у већини у 2 среза и у градовима Велики Бечкерек, Велика Кикинда и Панчево [Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, *fond Primul război mondial, vol. 7, Rapoarte diplomatice de la Budapesta, f. 263*]. Румунски дипломата је процењивао да би се са етничког становишта Румунија могла одрећи срезова Велика Кикинда, Турски Бечеј, Турска Кањижа, Ченеј и Модош, али пошто је и у тим срезовима живело 10.000 Румуна, а већину становништва чине Немци и Мађари, при подели Баната требало је спасти што више Румуна из мешовитих румунско-немачких и румунско-мађарских села. Да би се стигло до тог решења, које је поштовало национални принцип, Г. Билчуреску је предложио да се румунско-српска граница од севера до југа повуче тако да се Србима остави западни и југозападни део Торонталске жупаније. Гранична линија би пошла од Мориша, између села Деска и Кларафалва, затим би ишла јужно до Кикиндског среза, који би остао Србима, дотакла би перпендикуларно Бегеј, ишла би Бегејом, остављајући десно Србима град Велики Бечкерек, те јужно до Немачке Ечке и Румунске Ечке, која би припала Румунији. Линија би се настављала право на исток, да би Србима припала општина Ботош, прешла би преко Тамиша

* Синтагма из песме румунскога песника Михаја Еминескуа (1850–1889).

на граници Алибунарског среза, вратила би се у оштром углу, остављајући Србима општину Аркод [Јарковац]. Идући на запад, линија разграничења би опет дошла до Тамиша, оставила би Румунији општину Уздин и поново би се окомито спустила на југ, остављајући румунској страни општине Анталфалва [Ковачица] и Торонталвашархел [Дебељача], а на српској страни остала би општина Црепаја. Линија би текла даље на запад, према Тамишу, који би додирнула између села Секерењ [Сефкерин] за Србе и Глогоњ за Румуне. У визији румунског дипломате у Будимпешти, граница би ишла доњим током Тамиша до његовога ушћа у Дунав. Тиме би град Панчево остао Румунији, али пошто је српско становништво града чинило апсолутну већину, предлог је био да граница буде повучена јужно од града, који би остао српској страни [Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, *fond Primul război mondial*, vol. 7, *Rapoarte diplomatice de la Budapesta*: 263^v].

Као аргуменат румунски дипломата је предочио статистичке податке који су доказивали да ће с једне и друге стране границе остати врло мали број Срба, односно Румуна, необухваћених националним границама. Од Анталфалвскога среза Румунија би уступила половину територије, настањену Србима, са само 70 Румуна, али би задржала источни део са Уздином, у којем је 5584 житеља, већином Румуна. Од Панчевачког среза, у најгорем случају, Румунија би уступила дунавску обалу до Тамиша, укључујући румунску општину Офчу, са 1662 житеља, и 769 Румуна који живе у Панчеву. У тим условима Румунија би задржала три немачке општине, српско-румунску општину Долово са 1940 Румуна и румунску општину Ново Село са 6601 Румуном. По мишљењу и по прорачунима Григореа Билчулескуа, ако би се прихватила раздеоа Торонталске жупаније, Румунија би изгубила две трећине среза Турска Кањижа, са 40.510 становника, од чега свега 201 Румун, а 17.043 Србина. Тако би Румунија могла задржати источни део, 6 општина немачких, мађарских и румунских, са 7132 становника, од чега 1857 Румуна и само 64 Србина. Из Великокикиндског среза Румунија би изгубила највећи део територије, са 52.210 становника, од чега 577 Румуна. На истоку среза, који би евентуално задржала Румунија, биле би 4 немачке општине, са 7594 житеља, од чега 97 Румуна и 38 Срба. Из среза Турски Бечej Румунија би изгубила највећи део територије и више градића, са 44.175 становника, од чега 32.941 Србин и 110 Румуна, али би могла задржати мађарску општину Торонталторду [Торда] са 4259 становника. У погледу среза Велики Бечкерек стање би било следеће: западни и јужни део, заједно са градом Великим Бечкереком, припао би Србији, а северни и источни део припао би Румунији [Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, *fond Primul război mondial*, vol. 7, *Rapoarte diplomatice de la Budapesta*, f. 264].

Румунски дипломата је испољио добро познавање стања на терену и по егзактним подацима понудио је правично решење, по начелу народности, које би могло бити и прихваћено. То решење давало је Румунији 80,8%, а Србији 19,2% територије историјског Баната. Таква граница би лишила Румунију стратешке границе на западу, на Тиси, коју је имао у виду шеф румунске дипломатије Ј. Ј. К. Братијану. Ипак је Григоре Билчулеску, који је

познавао становиште румунске дипломатије, у смислу да је за улазак у рат захтевана западна граница на Тиси, као и да српска влада потражује бар југозапад Баната, препоручивао да Румунија уступи Србији простор омеђен Дунавом и Тамишом испред Београда, мочварно подручје, с рекама и језерима, ретко насељено, на којем се налазила једна једина румунска општина, Офча [Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, *fond Primul război mondial*, vol. 7, *Rapoarte diplomatice de la Budapesta*, f. 265].

У дипломатском извештају послатом у Букурешт 22. маја 1915. Григоре Билчуреску је предочио Министарству спољних послова Румуније свој пројекат, којим је, да су га прихватиле румунска и српска влада, могао бити окончати спор око Баната и избегнути нежељени догађаји с краја 1918. и из године 1919, када су односи двеју земаља дошли до усијања.

Од 20. априла 1915, када је приказан Дијамандијев меморандум, па до потписивања политичкога споразума између Румуније и Антанте, било је многобројних преговора у погледу граница и особито у погледу Баната, о којима, међутим, није сачувана детаљна документација [Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, București, *fond Conferința de Pace de la Paris, 1946, ds. 116, f. 6*]. У првој половини 1915. питање Баната је постало међународно и створило је велике проблеме Четворном савезу. Ј. Ј. К. Братијану је молио краљицу Марију да се активно заузме у дипломатској борби за Банат. Краљица је 9. маја 1915. упутила писмо краљу Енглеске, у којем је објашњавала да су границе на Дунаву, Тиси и Пруту суштински услови за безбедност и развој Румуније [Maria, regina României, 1996: 29]. Захтевала је подршку свога рођака Едварда VII да Румунија, након слома Аустроугарске, задобије цели Банат, особито што јој је и Русија признала право на све територије Аустроугарске насељене Румунима [Maria, regina României, 1996: 30]. Краљичина интервенција код енглеског краља и руског цара није донела очекиване резултате, јер нису крунисане главе водиле државну дипломатску политику. Против уступања целог Баната Румунији успротивиле су се 1915. и руска и енглеска дипломатија [Ф. И. Нотович, 1947: 482]. И сам Братијану је био свестан чињенице да не може задобити цели Банат, и то је признао Александру Маргилomanу 11. јуна 1915. [Alexandru Marghiloman, 1927: 478]. Сви покушаји румунске и српске дипломатије да споразумно реше питање Баната преговорима доживели су неуспех, пошто је румунска страна потраживала цели Банат, а Србија се, из етничких и стратешких разлога, није могла одрећи западног Баната.

Августа 1915. велики савезници су признали Румунији право на цели Банат, с циљем да је придобију за рат против Централних сила. Политичким споразумом закљученим 4. августа 1916. савезници су признали Румунији право на Буковину, Трансилванију и Банат. Али, ако је за румунску дипломатију питање Баната тиме решено, за Србију је оно остало отворено, јер нити је потписала, нити признала тајни споразум Антанте с Румунијом.

БИБЛИОГРАФИЈА

Архивски изворници

Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, București, *fond Conferința de Pace de la Paris, 1946*, dosar 116, Referat: *Istoricul negocierilor pentru actuala frontieră între Regatul României și regatul Jugoslaviei*.

Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, *fond Primul război mondial*, vol. 7, *Rapoarte diplomatice de la Budapesta*.

Arhivele Naționale ale României, București, *fond personal Constantin Diamandy*, dosar 105.

Књиџе

Demian, G. I., 1933, *Pentru Banatul robit. Istoricul tratativelor duse pentru obținerea Banatului sârbesc*, Tipografia Românească, Timișoara.

Duca, I. G., 1924, *Chestiunea graniței Banatului*, Ed. Independența, București.

Екмечић, Милорад, 1990, *Рајни циљеву Србије 1914*, Просвета, Београд.

Yakchitch, Gregoire, 1915, *Le Banat*, Edition Speciale de la Revue Hebdomadaire, Paris.

Mandić, Ante, 1936, *Fragmenti za historiju ujedinjenja*, Delo, Zagreb.

Marghiloman, Alexandru, 1927, *Note politice*, vol. I, Ed. Institutului de Arte Grafice Eminescu S.A., București.

Maria, *regina României*, 1996, *Povestea vieții mele*, vol. III, Ed. Moldova, Iași.

Munteanu, Ioan, 2006, *Banatul istoric 1867–1918. Așezarea. Populația*, vol. I, Ed. Excelsior Art, Timișoara.

Нотович, Ф. И., 1947, *Дипломатическая борьба в годы первой мировой войны*, Издательство Академии Наук С.С.С.Р., Москва.

Поповић, Никола Б., 1977, *Односи Србије и Русије у првом светском рају*, И. С. И. Народна књига, Београд.

Станојевић, Станоје, 1915, *Шта хоће Србија?*, Дело, Ниш.

Најиси у периодичним публикацијама

Janković, Dragoslav, 1969, *Niška Deklaracija*, „Zbornik radova Istorija XX veka”, br. 10, Beograd.

Iordache, Anastasie, 1976, *Înceierea Acordului româno-rus, din 18 septembrie/1 octombrie 1914. Însemnătatea și consecințele sale*, „Revista de istorie”, vol. 29, nr. 1, București.

Станојевић, Станоје. *Наше прејензије*, „Политика”, Београд, XI 1914, бр. 3885, 10/23. децембар.

Šerić, Dragoslav, 1960, *Memorandum o sjevernim srpskim granicama*, „Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije”, br. 1, Zagreb.

CHESTIUNEA BANATULUI ISTORIC ÎN RELAȚIILE ROMÂNIEI ȘI SERBIEI ÎN PERIOADA 1914/15

Miodrag Ćuruškin

Rezumat

Imediat după declanșarea Marelui Război, în Europa se anticipa și se aștepta des-
trămarea Austro-Ungariei. A apărut tendința firească a statelor de a-și alipi părțile din ea
populate de conaționali lor. O dificultate aparte avea să se ivească în legătură cu ținuturile
cu populație mixtă, unul din acestea fiind Banatul istoric, la care râvneau concomitent și
Serbia, și România, și Ungaria. Rezultatul final al divizării de după război este în general
cunoscut, iar în lucrare sunt expuse detalii cu privire la activitățile și intervențiile diplo-
matice în mare parte secrete ale părților română și sârbă anterior intrării României în
război. Sunt explorate date din documentele aflate în Arhivele Naționale ale României și
în Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, București, din numeroase
publicații monografice, publicate în România, Serbia, Croația, Rusia și Franța, precum

și din periodicele vremii. Discutând și confruntând diferite tendințe naționale, autorul scoate în evidență diferența dintre dorințele inițiale ale statelor naționale și divizarea postbelică a Banatului, realizată în cea mai mare parte prin dictatul marilor puteri.

THE QUESTION OF THE HISTORICAL BANAT REGION IN THE RELATIONS
OF ROMANIA AND SERBIA DURING 1914–1915 YEARS

Miodrag Ćuruškin

Summary

Immediately after the outbreak of the Great War, the dissolution of Austria-Hungary was predicted and expected in Europe. A tendency emerged among the neighbouring countries to annex the areas inhabited by their co-nationals. However, matters became particularly complex for the regions with ethnically mixed population. One of these was the historical Banat region, coveted simultaneously by Serbia, Romania and Hungary. The final result of Banat's division after the war is generally known; this paper presents details on mostly secret activities and diplomatic steps of the Romanian and Serbian sides before Romania's entering the war. The author explored various data found in documents kept in National Archives of Romania, Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs in Bucharest, in numerous monographs published in Romania, Serbia, Croatia, Russia and France, as well as in newspapers of that time. Discussing about and confronting the various national tendencies, he points out the difference between the initial desires of national states and the post-war division of Banat, carried out for the most part in conformity with the dictate of the great powers.

Божидар Панић

СРБИ У АУСТРОУГАРСКОМ ЛОГОРУ У АРАДУ 1914–1918.

САЖЕТАК: Током Светскога рата 1914–1918. постојала је разграната мрежа аустроугарских концентрационих логора у којима су страдали Срби – цивили свих узраста, мушкарци, жене, деца, ратни заробљеници из окупиране Србије, као и цивили грађани Аустроугарске, Босне и Херцеговине и других покрајина. Такав је логор постојао и у Араду. На основу архивских докумената, у раду се разматрају појединости у вези са устројством и „радом” Арадског логора. Ратне операције 1914–1915. године условиле су масовне приливе интернираца у више таласа. У јесен 1915. за само месец и по дана у Арад је депортовано око 4000 цивила и ратних заробљеника. С обзиром на то да се тада у логору у Арадској тврђави већ налазило више хиљада интернираца, отварају се у граду два нова логора. Крајем 1915. године команда гарнизона у тврђави разматрала је оснивање још једног логора за више хиљада интернираца. Услед глади, исцрпљујућега физичког рада, тортуре, заразних болести, интернирци су масовно умирали. На основу докумената хронолошки је приказано умирање интернираца од 23. августа 1914. до 3. марта 1915. и назначено место сахране за свих 1039 особа.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Срби, интернирци, Арад, логор, Аустроугарска, Велики рат.

Приступ. Агресијом на Србију 28. јула 1914. Аустроугарска је започела рат, који је веома брзо прерастао у војни сукоб глобалних размера. Први светски рат оставио је за собом милионе људских жртава и велика материјална разарања. Србија је претрпела огромне губитке. Разорена и опустошена, изгубила је скоро трећину становништва. Грубо кршећи међународне конвенције о заштити жртава ратних сукоба, окупаторске војске – аустроугарска, немачка и бугарска, починиле су, на територији Србије, стравичне злочине над цивилним становништвом, рањеницима и ратним заробљеницима. У сенци тих злочина, о чему је опширно, поткрепљено доказима, извештавао швајцарски криминолог Рудолф Арчибалд Рајс, остало је мање познато страдање Срба у аустроугарским логорима смрти. У намери да коначно уништи Србију и затре Србе, не само у Србији него и у Босни и Херцеговини и другим историјским покрајинама под својом влашћу, Аустроугарска је основала разгранату мрежу концентрационих логора за српске цивиле и ратне заробљенике. Масовна депортација цивила представљала је једну од главних репресивних мера окупаторске власти – *K. und K. Militär-General-Gouvernement in Serbien*. Окупаторска војска спроводила је рације по селима

и градовима, насумице лишавала слободе читаве породице и депортовала их у логоре¹.

Логор у Арадској тврђави. Један од најозлоглашенијих аустроугарских логора налазио се у Араду, у једном делу Арадске тврђаве.² У тврђави је тада био стационариран Тридесет и трећи пешадијски пук аустроугарске војске. Одређени број војника ове јединице вршио је дужност чувара логора. Командант логора био је потпуковник Едуард Хегедиш.

Данашњи изглед Арадске тврђаве, поглед са југоисточне стране

Арадски логор био је државна институција Аустроугарске монархије – Kaiserliches und Königliches Internierungslager in Arad. Током пет ратних година, кроз њега је прошло на хиљаде Срба цивила из Србије и изванредан број српских војника заробљених у ратним операцијама августа–децембра 1914. и у јесењој кампањи 1915. године. У Арадском логору било је заточено и више хиљада Срба, аустроугарских грађана из Босне и Херцеговине, Срема, Баната, Бачке и других области Монархије.

Услови за живот у логору били су немогући чак и за пуко преживљавање. Интернирци су били утамничени у казаматима тврђаве, сабијени у полумрачним, мемљивим просторијама, без икаквих санитарно-хигијенских услова.

¹ Упор. Владимир Стојанчевић, *Српски цивили интернирани у Аустро-Угарској за време Првог светског рата*, „Историјски часопис”, књ. XXII, Београд 1975; Владимир Ћоровић, *Црна књиџа. Папње Срба Босне и Херцеговине за време светског рата 1914–1918*, Београд 1989; Мирчета Вемић, *Помор Срба ратних заробљеника и интернираних цивила у аустроугарским логорима за време Првог светског рата 1914–1918*, „Зборник Матице српске за друштвене науке”, бр. 147 (2/2014), Нови Сад 2014.

² Арадска тврђава саграђена је по систему Вобан 1763–1783. године, према пројекту архитекте Фердинанда Филипа Харша (Ferdinand Philipp Harsch). Заузима површину од око 90 хектара. Налази се у великој окуци Мориша, на левој обали реке.

О томе, на основу сведочења преживелих логораша, Владимир Ћоровић каже: „У Лондоновом одељењу [разводник Лондон – командант одељења] било је преко дана и ноћи на површини од 1240 м² ништа мање но 791 човек... Када су транспорти учестали и број интернираних достигао 5500, давале су им најгоре просторије, буквално речено прави казамати. Људе су смештали у смрдљиве и мемљиве, никад од сунца огрејане тунеле, где су често спавали на влажној земљи и уђубретеној слами... Морало се, због тескобе, спавати на обе стране тунела, а како је тај био тесан, то се нико није могао испружити а да не смета оном што је лежао према њему. Нечистоћа је у таквом простору била ужасна, тако да су инсекти (вашке!) просто гамизали на све стране...”³

Детаљ унутрашњости казамата, данашњи изглед. Изнад је земљани бедем дебљине неколико метара. У сличним просторијама били су заточени интернирци.

Сем Лондоновог, постојало је десетак сличних одељења – *Abteilungen*: одељење наредника Рознера, разводника Недељкова, оберлајтнанта Шиферта и др., а постојало је и засебно женско одељење.⁴ Кретање интернираца међу одељењима било је ограничено и строго контролисано. Посебне личне дозволе за прелаз из једног у друго одељење издавали су команданти одељења.

Интернирце су изгладњавали. Лошу и недовољну храну давали су им једанпут на дан и, притом, приморавали да раде тешке физичке послове: „Морали су тако... вући песак из Мароша (Мориша), шест километара далеко, да наспу улице, и то без одмора и на највеће празнике, тако и на сам Божић. У месецу јануару била су 64 од интернираца запослена 45 дана у једној приватној фабрици, без икакве наднице, а како је поступање било с њима види се најбоље по томе што су у кратко умрла четворица од њих, иако су за тај посао били одабрани најздравији људи у пуној снази”.⁵ Постоји у Арадском жупанијском одсеку државног архива документ датиран 17. октобра

³ В. Ћоровић, *н. д.*, 66.

⁴ Исто, 67, 72.

⁵ Исто, 67, 73.

1914. према којем су градске власти, уз полицијско обезбеђење, користиле интернирце да у гајском атару (Гај – тада приградско село, данас градски квартал) затрпавају откопе, из којих је раније вађен песак, ради рехабилитације обрадивог земљишта.⁶

Командант логора, команданти одељења (међу њима и већ поменути Недељков) и чувари – *кључари* (Волф, Швајцер, један од чувара звао се Милован), без икаквог повода, свирепо су мучили интернирце, и жене, чак и труднице. Примењивали су разне облике тортуре: сурово их батинали – често на смрт, окивали у ланце, повређивали ударцима сабље, симулирали стрељање, силовали жене.⁷

О страдању интернираца у Арадском логору забележено је сведочење очевидаца тих стравичних збивања, о којима се тада чак и у Араду мало знало. Госпођа Ани Биртолон, кћи правника Штефана Чичо Попа, посланика у Мађарском парламенту, о томе каже: „О тужној судбини ових људи допирале су с времена на време апокалиптичке вести. Масовно су умирали од глади. Мој отац, ни дању ни ноћу, није имао мира. Мучила га је трагична судбина тих људи... Посредством војног лекара Брандуше, покушао је да процени право стање у логору, камо нико није имао приступа. На повратку, видно узбуђен оним што је у логору видео, лекар Брандуша је узвикнуо: Господине посланиче, то није логор, то је пакао. Први приказ који сам упамтио је мртва мајка са живим дететом у наручју. То што сам видео не може се речима описати”. Ани Биртолон даље каже: „Харао је пегави тифус и у одсуству најелементарније медицинске неге, интернирци су масовно умирали. Мртве су, ноћу, кришом, односили и покопавали...”⁸

Депортације 1914. Превоз интернираца у Арадски логор обављала је Мађарска државна железница. У ту сврху коришћени су вагони за превоз стоке. Да се не би реметио главни железнички саобраћај за потребе ратишта, возови са интернирцима су усмеравани заобилазним трасама, тако да је путовање до Арада трајало дуго.⁹

То су, лети по несносној жеги, зими по мразу, тешко могли да издрже чак и здрави људи, а камоли жене, деца, старе и болесне особе. Интернирце пристигле у Арад, изнурене, гладне и жедне, многе од њих болесне, жандарми и полицајци су стражарно спроводили кроз град, од железничке станице до логора у тврђави. Нахушкани антисрпском пропагандом, неки Арађани су те поворке изнемоглих људи често дочекивали плувањем, псовкама и погрдним речима, бацали се на њих камењем.¹⁰

⁶ Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale (даље – DJAAN), Fond Chestura Poliției, 1914.

⁷ В. Ђоровић, *н. д.*, 69–71. О стављању у окове Ђоровић каже: „Један дан је [командант логора Хегедиш], због отпора неког интернирца из Кленка, дао оковати у клешта сваког десетог интернирца из тог места...”

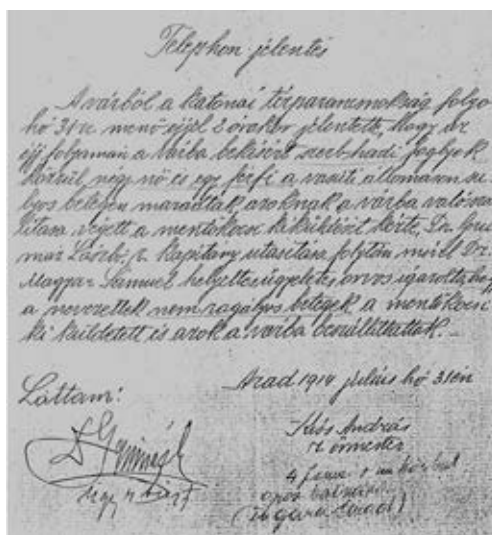
⁸ Ani Birtolon, *Neuitatul an 1918 în amintiri. Un asemenea moment trebuie trăit*, „Magazin Istoric”, XII, 1978, 8(137), 28.

⁹ В. Ђоровић, *н. д.*, 65–66.

¹⁰ Исто. Урош Ковинчић, *О лађеру Срба интернираних за време Свјетског Раја у Араду и о арадском српском гробљу*, „Гласник. Црквени, школски и друштвени лист”, Темишвар, бр. 20, 1. 8. 1922, 163. Напомена: прота Урош Ковинчић био је парох арадске цркве Светих апостола Петра и Павла (Текелијине цркве) 1919–1939.

Полиција и жандармерија спроводи у логор колону интернираца

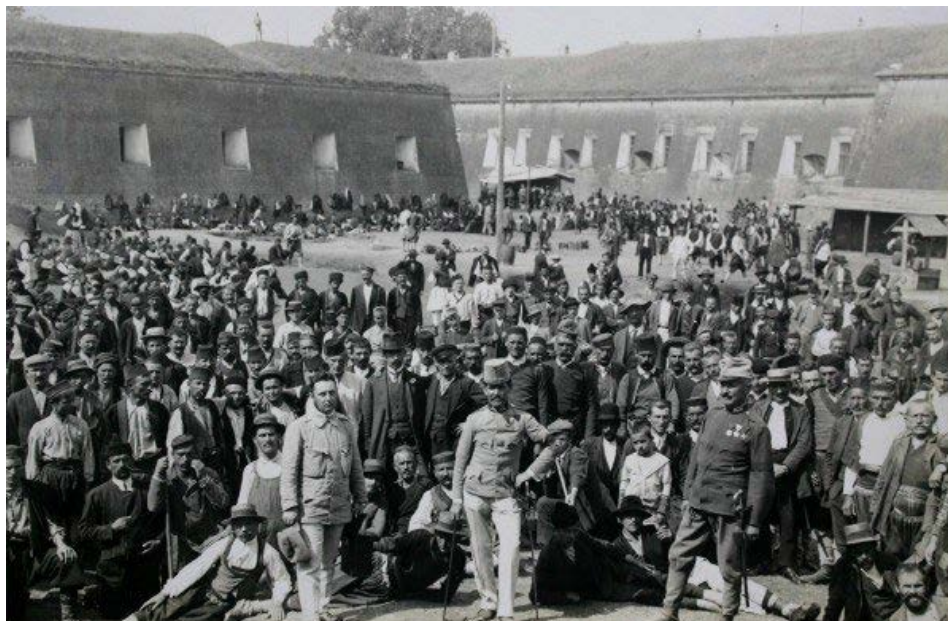

Телефонски рапорт о спровођењу интернираца у логор у тврђави датиран 31. јула 1914.

Према једном рапорту Команде војног гарнизона градској полицији, први транспорт српских ратних заробљеника (szerb hadi fogolyok!) стигао је у Арад 31. јула 1914, у 2 сата после поноћи, и спроведен је у тврђаву. Из тога конвоја, четири жене и један мушкарац, тешко болесни, превезени су у тврђаву болничким кочијама.¹¹

¹¹ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jéjelentés, 31. 7. 1914.

Овим се документовано потврђује да је први транспорт интернираца стигао у Арад након само два дана од како су са монитора аустроугарске Дунавске флотиле испалене прве топовске гранате на Београд, чиме је Аустроугарска фактички започела рат против Србије. По томе би се могло закључити да је први аустроугарски концентрациони логор за Србе – Арадски логор.

Интернирци под стражом у дворишту тврђаве по доласку у логор

Још један детаљ скреће на себе пажњу. Иако је према наводима документа јасно да су у питању цивили, за арадске војне власти они су *српски рајни заробљеници*. Али у то време на тлу Србије још није било копнених операција аустроугарске војске, па није могло бити ни Срба ратних заробљеника. То наводи на закључак да су први интернирци Арадског логора били Срби, највероватније цивили из Босне и Херцеговине, аустроугарски грађани, против којих су погроми почели одмах после Сарајевског атентата.

Следећи забележен транспорт стигао је у Арад 17. августа 1914. такође са српским цивилима, аустроугарским грађанима, *политичким заробљеницима* (politische Gefangene) из Дубровника, Шибеника, Сплита, Задра, као и са *сумњивцима* из Босне.¹²

У време аустроугарских офанзива 1914. у Арад су одашиљани цивили из Мачве, што се посредно може закључити из извештаја о умрлима у логору у тврђави. Поред многих других, за које се не наводи одакле су, забележено је да су од августа до октобра 1914. у логору умрли Шапчани: Марко Тадић

¹² Према: В. Торковић, *н. д.*, 65–66. У Арадском архиву нисмо пронашли документ о овом (као ни о неким другим) транспортима, поменути у литератури.

стар 70 година и Урош Плавшић стар 60 година, обојица *йолийички зайво-реници* (politikai fogoly), Жива Николић стар 70 година и Коста Панић стар 67 година, *српски заробљеници* (szerb fogoly).¹³

Након краткотрајне српске офанзиве у Срему и аустроугарске офанзиве почетком септембра 1914. године, у Арад стижу конвоји заробљених српских војника: 9. септембра – око 70 рањеника, 15. септембра – 32 рањеника.¹⁴

Депортације 1915. и отварање нових логора у Араду. Након вишемесечног затишја после Колубарске битке, почетком октобра 1915. године, Аустроугарска је заједно са савезницима Немачком и Бугарском покренула велику офанзиву против Србије, што је, поред осталог, имало за последицу наставак масовне депортације српских цивила и ратних заробљеника. Према непотпуној документацији сачуваној у Арадском архиву, за месец и по дана, од средине октобра до првих дана децембра 1915, у Арад је интернирано преко 4000 српских цивила и ратних заробљеника. Према једном допису Команде Арадског логора упућеном префекту полиције, 16. октобра 1915. године у Арад је стигао транспорт од 2340 Срба, ратних заробљеника(!), из Пожаревачког среза. У ствари, били су то цивили. Две жене, Милева Васић стара 60 година, супруга Која Васића из Костолца, и Љуба Алексић, стара 72 године, супруга Јована Алексића из Дрмна, умрле су на железничкој станици у Араду.¹⁵ Два дана касније, 18. октобра, по наредби начелника Санитарног савета Ћесарско-краљевске команде у Темишвару, извршена је ексхумација. Обдукцијом је утврђено да умрле нису боловале од заразних болести. Смрт је највероватније наступила због тешких услова за путовање.¹⁶

Одмах потом следе учестали транспорти цивила и заробљених српских војника:

– 18. октобра, возом из правца Темишвара, стигла су 922 интернираца, мушкарци и жене. Спроведени су у логор у тврђави.¹⁷

– 2. новембра, возом из правца Суботице, стигло је 45 интернираца, који су, такође, спроведени у тврђаву.¹⁸

– 18. новембра, стигао је у Арад неутврђен број заробљеника. Смештени су у Заробљенички логор на пољани-вежбалишту, код касарне Редовне коњичке јединице (Közös huszár laktanyába). Код седамдесеторице је дијагностициран трбушни тифус, те су санитарским кочијама пребачени у други део града, на локацију касарне Хонведске коњичке јединице (Honvéd huszár laktanyába).¹⁹

¹³ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jéltetés, 23. 8. 1914; 15. 9. 1914; 2. 10. 1914.

¹⁴ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jéltetés, 9. 9. 1914; 15. 9. 1914.

¹⁵ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Рапорт логорског логора, Е. № 1977, 24. 10. 1915.

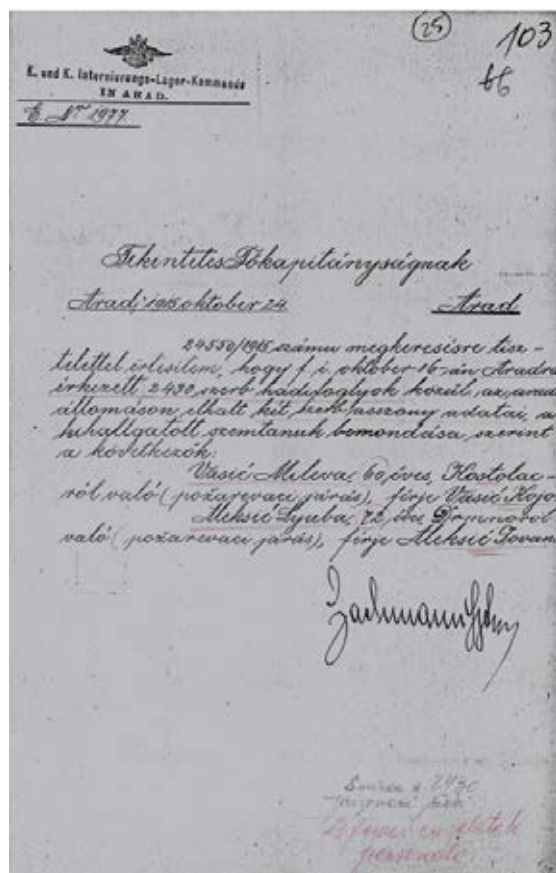
¹⁶ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Извештај Ћесарско-краљевске резервне болнице у Араду, 3726, 18. 10. 1915.

¹⁷ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jéltetés, 18. 10. 1915.

¹⁸ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Телеграм бр. 7732, 2. 11. 1915. који је предводник војнога транспорта бр. 66.921, упутио градоначелнику Арада.

¹⁹ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jéltetés, 19. 11. 1915. *Напомена*: Касарна Редовне коњичке јединице налазила се недалеко од главне железничке станице, отприлике на простору оивиченом садашњим улицама Calea Aurel Vlaicu, Calea Vânători, Strada Roșiori. Зграда је одавно срушена. Касарна елитне Хонведске коњичке јединице налазила се на месту данашњега

Из Пожаревачког среза стигло у Арад 2430 интернираца (16. октобар 1915)

– 22. новембра, осам српских војних заробљеника оболелих од трбушног тифуса пребачено је са локације Редовне на локацију Хонведске коњичке јединице.²⁰

– 23. новембра, 15 српских војних заробљеника оболелих од трбушног тифуса премештено је са локације Редовне на локацију Хонведске коњичке јединице.²¹

– 24. новембра, возом из правца Темишвара, стигло је 340 заробљених српских војника рањеника.²²

– 25. новембра, 14 српских војника оболелих од трбушног тифуса пребачено је са локације Редовне на локацију Хонведске коњичке јединице.²³

Градског саобраћајног предузећа Compania de Transport Public, улица Calea Victoriei 35–37, на тада слободном простору, све до улице Strada Cocorilor; зграда постоји и данас.

²⁰ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jelentés, 22. 11. 1915.

²¹ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jelentés, 23. 11. 1915.

²² DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jelentés, 24. 11. 1915.

²³ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jelentés, 25. 11. 1915.

– 26. новембра, 24 српска војна заробљеника оболела од трбушног тифуса пребачена су из Заробљеничког логора (fogoly táborból) Редовне коњичке јединице на локацију Хонведске коњичке јединице.²⁴

– 27. новембра, 32 српска војна заробљеника оболела од трбушног тифуса пребачена су из Заробљеничког логора Редовне коњичке јединице на локацију Хонведске коњичке јединице.²⁵

– 27. новембра, возом из правца Темишвара стигао је транспорт заробљених српских војника, од којих су седморица били тешки болесници, а 82 – лакше оболели. Због сумње да болују од заразних болести превезени су на локацију Хонведске коњичке јединице ради лекарског прегледа.²⁶

– 27. новембра, 26 српских војних заробљеника оболелих од трбушног тифуса пребачено је са локације Редовне на локацију Хонведске коњичке јединице.²⁷

– 28. новембра, 20 српских војника оболелих од трбушног тифуса пребачено је са локације Редовне на локацију Хонведске коњичке јединице.²⁸

– 29. новембра, 12 српских војника оболелих од трбушног тифуса пребачено је из Заробљеничког логора Редовне на локацију Хонведске коњичке јединице.²⁹

– 1. децембра, 31 српски војник оболео од трбушног тифуса пребачен је из Заробљеничког логора Редовне на локацију Хонведске коњичке јединице.³⁰

– 3. децембра, 26 српских војника оболелих од трбушног тифуса пребачено је из Заробљеничког логора Редовне на локацију Хонведске коњичке јединице.³¹

Редовна Хусарска касарна (лево) и Хонведска хусарска касарна (десно), око 1900.

²⁴ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jelentés, 26. 11. 1915.

²⁵ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jelentés, 27. 11. 1915.

²⁶ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jelentés, 27. 11. 1915.

²⁷ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jelentés, 27. 11. 1915.

²⁸ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jelentés, 28. 11. 1915.

²⁹ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jelentés, 29. 11. 1915.

³⁰ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jelentés, 1. 12. 1915.

³¹ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Telephon jelentés, 3. 12. 1915.

Може се закључити да је у јесен 1915. године, услед прилива великог броја интернираца из окупиране Србије, логор у тврђави постао претесан. То је разлог што је српске војнике, ратне заробљенике, Команда логора размештала на друге локације по граду, на тада два велика слободна простора где су биле стациониране Редовна коњичка јединица и елитна Хонведска коњичка јединица, са циљем да се обезбеди и одговарајући војни надзор над заробљеницима. У више докумената помиње се *заробљенички логор* (*fogoly tábor*) на простору Редовне коњичке јединице. Није познато каква је судбина задесила ратне заробљенике из ових логора, колико је њих помрло, нити где су покопани.

Крајем 1915. године, суочена са великим приливом интернираца из Србије, Команда Арадског логора донела је одлуку да код Циглане (улица *gróf Tisza István*), на источном крају Арада (пут према Радни), оснује и четврти логор за 7000 особа. Страхујући да ће то имати погубне последице по здравље становништва, Градски савет је 1. децембра 1915. уложио протест Команди логора и позвао Нандора Грена (*Greén Nándor*), префекта полиције, да заједно са командантом Тесарско-краљевског гарнизона и управницима Градског санитета и Градске техничке службе, нађе најбоље решење за овај проблем и о томе извести Градски савет.³² Префект полиције је сазвао састанак за 3. децембар. Није познато какво је решење донето.

Умрли у логору у тврђави (према непотпуној евиденцији полиције).

Први смртни случајеви међу интернирцима јављају се после мање од месец дана од како је логор почео да ради. Узроци смртности су: глад, исцрпљујући физички рад, тортура, али је највише интернираца страдало од епидемије трбушног и пегавог тифуса, туберкулозе, дизентерије и других заразних болести, као последица одсуства елементарних хигијенско-санитарних услова. Из тврђаве, на почетку у размацима од по неколико дана, касније скоро свакодневно, Команда војног гарнизона телефонски је извештавала градску полицију о броју умрлих логораша. Телефонски рапорти, руком записивани, датирани и потписани, архивирани су у градској полицији. Рапорти садрже штуре податке о умрлима: презиме, име, године старости, датум смрти, место где су покопани. Веома ретко, наведено је место порекла умрлога. У сваком рапорту, без изузетка, наводи се да су умрли „српски заробљеници” (*szerb fogolyok*). На полеђини је решење префекта полиције, којим се налаже архивирање документа, с образложењем да су умрли уредно покопани и да додатне инструкције у вези с њима нису потребне.³³ Другим речима, када је реч о „српским заробљеницима”, полиција није дужна да испитује узроке масовног умирања људи, жена, деце, нити да утврди ко су починиоци злочина. А у питању је био помор не само грађана Србије него и грађана Аустроугарске. Очигледно да је управо физичка ликвидација интернираца била сврха депортације. Полиција је и сама била саучесник у злочину. Последњи нађени телефонски рапорт са списком умрлих датиран је 3. марта 1915. То сигурно не значи да је неким чудом, тада на прецац, сузбијена епидемија

³² DJAAN, Fond Chestura Poliției, Решење Градског савета бр. 32.341, 1. 12. 1915.

³³ DJAAN, Fond Chestura Poliției, Телефонски рапорти од 23. 8. 1914 до 3. 3. 1915.

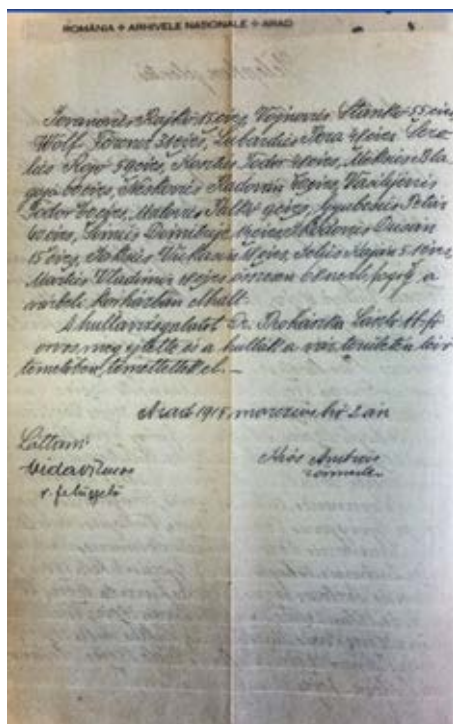
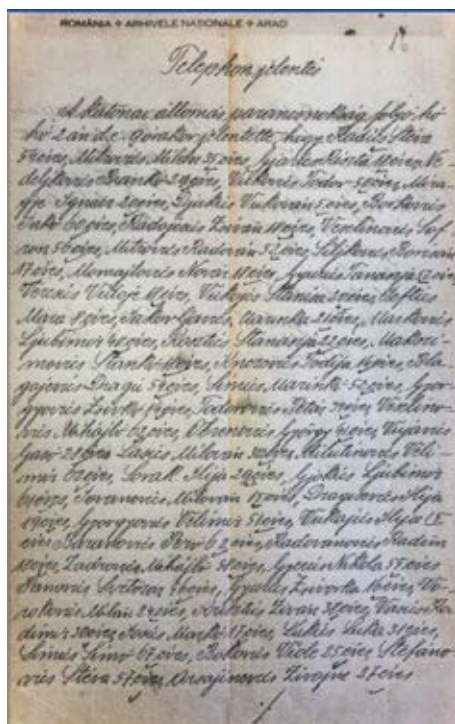
заразних болести, тиме и масовна смртност логораша. Од архивских докумената арадске полиције за 1915. годину у вези са логором, постоји још само десетак, већ поменутих рапорта, који се односе на пристизање нових интернираца и њихово размештање ван тврђаве на друга места по граду, на премештање логораша са једне локације на другу и на планирање проширења логора. Није познато шта је са документацијом о логору за период 1916–1918.

На основу сачуваних извештаја Команде војног гарнизона из тврђаве градској полицији, од 23. августа 1914. до 3. марта 1915. наведена су имена, године старости и место укопа 1033 умрла логораша. Умрли до средине јануара 1915. покопани су на Доњем гробљу, остали – крај Арадске тврђаве, на обали Мориша.³⁴

<i>Датум смрти</i>	<i>Број умрлих</i>	<i>Године старости</i>
23. 8. 1914.	2	између 60 и 70 година
15. 9. 1914.	1	70 година
17. 9. 1914.	1	49 година
27. 9. 1914.	1	није наведено
28. 9. 1914.	2	између 60 и 70 година
02. 10. 1914.	1	67 година
10. 10. 1914.	2	75 година
11. 10. 1914.	1	87 година
14. 10. 1914.	1	52 године
16. 10. 1914.	2	између 25 и 81 године
21. 10. 1914.	1	45 година
29. 10. 1914.	1	75 година
03. 11. 1914.	1	70 година
07. 11. 1914.	5	између 1 и 65 година
10. 11. 1914.	4	између 26 и 60 година
14. 11. 1914.	6	између 50 и 83 године
17. 11. 1914.	3	између 60 и 80 година
20. 11. 1914.	7	између 30 и 65 година
25. 11. 1914.	3	између 20 и 55 година
26. 11. 1914.	6	између 47 и 90 година
29. 11. 1914.	5	између 60 и 85 година
2. 12. 1914.	7	између 19 и 66 година
3. 12. 1914.	1	70 година
13. 12. 1914.	6	између 55 и 86 година
21. 12. 1914.	10	између 1 и 65 година

³⁴ Б. Панић и др., *н. д.*, 43–57.

23. 12. 1914.	5	између 19 и 88 година
24. 12. 1914.	6	између 55 и 82 године
26. 12. 1914.	1	45 година
29. 12. 1914.	12	између 20 и 84 године
1. 1. 1915.	21	између 18 и 85 година
3. 1. 1915.	15	између 8 и 70 година
6. 1. 1915.	21	између 18 и 77 година
7. 1. 1915.	5	између 46 и 63 године
8. 1. 1915.	8	између 28 и 70 година
9. 1. 1915.	11	између 17 и 80 година
10. 1. 1915.	19	између 17 и 70 година
16. 1. 1915.	12	између 40 и 69 година
19. 1. 1915.	21	између 18 и 62 године
22. 1. 1915.	44	између 17 и 65 година
23. 1. 1915.	39	између 15 и 70 година
24. 1. 1915.	21	између 18 и 62 године
26. 1. 1915.	26	између 1 и 62 године
28. 1. 1915.	20	између 3 и 65 година
29. 1. 1915.	21	између 15 и 62 године
30. 1. 1915.	38	између 1 и 64 године
1. 2. 1915.	43	између 2 и 64 године
3. 2. 1915.	44	између 1 и 65 година
5. 2. 1915.	35	између 1 и 65 година
8. 2. 1915.	24	између 7 и 63 године
9. 2. 1915.	31	између 3 и 78 година
11. 2. 1915.	35	између 2 и 65 година
12. 2. 1915.	30	између 2 и 62 године
13. 2. 1915.	34	између 1 и 63 године
15. 2. 1915.	38	између 2 и 65 година
17. 2. 1915.	62	између 1 и 75 година
18. 2. 1915.	23	између 6 и 64 године
19. 2. 1915.	38	између 6 и 66 година
20. 2. 1915.	16	између 7 и 67 година
23. 2. 1915.	17	између 18 и 75 година
24. 2. 1915.	20	између 15и 75 година
25. 2. 1915.	17	између 16 и 68 година
2. 3. 1915.	68	између 5 и 62 године
3. 3. 1915.	12	између 6 и 62 године

Телефонски рапорт датиран 2. марта 1915. са 68 умрлих логораша

Умрли у градским болницама (по евиденцији Текелијине цркве). У Матичној књизи умрлих цркве Светих апостола Петра и Павла (Текелијине цркве),³⁵ заведено је 68 српских интернираца. То су, углавном, тешко рањени српски војници – ратни заробљеници, и неколико цивила из Босне, Хрватске и Срема, умрли од 10. септембра 1914. до 14. јануара 1915. у арадским болницама (Жупанијској, Градској, Војничкој). Сахрањени су на градским гробљима: Војничком, Доњем и Горњем гробљу. У протокол умрлих, прота Станко Жупански је, уз име и презиме са назнаком *србијански војник*, уносио личне податке покојника, колико је могао сазнати: имена родитеља, име супруге, место рођења/пребивања, вероисповест, године старости, узрок смрти (редовно – *иушчана рана*), место и дан смрти/погребња. У неколико случајева наводи се и војна јединица којој је војник припадао (Тимочка дивизија).³⁶ Иза података који су му се учинили непоузданим, прота је стављао упитник.

У једном дану, 14. јануара 1915, умрло је 39 интернираца. Прота Жупански унео је у протокол само њихова имена, датум смрти (14. јануар) и погребња (15. јануар). Остале рубрике обрасца матичне књиге нису попуњене.

³⁵ Протокол умрлих од 1913. године до 1926. године и од 1939. до 1987.

³⁶ Божидар Панић, *Гробља српских интернираца у Араду*, „Добровољачки гласник”, Београд, бр. 34, децембар 2009, 157–159.

Гробља где су покопани интернирци

Градско Војничко гробље. У градској четврти Микалака (Micalaca), на десној обали Мориша североисточно од тврђаве, постојало је до седамдесетих година XX века Војничко гробље. Било је то старо аустроугарско гробље, под администрацијом Команде војног гарнизона у Арадској тврђави. Запуштено је после Првога светског рата. Коначно је нестало седамдесетих година XX века, када су градске власти одлучиле да се на том простору граде стамбени и други објекти.

Према Протоколу умрлих Текелијине цркве, од 12. септембра до 9. децембра 1914. на Војничком гробљу сахрањено је петнаест заробљених српских војника умрлих у арадским болницама.

Градско Горње гробље. Градско Горње гробље (Felő temető, Eternitatea) налази се у садашњој четврти Аурел Влајку (Aurel Vlaicu). Протојереј Урош Ковинчић тврди да је свега 16 интернираца сахрањено на Горњем гробљу,³⁷ пошто су градске власти забраниле да се даље користи то гробље за интернирце.

Нису сачувана њихова надгробна обележја.

Градско Доње гробље. Доње гробље (Alsó temető, Pomenirea) је најстарије арадско постојеће гробље. Налази се на југозападном крају града, уз градску четврт Прњавор (Pârneaва).

Пре 1932. године, на Доњем гробљу, парцела на којој су покопани интернирци

³⁷ Урош Ковинчић, *О лагеру Срба интернираних за време светског рата у Араду и о арадском српском гробљу*, „Гласник. Црквени, школски и друштвени лист”, Тимишвар, бр. 20, 1. 8. 1922, 163.

С обзиром на велику смртност интернираца, градско поглаварство одредило је место за покопавање на Доњем гробљу, иза српске парцеле.³⁸ Не наводећи извор, прота Ковинчић износи податак да су на Доњем гробљу сахрањена 624 логораша.³⁹

По завршетку рата, на парцели интернираца, парохијани Текелијине цркве поставили су висок дрвени крст обложен челичним лимом са насликаним Христовим Распећем.

Десетак година касније, Јанко Михајловић, који није био узник Арадског логора, пекар по занимању и печалбар у Араду, о свом трошку подигао је испред дрвеног крста обелиск са натписом:

„За спас српскога народа и за покој душа Срба у Араду интернираних подиже овај спомен Јанко Михајловић, супруга Савета и син Радивој из села Ореховац, Бан. Вардарска, године 1932.”⁴⁰

Крај споменика Јанко Михајловић са супругом и сином

Интиернирско гробље код тврђаве. Од средине јануара 1915. па надаље, када је сваког дана умирало и по неколико десетина (17. фебруара – шездесетдвоје, 2. марта – шездесетосморо), мртве више нису преносили из тврђаве кроз град на Доње гробље, него су их покопавали крај тврђаве, северно

³⁸ Исто.

³⁹ Исто.

⁴⁰ Миодраг Обрадов, Олга Михајловић Толмачев, *Споменик српским интиернирцима у Араду, „Арад кроз време”, свеска 4, Темишвар 2003, 59–64.*

од капије бр. 6, на обали Мориша. Према документима арадске полиције, за само месец и по дана, од 16. јануара до 3. марта 1915, у јамама крај тврђаве покопано је 826 интернираца. Ту су, до краја рата, покопани и већина осталих умрлих у тврђави.

У периоду између два рата, гробље код тврђаве, тада познато у Араду као Гробље хероја (Cimitirul eroilor), одржавали су војници јединице румунске војске стациониране у тврђави.

Десно – преживели логораш Милан Савић, на гробљу код тврђаве 1930.

После Другога светског рата интернирско гробље постало је војно вежбалиште, чему и данас служи. Нема више ниједног белега који би подсећао на то да су ту покопани српски интернирци умрли у Арадском логору, током Првог светског рата. Остао је у близини само масивни бетонски споменик, одавно запуштен, оштећен, који су својевремено аустроугарске власти подигле својим војницима, по свој прилици, умрлим чуварима логора. Према садашњим предвиђањима, када се војни гарнизон буде иселио, Арадска тврђава и простор око ње биће укључени у опсежан урбанистички план развоја града. Стога даља судбина овог необележеног гробља остаје неизвесна.

Непознати гробља. У јесен 1915. године, у логорима заробљених српских војника на подручју двеју коњичких јединица, харао је тифус. Нема сазнања колико оболелих је тамо умрло, нити где су покопани.

Не(из)бројене жртве. Тешко да ће се икада тачно сазнати колико је Срба цивила и ратних заробљеника прошло кроз пакао арадских логора током пет ратних година. О броју интернираних и о броју оних који су заувек оставили кости у Араду постоје само приближне процене за одређен временски период. За интернирце из Босне и Херцеговине историчар Владимир Ћоровић тврди да је до краја новембра 1915. од око 5500 логораша „послата кући 1031 особа, 1900 је узето у војску (да ратују за Аустроугарску!), а 430 (44 жене и 37 деце) преведено је 27. новембра 1915. из Арада у Нежидер. Остатак (око 2200) је остао у арадском гробљу заувек”.⁴¹

⁴¹ В. Ћоровић, *н. д.*, 157.

Арадски историчари нису посебно обрађивали то поглавље новије арадске историје. У неколико радова, посвећеним животу и делу Штефана Чичо Попа, истакнутога румунског родољуба, тек успут се помиње његова интервенција, у својству посланика у Угарском парламенту, код аустроугарских власти у Будимпешти, Бечу и Сарајеву, за побољшање животних услова интернираних Срба. С тим у вези наводи се да је 1915. године, у Арадском логору у тврђави било заточено 15.000⁴², по другим ауторима 11.000 Срба⁴³, „којима је претило потпуно истребљење услед епидемије тифуса”. То је процена стања за 1915. годину, а логор је „радио” и даље. Маја 1917. интернирано је из Србије у Арад 1628 цивила.⁴⁴

Једини изричито податак о броју умрлих у Арадској тврђави је запис изведен на црквеном барјаку сачуваном у цркви Светих апостола Петра и Павла, који гласи:

Ова литија сачињена црквеним дохотком 1925. године дарована [је] у славу Божију и за вечити спомен 4.317 Срба мученика у арадском граду умрлих 1914–1918. године.

Запис је саставио прота Урош Ковинчић. Дугогодишњи парох арадски прота Драгутин Остојић претпостављао је да су прота Ковинчић и тадашњи челници српске заједнице у Араду, међу њима и познати архитекта Милан Табаковић, дошли до тог податка преко личних веза у Градској управи.

Деведесетих година XX века двојица истакнутих арадских интелектуалаца значајно су допринели сазнањима о овој тамној страници новије арадске историје. Архитекта Милош Кристја (Miloș Cristea) прикупио је до тада непознату грађу о страдању интернираца, укључујући четрдесетак оригиналних фотографија. Историчар Андреј Качора (Andrei Caciora), својевремено директор Арадског жупанијског одсека државног архива, у обимном архивском фонду „Chestura Poliției” идентификовао је преко стотину докумената који се односе на интернирце.⁴⁵

Још неистражена грађа арадских и других архива крије много до сада нерасветљеног о страдању Срба у Арадском логору, једном од многих страстишта геноцидног система за масовно истребљење људи по основу националне и верске припадности. Лето 1914. године остаће упамћено и по томе што су тада, први пут у новијој историји, на тлу Европе, настали концентрациони логори.

⁴² Nicolae Roșuț, *Ștefan Cicio Pop – militant pentru drepturi sociale și naționale și luptător pentru unire (1865–1934)*, „Ziridava”, Arad, nr. X, 1978, 559.

⁴³ Gheorghe Ciul, *Ștefan Cicio Pop și colaborarea dintre români, sîrbi și slovaci (1893–1918)*, „Ziridava”, Arad, nr. VI, 1976, 221; Laurențiu Oanea, *Dr. Ștefan Cicio-Pop, un titan în luptele național-politice ale românilor din Transilvania și părțile românești din Ungaria 1865–1934*, Arad 2008, 104.

⁴⁴ В. Стојанчевић, н. д., 157.

⁴⁵ Историјска грађа коју су прикупили арх. Милош Кристја и Андреј Качора чини основу књиге *Арадска тврђава – аустроугарски логор за истребљење Срба*, Темишвар 1994; друго издање: Пожаревац 2007.

ПРИЛОГ

Сведочанство румунског поручника Николаја Дефлеурија, ратног заробљеника у Шопроеку

Чињеницу да у поређењу са осталим логорима, логор у Араду није био изузетак у свирепом поступању према Србима, потврђује у својим мемоарима сведок очевица румунски поручник Николаје Дефлеури, ратни заробљеник, заточен у логору Шопроеку.

У логору Шопроеку било је интернирано око 8000 жена и деце из Босне и Херцеговине. Многи су помрли од глади и заразних болести. У истом логору су били интернирани и Румуни, војници и официри дивизије „Де ла Черна”, заробљени у борбама у Олтенији, у јесен 1916. године. Сећање на време проведено у заробљеништву у Шопроеку забележио је поручник Николаје Дефлеури у књизи *Divizia de la Cerna / De pe front in captivitate / 1916–1918 / Amintiri–Gânduri–Impresii /* Editura „Ramuri”, Craiova, 1940.⁴⁶ (Дивизија са Черне / Са ратишта у заробљеништво / 1916–1918 / Сећања–размишљања–утисци).

На једном месту аутор описује дочек Божића и Нове 1918. године у логору Шопроеку, па каже да су румунски војници и официри, ратни заробљеници, посредством швајцарског Црвеног крста редовно примали из Женеве следовање: двопек, шећер, чоколаду, чај, месне конзерве, чак и извесну суму новца за џепарац. Имали су на располагању посебну бараку, која им је служила као трпезарија и место за разоноду, где су њихов хор и оркестар изводили румунске традиционалне мелодије, а свештеник је о празницима служио пригодне верске обреде. У непосредном суседству, каже поручник Дефлеури, налазио се други логор, са преко стотину утамничених жена – Српкиња из Босне, са малом децом. Било је и одојчади. Жене су интерниране у логор за казну што су, тобоже, дигле буну против Монархије. Бог ће знати какву су буну те несретне жене могле дићи, чуди се поручник Дефлеури. Биле су обучене у поцепане цицане хаљине. Усред зиме ишле су босе. Смршале, упалих образа, испијеног лица од патње и крајње беде, проводиле су време више напољу него у баракама без прозора. Деца, свенула, голишава, прљава, држала су се за сукње својих мајки и по цео дан плакала од глади и хладноће. Сваког дана, каже Дефлеури, из нашег логора посматрали смо тај бескрајно тужан призор. Из сажалења према страдалницима, дозволом команданта логора (мајор Флорјан Думитру, ратни инвалид, Румун из Ердеља), у бараци-трпезарији румунски заробљеници су окитили божићну јелку свећицама, играчкама, слаткишима, двопеком и кутијама конзерви, за несретне малишане. Још су деци и њиховим мајкама купили обућу и неку тканину да се заштите од хладноће.

⁴⁶ http://www.memoria.ro/marturii/perioade_istorice/perioada_primului_razboi_mondial.
Pomul de Craciun in lagarul de la Sopronnyek, Austro-Ungaria, 1918, autor: Lt. Nicolae Defleury.

SÂRBII ÎN LAGĂRUL AUSTRO-UNGAR DIN ARAD 1914–1918

Božidar Panić

Rezumat

Pe durata Războiului Mondial din 1914–1918, în Austro-Ungaria a funcționat o rețea de lagăre de concentrare în care au fost internați civili de toate vârstele, bărbați, femei, copii, prizonieri de război sârbi din Serbia ocupată, precum și civili sârbi, cetățeni ai Austro-Ungariei, din Bosnia și Herțegovina și din alte provincii. Un astfel de „K. und K. Internierungslager” a existat în Cetatea Aradului. În catacombele unei părți a cetății, lagărul a început să funcționeze la 31 iulie 1914, când a sosit primul transport cu deportați.

Pe baza documentelor de arhivă (din perioada 1914–1915, incomplete), în lucrare sunt prezentate detalii referitoare la organizarea și modul de funcționare a lagărului. Perioada sosirii transporturilor masive cu deportați coincide cu cea a operațiunilor militare de pe teritoriul Serbiei, în perioada campaniilor Austro-Ungariei din 1914 și a campaniei Austro-Ungariei și a aliaților săi, din anul 1915. Astfel, în toamna anului 1915, în decurs de o lună și jumătate, din Serbia au fost deportate la Arad circa 4000 de persoane, civili și prizonieri de război. Deoarece în lagărul din Cetatea Aradului se aflau deja mai multe mii de deportați, Comenduirea lagărului dispune ca noii sosiți să fie duși pentru detenție în alte două locații din Arad, la cele două unități de cavalerie, iar când și aceste „capacități” au devenit insuficiente, în decembrie 1915 Comenduirea a preconizat deschiderea unui nou lagăr la marginea de vest a orașului, pe Calea Radnei, pentru încă 7000 de deportați.

Din cauza condițiilor inumane de detenție, au izbucnit epidemii de febră tifoidă, tifos exantematic, tuberculoză, dizenterie, în urma cărora deportații mureau zilnic cu zecile. Pe baza documentației disponibile, este prezentată cronologic situația deceselor pentru perioada 23 august 1914 – 3 martie 1915, totalizând 1039 nume, cu menționarea la fiecare a locului de înhumare.

THE SERBS IN THE AUSTRO-HUNGARIAN CONCENTRATION CAMP IN ARAD 1914–1918

Božidar Panić

Summary

During the World War between 1914–1918, a network of concentration camps existed in Austria-Hungary, in which were imprisoned civilians of all ages, men, women, children and Serbian prisoners of war from occupied Serbia, as well as Serbian civilians from Austria-Hungary, Bosnia-Herzegovina and other provinces. Such a “K. und K. Internierungslager” existed in the Arad Fortress. The catacombs in a part of the fortress opened on July 31st 1914 for the first transport of prisoners.

Based on the archive documents (from 1914–1915, incomplete), the work presents details on the organisation and functioning of this camp. The period of massive prisoner arrivals corresponds to the military campaigns of Austria-Hungary and its allies in Serbia in 1914 and 1915. In the autumn of 1915, during a month and a half, some 4000 persons (civilians and war prisoners) were deported to Arad. As the camp in the Arad fortress already contained several thousand prisoners, the camp’s Command ordered imprisoning of the newcomers in two other locations in Arad (the two existing cavalry units) and when these two locations became insufficient in December 1915, the Command contemplated the opening of a new facility in the western part of the city for another 7000 prisoners.

Due to the inhumane imprisonment conditions, epidemic diseases broke up, such as typhoid fever, exanthema typhus, tuberculosis, dysentery, which resulted in tens of casualties daily. Based on the existing documents, the author presents chronologically the death reports for the period August 23rd 1914 – March 3rd 1915, resulting in a total death toll of 1039 for that period. The burial places of the victims are also mentioned.

Предраг Ристић*

СВЕТА ТАЈНА ХРАМА МАЛЕ БРАЋЕ СВЕТОГ АНТОНА ПАДОВСКОГ У АРАДУ, ИЗГРАЂЕНОГ 1900–1904.

Пројектант Храма: архитекта Милан Табаковић (1890–1946)

САЖЕТАК: У раду се стручно анализира архитектонско решење миноритске цркве у Араду и трага за његовим праобразима у антици и у словенским паганским храмовима.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: породица Табаковић, Милан Табаковић, Арад, миноритска црква у Араду, тетрапилони.

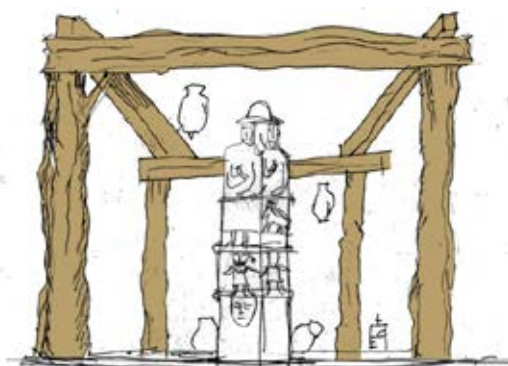

Шта је имао као идеју водиљу архитекта Милан Табаковић када је пројектовао храм који стоји као тежиште, симбол града Арада? Храм се не гради према потребама тренутка, већ представља уточиште људима у сва времена прошла, садашња и будућа. Његово биће има корен, стабло и крошњу. То је његова увек жива мисија, а ако тога нема, онда је храм празан прапорац који звечи. Град не гради храм, већ се прво сагради храм, па ће се тек онда видети како ће изгледати град.

---

* Др Предраг Ристић, архитекта (рођ. 1931), унук је архитекте Милана Табаковића.

Стабло рода Табаковића је племенско-српско и корен његов допрео је до њега, вероватно кроз подсвест генетским записом, прасловенски храм бога Перуна. Данас многи истраживачи сматрају да се устројство храма бога Перуна састојало од средишњег издељаног балвана са његовим ликом, са четири балвана у квадрату, са четири надвратника.

Археолошки трагови ових прасловенских храмова могу се пратити у траговима и у дешифровању и тумачењу црта и реза, и у реконструкцијама многих уметника. Имају бројне присталице, али и оне који оспоравају овакве тезе. Крајње решење ове тезе мораће да причека да генетичари у својим истраживањима сравне своје резултате, док се ми у овом тренуку, углавном, ослањамо на убедљивог Американца руског порекла Анатолија Кљосова.

У античко доба, међутим, налазимо на несумњиво могућу очигледну инспирацију младог Милана Табаковића чувеним прочељем славне библиотеке

у Ефесу. Оно изгледа као да је на један ред столова тетрапилона наређан наизменично још један спрат столова.

Међутим, на изворишту хришћанства пак налази се и данас очигледна монументална ранохришћанска Палмира из древне Асирије. Палмирци и данас у Сирији говоре арамејски језик, исти онај којим је говорио Исус Христос, а живо је и арамејско писмо. И мој деда, Милан Табаковић, који је био својевремено претплаћен на највећи архитектонски часопис претпрошлог века: *Handbuch der Architektur*, Darmstadt 1886. Die Baustile Zweiter Teil 3. Band erste Hälfte Die Ausgänge der classischen Baukunst (kristlichen Baukunst) Die Fortfetzung der classischen Baukunst in Oströmischen Reiche (Byzantische Baukunst), страна 14, свакако је био информисан, макар делимично, о Палмири. Наследио сам тврдо укоричена 54 броја овог приручника са изванредним цртежима. Деда је сарађивао као илустратор овог часописа док је био студент, што се примећује. У овом часопису сам наишао на Ликијску усамљену гробницу савршеног облика тетрапилона, мада није још уклопљена као колонијада или храм – капије Палмире, али је доказ да је за њу знао, јер је умео да је вешто примени у решењу арадског храма.

На месту бившег барокног католичког манастира Мале браће (из 1760), посвећеног Светом Антону Падовском, који се развојем Арада затекао на незгодном неправилном простору, ограниченом сучељавањем двеју главних улица под косим углом, млади Табаковић добио је задатак да пројектује централни катедрални храм, манастир, али и робну кућу, све у једном блоку, што је требало да буде центар и симбол града.

На сагласност на решење Табаковић је ишао по благослов код римског папе. У начелу је добио благослов да не пројектује у тада уобичајеном „стилу“, бароку или готици, већ у ренесанси, односно да се инспирише антиком, тј. раним хришћанством. Као православном Србину, Табаковићу је враћање на античке ранохришћанске корене било духовно олакшање и тиме је успео да реши неповољну оријентацију храма и улаза. Округла купола и припрата

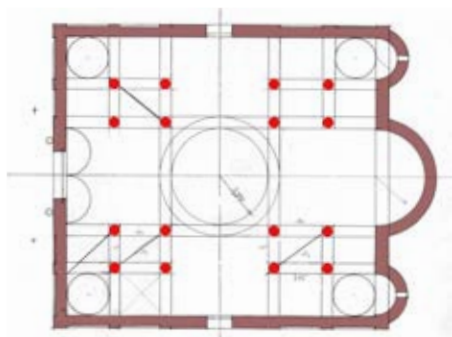
Тетрапилон из дармштатског приручника 1886. и слободни тетрапилони у грчком крсту капија – храм у Палмири. Надгробна плоча Арамејца са арамејским и грчким писмом – савремене фотографије

као зглобови решиле су правилно проблем неправилно ушореног плаца. Међутим, сам брод цркве и католикона морао је да буде базиликаран, тј. да омогући подужну праволинијску процесују међу паралелним колонадама брода храма, а не кружну, у грчком крсту, као што је то у православних. Ту је архитекта нашао изузетно решење, које није постојало ни у једној католичкој градитељској традицији. Претпостављамо да је инспирацију свесно пронашао у јединственим чудесним тетрапилонима древне Палмире, с тим што није поставио четири тетрапилона по шеми грчкога крста, већ их је наређао у праволинијској колонади, по правилу католичке базилике. И ја сам, у свом пројекту херцеговачке Грачанице 2000. године, место четири масивна стуба, као што је то на древној косовској Грачаници, поставио четири тетрапилона, буквално онако како је то постављено у Палмири.

Милан Табаковић доследно је упарио колонаде тетрапилона у ентеријеру брода и скренуо их зглобом хола (где се налази споменик куги), а да не буде сумње шта је у самом броду храма, да су то заиста тетрапилони, пар пилона стражара пробила су се на само прочеље фасаде, а на врх тетрапилона су постављени анђели, који чувају рајски врт, аналогно као што се у грчком крсту живопису анђели тетраморфи или као што на идеалној коцки седи Милешевски анђео.

Као унук Милана Табаковића применио сам свесно тетрапилоне из древне Палмире, чије сам цртеже нашао и у дединим бројним приручницима. Можда вучемо као заједнички именитељ прасловенски корен. И као што се човечијем ембриону не може подсећи реп, још мање се он може подсећи одраслом човеку, а има нас и репатијих.

Нажалост, ову идеју не могу да за сада утврдим до краја, јер оно што је основно немам – основу храма у Араду, сем слика са интернета, а од основе архитекти почињу да размишљају.

Тетрапилони у Требињу

Тетрапилони са анђелима на прочељу храма Светог Антона Падовског у Араду

Тетрапилони у ентеријеру, у храму Светог Антона Падовског у Араду

Док се не пронађе основа храма, може само делимично да послужи као општа оријентација фотографија са сателита.

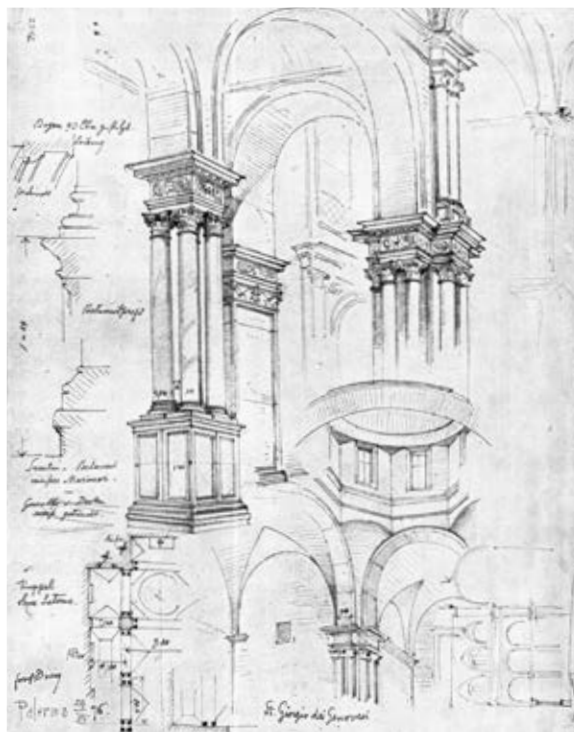
Сателитски снимак центра Арада са црквом Светог Антона Падовског

Овај покушај давања дубинског смисла делу Милана Табаковића биће, надам се, провокација за истраживаче невладине организације „Mișcarea Ațădeană” из Арада, која ме је пријатно изненадила тиме што је оживела интересовање за једно опште значајно дело, и за мога деду Милана Табаковића. Зато сам сматрао да сам прозван да Вам се придружим, јер сам и ја добрим делом арадски патриота.

Епилог

Архитектуру краја XIX века означавао је стил. Град у развоју Арад имао је занатску школу где је баш млади Милан Табаковић био наставник уметничких вештина израде стилских елемената у грађевинарству. Онда се још није разликовао генотип од фенотипа, па је Адолф Лос у Бечу могао да лансира девизу „орнамент је злочин”, а М. Табаковић је био баш мајстор орнамената који су били његово најјаче оружје. Он је успео да тим орнаментима нађе порекло и да тиме унапреди ренесансу, која се углавном инспирисала само грчко-римском антиком. Локација храма била је наизглед немогућа. М. Табаковић је успео да спакује једну дивљоградњу, не само да буде функционална већ да јој поврх свега да достојан усклађен смисао да постане центар града Арада, а не друмско свратиште.

Црква из Палерма – једна од многих скица тетрапилона из дедине архиве

Црква у Палерму са тетрапилонима у конструкцији брода

TAINA SFÂNTĂ A BISERICII MINORIȚILOR LA ARAD, CONSTRUIE
ÎN ANII 1900–1904.

Proiectant: arhitectul Milan Tabaković (1890–1946)

Predrag Ristić

Rezumat

Autorul, el însuși arhitect și descendent al familiei de arhitecți Tabaković din Arad, analizează soluția arhitecturală a bisericii minorite din Arad, proiectate de bunicul său Milan Tabaković și încearcă să identifice inspirația lui de concepție în formele templelor antice, chiar și în structura templelor păgâne ale slavilor din vechime.

THE HOLY SECRET OF THE MINORITES CHURCH IN ARAD,
BUILT BETWEEN 1900–1904

Designer: architect Milan Tabaković (1890–1946)

Predrag Ristić

Summary

The author, himself a descendant of the Tabaković family of architects in Arad, makes an analysis of the architectural solution applied in the Minorites Church, designed by his grandfather Milan Tabaković. He attempts to identify the designer's sources of inspiration in the shapes of the temples of antiquity and even in the structure of the old pagan temples of Slavs.

Сшевaн Буџарски

САВЕЗ СРПСКИХ ПЕВАЧКИХ ДРУШТАВА У РУМУНИЈИ

САЖЕТАК: Оснивање певачких друштава код Срба на тлу данашње Румуније бележи се од почетка XIX века. Као последица развоја хорског музицирања, односно повећања броја певачких друштава између два светска рата, рано се јавила а тек 1936. остварила идеја оснивања Савеза српских певачких друштава у Румунији.¹ Деловањем до почетка Другога светског рата, Савез је анализирао постојеће чињеничко стање, сагледао целину хорског феномена, извео потребне закључке, допринео међусобном упознавању певачких друштава, али је практичних остварења било мало.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Срби у Румунији, певачка друштва, Савез српских певачких друштава у Румунији, слетови певачких друштава, заставе певачких друштава, хоровође.

Певачка друштва, као испољавање културно-уметничких порива, долазе до изражаја у првој половини XIX века у српским градским срединама: у Араду 1835. при Текелијиној цркви настао је Хор Срба грађана; у Темишвару 1836. при Саборној цркви заводи се хорско певање. У другој половини XIX века оснивање хорова узима маха, опет најпре у градовима: професионална Српска певачка дружина у Темишвару оснива се 1867, Хор Срба грађана у Араду постоји и даље, забележен је 1876. Међутим, највећи део српског живља на територији данашње Румуније није живео по градовима, него по селима; због тога се и могло очекивати да ће се и тамо појавити извесни музички покрет, најпре у занатлијско-трговачким срединама, које су имале више могућности и слободног времена.

Оснивачка језгра биле су цркве и школе, а организатори – свештеници и учитељи, чак ако је у управним одборима било и сељака.

Покушајем сагледавања стања за старије време, односно до Великога рата, дошло се до следећег списка сеоских српских певачких друштава²: у Чакову (први помен 1860), Великом Семиклушу³ (1867), Малом Бечкереку

---

¹ О оснивању и деловању Савеза српских певачких друштава у Румунији први је синтезно писао Сава Ј. Илин у књизи из које ће у наставку бити више навода.

² Милован Р. Мишков, *Хронолошки преглед оснивања певачких друштава*, рукопис.

³ Чаково и Велики Семиклуш су проглашени за градове, али су донедавно имали статус сеоских општина; због тога се тамошња српска певачка друштва разматрају међу сеоским.

(1890, са статусом правног лица из 1891), Соколовцу (1894), Сараволи (1898), Немету (назив „Краљевић”, 1902), Мехали⁴ („Зора”, 1903), Српском Семартону („Доситеј”, 1911), Фенлаку (1912), Варјашу (1912, „Орао”) и Денти (1912).

После Светског рата 1914–1918, за време којег, из разумљивих разлога, нити су певачка друштва оснивана нити постојећа радила, и музички живот по селима је живнуо. У новој насталој територијалној подели после распада Аустроугарске, на певачка друштва гледало се не само као на културно-уметничка удружења него и као на друштвено-политичке и националне чиниоце:

За очување српског нам језика, верских и народних обичаја и песама, у првом реду служе наше народне школе; а поред ових, у многоме служе узвишеноме циљу читаонице, певачке и остале дружине [Живојнов 1921: 17].

Сада се, уз већ наведена, срећу новооснована или обновљена певачка друштва: у Кетвељу („Јединство”, 1920), Наћвали („Невен”, 1920), Парцу („Звезда”, 1920), Темишвару („Слога”, 1922), Иванди („Косово”, 1923), Пожежени (1924), Старој Молдави (1924), Белобрешки (1925), Кечи („Милетић”, 1925), Ченеју (1925), Дињашу („Напредак”, 1927), Петровом Селу (1930), Српском Семартону (уз такозвано Старо, јавља се Младо певачко друштво као певачки одсек Друштва „Обилић”, основаног 1931, са статусом правног лица из 1933), Вењу (1933), Шенђурцу („Гусле”, 1933), Великом Семпетру („Лира”, 1933), Арад-Гају („Слога”, 1933), Надлаку (1935), Моноштору (1936), Торњи (1937), Печки (1940) [Костић 1931: 93–94; Илић 1978: 117–139].

Појава је, дакле, после Светског рата 1914–1918, попримила масовни карактер и широко се распространила али је то бивало спонтано, без упутстава и организације каква је била пожељна, па и без правог прегледа. Године 1923. у Темишвару је, на епархијском нивоу, објављен напис у којем је изнето неколико занимљивих запажања [Живојнов 1923]. Аутор тврди да се не зна „колико имамо данас у новој држави активних дружина”, а за Пољадију и Дунавску клисуру, где тада још није било српских вероисповедних школа, мисли да „свакако ни певачка друштва немају”⁵ даље вели: „По живот и напредовање наших културних дружина било би од велике користи, када би се оне једном приликом састале, упознале и у српском загрљају провеле дан-два”; као најважније пак сматра да би требало спремати и обучавати хоровађе.

Проблем хоровађа постао је озбиљан због оновремених специфичних околности. Наиме, услед демографских померања током и после Великог рата, цркве и српске вероисповедне школе у Румунији остале су болно осиромашене у погледу свештеника и учитеља. Према једној статистици објављеној 1924. године [Костић 1925], тада постојеће 52 српске парохије и 5 манастира опслуживало је 11 мирских свештеника са одговарајућом спремом и 33 монаха, углавном са минималним школовањем, а у 44 српске вероисповедне школе радило је свега 15 квалификованих учитеља. Ради попуне броја дидактичког кадра регрутовани су кандидати са основном школом, и они су

⁴ Мехала је сада квартал Темишвара, а до 1910. била је засебно приградско село.

⁵ Тврђња је доказ непознавања стања из релативно удаљених српских средина из Вршачке епархије, које су имале својих особености.

затим спремани на учитељским курсевима који су се, 1920–1924. године⁶, одржавали у Темишвару током школских распуста [Саблић 1996: 112–117].

У напису Владимира Живојнова изнет је предлог да на тим курсевима кандидати буду и музички обучавани, како би могли преузети уметничко вођство певачких друштава. У том напису као целини срећу се у зачетку елементи који ће касније довести до оснивања Савеза српских певачких друштава, иако такав савез још није изричито поменуто.

Дуго на изнете предлоге и ставове није било јавног одзива, нити је ишта предузето. Посебно у програму учитељских течајева, који су трајали најдуже по 60 календарских дана, било је предвиђено по петнаестак наставних предмета, а музичко образовање остало је на нивоу „појања и певања”.

Тек 1924. године појавио се у штампани новинама напис, одзив на претходни, али са знатно друкчијим, развијенијим ставовима [Костић 1924: 154–155]. Пре свега тврди се, додуше без неке потпоре, да „овде код нас у Румунији готово у свакој српској општини има певачког друштва”, затим се износи конкретно разрађени предлог за оснивање Савеза српских певачких друштава у Краљевини Румунији, „у којему би свако певачко друштво имало свога заступника”. Главни задаци Савеза били би следећи:

– Организовање нових, односно реорганизовање постојећих певачких друштава;

– Израда типских статута српских певачких друштава;

– Правно озваничење постојања и рада свих, а особито новооснованих певачких друштава;

– Састављање прописа о пословању и спремање хорова;

– Снабдевање певачких друштава партитурама;

– Надзор над радом певачких друштава;

– Организовање помесних и општих смотри певачких друштава.

На овај предлог очекивао се одзив певачких друштава у року од 30 дана; одзива као да је било, али су нам, нажалост, остали непознати. У сваком случају, о њиховом постојању посредно сведочи оглас следеће садржине:

У ствари оснивања Савеза српских певачких друштава у Краљевини Румунији извештавамо оне који се за ту ствар интересују да ће после свршене предспреме бити позвани, после празника, на конференцију заступници сваког појединог певачког друштва [Гласник 1925: 5].

Затим су искрсели други приоритети; на читав проблем организовања певачких друштава почела се спуштати копрена заборав.

Непосредно по покретању листа *Темишварски весник* (1933), Уредништво је писало о свом програму; између осталог, предвиђало је „оснивање певачких друштава у оним општинама где то још није учињено, а певачке дружине сакупити у један савез певачких дружина” [Наш будући програм 1934: 1].

Најранију конкретну иницијативу имали су један сеоски учитељ (Васа Росић, Варјаш) и два сеоска свештеника (Љубомир Иванов, Велики Семпетар,

⁶ Изнимно је одржан још један, последњи, учитељски течај између 25. августа и 30. септембра 1929. године.

Стеван Томић, Мали Бечкерек), када су за дан 15. априла 1934. договорно сазвали први слет сеоских певачких друштава. Узели су учешћа хорови из Малог Бечкереча, Кече, Кетвеља, Великог Семпетра и домаћи хор Варјашана, сваки са по три песме, а у размацима између хорова свирали су кечански тамбураши.

Том приликом су поново разматране потреба и могућност заснивања Савеза српских певачких друштава у Румунији. Даље су иницијатори детаљно разматрали потребе и могућности и састављали статут замишљеног Савеза и за 5. фебруар 1936. сазвали у Темишвару збор делегата српских певачких друштава, који ће се помпезно назвати Првим конгресом [Основао је Савез... 1936: 3]. На збор је дошло четрдесетак представника (углавном председници певачких друштава), које из Темишвара, које из осталих места.

Председавајући Васа Росић поздравио је делегате, предложио оснивање Савеза и образложио потребу оснивања; присутни делегати су показали интересовање и прихватили његов предлог. Даље је прочитан, разматран и усвојен статут насловљен *Правила Савеза српских певачких друштава у Румунији* и изабрана управа.

Сходно усвојеним *Правилма* [Правила 1936: 42–48, 55–64], Савез представља удружење свих српских певачких друштава са подручја Краљевине Румуније, назив му је „Савез српских певачких друштава у Краљевини Румунији”, а стоји под заштитом свагдањег архијереја Православне српске епархије темишварске. Седиште Савеза је у Темишвару (у Владичанском двору), печат му је на српском и државном језику с текстом „Савез српских певачких друштава у Румунији” а застава црвено-плаво-бело у водоравном положају према копљу. Језик у оквиру Савеза је српски, азбука ћирилица, а званичење с државним властима води се на државном језику (чл. 1–2).

Задаци удружења уобличени су у два уопштена предвиђања: да окупи сва српска певачка друштва, да их помаже свим средствима којима буде располагало и да посебно доприноси уметничком развоју националне и црквене музичке културе (чл. 3). Средства су означена овим редоследом: годишња чланарина, скупштине и састанци, поучна предавања, месне и савезне утакмице, заједничке певачке свечаности, стручни курсеви за хоровађе, оснивање нових певачких друштава, конкурси и награде за хорске композиције, дарови, завештаји и фондови (чл. 4); у питању, дакле, нису само новчана средства, него шире: средства и поступци којима Савез намерава да допринесе унапређењу уметничког ступња хорске уметности.

Чланови Савеза су редовни (сви чланови певачких друштава), почасни, помажући, утемељачи и добротвори, разврстани углавном према висини новчаног доприноса; посебно је назначено да се Хрватска певачка друштва у Румунији могу такође учланити по општем поступку као и српска (чл. 6–7). Сем финансијских обавеза, дужности и права су прописана углавном за певачка друштва; чланство престаје добровољним иступањем или искључењем (чл. 8–10).

Органи Савеза и њихов делокруг надлежности и рада прописани су чл. 13–18 *Правила*, и то су:

– Годишњи *Савезни конгрес*, „врховни форум у свим питањима опстанка, развоја и престанка Савеза”;

– *Савезна управа* с двогодишњим мандатом (председник, два потпредседника, главни тајник, благајник, библиотекар, први и други артистички вођа и 6 одборника), одговорна Конгресу. Први и други артистички вођа представљају *Артистичко вођство* и у случају потребе могу привремено преузети надлежности *Артистичког одбора*. Управа има свој *Извршни одбор*, који сачињавају председник, оба потпредседника, главни тајник и благајник.

– *Надзорни одбор* има три члана и два члана-заменика; он је засебно тело, одређује себи председника, доноси правилник о раду и води записнике, а има надлежност да прегледа финансијско пословање и своје налазе доставља Савезној управи или Конгресу.

– *Артистички одбор* је саветодавни орган од 9 изабраних чланова – хоровођа или композитора, а први и други артистички вођа и главни тајник јесу чланови из звања; и *Артистички одбор* бира себи председника, доноси правилник о раду и води засебне записнике.

За Надзорни и Артистички одбор није посебно прописано трајање мандата; вероватно га треба подразумевати такође као двогодишње.

Прописани су поступци за одлучивање, који се своде углавном на просту већину гласова чланова с правом гласа, уз право чланова да, у случају неприсутвовања, могу свој глас поверити неком члану који буде присуствовао, тако да присутни члан може имати право и на 5 гласова.

Сва су часничка звања почасна, а хонорари се дају изузетно према одлуци Конгреса (чл. 21).

Савез се укида ако то Конгрес одлучи (овога пута двотрећинском већином) или ако чланство спадне на мање од 6 певачких друштава. У таквом случају имовина Савеза предаје се Епархијској управи темишварској, с наменом да буде уступљена удружењу које се икада оснује у духу ових *Правила* (чл. 19–29). *Правила* се подносе на одобрење државним властима (чл. 22).

Не предвиђа се изричито, али се у тексту јављају помени некаквога Савезовог хора и Савезовог гласила.

На том Првом конгресу изабрани су и органи Савеза, чији су чланови поименце потписали *Правила*⁷; састав органа био је:

Савезна управа: прота Слободан Костић, председник, Милутин Манојловић и Васа Росић, потпредседници, јереј Стеван Томић, главни тајник, Љубомир Голуб, благајник, ђакон Светислав Сележановић, библиотекар, Петар Ђорђевић, први артистички вођа, свештеници Милан Николић, Стеван Поповић, Рада Фенчачки, учитељи Милан Мирков, Војислав Веселиновић, Миљивој Стојановић, те Милутин Ненадовић, одборници;

Артистички одбор: учитељ Манојло Попов, председник, јереји Љубомир Иванов, Драгутин Остојић, Војин Паскуловић и Станимир Поповић,

⁷ У писаним изворима постоји мала неподударност: иако је Конгрес одржан 5. фебруара, на *Правилма* стоји: „Ова *Правила* прихваћена су на I Конгресу делегата певачких друштава, одржаном у Темишвару 6. фебруара 1936. године”. Вероватно је Конгрес ипак одржан 5. а правила су затим редигована и потписана наредног дана.

учитељи Милан Мијатов и Драгомир Керпенишан, музичар Вадим Шумски, лекар др Васа Војновић, адвокат др Борислав Поповић, одборници;

Надзорни одбор: учитељ Иван Стаморан, Милан Батањац и Петар Богићевић; чланови заменици: Богдан Нађ и јереј Павле Марковић [Управа Савеза... 1936: 3].

Напореда с доношењем *Правила*, Савезна управа је упутила и проглас пријатељима српске песме, позивајући их на приступање Савезу и на помагање удружења сваким могућим начином [Пријатељима српске песме 1936: 54–55].

Ускоро је у организовању Савеза сазван и слет певачких друштава у Темишвару за 19. април 1936. [Позив 1936]. На позив, пријавило се за наступање 15 певачких друштава (2 мешовита, 13 мушких хорова), са око 500 певача, а још неколико певачких друштава је обавестило Управу да ће само „депутативно присуствовати”; темишварска „Слога” се определила за наступ изван такмичења. Најављен је и долазак др Иринеја (Ћирића), епископа бачког, администратора темишварског [Први певачки слет... 1936: 3].

Слет је одржан у дворанама Темишварске пиваре увече уз учешће, како је процењено, више од хиљаде душа, у присуству владике др Иринеја, који се примио покровитељства Савеза. Пре самог програма говорио је председник Савеза прота Слободан Костић; из његовог говора произилази да су тада постојала 23 организована певачка друштва. Учествовали су: Темишварска српска певачка дружина, темишварска „Слога”, те хорови из Сараволе, Малог Бечкерека, Варјаша, Наћвале, Кетвеља, Кече, Иванде, Фенлака, Дињаша, Великог Семпетра, Српског Семартона (хор „Обилић”), Немета и Шенђурца. Свако друштво је отпевало, по избору, по две песме из свога дотадањег репертоара [Дан српске песме у Румунији 1936: 2].

Том приликом поново је дошла до изражаја слаба спрема хорова; међу њима само један је био стручни музичар, четворица су били свештеници, остали учитељи, те је одлучено да се уприличи посебни курс за њихово усавршавање. Истовремено је певачким друштвима препоручено да организују и помесне слетове, уз учешће неколико оближњих хорова.

Убрзо после одржавања слета, писмом од 3. маја 1936. свештеник Војин Паскуловић доставио је Савезној управи песму насловљену *Химна Савеза српских њевачких друштва у Румунији*, уз сугестију да би се могла дати на компоновање, те би је убудуће могли певати сви певачи Савеза.⁸

На седници Савезне управе и Артистичког одбора одржаној 2. јула 1936. расправљано је о приређеном слету, о репертоару, те о отварању курса за спремање хорова и о потреби приређивања покрајинских слетова [Позив 1936: бр. 177].

У ствари, то се новоосновани Савез само надовезивао на старију традицију, јер су покрајински слетови претходили оснивању Савеза, а били су организовани најчешће у вези са освећењем друштвених застава.

⁸ Податак према својевременом казивању свештеника Војина Паскуловића. Текст *Химне* објављен је у *Календару Темишварског весника за годину 1938*, Темишвар 1937, стр. 45, има свега три катрена свечано-родољубивог садржаја.

Прва таква манифестација већ је поменута у Варјашу 15. априла 1934; наредну је организовало Српско певачко друштво из Наћвале поводом освећења заставе 6. маја 1934. [Бугарски–Степанов 1991: 155–157]. Годину дана касније, 2. јуна 1935. обављено је освећење заставе Српског певачког друштва из Великог Семпетра [Степанов 1985: 219–221].

Дакле, када се Савез оснивао, помесни слетови не само да не беху нови на него се у вези с тим беше усталило и нешто као ритуал: позивање гостију преко штампе, али напоредо и преко дописа, дочек гостију (на станици или у школској згради) понекад и с музиком, образовање колоне учесника (евентуално неких са својим заставама), одлазак колоне кући „кума”, који је исплатио нову заставу (тамо је бивало послужење за све присутне); затим се, с новим барјаком на челу, колона враћала у цркву, где је обављано свечано освећење. Свечаност се завршавала културним програмом с предавањем, заједничким обедом и народним слављем.

По оснивању Савеза, таквих је свечаности још било од маја до августа 1936. године у Шенђурцу, Немету, Арад-Гају и Кетвељу, и све су овенчане као леп, свечан доживљај.

Савез, дакле, бар у томе није предњачио, него је потоње своје слетове саображавао обрасцима устаљеним на помесним сусретима.

Због мање уштогљеног, интимнијег карактера, свечаног али мање званичног, неоптерећеног такмичарским набојем, са учешћем месних румунских, немачких и мађарских дружина, такви помесни слетови били су понекад привлачнији, радије прихватани и посећивани од слетова које је организовао Савез, увек с такмичарском наменом, у условима када се отпре знало да Српска певачка дружина темишварска и Добротворно друштво „Слога” из Темишвара немају такмаца.

Наредни слет српских певачких друштава у организовању Савеза одржан је у Араду 16. маја 1937. У оквиру свечаности посећено је гробље Срба интернираца из Светског рата 1914–1918. Сам концерт одржан је увече у Културној палати пред око хиљаду слушалаца. Учествовало је 11 формација, свака са по две песме: Српска певачка дружина и „Слога” из Темишвара, те хорови из Варјаша, Наћвале, Кетвеља, Дињаша, Великог Семпетра, Арад-Гаја, Фенлака и Арада (два хора: из централног кварта и из кварта Прњавора), свега око 400 певача. Свечаност је отворио краћим поздравом јереј Стеван Томић, а затим су хорови изводили своје песме до пред поноћ. Међу хоровама су били један музичар, један сељак, 4 свештеника и 5 учитеља. Први пут је изведена и једна овдашња композиција: *Химна ђесми* јереја Љубомира Иванова.⁹ У оквиру културног програма свирали су дињашки тамбураши [Дан српске песме... 1937: 1–2].

Артистички одбор Савеза извео је одговарајуће закључке, формулисао мере неопходне за побољшање рада и подизање квалитета извођења. Похвално је оцењено присуство певачких друштава која нису учествовала на

⁹ Љубомир Иванов, парох у Великом Семпетру, имао је само богословско образовање, али је био музички обдарен, водио је хор, па је аматерски написао текст и музику за *Химну ђесми*, додавши јој поднаслов: *Мојо Српскога црквеног певачког друштва у Великом Семпетру*.

Првом слету (два из Арада, Арад-Гај, Српска певачка дружина из Темишвара) [Оснивајмо нове певачке дружине 1937: 2–3]; није том приликом поменуто изостајање седам певачких друштава која су учествовала на Првом слету (Мали Бечкерек, Немет, Кеча, Иванда, Саравола, Српски Семартон и Шенђурац). Свим учесницима је упућена јавна захвала [Темишварски весник бр. 271: 4].

Репертоар је овога пута био пробранији, јер је свако друштво које је намеравало да учествује претходно доставило Савезној управи четири до пет песама које би могло да изведе, а Артистички одбор је назначио које ће две од тих на концерту извести [Илић 1978: 146].

Сачувало се једно субјективно, лично казивање о арадском слету, занимљиво особито због тога што потиче од арадског свештеника и хоровађе Драгутина Остојића:

Заиста, били су незаборавни моменти за све наше хорова који су учествовали на Другом слету, када су видели да су сва места у сали зграде на обали Мориша испуњена. Круна свега било је извођење Мокрањчеве V руковети од стране Српске певачке дружине из Темишвара под управом Петра Костића. Сем Срба, присуствовао је знатан број Румуна и Мађара, који су с пажњом све пратили и том приликом бар делимично упознали лепоту наших народних песама и песама разних композитора [Илић 1978: 121–122].

Остала је и детаљна, стручна, објективна анализа из пера Петра Костића, једнога од наших најбољих музичара по позиву, ако и није био то по школовању. Продорна погледа и оштра пера, он је запазио више недостатака: дужности организатора, редитеља и говорника биле су сконцентрисане у особи главног тајника, који се, крај све добре воље и напора, није могао са свима истовремено и успешно носити; учесници нису били тачно обавештени о програму прославе, па је долазило до неспоразума и незгодних чекања; Савез „нема тачну евиденцију о гласовним и звучним квалитетима, као ни о певачко-техничким могућностима појединих хорова”; сеоски хорова још нису прилагодили репертоар својим гласовним способностима, те ни после онаквог одбира песама (да се не би понављале), репертоар, по квалитету извођења, није потпуно задовољио. Као практичар, предлагао је шта да се предузме: да се хорова класификују у три групе према певачко-техничкој спреми, те да сваки наступа у оквиру своје групе, „јер је боље, рецимо, бити у Трећој групи први него у Другој групи последњи”; да Артистички одбор отпре одабере песме за сваки хор, процењујући његове могућности у договору с хоровађом, да благовремено умножи и раздели партитуре; да се евентуалне сопствене композиције, пре изведбе, поднесу Савезу „знања и одобрења, а нарочито критике ради”. Он је поново потеглао већ две и по деценије старо питање заснивања курсева за хоровађе и, за случај да то из техничких и материјалних узрока не буде могуће, предлагао да се бар у редовној штампи објављују корисни написи на ту тему [Костић 1837: 5].

Савезна управа је разматрала ове и друге проблеме и предлоге на својој седници одржаној 11. новембра 1937. Решено је, између осталог, „да се за време великог школског распуста 1938. године одржи течај у Тимишоари за

спремање хорова, да се сва савезна друштва која немају правила снабду таквим, да се умноже партитуре новијих композиција и доставе певачким друштвима”. Пошто ни на једном слету Савеза нису учествовали хорови из Пољадије и Дунавске клисуре (разуме се, због незанемарујуће раздаљине и лоших саобраћајних веза, односно због немогућности организовања превоза), одлучено је да се наредни слет организује у Дунавској клисури после Ускрса 1938. године [Рад Савеза... 1937: 3].

Ипак, објективно гледајући, организационе околности нису биле повољне. Колико год било тешко да два или три хора из Пољадије и Дунавске клисуре допунују у околину Темишвара, још теже је било да десетак равничарских хорова стигне до Дунавске клисуре, о којој скоро да нису имали појма. Због тога и није било јако чудно што је и Трећи Савезов слет одржан у равничарском Банату: 13. јуна 1938. у Великом Семиклушу, у дворани биоскопа „Империјал”. Процењено је да је било присутно око 1400 особа, осим певача. Учеснике је поздравио месни парох, одговорили су председник и главни тајник Савеза. У концерту су суделовали: Мехалско певачко друштво „Зора”, те хорови из Варјаша, Наћвале, Чанада, Великог Семиклуша и Великог Семпетра, као и два тамбурашка збора: мехалски и семиклушки. Хоровође су били: један музичар, два свештеника, два учитеља, један занатлија [Томић 1938: 146–148].

Напетост предратне атмосфере, јер се рат већ увелико надвијао над Европом, допринела је, дакако, да овај слет не оствари одјек пређашњих.

Прекорачивши предвиђање друштвених Правила, по којима јој већ беше истекао двогодишњи мандат, Савезна управа се и даље упуштала у одлучивање; између осталог, поново је амбициозно одредила да се наредни слет сазове у једном од места Дунавске клисуре 1939. године. Општа друштвено-политичка унутрашња и спољна ситуација поново су осујетиле ту намеру.

Скоро се дословно догодило што су стари лепо срочили: Кад оружје звецка, музе заћуте; како се рат примицао, Савез је поступно узмицао и полако је његова делатност престајала и гасила се.

Када се почетни пориви изнети у *Правилима* упореде са остварењима Савеза, налаз је поразан.

Толико истицан као преко потребан, толико пута помињан, течај за хоровађе није организован чак ни када је у лето 1938. најављен, па ни касније; реорганизација певачких друштава није спроведена; није остварено ни умножавање партитура како би свака формација могла одабрати песме према својим извођачким могућностима, те су сеоска певачка друштва остала у свом пређашњем статусу, многа без званичног регистровања, многа само са формалном организацијом, а изводила су у наставку што су некада усвојила од покојег музички обдареног свештеника или учитеља; у тим условима вероватно да и нису била мотивисана за учешће на организованим такмичарским слетовима, немајући ни превоза, ни могућности надокнаде превозних трошкова, нити имајући чиме да се покажу. Уосталом, има и показана који сведоче о атмосфери која је владала унутар Савеза. Темишварска певачка друштва била су свесна своје надмоћи и својих предности, па су се саобразно томе и понашала: учествовање „Слоге” на слету „изван утакмице”

било је неко надмено истицање чињенице да јој нема равног; прослављајући своју 70. годишњицу, Српска певачка дружина у Темишвару нити је имала у виду Савез, нити његове чланове, што јој је затим јавно замерено:

Као члан тог Савеза, она је преко Савеза требала позвати све овострани певачке дружине, што није учињено... ово беше славље најстарије српске певачке дружине као културне установе, која је требала добрим примером... показати... како се негује братство и међусобна љубав у Савезу [70-огодишња прослава 1937:].

Постојање и рад Савеза још су загонетнији када се узме у обзир чињеница да, иако је још при оснивању назначена потреба подношења захтева за озваничење код државних власти, није нађено да је Савез певачких друштава икада поднео захтев за своје озваничење, и то у време када су већ и нека сеоска певачка друштва имала статус правног лица; није нађен отисак друштвеног печата, није основан Савезов хор, није засновано Савезово гласило, није израђена друштвена застава, а имала су заставе сеоска певачка друштва.

После 1938. године престаје свака вест о Савезу. Савез српских певачких друштава у Румунији практично је престао с радом пре но што се ваљано размахнуо.

Његов допринос треба тражити у томе што је анализирао постојеће чињеничко стање, сагледао целину хорског феномена, што је извео потребне закључке и допринео међусобном упознавању певачких друштава.

Конкретни допринос Савеза поспешењу хорске музичке делатности био је минималан а деловање током трогодишњег постојања било изразито силазно, оставши највећим делом на нивоу лепих жеља.

БИБЛИОГРАФИЈА

- 70-огодишња прослава 1937 – 70-огодишња прослава Српске певачке дружине у Темишвару, „Темишварски весник”, V, 267, 9. 5. 1937.
- Бугарски–Степанов 1991 – Стеван Бугарски, Љубомир Степанов, *Кад Морици ѿишече кроз ѿеро*, Букурешт 1991.
- Гласник 1925 – „Гласник. Црквени, школски и друштвени лист”, V, бр. 1, 1. 1. 1925, стр. 5.
- Дан српске песме у Румунији 1936 – *Дан српске песме у Румунији*, „Темишварски весник”, IV, бр. 158, 22. 4. 1936.
- Дан српске песме... 1937 – *Дан српске песме. II слиј српских певачких друштва у Араду*, „Темишварски весник”, V, бр. 270, 19. 5. 1937.
- Живојинов 1921 – Владимир Живојинов, *Наше школе и курзистје*, „Гласник. Црквени, школски и друштвени лист”, I, бр. 2, 15. 12. 1921.
- Живојинов 1923 – Владимир Живојинов, *Наше певачке дружине. Сиремајмо хоровање и Просветини фонд*, „Гласник. Црквени, школски и друштвени лист”, III, бр. 11, 10. 4. 1923.
- Илић 1978 – Сава Илић, *Прилоз о хорској делатности Срба у Темишвару и Банату (1868–1944)*, Букурешт 1978.
- Костић 1837 – Петар Костић, *Одјеци са II слија српских певачких друштва у Араду*, „Темишварски весник”, V, бр. 276–277, 13. 6. 1937.
- Костић 1924 – Петар Костић, *Савез српских певачких дружина у Румунији*, „Гласник. Црквени, школски и друштвени лист”, IV, бр. 20, 1. 11. 1924.
- Костић 1925 – Слободан Костић, *Шемајизам Православне српске епархије темишварске у Краљевини Румунији за 1924. годину*, Темишвар 1925.

- Костић 1931 – Слободан Костић, *Српска црква и школа у Румунији 1930. године*, Темишвар 1931.
- Наш будући програм 1934 – *Наш будући програм*, „Темишварски весник”, II, бр. 10, 14. 1. 1934.
- Оснивајмо нове певачке дружине 1937 – *Оснивајмо нове певачке дружине*, „Темишварски весник”, V, бр. 270, 19. 5. 1937.
- Основан је Савез... 1936 – *Основан је Савез српских певачких друштва у Румунији*, „Темишварски весник”, IV, бр. 137, 9. 2. 1936.
- Позив 1936 – *Позив*, „Темишварски весник”, IV, бр. 177, 28. 6. 1936, стр. 3.
- Правила 1936 – *Правила Савеза српских певачких друштва у Румунији*, „Гласник. Црквени, школски и друштвени лист”, XV, бр. 3, марта 1936. и бр. 4, априла 1936.
- Први певачки слет... 1936 – *Први певачки слет Савеза српских певачких друштва у Румунији*, „Темишварски весник”, IV, бр. 157, 19. 4. 1936.
- Пријатељима српске песме 1936 – *Пријатељима српске песме*, „Гласник”, XV, бр. 4, априла 1936.
- Рад Савеза... 1937 – *Рад Савеза српских певачких дружина*, „Темишварски весник”, V, бр. 323, 21. 11. 1937.
- Сабљић 1996 – Душан Сабљић, *Српско школство у Румунији 1919–1989*, Темишвар 1996.
- Степанов 1985 – Љубомир Степанов, *Велики Семјетар*, у: *Из села у село*, Букурешт 1985.
- Томић 1938 – Стеван Томић, *III слет српских певачких друштва*, „Гласник. Црквени, школски и друштвени лист”, XVII, бр. 7–8, јул–август 1938.
- Управа Савеза... 1936 – *Управа Савеза српских певачких друштва у Румунији*, „Темишварски весник”, IV, бр. 138, 12. 2. 1936.

UNIUNEA SOCIETĂȚILOR DE CÂNTĂRI ALE SÂRBILOR DIN ROMÂNIA

Stevan Bugarski

Rezumat

Înființarea societăților de cântări ale sârbilor pe teritoriul actual al României este menționată de la începutul secolului XIX, la Arad și Timișoara (1835, respectiv 1836), la Ciacova (1860), fenomenul luând avânt și devenind o mișcare de masă în primii ani ai secolului XX. Fără o coordonare sistematică, corurile funcționau sub conducerea unor preoți sau dascăli, reușita fiind determinată direct de talentul, priceperea și dăruirea acestora. Ca urmare a dezvoltării cântării corale bisericesti și laice, a creșterii numărului de societăți de cântări, a apărut în 1925 ideea, respectiv propunerea de înființare a Uniunii Societăților de Cântări ale Sârbilor din România, cu precizarea obiectivelor și atribuțiilor, dar realizarea ideii va surveni cu vădită întârziere, abia în anul 1936. Activând fără statut de persoană juridică până în anii celui de-al Doilea Război Mondial, Uniunea a analizat situația existentă, a scrutat integral fenomenul cântării corale, a tras concluziile care se impuneau, a organizat festivaluri corale, contribuind la cunoașterea reciprocă a corurilor din diferite localități, dar realizările practice au fost puține, totul oprindu-se în genere la nivel de constatare.

THE UNION OF THE SERBIAN SINGING SOCIETIES IN ROMANIA

Stevan Bugarski

Summary

The founding of Serbian singing societies on the territory of today's Romania is mentioned at the beginning of the 19th century in Arad (1835), Timișoara (1836) and Ciacova (1860). This phenomenon flourished and became a mass movement at the beginning

of the 20th century. Devoid of a systematic leadership, the choirs were mostly conducted by priests or school teachers, their successes being directly determined by the talent, skill and commitment of their leaders. As a result of the development of church- and secular choral music, as well as the increasing number of singing societies, the idea and the proposal emerged in 1925 to create a Union of Serbian Singing Societies in Romania with precisely defined purposes and competences. The idea was implemented with great delay, only in 1936. Working without a status of a legal person until the Second World War, the Union analysed the existing situation, drew conclusions, organised choral festivals and thus contributed to a better mutual acquaintance of choirs from different places. Still, the Union had a few practical achievements, most of its actions remaining at the level of observations and analysis.

Зоран Марков

ОРУЖЈЕ ЗНАМЕНИТИХ СРБА ИЗ ЗБИРКИ МУЗЕЈА БАНАТА У ТЕМИШВАРУ

САЖЕТАК: У збиркама Музеја Баната у Темишвару налазе се вредни изложбени предмети који су припадали личностима из редова Срба, од којих истичемо баронску породицу Николић од Рудне, племићку породицу Остојић од Великога и Малога Шемљуга, политичара Саву Вуковића од Берексова. Међу експонатима који су припадали српским личностима убрајају се и два хладна оружја веома значајна, како са историјског тако и са меморијалистичког гледишта; то су: сабља племићке породице Остојић и јатаган приписан Карађорђу Петровићу.

Ова два предмета била су класирана и регистрована су у Националној културној баштини Румуније.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: сабља племићке породице Остојић, јатаган белосапац, Ђорђе Петровић Карађорђе, Музеј Баната у Темишвару.

*1. Присјуй.*¹ Током више од 140 година постојања, темишварски музеј (основан под називом Јужноугарски музеј, а преименован у Музеј Баната) непрекидно је богатио своје збирке експонатима од особитог значаја за прошлост банатског простора и шире. Неки од ових предмета припадали су, у не тако давној прошлости, српским личностима значајним за историју Баната, али и за историју Срба уопште. Дотични експонати доспели су у власништво Музеја било путем донација, углавном посредством потомака, било путем откупа новцем из фонда старог Музејског друштва, односно из каснијег музејског буџета.

Од познатих Срба чији су предмети до сада идентификовани у збиркама темишварског музеја помињемо бароне из породице Николић од Рудне, племићку породицу Остојић од Великога и Малога Шемљуга, политичара Саву Вуковића од Берексова (1811–1872) и темишварскога трговца Бранислава Мирчетића (1897–1983). Посебно истичемо вођу Првога српског устанка Ђорђа Петровића Карађорђа (1762–1817), уз напомену да је аутентичност јатагана који му је приписан спорна.

---

¹ У раду су коришћене следеће скраћенице: AnB – годишњак „Analele Banatului”, Клуџ–Напока; ИАМБТ – Историјски архив Музеја Баната у Темишвару; ИАМД – Историјско и археолошко музејско друштво у Темишвару; МБТ – Музеј Баната у Темишвару; н. с. – нова серија; TRÉT – часопис „Történelmi és Régészeti Értesítő”, Темишвар.

Барони од Рудне Федор и Михајло Николић поклањају године 1894. значајну нумизматичку збирку, која садржи 29 златних, 297 сребрних и око 190 бронзаних новчића.² У вези са истом породицом барона од Рудне постоји у историјској збирци темишварског музеја докуменат насловљен *Geschichte unserer Familie* [Повест наше породице], који излаже историјат племићке лозе, а намењен је био Јовану Тирфелдеру, усвојеном сину и наследнику барона Михајла Николића.³

Најновији експонат темишварског музеја везан за Србина са поседом у Банату јесте грб Саве Вуковића од Берексова, сликан на платну, а купљен је крајем 2012. године.⁴

Овај напис има као ужу тему два хладна оружја из збирке Музеја Баната у Темишвару, као предмете изузетне историјске и меморијалистичке вредности: сабљу племића Остојић и јатаган приписан Ђорђу Петровићу Карађорђу. Оба поменута експоната класирана су у Националној културној баштини Румуније током 2012. године.

2.1. Крайшак историјати српских племића од Великог и Малог Шемљуга. Породица Остојић пореклом је из Босне и једна је од многобројних хришћанских породица са босанског подручја која је одабрала пут изгнанства у контексту турске опасности и све жешћег наметања мухамеданства у тој географској области.⁵

Преци племића Остојић преселили су се касније у Угарску; на подручју Новог Сада заузимали су значајне функције. За заслуге стечене у ратовању против Турака, цар Леополд II доделио им је племство 7. марта 1791. Племићку титулу добили су тада Василије Остојић, његова деца: Јован, Петар, Георгије, Јелисавета и Ана, рођена у браку с Маријом Христић, као и његови унуци Марија и Василије Млађи, деца Јована Остојића, рођена у браку са Аном Димовић.

Племићка повеља са грбовницом објављена је у Бачкој жупанији 2. децембра 1791. и у Сремској жупанији 17. априла 1792. године.⁶

Касније, 9. децембра 1802. године, за износ од 60.422 форинта и 58½ крајцара, цар Франц II уступио је породици Остојић поседе Велики Шемљуг и Мали Шемљуг у Тамишкој жупанији уз право да користе племићки предикат „од Великог и Малог Шемљуга” (*Nagy- és Kis-Schemlökre*), и то: Јовану Остојићу, краљевском дворском саветнику при Сремској жупанији и саветнику краљевскога слободног града Новог Сада; Петру, градском благајнику у Новом Саду, и Георгију. Одговарајуће повеље обнародоване су у Општој скупштини Тамишке жупаније 14. новембра 1803. године.⁷

² TRÉT, н. с. X, 1894, IV, 112; XI, 1895, IV, 124.

³ Zoran Markov, Ciprian Glăvan, *Istoria familiei Nikolics redată într-un document din colecția Muzeului Banatului*, АnB, н. с. XVIII, 2010, 176.

⁴ Откупљен је од темишварскога колекционара Вирђила Даждее, уговором бр. 2456 од 12. новембра 2012, за износ од 300 леја.

⁵ Lendvai Miklós, *Temes vármegye nemes családjai, III.*, Temesvár 1905, 151.

⁶ *Исџо.*

⁷ *Исџо.*

Породица Остојић насељава Мали Шемљуг Немцима и Чесима.⁸ Уједно са Малим Шемљугом, у власништво породице Остојић доспева и посед бившега манастира Саракe из непосредне близине.⁹ У наредним деценијама манастирска црква постаје гробница племића Остојић.¹⁰

Више чланова породице Остојић обављало је значајне функције у администрацији Тамишке жупаније. Међу њима истиче се Јован Остојић (II), рођен 1792, унук поменутога Василија који је задобио племићку титулу. Јован (II) био је син Петра, благајника Новог Сада, и Екатерине Стејић. У својој двадесетој години постао је подбележник Тамишке жупаније, касније, све до 1838. године, обављао је дужност главног тужиоца исте жупаније.¹¹ О њему још знамо да је био члан комисије Тамишке жупаније задужене 26. априла 1830. године да одговори са захвалношћу краљу у вези са сазивањем Дијете у Пожуну;¹² три године касније, 1833, био је члан Жупанијског одбора који је разматрао Извештај тамишке жупанијске делегације о учешћу на Дијети у Пожуну;¹³ почев са 1838. годином цар Фердинанд I именовао га је за великог столника, а од 1847. године постаје краљевски саветник;¹⁴ октобра 1849, у својству царскога комесара за Тамишку и Карашку жупанију, задужен је за проналажење и утамничење револуционара са простора Јужне Угарске. Јован Остојић (II) био је у браку с Маријом Дарвар а умро је 1856. године.¹⁵

Јованов син, Петар (III) Остојић (1823–1910), пре мађарске буне 1848/49, па и за време дуализма од 1867. до 1883. године, обављао је дужност начелника округа у оквиру Тамишке жупаније. У браку са Вилмом Ференци имао је десеторо деце; од њих помињемо: Ивана (р. 5. новембра 1852), вршачког правника, супруга Иде Рет (Rötth), власнице Великог Шемљуга; Јолану (р. 9. марта 1859), удату за Лајоша Ференција, начелника Темишварског округа; Вилму (р. 27. априла 1863), удату за Ференца Баротија (Baróthy), начелника Липовског округа; Павла (16. јун 1866. – 26. април 1900), супруга Марије Вукашиновић; Нандора-Жигмонда (р. 9. новембра 1870).¹⁶

Чин окружнога начелника имали су такође: Георгије (II) (1812–1890), шездесетих година XIX века, и његов син Жигмонд, од 1847. до 1883. године.¹⁷ О Георгију (II) сазнајемо да га је 1832. године Жупанијска скупштина, уз још

⁸ Музеј Баната у Темишвару, документарни фонд *Nicolae Ilieşiu, Comune din judeţul Timiş*, рукопис, свеска IV, 603.

⁹ Према Милекеровим подацима, манастир Саракa основан је 1404. године. Спаљен за време турске окупације, обновљен је 1730, а укинут 1778. По укидању инвентар је пренет у манастир Месић, а црква додељена парохији Бутина. Посед и манастирска црква били су у власништву породице Остојић све до 1934. године, када је манастир откупила Карансебешка епархија Румунске православне цркве.

¹⁰ Florin Medeleţ, Vasile Rămneanţu, *Muzeul Banatului. File de cronică 1918–1948, II*, Timişoara 2003, 96–97.

¹¹ Lendvai Miklós, *Нав. дело*, 151.

¹² Berkeszi István, *Adatok a reformkorszak történetéhez Temes megyében, II*, TRÉT, н. с., XI, Temesvár 1895, I, 34.

¹³ *Исџо*, III, TRÉT, н. с., XII, Temesvár 1896, I, 28.

¹⁴ Lendvai Miklós, *Нав. дело*, 151.

¹⁵ *Исџо*, 151–152.

¹⁶ *Исџо*; такође: Borovszky Samu, *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár*, Budapest 1914, 419.

¹⁷ Lendvai Miklós, *Нав. дело*, 151.

петорицу младића, предложила за бележника при тамишком жупанијском делегату на Дијети у Пожуну, али том приликом није изабран. Иначе се помиње као „способан младић” који је „већ путовао у Пожун”.¹⁸ Изабран ће бити касније, за период 1834/35.¹⁹

У међуратном периоду имамо релативно мало информација о члановима породице Остојић. У документарном фонду Јоаким Милоја (Joachim Miloia) који се тренутно налази у инвентару Музеја Баната, налази се историјско-археолошки упитник за Мали Шемљуг; из њега произилази да се „једна копија уговора о куповини племићке титуле и поседа Велики и Мали Шемљуг” налази „код велепоседника Сигисмунда Остојића, мађарског племића, у Великом Шемљугу”.²⁰ Млађег Остојића, сина велепоседника из Великог Шемљуга, Јоаким Милоја помиње као релативно познатог локалног сликара у банатским круговима.²¹

Племићки грб породице Остојић

¹⁸ Berkeszi István, *Adatok a reformkorszak történetéhez Temes megyében, III*, TRÉT, н. с, XII, Temesvár 1896, I, 7.

¹⁹ *Исио*, 15.

²⁰ Музеј Баната у Темишвару, документарни фонд Јоаким Милоја, *Одговор историјско-археолошкој ујшћника Банатског музеја*, који се односи на општину Мали Шемљуг у Тамиш-горонталској жупанији (инв. бр. 21.823/707), број 758.

²¹ Florin Medeleț, Vasile Rămneanțu, *Нав. дело*, 318–319.

Племићки грб породице Остојић од Великога и Малога Шемљуга има следећи опис: одсечен и расцепљен штит; поље 1: на златној позадини црни орао окренут надесно; поље 2: на црвеној позадини сребрни лав; поље 3: на црвеној позадини плаво обојена рука окренута налево подиже сабљу са златном дршком; поље 4: на плавој позадини црвено обојена рука подиже сребрни буздован.²² Између доња два поља издиже се до средине грба сребрнаста бризура; хералдички симбол бризура је зелено брдо са зеленим бором.²³

Украс шлема: лав хералдичког поља диже се између раширених црних крила. Украс у облику исписане машине: црно-злаћане и црвено-сребрнате боје.²⁴

2.2.1. Сабља њлемићке њородице Остојић. Порекло. Набавка. Сабља породице Остојић из збирке оружја темишварског музеја један је од највреднијих предмета из целокупне групе хладног оружја ове установе. Ако се са историјске тачке гледишта може тврдити да темишварска збирка поседује и значајније експонате (средњовековни мачеви из X–XV века), у погледу материјалне вредности сабља породице Остојић долази до изражаја као једина сабља збирке која има сечиво од дамаског челика, те многобројне гравирание и позлаћене украсе; такође су позлаћене: крсница, хашрма²⁵ дршке, метални окови на цагрији и месингано ојачање у виду стилизованог ока са обе стране горњег дела дршке.

Сабља породице Остојић спада у категорију парадног оружја, типичног за високе угарске чиновнике XVIII и XIX века. Примерак је атипичан за подручје Централне Европе, имајући у виду чињеницу да је изглед сечива типолошки сврстава у породицу османских сабљи типа к'лч²⁶. Такође су крсница и дршка сабље типичне за турско хладно оружје. Једини детаљ сечива који сведочи о нетурском пореклу сабље јесте државни грб Угарске (од пре 1867. године) гравирани на једној страни сечива, као украс уметнут међу многобројне оријенталне декоративне мотиве, којих има напретек са обе стране сечива.

Типично турски изглед сабље (к'лч) највероватније има везе са босанским пореклом породице Остојић. У времену од XVII до XIX века у Босни су радили многобројни оружари познати по својој вештини широм целога Османског царства. Велики оружарски центри, чувени по изради хладног оружја, као што је на пример Сарајево (за израду сабљи) или Фоча (за јатагане), сведоче нам у том смислу²⁷.

²² У књизи Шамуа Боровског (*Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár*, Budapest 1914) постоји неподударност између описа грба (стр. 419) и саме слике грба (стр. 418). У тексту, за поље 4 стоји: црвена позадина и плаво обојена рука, док су на слици боје обрнуте: позадина је плава, а рука црвена.

²³ У књизи Боровског, у тексту описа грба не помиње се хералдички симбол који се појављује у бризури; бризура је вероватно касније додата, а првобитни изглед грба имао је четири поља.

²⁴ Bogovszky Samu, *Нав. дело*, 419; Lendvai Miklós, *Нав. дело*, 153.

²⁵ Металне плочице причвршћене дуж ивице челичне дршке.

²⁶ Э. Г. Аствацатурян, *Турецкое оружие в собрании Государственного Исторического музея*, Санкт-Петербург 2002, 104–111.

²⁷ Анђелија Радовић, *Занайско оружје Балкана XVII–XIX век*, Београд 2002, 19.

Сабља племићке породице Остојић

У погледу радионице где је сабља израђена ствари су прилично нејасне, имајући у виду да се на површини сечива не примећује никакви жиг оружара, не запажа никакав гравирани или утиснути натпис или знак. По свему судећи, сабља је израђена по наруџбини у некој централноевропској радионици, уз поштовање османских типолошких прописа у вези са турским сабљама са сечивом типа к'лч.

Сабља је као музејски предмет регистрована 8. јануара 1959. у инвентарској књизи Историјског одељења под бројем 3411, а тек 1. јануара 1963. у главној инвентарској књизи Музеја. У оба регистра, у рубрици где се уписује порекло предмета уписана је следећа информација: „породица Остојић из Малог Шемљуга”. Ипак ваља назначити да година уписа сабље, 1959, не мора обавезно да се поклапа са датумом када је доспела у музејску збирку. Четврта инвентарска књига Музеја Баната, односно званични регистар који се данас користи, започета је 1958. године и то управо поновном регистрацијом предмета из старих музејских збирки, у којима је већ тада, до 1957. године, било заведено више хиљада експоната.

Поуздано можемо једино тврдити да се сабља породице Остојић не налази уписана у старом регистру Музеја, који обухвата све музејске предмете набављене у раздобљу 1872–1933. године. Остаје временски интервал од 1934. до 1957. године, који тренутно, из објективних разлога, није потпуно покривен архивском грађом, те смо једино у могућности да у погледу набавке поменуто сабље за Музеј изнесемо неке претпоставке:

– Постоји могућност да је сабљу око 1934. године откупио тадашњи директор музеја Јоаким Милоја заједно са низом слика откупљених од млађег Остојића, сина велепоседника Жигмонда Остојића из Великог Шемљуга. Откуп наведених уметничких дела румунска историографија процењује као акт надокнаде од стране директора Милоје породици Остојић, у контексту збивања око манастира Сараке, који је тада био њихово власништво. Сlike младог Остојића налазе се у збирци Уметничког музеја у Темишвару.²⁸

²⁸ У међуратном периоду Јоаким Милоја одвијао је интензивну активност око рестаурације цркве манастира Сараке, која се налазила на поседу породице Остојић у Малом Шемљугу. Милоја се залагао за прикупљање финансијских средстава неопходних за обављање радова. Године 1931. он је затражио од Комисије историјских споменика Румуније да се манастир Сараке хитно прогласи спомеником културе; касније, 1934. године, одиграо је пресудну улогу у посредовању око откупа манастирске имовине од Жигмонда Остојића у корист Карансебешке епархије Румунске православне цркве. У том контексту године 1934. музеј је откупио четири слике и шестнаест акварела који представљају пејзаже Малог и Великог Шемљуга (Уметност, инв. бр. 853).

– Друга могућност била би у вези са догађајима који су се збили непосредно након завршетка Другога светског рата, када су из бивших племићких двораца сакупљени предмети преостали након ратних разарања. У првој фази ове предмете сакупљале су нове локалне власти и неодговарајуће их складиштили, па су касније, на интервенцију Аурела Ћиупеа (Aurel Ciupe) и Маријуса Моге (Marius Moga),²⁹ предати темишварском музеју. Постоји могућност да је сабља породице Остојић управо тада доспела у збирку Музеја.

– Највероватнија хипотеза била би да је сабља доспела у музејску збирку путем донације, вероватно посредством потомака или легалних наследника породичне имовине. У том контексту помињемо велепоседнике од Буковца (Bucovăț), породицу Дешан, имајући у виду да је Ахил Дешан (1819–1872) био ожењен ћерком Јована Остојића, Екатерином (1823–1851). По том сродству, могуће је да је сабља доспела у породицу Дешан, касније у власништво млађег сина Ахила и Катерине, Ахила Дешана Млађег (1848–1939), члана Музејског друштва у Темишвару. По смрти Ахила Дешана Млађег, вајар Андреј Оргонаш продаје темишварском музеју, у време од 1950. до 1960. године, разноврзне предмете из збирке породице Дешан.³⁰

То су претпоставке, свака има свој степен вероватноће, али пошто нисмо дошли до документације којом бисмо их подржали, проблем порекла сабље остаје и даље нерешен.

Што се тиче датирања сабље, хронолошки оно се уклапа у раздобље од друге половине XVIII до средине XIX века; на то указује и грб Угарске (раније од 1867) гравирани на спољашњој страни сечива. Предложено датовање сабље омогућава евентуалну идентификацију власника предмета у особи Јована Остојића II (1792–1856), можда најзначајнијега представника породице. Међутим, пошто ни за предложено датовање, ни за припадност нема документарне потврде, све се, бар до сада, своди на једноставну радну претпоставку.

У погледу кретања сабље Остојића током XXI века, чињеница је да је била део некадашње сталне поставке Музеја Баната и налазила се у дворани посвећеној средњовековној епоси. Године 2006, у контексту затварања сталне поставке ради рестаурације зграде, сабља је повучена у оружно складиште установе. Четири године касније, 2010, изложена је у Темишвару, у оквиру привремене изложбе хладног оружја,³¹ која ће затим бити премештана у Решицу, Алба Јулију и Медијаш.

Током 2012. године сабља породице Остојић је класирана у правној категорији Благо румунске културне баштине (Налог румунског Министарства културе и националне баштине бр. 2516 од 5. октобра 2012; Класификационо уверење број 3335 од 6. новембра 2012).

²⁹ Florin Medeleț, Vasile Rămneanțu, *Нав. дело*, 246–247.

³⁰ Податке о породици Дешан и о могућности да је њиховим посредовањем сабља доспела у збирку темишварског музеја пружила нам је госпођа Илона Миклошик, бивши кустос Уметничког музеја у Темишвару, којој и овом приликом захваљујемо.

³¹ Изложба хладног оружја названа *Pe viață și pe moarte* (На живот и смрт) отворена је у јануару 2010. године у просторијама Уметничког музеја у Темишвару.

У јулу 2012. године сабља је, у скупу од стотинак музејских експоната темишварског музеја, била изложена у Градском музеју у Вршцу, на Међународној изложби хладног оружја, приређеној у оквиру европскога прекограничног пројекта Румуније и Србије.³² Том приликом репродукована је у репрезентативном изложбеном каталогу.³³

2.2.2. Технички опис сабље. Сечиво сабље, израђено од дамаског челика, закривљено је нагоре и предвиђено је са оштрицом на доњој ивици, док је врх наоштрен на обе ивице. Горња ивица је широка и чврста. Са спољне стране сечива постоје четири гравирани оријентална украса, а у центру декорације израђен је у истом маниру грб Угарске из прве половине XIX века. На гравираним украсима запајају се трагови некадашње позлате. Такође на спољној страни, на врху сечива (јалману) постоји декор израђен у истом маниру. На унутрашњој страни сечива постоје четири гравирани оријентална орнамента, од којих се на трима виде трагови позлате. Врх сечива или јалман је проширен и наоштрен на обе ивице; на обе стране сечива јалман има по једно дужинско укрућење при горњој ивици.

Крсница од позлаћеног метала је права и са јајастим завршетком на оба крака. На обе стране крснице постоји по једна ромбична стилизована плочица са продуженим и танким крацима.

Челична дршка је дуж читаве ивице обложена позлаћеним лимом. Метални део дршке обложен је корицама од тамнобојне кости, учвршћен са два метална закивка. Дршка се завршава кружном главом закривљеном на доле. Глава дршке представља на обе стране позлаћени месингани оков у облику стилизованог ока са кружним отвором попречно на ширину дршке.

Дрвена канија обложена је зеленим сомотом и учвршћена је на крајевима широким и масивним металним оковима. У средњем и горњем делу каније налазе се два метална уска овална стилизована прстена са две кружне алке за качење.

Материјал: челик, месинг, злато, кост, дрво, сомот.

Техника израде: ковање, гравирање, бушење, позлата.

Размери: дужина сечива: 76 cm; дужина дршке: 13 cm; целокупна дужина сабље: 89,5 cm; дужина каније: 78 cm.

Власник: Музеј Баната у Темишвару, збирка оружја, инв. бр. 3411.

Стање: Предмет је у добро очуваном стању.

3.1. О јајџагану њриписаном Ђорђу Пејровићу Карађорђу. Порекло и контироверзе. Музеј Баната у Темишвару поседује у својој збирци и низ врло вредних експоната који су припадали појединим знаменитим личностима Централне и Југоисточне Европе.³⁴ Међу те предмете убраја се и јатаган

³² Изложба, насловљена *Хладно оружје*, представљала је завршни део прекограничног пројекта „Конкордија”, за чију су имплементацију били задужени Општина Вршац и Музеј Баната у Темишвару.

³³ Zoran Markov, Dragutin Petrović, *Cold Arms*, Vršac 2012.

³⁴ У Оружној збирци Музеја Баната у Темишвару чува се сабља барона Јохана Фрејера фон Хилера, војнога аустријског команданта који је учествовао у биткама против француског

белосапац (инв. бр. 3335) који се неко време налазио у власништву вође Првога српског устанка, Ђорђа Петровића Карађорђа. Малобројни постојећи подаци у вези са овим музејским предметом записани су у писму дародаваца др Жигмонда Ормоша, правника, политичара и оснивача Историјскога и археолошког музејског друштва у Темишвару, које је себе уградило у темеље Музеја у Темишвару.

Јатаган белосапац

У даровном писму³⁵ Ормош наводи да је сечиво јатагана врло вредно, јер је припадало Карађорђу (Cserni Györgytól). Из истога документа сазнајемо да је Карађорђе „узео јатаган из руку Турчина”, у току неке битке, али не помиње ништа о години или месту где се дотична битка одвијала. Једини поуздани податак у погледу датирања јатагана јесте тауширани натпис са унутрашње стране сечива, који, између осталог, садржи и датум израде оружја: година 1227. после хецире, односно 1812. година по хришћанском календару. Овај податак указује на то да се поменута битка одвијала после 1812. године. Из текста даровнога писма сазнајемо детаље о набавци предмета и о бившем власнику. Ормош је откупио јатаган 23. јуна 1876. године у Оршови од удовице Стевана Шевића, познате оршовске личности у другој половини XIX века, која је поседовала јатаган као породично наслеђе. О каквим родбинским или другим везама породице Шевић са Карађорђем тренутно немамо никаквих архивских података.

цара Наполеона I 1809. године. Сабљу је поклонила госпођа Ернестин, рођена Хилер, године 1896. (стари инв. бр. 1563); у збиркама Историјског одељења музеја чувају се фес и перика пољскога генерала Јожефа Бема, команданта мађарских јединица у Трансилванији, 1848–1849. године. Предмете је поклонио Пешти Фриђеш године 1882. (стари инв. бр. 432 и 431). Фес и перику је Фриђешу даровао рођак Јанош Фијала, 17. децембра 1881. године.

³⁵ ИАМБТ, фонд ИАМД, досије јун/1889; писмо донације Жигмонда Ормоша од 24. априла 1889. године; јатаган „Црног Ђорђа” записан је на позицији бр. 7 од свега 14 поклоњених предмета.

Занимљиво је да је ово једини јатаган темишварске збирке чији је натпис, писан арапским писмом, преведен и записан још у првој књизи инвентара Музејског друштва;³⁶ превод на српски гласи: „Година 1227. Израдио Хасан, власник Ахмед. Уздам се у мога творца, његов роб”. Исти подаци објављени су у предратном часопису Музејског друштва за историју и археологију, а у Првом инвентарском регистру Музеја у Темишвару,³⁷ предмет се води као „турски јатаган”³⁸ (предратни инвентарски бр. 779).

У Ормошевом даровном писму не постоје информације о стању јатагана, није назначено да је једна од коштаних сапи дршке сломљена, не помиње се да ли је имао или није имао канију. У послератном периоду јатаган налазимо у дрвеној канији обложеној црном кожом, док је дршка делимично оштећена.

Ако се јатаган стварно налазио, бар и привремено, у власништву Карађорђа, проблем остаје и надаље споран, имајући у виду да се Ормошеве речи данас тешко могу проверити. Ипак морамо имати у виду чињеницу да је предмет откупио и касније поконио Музеју Жигмонд Ормош, једна од најрепрезентативнијих банатских личности свога времена (био је главни жупан Тамишке жупаније, промотор културе на овим просторима, велик колекционар и оснивач темишварског музеја). Имајући у виду да су подаци које је он саопштио у вези са јатаганом засада једини, до нових архивских открића у вези са приписивањем јатагана некој битној историјској личности, као што је Карађорђе Петровић, не може се порицати, али се може прихватити са извесном обазривошћу.

3.2. Технички опис јатагана.

Тип: јатаган белосапац.

Датирање: година 1227. после хецире, 1812. по хришћанском календару.

Опис: челично сечиво је благо закривљено надоле, са оштрицом на доњој ивици. Сечиво је на обе стране предвиђено са по једним тањим жлебом при горњој ивици. На унутрашњој страни сечива постоје три сребром тауширана натписа, арапским писмом, и цветни украс израђен у истом маниру. Паразвана и хашрма израђене су од сребром обложеног лима и украшене биљним стилизованим и геометријским мотивима. Челична дршка јатагана предвиђена је металном хашрмом и обложена сапима од слоноваче; спољна сап је предвиђена „ухом”, са лаким нагибом према сечиву и има облик лептирових крила. Унутрашња сап дршке је непотпун, сломљено је „уво” завршног дела. Сапи су учвршћене са пет металних закивке, а унутрашња, непотпуно очувана сап, држи се само на две закивке.

Дрвена канија обложена је црном кожом и недостају јој метална укрућења.

Материјал: челик, сребро, кост (слоновача), дрво, кожа.

Техника израде: ковање, тауширање, искуцавање, брушење.

Размере: дужина сечива: 58,5 cm; дужина дршке: 14,5 cm; целокупна дужина: 73 cm; дужина каније: 65 cm.

³⁶ У Првој инвентарској књизи, стари инв. бр. 779, регистрован је 19. јуна 1889. године.

³⁷ TRÉT, н. с., V, 1889, II–III, 123.

³⁸ У првој књизи музејског инвентара, код инв. бр. 779, јатаган је записан под називом „török jatagan”.

Првобитни инвентарски бр.: 779; међуратни инвентарски бр.: 422; садашњи инвентарски бр.: 3335. Предмет је у релативно добро очуваном стању.³⁹

Јатаган је класиран у правну категорију Фундус Румунске културне баштине (Налог Министарства културе и националне баштине бр. 2516 од 5. октобра 2012; Класификационо уверење број 3416 од 6. новембра 2012).

ARME ALE UNOR PERSONALITĂȚI SÂRBE, PĂSTRATE ÎN COLECȚIILE MUZEULUI BANATULUI DIN TIMIȘOARA

Zoran Markov

Rezumat

În colecțiile Muzeului Banatului din Timișoara se regăsesc bunuri de patrimoniu ce au aparținut unor personalități de origine sârbă, din rândul cărora îi menționăm pe baronii Nikolići de Rudna, nobilii Ostoici de Șemlacul Mare și Șemlacul Mic, politicianul Sava Vukovici etc. Un caz aparte îl reprezintă conducătorul mișcării antiotomane sârbe Karageorge Petrovici, cu mențiunea că autenticitatea iataganului atribuit acestuia este discutabilă.

Printre bunurile personalităților sârbe menționate se numără și două arme albe deosebit de valoroase, atât din punct de vedere istoric, cât și memorialistic – sabia familiei nobiliare Ostoici și menționatul iatagan atribuit lui Karageorge Petrovici. Sabia de tip oriental (*kılıç*) care a aparținut lui Ioan Ostoici (1792–1856), nobil de Șemlacul Mare și Șemlacul Mic, a intrat în colecția muzeului timișorean în primii ani de după cel de-al Doilea Război Mondial. Iataganul atribuit lui Karageorge provine din vechea colecție a Societății Muzeale de Istorie și Arheologie din Timișoara, fiind o donație a lui Ormós Zsigmond, fondatorul muzeului timișorean. Cele două piese au fost clasate și fac parte în prezent din Patrimoniul Cultural Național al României.

WEAPONS OF SOME SERBIAN HISTORICAL FIGURES, KEPT IN THE COLLECTIONS OF THE MUSEUM OF BANAT IN TIMIȘOARA

Zoran Markov

Summary

The collections of the Museum of Banat in Timișoara contain artefacts that belonged to historical figures of Serbian origin, such as barons Nikolić of Rudna, barons Ostojić of Șemlacul Mare and Șemlacul Mic, the politician Sava Vuković, etc. A special case is that of the leader of the Serbian anti-ottoman uprising Karađorđe Petrović, although the authenticity of the yatagan attributed to him is controversial.

Two side arms are of particular historical value: the sword of the aristocratic family Ostojić and the yatagan that allegedly belonged to Karađorđe Petrović. The oriental-type

³⁹ Zoran Markov, *Colecția de iatagane a Muzeului Banatului Timișoara*, AnB, n.s., XX, Cluj-Napoca 2012, 268–270. Пријатна нам је дужност да захвалимо господину Милану Шепецану, фотографу Музеја Баната, за дигиталне фотографије сабље и јатагана; такође и госпођи Илони Миклошик, умировљеном кустосу Уметничког музеја у Темишвару, за превод мађарске литературе у вези са породицом Остојић и за целокупну пружену помоћ при писању овога чланка.

sword (*kılıç*) of Jovan Ostojić (1792–1856), nobleman of Şemlacul Mare and Şemlacul Mic, came into the possession of the museum soon after the Second World War. Karadörde's yatagan was part of the historical collection of the History and Archaeology Museum Society in Timișoara, being a donation from Ormós Zsigmond, the founder of the museum. The two pieces have been registered and are presently part of the National Cultural Heritage of Romania.

Дејан Појов

СВЕШТЕНСТВО ЕПАРХИЈЕ ТЕМИШВАРСКЕ 1797. ГОДИНЕ (1)

САЖЕТАК: У Архиву Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима недавно је истражен опис Епархије темишварске из 1797. године. Рад доноси препис статистичких података који се односе на мирско свештенство. Уз име и презиме свештенослужитеља, у тексту се наводе: географска област (административна јединица), протопрезвитерат, парохија, чин и звање, датум рукоположења, име епископа који је рукоположио, језици којима се служи, године старости, брачно стање и број деце. Због обима грађе, у овом првом делу обухваћени су следећи протопрезвитерати: темишварски, чаковачки и чанадски.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Епархија темишварска, свештенство, статистика, Темишварски протопрезвитерат, Чаковачки протопрезвитерат, Чанадски протопрезвитерат.

Православна Темишварска епархија је основана најкасније у XVI веку, када је знатан број Срба већ био стално настањен у северном Банату.¹ У канонском смислу, Темишварска епархија припадала је Пећкој патријаршији, после Пожаревачког мира – Београдској митрополији, у четвртој деценији XVIII века ушла је у састав Карловачке митрополије.² Њена јурисдикција није обухватала искључиво Србе, већ се простирала на целокупно православно становништво са свога подручја, све до друге половине XIX века (1864), када су се Румуни издвојили и оформили сопствену митрополију са седиштем у Сибињу.

О Епархији темишварској у XVIII веку (и раније) највише је писао историчар и прота Димитрије Руварац, из чијег је пера најпре изишло значајно дело *Темишварска епархија од њена њосијанка до 1758. године* (Ср. Карловци, 1914), а затим и накнадни, прилично штур *Опис темишварске епархије 1727. године* (Ср. Карловци, 1923). Уз списак места Епархије темишварске 1764. године по протопрезвитератима³ и сумарни *Сѣиѣисѣиѣчки ѡреѣлед Еѣархије ѣтемишварске 1773. године*⁴, који садржи опет само списак

¹ Радослав Грујић, *Азбучник Српске ѡправославне цркве*, Београд 1993, стр. 269.

² Стеван Бугарски, *Правни ѡложај Православне српске еѣархије темишварске*, у: *Банай кроз векове – Слојеви кулѣура Банайа* (Зборник радова), Београд 2010, стр. 841.

³ Д[имитрије]. Р[уварац], *Темишварска еѣархија 1764*, „Српски Сион”, год. XV, бр. 16, 15. 8. 1905, стр. 466–467.

⁴ Димитрије Руварац, *Српска мѣтрополија карловачка око ѡловине XVIII века*, Сремски Карловци 1902, стр. 145–152.

насеља и број кућа (домаћинстава), у српској су историографији ово једини објављени статистички подаци Епархије темишварске за XVIII век.

У румунској литератури су 1980. године објављени делови двају пописа Епархије темишварске, из 1767. и 1776. године, који се у оригиналу налазе у Митрополијско-патријаршијском фонду Архива Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима.⁵

За XVIII век од великог су значаја и поједина дела стране историографије, од којих посебно издвајамо *Das Banat vom Ursprung bis jetzo (1774)*, чији је аутор високи чиновник Хабзбуршке царевине Јохан Јакоб Ерлер.⁶

Постојећи статистички подаци Епархије темишварске из XVIII века представљају драгоцен извор примарних информација о тадашњем банатском православном становништву, у чијем су саставу Срби вазда имали веома значајан удео.

Најновија сазнања, као и још увек недовољно истраживани фондови – Митрополијско-патријаршијски при Архиву САНУ у Сремским Карловцима, Фонд „Темишварска епархија” (сигнатура RS 002 F. 4) при Архиву Војводине у Новом Саду,⁷ а такође и сам Архив Српске православне епархије темишварске у Темишвару (тренутно у фази сређивања)⁸ – наговештавају да би се слика Темишварске епархије у XVIII веку могла употпунити и другим до сада необјављеним подацима.

Претпоставка о постојању таквих пописа нам се обистинила приликом прикупљања грађе о местима са српским становништвом у Румунији, и то управо у драгоценом Архиву САНУ у Сремским Карловцима. Са пријатним изненађењем смо у кутији број 33/1797. из Фонда „А” наишли на обимну грађу, која је указивала да је у питању комплетна група статистичких података Карловачке митрополије (по епархијама) за поменућу годину. Сумарни преглед свежњева обистинио је нашу претпоставку. У првом су делу описи свих манастира, а затим следе описи народа, односно свештенства по епархијама. Пажњу смо усмерили ка подацима Темишварске епархије, те смо дошли до следећа три документа (у транскрипцији): *Описаније восточнога љ православнага неунийскага закона монастирје[x] Бездиње, Сениј Ђурђе и Војловице к Епархији љтемишварској љпринадлежацичех,*⁹ *Описаније восточнога*

⁵ I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol. I, Timișoara 1980, стр. 303–314, 367–378. У питању су делимичне транскрипције на румунски језик следећих докумената: *Prothocollum Totius Parochialis Graeci Ritus Orientalis Ecclesiae Temesvariensis et Lippoviensis[s] Dioceseos Cleri Factae Conscriptio Anno 1767.* (Архив САНУ у Сремским Карловцима (у наставку: АСАНУК), Фонд Митрополијско-патријаршијски (у наставку: МП) В, бр. 45/1767), односно *Ausweis aller jeden Orths vorhandenen, fungierend- und so genannten überzähligen Graeci non uniti Ritus Geistlichen Temeswarer Diöceses, mit Bene[n]nung des Ort, Anzahl der Häuser, des Bezie[r]ks in welchen sie sich befinden, wie auch mit Bemerkung des Tages und des Jahrs der Ansellung eines jeden Pfarrgeistlichen* (АСАНУК, МПА, бр. 51/1776).

⁶ Johann Jakob Ehrler, *Banatul de la origini până acum (1774) / Das Banat vom ursprung bis jetzo (1774)*, Timișoara 2006. Упор. и: Јохан Јакоб Ерлер, *Банат*, Панчево 2004.

⁷ Дејан Јакшић, *Фонд Темишварске епархије у Архиву Војводине*, „Темишварски зборник”, 7, Нови Сад 2014, стр. 217–223.

⁸ Павле Станојевић, *Сређивање архивске грађе Српске љправославне епархије у Темишвару и манастира Бездина од 2005. до 2010. године*, „Темишварски зборник”, 6, Нови Сад 2012, стр. 251–282.

⁹ АСАНУК, МПА, К33/1797, 5–11.

їравославнаґо неунїйскаґо закона народа к Еїархији їтемишварској їринадљежащчаґо,¹⁰ и Оїисаније восїочнаґо їравославнаґо неунїйскаґо свїащченсїва к Еїархији їтемишварској їринадљежащчаґо.¹¹

Колико је нама познато, поменути пописи нису до сада нигде објављени.¹² Верујемо да њихово објављивање употпуњује слику о народу Епархије темишварске и његовим духовним пастирима пред сам крај XVIII века. Обимност грађе захтева њено постепено сређивање и објављивање.¹³

У овом раду ћемо се усредсредити на попис мирског свештенства Епархије темишварске.

Описи припадају сигнатури број 33/1797, којој иначе припада више од хиљаду индивидуално нумерисаних листова (страница). Опис православног свештенства Епархије темишварске налази се у посебном свежењу пришивених листова великог формата, обележених од 904 до 1041 (свега 137 страница, од којих је првих 128 исписано, а преостале су празне).

Документ је настао у време митрополита Стефана (Стратимировића, 1790–1836), који је 10. фебруара 1797. године издао наређење да се изврши генерална „коншкрипција” народа и свештенства по епархијама (можда и по налогу државних власти).¹⁴ Попис је вршен на основу табеларног упитника (обрасца) који је разаслат свим епархијским управама.

У вези са извршењем митрополитове наредбе у Епархији темишварској, занимљива су два детаља.

Док су неке епархије послале своје статистичке податке релативно брзо (Пакрачка – 5. маја 1797, Горњокарловачка – 25. маја 1797, Вршачка – 21. децембра 1797), Темишварска епархија је коначне спискове упутила у Карловце са закашњењем од 13 месеци – 11. марта 1798, а ипак не последња, јер је Арадска епархија доставила податке тек 25. октобра 1799. године.¹⁵

Други занимљив податак јесте да, за разлику од осталих пописа који носе потпис тадашњих епархијских архијереја, експедитор пописа Епархије темишварске је Епархијска конзисторија. (На крају докумената утиснут је печат Епархијске конзисторије од црвеног воска и потпис на славеносрпском *Н: Н: Консисїоријум восїочнаґо исїовједанија Еїискоїаїаїа їтемишварскаґо*). Пропратна писма Епархијске конзисторије на латинском су језику. Узрок што нема потписа тадашњег епископа темишварског Петра (Петровића, 1786–1800) могао би бити његово дуго одсуство из Темишвара, односно баљење у Бечу у својству саветника при Угарској дворској канцеларији.

¹⁰ *Исїо*, 360–436.

¹¹ *Исїо*, 904–1041.

¹² Истини за вољу, др Душан Ј. Поповић у свом делу *Срби у Банаїу до краја осамнаесїоґ века. Исїорија насеља и сїановнищїва*, Београд 1955, стр. 79, наводи број домова у Темишварској епархији 1797. (64.121), који приближно одговара цифрама у поменутом *Оїисанију народа*, али не наводи извор.

¹³ За део грађе о народу Епархије темишварске видети: Дејан Попов, *Поїис їарохија и верника у Еїархији їтемишварској 1797. ґодине*, „Банатски алманах 2015”, Темишвар 2015, стр. 151–160.

¹⁴ О овоме сазнајемо из пропратног писма епископа пакрачког Кирила (Живковића) упућеног митрополиту Стратимировићу уз статистику епархије 4. јула 1797. и из пропратног писма Конзисторије Темишварске епархије, упућеног митрополиту 11. марта 1798, АСАНУК, МПА, К33/1797, 302–304.

¹⁵ *Исїо*, 20, 45, 67, 74, 1031.

Документ је прилично очуван, иако је зуб времена оставио траг на маргинама, односно на заглављу таблице, које је скоро у потпуности оштећено. Документ је углавном читак, писан је славеносрпском графијом.

Консултујући сличне документе-упитнике из других епархија, успели смо да реконструишемо заглавље поменуте статистичке таблице:

– *Предјел или надљежайтелсїво ѿ. ј. комиїаїи или ре҃еменїи*

– *Проїоїресвїи҃ераїи*

– *№*

– *Наименованије мјесїи (їарохијалних, филијалних, їакожде и далече оїи сїојацїчих)*

– *Имја и їрозвїи҃че (їроїо- и їресвїи҃еров, дијакон)*

– *Званије или качесїво (їроїоїресвїи҃ер ли или їарох, каїелан ли или сїомоцїчник їароху, вишесчисљајем ли ожимајај бла҃одјејаније или їресїавши вољно, сїаросїи ли или недосїаїков, оїи невјежесїва или несїособносїи, или соблазни ради, сїран ли и оїи куду)?*

– *Рукоїоложен ко҃да и чрез ко҃о?*

– *Какова҃о вјежесїва или ученија и којими јазики ѓоворїиї?*

– *Какова҃о обхожденија, їо јесїи: їриљежан ли или средсївен или небрежљив во исїольњенији званија?*

– *Колико љеїи имјејей оїи рожденија?*

– *Женаї ли или вдов?*

– *Имјејей ли дјеїеј или ни? (мужеских; женских; всјех¹⁶)*

– *Примјечаније*

Попис обухвата следеће управне јединице:

– Темишварски протопрезвитерат са 44 парохије, 115 свештенослужитеља, у Темишварском комитату;

– Чаковачки протопрезвитерат са 29 парохија и 62 свештенослужитеља, у Темишварском комитату;

– Чанадски протопрезвитерат са 18 парохија и 48 свештенослужитеља, у Торонталском комитату;

– Великобечкеречки протопрезвитерат са 15 парохија и 56 свештенослужитеља у Торонталској жупанији, односно 7 парохија и 21 свештенослужитеља у Панчевачкој регименти;

– Панчевачки протопрезвитерат, са 23 парохије и 60 свештенослужитеља у Панчевачкој регименти;

– Хасијашки протопрезвитерат, са 15 парохија и 28 свештенослужитеља у Темишварском комитату, односно 29 парохија и 17 свештенослужитеља у Крашовском комитату;

– Жебељски протопрезвитерат, са 26 парохија и 59 свештенослужитеља у Темишварском комитату, односно 6 парохија и 10 свештенослужитеља у Крашовској жупанији;

– Великокикиндски протопрезвитерат, са 17 парохија и 52 свештенослужитеља у Торонталском комитату;

¹⁶ Бројка се у попису односи на укупни број укућана.

– Липовски протопрезвитерат, са 27 парохија и 50 свештенослужитеља у Темишварском комитату, односно 22 парохије и 31 свештенослужитеља у Крашовском комитату;

– Фажетски протопрезвитерат, са 48 парохија и 46 свештенослужитеља у Крашовском комитату.

Свега 10 протопрезвитерата, 326 парохија и 655 свештенослужитеља.

Попис можемо сматрати комплетним, јер у потпуности одговара тадашњем саставу епархије, сходно *Реџуламенџу* из 1777. и *Декларацијоријуму* из 1779. године.¹⁷

Сумарна анализа података у овом попису указује да су парохије Епархије темишварске углавном имале по два и по више свештенослужитеља. Забележен је незнатан број упражњених парохија. У великом броју случајева срећемо при истој парохији свештенике са истим презименом, што углавном указује да су у питању отац и син (а каткад се дословно помиње: „преставшиј вољно старости ради, предао сину својему парохију служити” или „спомошчник родитељу”). То значи да се средњовековна пракса пренашања свештеничког служења у породици, односно наслеђивања парохије, одржала бар до краја XVIII и почетка XIX века.

Према попису, најмлађи свештенослужитељ је имао 19, а најстарији 85 година (наведени су и свештеници који су се због изнемоглости повукли из активне службе).

Рукоположења су извршена између 1746. и 1796. године. У поменутом раздобљу Епархијом темишварском управљали су следећи јерарси: митрополит Георгије (Поповић, 1745–1757), епископи: Викентије (Јовановић Видак, 1759–1774), Мојсије (Путник, 1774–1781), Софроније (Кириловић, 1781–1786), Петар (Петровић, 1786–1800).¹⁸

Сем темишварских епископа, неке од свештенослужитеља који се појављују у овој статистици рукоположили су епископи других епархија из ондашњег времена: Викентије (Поповић), епископ вршачки (1774–1785), Герасим (Адамовић), епископ ердељски (1786–1796), Павле (Авакумовић), епископ арадски (1786–1815), Јеремија (Папазоглу), митрополит београдски (1766–1784) итд.¹⁹ Ова чињеница указује да су и тада, у извесној мери, свештеници прелазили из једне епархије у другу (код појединих у тексту је то и назначено: „прежде бившаго турскаго рата пришел из Пожаревца”), али и да су српски архијереји одржавали присне међусобне везе.

Језик којим су се свештеници служили недвосмислено указује на етничку слику парохија. Наша тврдња је у складу са поменутиим описом становништва, у којем се наводи народност становништва свакога пописаног места.²⁰

¹⁷ Д[имитрије] Руварац, *Темишварска епархија од њена њосџанка до 1758. године*, Сремски Карловци 1914, стр. VIII.

¹⁸ У тексту је уочен и извесни (сразмерно мали) број грешака. У неколико случајева наводи се по два свештеника за исти датум рукоположења од истог епископа, а у неколико случајева се води датум рукополагања после епископове смрти.

¹⁹ Подаци о епископима према: Стеван Бугарски, *Азбучни и хронолошки њређледи уз књиџу Сава, еџиској шумадијски – Срџски јерарси од девџџоџ до двадесџџоџ века*, Нови Сад 2012.

²⁰ Д. Попов, *нав. дело*.

У односу на оригиналне рубрике пописа, одлучили смо (претежно ради прегледности и уштеде простора) да у транскрипцији обухватимо само следеће, релевантне податке, и то редоследом табличних рубрика оригинала: протопрезвитерат, географска област (административна јединица), парохија, име и презиме свештенослужитеља, чин и звање, датум рукоположења, име епископа који је рукоположио, језици којима се служи (срп. – српски, рум. – румунски, нем. – немачки, мађ. – мађарски, грч. – грчки, тур. – турски), године старости, брачно стање, број деце (м. – мушке, ж. – женске).

Уколико у транскрипцији неки од података нису наведени, то значи да се не појављују у оригиналном документу.

Називи места дати су по оригиналу.

Због обима грађе, подаци ће бити објављивани у наставцима; у овом, првом делу доносимо попис свештенослужитеља Темишварскога, Чаковачкога и Чанадскога протопрезвитерата.

Темишварски протопрезвитерат Темишварски комитат

1. Град Темишвар са филијалом Стари Мајуреви

– *Стефан Брановац*, парох; 13. 8. 1771, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум., нем.; 46 г.; ожењен; деца: 2 м.

– *Михаил Појовић*, капелан; 11. 7. 1791, еп. Петар (Петровић); рум.; 33 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

– *Михаил Николајевић*, ђакон градски и „учитељ јуности”; 24. 6. 1795, еп. Јосиф (Јовановић от Шакабент); срп., рум., нем.; 28 г.; ожењен.

– *Георџије Појовић*, ђакон у Старим Мајуревима и „учитељ јуности”; 3. 1. 1783, еп. Софроније (Кириловић); рум., нем.; 27 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

2. Предграђе Фабрика

– *Јован Шубоњ*, протопрезвитер; 1. 7. 1764, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 52 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

– *Траил Александровић*²¹; 1. 5. 1765, еп. Викентије (Јовановић-Видак).

– *Кирил Радослављевић*, парох; 28. 10. 1779, еп. Викентије (Поповић); срп., рум.; 43 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

– *Јован Консијантинковић*, адм. парохије; 14. 5. 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 38 г.; удовац; деца: 1 м.

– *Јован Лукић*, капелан; 29. 4. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 34 г.; ожењен; деца: 1 ж.

3. Махала

– *Павле Недељковић*, парох; 20. 5. 1766, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 50 г.; удовац.

– *Василије Појовић*, парох; 29. 7. 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 44 г.; ожењен; деца: 2 м., 3 ж.

²¹ Напомена у тексту: „сија парохија вдова стал[а]сја”.

– *Арсеније Сџанисављевић*, парох; 10. 12. 1787, еп. Петар (Петровић); срп., рум., мађ.; 34 г.; ожењен.

4. Сент Андраш

– *Мајтеј Јованов*, парох; 25. 3. 1790, еп. Петар (Петровић); рум.; 36 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

5. Мали Бечкерек

– *Павле Надацки*, парох; 9. 3. 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 33 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

– *Пејтар Радосављевић*, парох; 6. 8. 1793, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 38 г.; ожењен; деца: 4 ж.

6. Кенез

– *Јован Појовић*, парох; 20. 7. 1780, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 46 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

– *Димирије Јовановић*, парох; 10. 6. 1786, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 33 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

– *Јосиф Појовић*, парох; 16. 5. 1796, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 36 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

– *Јован Појовић*, ђакон; 13. 3. 1796, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 19 г.; ожењен.

7. Варјаш

– *Михаил Николић*, парох; 21. 11. 1764, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 60 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

– *Јевђимије Појовић*, парох; 19. 4. 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 36 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

– *Максим Милутинов*, помоћник; 24. 5. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 29 г.; ожењен; деца: 2 ж.

– *Арсеније Николић*, ђакон; 29. 5. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 28 г.; ожењен; деца: 2 ж.

8. Наћвала

– *Михаил Јовановић*, парох; 1. 6. 1765, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 50 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

– *Јован Појовић*, парох; 29. 6. 1780, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 47 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

9. Секусић

– *Пејтар Кожаји*, парох; 6. 8. 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 41 г.; ожењен; деца: 1 м.

– *Санфир*²² *Мајтејевић*, парох; 24. 5. 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 34 г.; ожењен; деца: 2 м.

– *Јован Белч*, ђакон; 14. 10. 1796, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 19 г.; ожењен.

– *Кирил Кожаји*, капелан; 25. 3. 1797, еп. Павле (Авакумовић); срп., рум.; 21 г.; ожењен.

²² Вероватно Замфир.

10. Фелнак

– *Николаје Појович*, парох; 6. 4. 1779, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 42 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

– *Николаје Адамович*, парох; 5. 9. 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 26 г.; ожењен; деца: 2 ж.

– *Јован Георгџијевић*, парох; 7. 3. 1789, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 34 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

11. Кетвељ

– *Георгџије Јованов*, парох; 13. 1. 1784, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 30 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

– *Јован Креников*, парох; 15. 11. 1786, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 28 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

12. Бараћаз

– *Јован Појовић*, парох; 1. 4. 1769, еп. Викентије (Јовановић-Видак); рум.; 47 г.; ожењен.

13. Ходоњ

– *Траил Георгџијевић*, парох; 9. 6. 1780, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 46 г.; удовац; деца: 1 м.

– *Давид Појовић*, парох; 8. 9. 1779, еп. Мојсије (Путник); рум.; 48 г.; ожењен; деца: 1 м., 4 ж.

– *Јован Појовић*, парох; 6. 10. 1796, еп. Петар (Петровић); рум.; 20 г.; ожењен.

14. Монаштур

– *Јован Појовић*, парох; 10. 1. 1772, еп. Викентије (Јовановић-Видак); рум.; 41 г.; ожењен; деца: 3 м., 3 ж.

– *Арсеније Појовић*, парох; 18. 4. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 29 г.; ожењен; деца: 1 м.

15. Калача

– *Кузман Појовић*, парох; 20. 3. 1792, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 32 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

– *Јован Николајевић*, парох; 8. 11. 1794, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 36 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

16. Жадањ

– *Марџин Симеоновић*, парох; 21. 8. 1788, еп. Петар (Петровић); рум.; 28 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

– *Хрисџофор Мијуцовић*, парох; 24. 7. 1795, еп. Петар (Петровић); рум.; 27 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

17. Цернићаз

– *Василије Георгџијевић*, парох; 29. 7. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 28 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

– *Трифун Појовић*, парох; 2. 5. 1789, еп. Петар (Петровић); рум.; 27 г.; ожењен; деца: 2 м.

18. Мурањ

– *Самуил Појовић*, парох; 28. 2. 1790, еп. Петар (Петровић); рум.; 28 г.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

– *Григорије Појовић*, парох; 30. 4. 1790, еп. Петар (Петровић); рум.; 32 г.; ожењен; деца: 3 м.

19. Сечањ

– *Исаија Појовић*, парох; 2. 7. 1780, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 38 г.; удовац.

– *Манасије Појовић*, парох; 11. 4. 1796, еп. Павле (Авакумовић); рум.; 27 г.; ожењен; деца: 2 ж.

20. Бенчек

– *Василије Појовић*, парох; 1. 5. 1765, еп. Викентије (Јовановић-Видак); рум.; 53 г.; удовац.

– *Данил Појовић*, парох; 1. 5. 1773, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум., мађ.; 48 г.; ожењен; деца: 3 м., 3 ж.

– *Илија Појовић*, ђакон; 10. 12. 1794, еп. Павле (Авакумовић); рум.; 23 г.; ожењен.

21. Јанова

– *Рајко Пејровић*, парох; 30. 1. 1765, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 51 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

– *Марко Васиљевић*, парох; 6. 7. 1787, еп. Петар (Петровић); рум.; 34 г.; ожењен; деца: 1 м.

– *Јован Момировић*, парох; 11. 8. 1788, еп. Петар (Петровић); рум.; 27 г.; ожењен; деца: 3 м.

22. Петрово Село

– *Алексије Појовић*, парох; 6. 5. 1767, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп.; 50 г.; ожењен; деца: 4 м., 1 ж.

23. Извин

– *Аким Пејровић*, парох; 1. 5. 1786, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 34 г.; ожењен; деца: 4 м., 1 ж.

– *Исак Белул*, парох; 25. 1. 1788, еп. Петар (Петровић); рум.; 34 г.; ожењен; деца: 1 ж.

24. Базош

– *Лука Грујић*, парох; 29. 6. 1780, еп. Мојсије (Путник); рум.; 51 г.; ожењен; деца: 2 м., 5 ж.

– *Константин Појовић*, парох; 10. 4. 1789, еп. Петар (Петровић); рум.; 29 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

25. Буковац

– *Адам Павловић*, парох; 3. 6. 1763, еп. Викентије (Јовановић-Видак); рум.; 55 г.; ожењен; деца: 5 м., 2 ж.

– *Михаил Кожаји*, парох; 15. 8. 1788, еп. Петар (Петровић); рум.; 40 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

26. Ремета

– *Теодор Пејровић*, парох; 24. 2. 1773, еп. Викентије (Јовановић-Видак); рум.; 47 г.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

– *Аким Пејровић*, парох; 24. 12. 1783, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 36 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

27. Гирода

– *Павле Павловић*, парох; 26. 8. 1779, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 45 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

28. Мошница

– *Јаноц Илијевић*, парох; 1. 7. 1767, еп. Викентије (Јовановић-Видак); рум.; 50 г.; ожењен; деца: 2 м.

– *Пејтар Појовић*, парох; 7. 7. 1796, еп. Герасим (Адамовић); рум.; 28 г.; ожењен; деца: 2 м.

– *Николаје Маћина*²³; 2. 4. 1755, еп. Георгије (Поповић); рум.; 68 г.; ожењен; деца: 1 м.

– *Теодор Појовић*, ђакон; 3. 10. 1796, еп. Петар (Петровић); рум.; 24 г.; ожењен; деца: 1 м.

29. Медвеш

– *Јован Појовић*, парох; 5. 4. 1785, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 36 г.; удовац; деца: 3 м., 1 ж.

30. Гирок

– *Трифун Појовић*, парох; 6. 10. 1770, еп. Викентије (Јовановић-Видак); рум.; 47 г.; ожењен.

– *Аврам Појовић*, парох; 2. 11. 1787, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 32 г.; ожењен; деца: 3 м., 3 ж.

– *Христѿофор Појовић*, парох; 21. 1. 1791, еп. Петар (Петровић); рум.; 25 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

– *Јосиф Појовић*, ђакон; 30. 10. 1796, еп. Петар (Петровић); рум.; 22 г.; ожењен.

31. Кишода

– *Марко Марковић*, парох; 7. 3. 1780, еп. Мојсије (Путник); рум.; 48 г.; ожењен; деца: 1 ж.

– *Пејтар Јанковић*, парох; 1. 4. 1787, еп. Петар (Петровић); рум.; 37 г.; ожењен; деца: 4 м., 2 ж.

– *Трифун Појовић*, парох; 1. 4. 1792, еп. Петар (Петровић); рум.; 23 г.; ожењен; деца: 1 м.

32. Шааг

– *Михаил Марѿиновић*, парох; 1. 2. 1765, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 55 г.; удовац; деца: 3 ж.

– *Михаил Павловић*, парох; 2. 2. 1784, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 38 г.; удовац; деца: 1 м.

– *Василије Појовић*, ђакон; 7. 10. 1789, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 24 г.; ожењен; деца: 1 м.

33. Парац

– *Јанко Сѿефановић*, парох; 29. 8. 1773, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 50 г.; ожењен; деца: 1 м., 5 ж.

²³ Напомена у тексту: „преставшији от своје парохије ради старости, и резигнирал”.

– *Михаил Срејковић*, парох; 26. 10. 1788, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 49 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

– *Симеон Појовић*, парох; 20. 4. 1792, еп. Петар (Петровић); рум.; 28 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

– *Георџије Неда*, ђакон; 2. 2. 1797, еп. Петар (Петровић); рум.; 29 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

34. Утвин

– *Сйо[...]н? Доменесковић*²⁴; 3. 12. 1755, еп. Георгије (Поповић); рум.; 62 г.; ожењен.

– *Илија Сјанковић*, парох; 21. 3. 1780, еп. Мојсије (Путник); рум.; 40 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

– *Трифун Појовић*, парох; 7. 5. 1790, еп. Петар (Петровић); рум.; 25 г.; ожењен; деца: 2 ж.

35. Сент Михај

– *Павле Павловић*²⁵; 2. 2. 1765, еп. Викентије (Јовановић-Видак); рум.; 53 г.; ожењен; деца: 2 м., 5 ж.

– *Михаил Драџојловић*, парох; 25. 5. 1767, еп. Викентије (Јовановић-Видак); рум.; 52 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

– *Јован Појовић*, парох; 23. 4. 1784, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 33 г.; ожењен; деца: 1 м., 4 ж.

– *Кирил Појовић*, парох; 20. 7. 1791, еп. Петар (Петровић); рум.; 29 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

– *Јован Марџиновић*, ђакон; 5. 5. 1779, еп. Мојсије (Путник); рум.; 49 г.; ожењен; деца: 2 м., 5 ж.

36. Берексов

– *Гриџорије Појовић*, парох; 20. 7. 1768, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 51 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

– *Маријан Сјраиновић*, парох; 22. 3. 1761, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 60 г.; ожењен; деца: 2 м.

– *Петар Мурџуловић*, парох; 10. 1. 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 38 г.; ожењен; деца: 4 м.

37. Терезиопољ

– *Георџије Инбровић*, помоћник; 30. 5. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 24 г.; удовац.

38. Дињаш

– *Теодор Појовић*²⁶; 2. 1. 1767, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 54 г.; удовац.

– *Кузман Појовић*, парох; 9. 3. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 29 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

– *Николаје Кузмановић*, парох; 20. 12. 1780, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 50 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

²⁴ Напомена у тексту: „преставшиј вољно”.

²⁵ Напомена у тексту: „преставшиј вољно”.

²⁶ Напомена у тексту: „преставшиј вољно”.

– *Стефан Николајевић*, ђакон; 6. 4. 1797, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 22 г.; ожењен.

39. Немет

– *Михаил Појовић*, парох; 6. 8. 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 37 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

– *Стефан Живковић*, ђакон; 3. 10. 1796, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 27 г.; ожењен.

40. Побда

– *Јован Појовић*, парох; 18. 10. 1788, еп. Петар (Петровић); рум.; 28 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

– *Стефан Јовановић*, капелан; 3. 2. 1792, еп. Павле (Авакумовић); рум.; 34 г.; ожењен; деца: 1 м.

41. Ченеј

– *Мојсије Појовић*, парох; 13. 5. 1755, еп. Георгије (Поповић); срп., рум.; 64 г.; удовац; деца: 1 м., 1 ж.

– *Гаврил Појовић*, парох; 15. 6. 1795, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 24 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

42. Кеча

– *Николаје Појовић*, парох; 28. 5. 1780, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 44 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

– *Николаје Пејровић*, парох; 17. 6. 1791, еп. Павле (Авакумовић); срп., рум.; 23 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

43. Кларија

– *Лазар Болмановић*²⁷; 20. 12. 1754, еп. Георгије (Поповић); срп., рум.; 60 г.; ожењен; деца: 1 м.

– *Теодор Пејровић*, парох; 16. 9. 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 31 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

– *Марко Појовић*, парох; 12. 10. 1796, еп. Јосиф (Јовановић от Шакабент); срп., рум.; 24 г.; ожењен; деца: 1 м.

– *Максим Војновић*, ђакон; 23. 4. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 35 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

44. Церња

– *Стефан Јосифовић*, парох; 29. 6. 1768, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 56 г.; удовац; деца: 3 м., 2 ж.

– *Трифун Појовић*, парох; 5. 11. 1795, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 36 г.; ожењен; деца: 4 м., 1 ж.

– *Ранко Гавриловић*, ђакон; 30. 8. 1790, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 38 г.; удовац; деца: 1 м., 1 ж.

²⁷ Напомена у тексту: „преставшиј вољно”.

Чаковачки протопрезвитерат Темишварски комитат

1. Чакова

– *Пејтар Чораџи*, протопрезвитер; 1. 3. 1769, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 50 г.; ожењен; деца: 1 м., 4 ж.

– *Пејтар Појовић*, парох; 27. 3. 1783, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

– *Јоан Појович*, парох; 10. 10. 1795, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

2. Гилад

– *Јосиф Појовић*, парох; 22. 5. 1787, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 32 г.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

– *Максим Појовић*, парох; 4. 4. 1789, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 31 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

– *Симеон Појовић*, парох; 16. 9. 1796, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 25 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

– *Консијантин Појовић*, парох; 17. 9. 1796, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 25 г.; ожењен; деца: 1 ж.

– *Пејтар Појовић*, парох; 16. 9. 1796, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 24 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

– *Пејтар Пејков*, ђакон; 20. 12. 1796, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 21 г.; ожењен.

3. Војтег

– *Јован Појовић*, парох; 22. 3. 1769, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 52 г.; ожењен; деца: 5 м., 3 ж.

– *Симеон Царас*, парох; 3. 7. 1787, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 32 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

– *Сџиридон Појовић*, ђакон; 6. 3. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 26 г.; ожењен; деца: 2 м.

4. Обаћ

– *Николај Драгое*, парох; 16. 9. 1785, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 34 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

– *Трифун Марџинов*, парох; 26. 4. 1788, еп. Петар (Петровић); рум.; 31 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

5. Мали Гај

– *Марко Томић*, парох; 10. 12. 1790, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 29 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

6. Лигед

– *Марко Тереџуц*, парох; 16. 1. 1764, еп. Викентије (Јовановић-Видак); рум.; 55 г.; удовац; деца: 1 м.

– *Јован Појовић*, парох; 23. 10. 1787, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 31 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

– *Теодор Исаков*, парох; 13. 4. 1788, еп. Петар (Петровић); рум.; 31 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

7. Дента

– *Пејтар Милуџиновић*, парох; 20. 4. 1765, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 57 г.; удовац; деца: 1 м.

– *Милуџин Сјанковић*, парох; 7. 4. 1779, еп. Мојсије (Путник); срп.; 45 г.; ожењен; деца: 4 м., 1 ж.

– *Ненад Појовић*, парох; 14. 9. 1781, еп. Мојсије (Путник); срп.; 39 г.; ожењен; деца: 1 м., 4 ж.

8. Петроман

– *Павле Појовић*, парох; 1. 7. 1772, еп. Викентије (Јовановић-Видак); рум.; 48 г.; удовац; деца: 1 ж.

– *Марџин Појовић*, парох; 3. 3. 1773, еп. Викентије (Јовановић-Видак); рум.; 46 г.; ожењен; деца: 2 м.

– *Пејтар Мику*, парох; 20. 5. 1787, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 32 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

– *Максим Појовић*, ђакон; 5. 2. 1791, еп. Петар (Петровић); рум.; 29 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

9. Омор

– *Исак Појовић*, парох; 1. 7. 1767, еп. Викентије (Јовановић-Видак); рум.; ожењен; деца: 1 м.

– *Јован Субић*, парох; 10. 5. 1789, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; ожењен; деца: 2 ж.

– *Николај Појовић*, ђакон; 4. 12. 1792, еп. Петар (Петровић); рум.; ожењен; деца: 2 ж.

10. Ђир

– *Јован Михајлович*, парох; 13. 12. 1792, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 28 г.; ожењен; деца: 1 м.

11. Мацедонија

– *Пејтар Ишванов*, парох; 1. 3. 1767, еп. Викентије (Јовановић-Видак); рум.; 51 г.; ожењен; деца: 2 м., 3 ж.

– *Павле Ишванов*, парох; 3. 3. 1781, еп. Мојсије (Путник); рум.; 42 г.; ожењен; деца: 5 м., 1 ж.

12. Толвадија

– *Теодор Појовић*, парох; 11. 12. 1759, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 60 г.; ожењен; деца: 3 м., 4 ж.

– *Марко Пејровић*, парох; 13. 4. 1773, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп.; 47 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

– *Лазар Појовић*, парох; 13. 8. 1787; еп. Софроније (Кириловић); рум.; 37 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

13. Банлог

– *Лазар Појовић*, парох; 26. 5. 1785; еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 36 г.; удовац; деца: 3 м.

14. Опсеница

– *Василије Лујанов*, парох; 11. 3. 1797; еп. Петар (Петровић); срп.; 25 г.; ожењен; деца: 1 ж.

15. Ђулвез

– *Гаврил Појовић*, парох; 1. 1. 1773, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 45 г.; ожењен; деца: 3 м.

– *Михаил Појовић*, парох; 18. 3. 1784, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 36 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

16. Рудна

– *Михаил Лазаровић*, парох; 14. 8. 1780, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 44 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

– *Георгије Појовић*, ђакон; еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 22 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

17. Канак

– *Лазар Николић*, парох; 23. 5. 1789, еп. Петар (Петровић); срп.; 29 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

18. Иванда

– *Михаил Појовић*, парох; 13. 4. 1783, еп. Софроније (Кириловић); срп.; 37 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

– *Арсеније Појовић*, парох; 13. 5. 1788, еп. Петар (Петровић); срп.; 31 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

19. Тођир

– *Јован Мишић*, парох; 12. 4. 1795, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 37 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

– *Јован Појовић*, парох; 1. 10. 1796, еп. Петар (Петровић); рум.; 27 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

20. Велики Гај

– *Христиофор Максимовић*, парох; 16. 8. 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп.; 37 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

21. Чебза

– *Марко Мусић*, парох; 1. 7. 1762, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 57 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

– *Трифун Чораји*, парох; 26. 6. 1772, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 45 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

– *Гаврил Појовић*, парох; 30. 1. 1787, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 31 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

22. Гаад

– *Цеја Савић*, парох; 12. 6. 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп.; 34 г.; ожењен; деца: 1 м.

23. Сент Маргон

– *Павел Лујановић*, парох; 12. 4. 1788, еп. Петар (Петровић); срп.; 31 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

– *Марко Појовић*, парох; 12. 4. 1788, еп. Петар (Петровић); срп.; 31 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

– *Јован Лујановић*, капелан; 17. 12. 1793, еп. Петар (Петровић); срп.; 28 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

24. Шуријан

– *Никодим Лаушевић*, парох; 1. 6. 1765, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп.; 54 г.; удов; деца: 3 м., 3 ж.

25. Фењ

– *Николаје Савић*, парох; 2. 11. 1759, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 58 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

– *Василије Појовић*, парох; 16. 8. 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 35 г.; удовац; деца: 2 м.

26. Сока

– *Исак Појовић*, парох; 8. 4. 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 35 г.; удовац; деца: 3 ж.

27. Паргош

– *Мајтеј Радаков*, парох; 27. 3. 1777, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 36 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

28. Долац

– *Симеон Лалић*, парох; 25. 6. 1757, еп. Георгије (Поповић); срп.; 57 г.; удовац.

– *Вукмир Лалић*, капелан; 22. 6. 1788, еп. Петар (Петровић); срп.; 34 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

29. Чавош

– *Христѿофор Сѿанковић*, парох; 28. 3. 1775, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 56 г.; удовац; деца: 4 м., 1 ж.

– *Игњайије Појовић*, капелан; 6. 12. 1793, еп. Петар (Петровић); срп.; 26 г.; деца: 1 м., 2 ж.

Чанадски протопрезвитерат Торонталски комитат

1. Велики Сент Миклеуш

– *Сѿефан Миладиновић*, протопрезвитер; 25. 1. 1758, архиеп. и митр. Павле (Ненадовић); срп., рум.; 61 г.; удовац; деца: 1 ж.

– *Николај Николић*, парох; 10. 6. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 40 г.; ожењен.

– *Димитрије Бранковић*, парох; 26. 12. 1786, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 34 г.; ожењен; деца: 4 м., 2 ж.

– *Дионисије Појовић*, парох; 24. 5. 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум., грч.; 32 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

– *Пејтар Молнар*, парох; 22. 11. 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум., мађ.; 33 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

2. Чанад

– *Јаков Појовић*, парох; 15. 8. 1782, еп Софроније (Кириловић); срп., рум.; 50 г.; ожењен; деца: 4 м., 5 ж.

– *Михаил Наумовић*, парох; 2. 6. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 56 г.; ожењен; деца: 6 ж.

– *Аарон Појовић*, парох; 11. 3. 1794, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 29 г.; удовац; деца: 1 ж.

– *Пејтер Марковић*,²⁸ парох; 6. 3. 1793, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 24 г.; ожењен.

3. Беба

– *Михаил Бодин*, парох; 3. 8. 1780, еп. Мојсије (Путник); срп., рум., мађ.; 38 г.; удовац; деца: 1 м.

– *Стефан Илијевић*, парох; 3. 6. 1755, еп. Георгије (Поповић); срп., рум.; 66 г.; ожењен; деца: 4 м., 1 ж.

– *Николај Појовић*, ђакон; рум.; 26 г.; удовац; деца: 1 м.

4. Оросламош

– *Пејтар Николић*, парох; 8. 5. 1790, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 31 г.; ожењен; деца: 4 м.

– *Павле Појовић*, парох; 16. 11. 1795, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 35 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

– *Пејтар Миладиновић*, ђакон; срп.; 25 г.; ожењен.

5. Сириг

– *Василије Појовић*, парох; 2. 6. 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 35 г.; удовац; деца: 1 ж.

– *Симеон Појовић*, парох; 28. 1. 1785, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 40 г.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

6. Деска

– *Симеон Момировић*, парох; 25. 5. 1767, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 50 г.; ожењен; деца: 1 ж.

– *Јован Сјарчевић*, парох; 31. 7. 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум., мађ.; 40 г.; удовац; деца: 1 м., 1 ж.

7. Сент Иван

– *Јован Јовановић*, парох; 22. 3. 1761, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум., мађ.; 54 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

8. Ђала

– *Михаил Илијевић*, парох; 1. 11. 1763, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп.; 52 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

– *Прокојије Бајић*, парох; 10. 2. 1766, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп.; 53 г.; удовац; деца: 1 м., 2 ж.

9. Кањижа

– *Теодор Косић*, парох; 9. 5. 1760, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп.; 58 г.; удовац.

²⁸ Напомена у тексту: „благодејјаније очекује”.

– *Григорије Кнежеввић*, парох; 9. 5. 1772, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп.; 48 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

10. Санад

– *Михаил Илијевић*, парох; 4. 6. 1782, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп.; 52 г.; ожењен; деца: 3 м.

– *Теодор Илијевић*, парох; 15. 7. 1794, еп. Петар (Петровић); срп.; 32 г.; ожењен.

11. Чока

– *Аџанасије Мијић*, парох; 1. 12. 1759, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп.; 62 г.; ожењен; деца: 2 м., 5 ж.

– *Максим Николајевић*, парох; 9. 8. 1779, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 44 г.; ожењен; деца: 1 м.

– *Алексије Николајевић*²⁹; 5. 10. 1795, еп. Петар (Петровић); срп., мађ.; 23 г.; ожењен; деца: 1 ж.

12. Церна Бара

– *Георгије Појовић*³⁰; 1. 10. 1764, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 61 г.; деца: 2 м., 1 ж.

– *Христифор Појовић*³¹; 11. 6. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 28 г.; ожењен; деца: 2 м.

13. Валкањ

– *Илија Ојриковић*, парох; 25. 3. 1784, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 38 г.; ожењен; деца: 2 м.

– *Александар Јанош*, парох; 23. 6. 1789, еп. Петар (Петровић); рум.; 53 г.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

– *Панїтелејмон Појовић*, парох; 2. 6. 1793, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 28 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

14. Дуго Село са филијалом Бешенова

– *Јосиф Појовић*, парох; 8. 3. 1783, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 42 г.; удовац; деца: 2 м., 2 ж.

15. Саравола

– *Недељко Појовић*, парох; 31. 8. 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум., грч., нем.; 36 г.; ожењен; деца: 2 м., 4 ж.

– *Григорије Драгичевић*, парох; 4. 7. 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 35 г.; ожењен; деца: 2 м.

– *Пејшар Драгичевић*, парох; 21. 5. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 25 г.; ожењен; деца: 1 м.

16. Песак

– *Илија Васиљевић*, парох; 9. 5. 1773, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 47 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

– *Георгије Појовић*, парох; 28. 5. 1780, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 46 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

²⁹ „презвитер и спомошчник; благодјејанија ожидајет”

³⁰ „презвитер преставши из узрок что он (от) шлога страда”

³¹ „презвитер и спомошчник; парохиј више чисљајет”

17. Сент Петар са филијалом Перјамош

– *Алексије Сїејановић*, парох; 19. 5. 1757, еп. Георгије (Поповић); срп., рум.; 61 г.; удовац; деца: 2 м., 1 ж.

– *Јован Пејровић*, парох; 1. 10. 1766, еп. Викентије (Јовановић-Видак); срп., рум.; 56 г.; удовац; деца: 1 м., 3 ж.

– *Сава Појовић*, парох; 29. 8. 1779, еп. Мојсије (Путник); срп., рум.; 47 г.; удовац; деца: 1 м., 1 ж.

– *Јован Николајевић*, ђакон; срп., рум.; 27 г.; ожењен.

18. Јегриш

– *Јован Георџијевић*, парох; 25. 3. 1784, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 38 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

– *Живан Николајевић*, парох; 27. 10. 1787, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 40 г.; ожењен; деца: 2 м., 4 ж.

– *Гаврил Георџијевић*, парох; 3. 10. 1796, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 27 г.; ожењен; деца: 1 ж.

– *Василије Пујић*, ђакон; срп., рум.; 39 г.; ожењен; деца: 3 м.

STATISTICA PREOȚILOR DIN EPISCOPIA TIMIȘOAREI ÎN ANUL 1797 (1)

Dejan Popov

Rezumat

În Arhiva Academiei Sârbe de Științe și Arte de la Sremski Karlovci a fost consultată de curând Descrierea Episcopiei Timișoarei din anul 1797. Lucrarea reproduce statistica preoților de mir din Episcopia Timișoarei. Pe lângă nume și prenume, în text se menționează: aria geografică (unitatea administrativă), protopopiatul, parohia, rangul și titulatura, data hirotoniei, numele episcopului cara a săvârșit hirotonia, limbile vorbite, vârsta, starea civilă și numărul de copii. Din pricina volumului mare al statisticii propriu-zise, în această primă parte a lucrării sunt cuprinse protopiatele: Timișoara, Ciacova și Cenad.

THE CLERGY OF THE DIOCESE OF TIMIȘOARA IN 1797 (1)

Dejan Popov

Summary

The Description of the Diocese of Timișoara in 1797 was recently consulted in the Archives of the Serbian Academy of Sciences and Arts in Sremski Karlovci. The paper presents the statistical data for the clergy of the Diocese of Timișoara. Along with the name and surname, the following information is given in the text: geographical area (administrative unit), proto-presbytery, parish, rank and title, date of ordination, name of the bishop who performed the ordination, spoken languages, age, marital status and number of children. Due to the great amount of data, this first part pertains only to Timișoara, Ciacova and Cenad proto-presbyteries.

Жива Милин

МАЛИ ОНОМАСТИКОН СРБА У БАНАТСКОЈ ЦРНОЈ ГОРИ (XVIII–XX ВЕК)

САЖЕТАК: На основу матичних протокола крштених, венчаних и умрлих, које су вођене у српским парохијама такозване Банатске Црне Горе (Краљевац, Лукаревац, Петрово Село и Станчево), мање из иних доступних извора, ексцерпирана су крсна имена и презимена Срба трајно настањених и Срба који су повремено боравили на овом простору. Најдужи временски распон је 1770–2000. година, уз напомену да рад није могао бити потпун пошто нису сачувани сви матични протоколи. Уз сваку одредницу наведени су у скраћеницама место и протокол/извор, затим година првога помена.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Банатска Црна Гора, Краљевац, Лукаревац, Петрово Село, Станчево, ономастика Срба у местима Банатске Црне Горе.

Приступ. Банатску Црну Гору у Румунији сачињавају четири насеља у жупанији Тимиш, некада са српским, а данас са мешовитим српско-румунским живљем: Краљевац (Craiova), Лукаревац (Lucareț), Петрово Село (Petrovasele) и Станчево (Stanciova). Краљевац припада општини Тополовац (Topolovățu Mare), Лукаревац општини Брестовац (Brestovăț), а Петрово Село и Станчево општини Рекаш (Recaș). Најстарији помени ових насеља јесу: Петрово Село – 1359. [Suciū 1968: 41]; Станчево – 1454. [Suciū 1968: 143]; Лукаревац – 1471. [Suciū 1967: 364]; Краљевац – 1597. [Feneșan 1981: 93–94]. У њима је 1854. г. било пописано 2909 Срба (Станчево: 913, Петрово Село: 862, Краљевац: 823, Лукаревац: 311) [Церовић 1997: 488]. За век и по овај се број знатно смањио. Године 2011. опао је на 382 (Станчево: 137, Петрово Село: 136, Краљевац: 98, Лукаревац: 11) [Степанов 2014: 27–30].

Матичне књиге у овим селима воде се при парохијама од 1779. године до данас, а државне матичне књиге при општинским канцеларијама заведене су 1895. Окосница овога истраживања биле су парохијске матичне књиге, које ни за једно место нису потпуно сачуване, а најмање је сачувано за Лукаревац. Старије се данас налазе у Тимишкој жупанијској управи Националног архива Румуније (на списку извора означене су астериксом), а новије у месним црквеним општинама. Поред матичних књига, коришћени су и малобројни штампани црквени, школски и историјски извор.

Као методологија ексцерпирана су имена и презимена Срба мештана, и осталих Срба који су повремено боравили на овом простору. Од страних

имена и презимена дата месним Србима укључена су у ономастикон само она која су се усталила у месној ономастици.

Грађа је у азбучном редоследу по поглављима: мушка имена, женска имена, презимена. Уз сваку одредницу стоје скраћенице које означавају: место (верзал), протокол (мало слово) и годину првог помена.

ОСНОВНИ ИЗВОРИ

Краљевац: *Пројокол кршћених:* 1781–1784*; 1793–1794*; 1795–1812*; 1812–1824*; 1845–1853*; 1856–1895*; 1896–1932; 1932–2000; *Пројокол венчаних:* 1799–1846*; 1852–1895*; *Пројокол умрлих:* 1796–1819*; 1820–1832*; 1833–1846*; 1853–1895*.

Лукаревац: *Пројокол кршћених:* 1850–1908*; *Пројокол венчаних:* 1850–1907*; *Пројокол умрлих:* 1850–1908*.

Петрово Село: *Пројокол кршћених:* 1780–1806*; 1807–1845*; 1845–1853*; 1853–1895*; 1896–1929; 1929–2000; *Пројокол венчаних:* 1779–1838*; 1838–1845*; *Пројокол умрлих:* 1779–1806*; 1819–1840*; 1840–1846*; 1853–1895*; *Школски каталог:* 1951/52.

Станчево: *Пројокол кршћених:* 1789*; 1794–1805*; 1824–1838*; 1845–1852*; 1853–1895*; 1896–2000; *Пројокол венчаних:* 1845–1852*; 1853–1895*; *Пројокол умрлих:* 1845–1852*; 1853–1895*.

СКРАЋЕНИЦЕ

Места: К = Краљевац; Л = Лукаревац; ПС = Петрово Село; С = Станчево

Матични протоколи: в = венчаних; к = кршћених; у = умрлих

Библиографске: бцг = Банатска Црна Гора; сшр = Српско школство у Румунији; шк = Школски каталог; шспет = Шематизам српске православне Епархије темишварске

МУШКА ИМЕНА

Аврам ПСв: 1785; Ск: 1794; Кв: 1808; Лу: 1858

Адам ПСу: 1782; Ск: 1869

Адријан ПСк: 1977; Кк: 1980; Ск: 1988

Аким ПСк: 1787; Кк: 1799; Лк: 1895

Аксентија ПСк: 1834

Алекса ПСу: 1780; Ку: 1796; Ск: 1798; Лк: 1867

Александар ПСу: 1801; Ск: 1833; Кк: 1857

Алексија ПСв: 1784; Кк: 1804

Алексије ПСбцг: 1776; Сбцг: 1776; Кк: 1804; Лу: 1870

Андреј ПСк: 1802; Ск: 1803; Ку: 1832

Андреја ПСв: 1789; Ск: 1796; Ку: 1855; Лу: 1887

Андрија Ск: 1800; Ку: 1887

Анта ПСу: 1788; Ск: 1877

Антоније Ск: 1797; ПСк: 1803

Аркадија Ск: 1855; ПСк: 1873; Ку: 1890

Аркадије Кк: 1868
 Арон Ск: 1804
 Арса ПСв: 1785; Ск: 1798
 Арсенија ПСк: 1782
 Арсеније ПСв, к: 1782; Кк: 1889; Лк: 1889
 Атанасиј К: 1820 ПК; С: 1834 ПК
 Атанасија Ск: 1829
 Атанасије Ск: 1797; ПСк: 1805

Бата Ск: 1965
 Благоја Ск: 1796; ПСк: 1798; Кк: 1820
 Благоје ПСу: 1785; Ск: 1801; Ку: 1806; Лк: 1892
 Бога ПСк: 1796
 Богдан Ск: 1910; ПСк: 1936
 Богољуб Ск: 1929; ПСк: 1934; Кк: 1961
 Богосав ПСу: 1780; Ск: 1805
 Божа Кк: 1783; Ск: 1803; ПСв: 1811; Лк: 1869
 Божидар Лу: 1856
 Бора ПСк: 1802; Ск: 1845
 Боривој Кк: 1934; ПСсшр: 1951
 Борислав Кк: 1956; ПСк: 1959; Ск: 1967
 Борица Кк: 1957
 Бошко ПСк: 1781
 Бранислав Ск: 1963
 Бранко ПСк: 1784; Ск: 1933
 Братислав Ск: 1967

Васа Кк: 1781; ПСк: 1785; Ск: 1794; Лу: 1885
 Василиј Кк: 1814; Ск: 1831
 Василија Кк: 1796; ПСк: 1797; Ск: 1830; Лк: 1857
 Василије ПСк: 1781; Ск: 1794; Кк: 1797; Лув: 1850
 Вела Кк: 1784; ПСв: 1789; Ск: 1805
 Велемир Ск: 1926; Ксшр: 1926
 Велимир Лу: 1896; Ск: 1925
 Вељко ПСк: 1940; Кк: 1958
 Верољуб Кк: 1977
 Верослав Кк: 1977
 Веса ПСв: 1782; Ск: 1796; Ку: 1817
 Викента Кк: 1817
 Викентиј Ск: 1835
 Викентија Кк: 1802; Лк: 1857; Ск: 1866
 Викентије Кк: 1798; ПСк: 1798; Ск: 1800; Лв: 1850
 Виктор Лк: 1875; ПСсшр: 1923
 Витомир Ск: 1933
 Вићентије Лк: 1903
 Влада ПСк: 1869
 Владимир ПСу: 1853; Су, к: 1861; Лсшр: 1919; Кк: 1925

Владислав Ск: 1908; ПСк: 1928; Кк: 1935
 Влајко ПСк: 1957; Ск: 1975
 Војин ПСв: 1784; Ск: 1851
 Војислав ПСк: 1937; Кк: 1952
 Вуја Ск: 1804
 Вујин Ск: 1851
 Вук ПСу: 1785
 Вукосав ПСк: 1784

Гавра Кк: 1783; Су: 1848
 Гаврил ПСу: 1784; Ск: 1803; Лк: 1866
 Гаврила Ск: 1845
 Гаврило Су: 1867
 Георге Кв: 1810; ПСк: 1812; Ск: 1833
 Георгиј Ск: 1833; Кк: 1865
 Георгија Лк: 1865
 Георгије ПСу: 1779; Кк: 1796; Ск: 1833; Лв: 1850
 Герасије Кв: 1847
 Герасим Кк: 1895
 Глигор Ск: 1796
 Глиша Ку: 1872
 Голуб Кк: 1781; ПСу: 1783; Ск: 1789; Лк: 1863
 Горан Ск: 1991
 Григорије Ск: 1890
 Груја ПСу: 1783
 Грујин ПСв: 1782
 Грујичко ПСу: 1782

Далибор ПСк: 1975; Кк: 1977
 Дамаскин ПСк: 1793; Кв: 1811; Лв: 1852; Ск: 1919
 Дамјан Ск: 1901
 Данијел Кк: 1974; Лк: 1991
 Данило Кк: 1922; ПСсшр: 1923; Ссшр: 1925
 Дејан Кк: 1974; Ск: 1991
 Деспот ПСв: 1779; Ск: 1800; Лв: 1854
 Дика Ск: 1929
 Димитриј Кк: 1865
 Димитрија ПСк: 1782; Ку: 1854
 Димитрије ПСв: 1784; Кк: 1804; Ск: 1825; Лу: 1850
 Дионисије Лв: 1855
 Дмитар ПСк: 1904
 Добривој Ск: 1934; Кк: 1949; ПСк: 1967
 Доброслав Ск: 1987
 Дорин Ск: 1973
 Драган Кк: 1968; ПСк: 1969; Ск: 1984
 Драгић Ск: 1974
 Драгој ПСк: 1798; Кк: 1805

Драгољуб Кк: 1968
 Драгомир Ск: 1921; ПСк: 1931; Ксшр: 1939
 Драгослав ПСк: 1963; Ск: 1976; Кк: 1983
 Драгош ПСк: 1781
 Душан ПСк: 1890; Лк: 1863; Ск: 1903; Кк: 1920

Ђока ПСк: 1783; Лбцг: 1859; Ку: 1885
 Ђорђа Лк: 1879; Кк: 1882
 Ђорђе Ск: 1796; Кк: 1845; Лу,к: 1869; ПСк: 1885
 Ђука ПСв: 1782; Ск: 1794; Кк: 1803
 Ђура ПСв: 1779; Кк: 1932; Лсшр: 1938
 Ђурађ ПСк1781; Ск1797; Кк1799
 Ђурађија ПСу: 1785
 Ђурица ПСу: 1779; Ск: 1884
 Ђурка Лу: 1870; Кк: 1888

Евта ПСу: 1801; Ск: 1850
 Евтимије ПСк: 1840; Кв: 1845; Ск: 1854
 Емил ПСу: 1904; Ск: 1979
 Емилијан Ск: 1933
 Еремија Св: 1857
 Ефрем Ск: 1831
 Ефта Кк: 1809; ПСк: 1810; Лу: 1854
 Ефтимија ПСк: 1834; Ск: 1856
 Ефтимије Ск: 1804; ПСк: 1808

Жарко ПСк: 1816; Ксшр: 1929; Ссшр: 1929
 Жива Кк: 1794; Ск: 1801; ПСк: 1842; Лу,к: 1859
 Живан ПСв: 1779; Кк: 1781; Ск: 1794; Лв: 1853
 Живко Кк: 1781; ПСв: 1782; Ск: 1794; Лк: 1868
 Живојин Кк: 1781; ПСк: 1782; Ск: 1789
 Живојко ПСк: 1958
 Живота ПСк: 1798
 Жика Кк: 1781; ПСв: 1782; Ск: 1796; Лв: 1851

Зарија ПСк: 1785; Ск: 1789; Кк: 1797
 Захариј Кк: 1814
 Захарија ПСк: 1781; Кв: 1801; Ск: 1804
 Звонимир ПСсшр: 1945
 Здравко ПСк: 1931; Ск: 1961
 Златибор ПСк: 1963; Ск: 1976
 Златко Ск: 1988
 Златоје Ск: 1916
 Златомир Ск: 1934; Кк: 1961; ПСк: 1974
 Зоран ПСк: 1967; Ск: 1969; Кк: 1976

Ива Ск: 1828; ПСк: 1891
 Иван ПСв: 1782; Ск: 1799; Кк: 1803; Лк: 1857

- Иванко Кк: 1797
 Ивко Кк: 1801
 Игнат Ск: 1892
 Игнатија Су: 1845
 Игнатије Ск: 1804; ПСк: 1833; Лу: 1853
 Игњат ПСк: 1888
 Иларион Кк: 1886; Лсшр: 1919; Ск: 1967
 Илија Лбцг: 1776; ПСк: 1781; Ск: 1789; Кк: 1795
 Исаија Ск: 1794
 Исаила Су: 1848; Ку: 1879
 Исаја Ку: 1840
 Исак ПСк: 1784; Ку: 1803
 Исидор ПСу: 1856; Кк: 1883; Ск: 1899
- Ј**акоб Ск: 1829; ПСв: 1834; Лк: 1855
 Јаков ПСв: 1782; Кк: 1808; Су: 1864; Лу: 1875
 Јанко ПСу,в: 1779; Кк: 1784; Ск: 1795; Лв: 1866
 Јанку Кк: 1784; Лк: 1857
 Јанкул ПСу: 1789
 Јанош ПСк: 1781; Ку: 1858
 Јевта ПСк: 1803; Кк: 1865; Ск: 1892
 Јевтимије ПСк: 1856; Ск: 1892
 Јелисеј Лк: 1893; Кк: 1896
 Јеремија Ск: 1827
 Јефрем Св: 1881
 Јефта ПСк: 1811
 Јоан ПСк: 1781; Ск: 1789; Ку: 1798; Лк: 1850
 Јова Кк: 1783; ПСу: 1794; Ск: 1800; Лк: 1857
 Јован Сбцг: 1767; ПСу: 1779; Кк: 1784; Лв: 1855
 Јовица ПСк: 1851; Ск: 1969; Кк: 1970
 Јожа Ск: 1804
 Јорга Ск: 1804; Кк: 1819
 Јоргован Кк: 1799
 Јоса ПСк: 1787; Ск: 1794
 Јосив Лк: 1857
 Јосим ПСк: 1782; Ск: 1794; Кк: 1929
 Јосиф Кк: 1784; Ск: 1802; ПСк: 1814; Лк: 1868
 Јоца Кк: 1793; Ск: 1829; Лк: 1857; ПСк: 1882
 Југослав Ск: 1982
- К**ента Лк: 1868
 Кирил Ссшр: 1923
 Константин Кк: 1803; ПСв: 1837; Су: 1845; Лк: 1850
 Космин ПСк: 1981
 Коста ПСк: 1781; Ск: 1801; Кк: 1862; Лк: 1874
 Костадин ПСв: 1783
 Костандин Ку: 1795; ПСв: 1795; Ск: 1803

Костин ПСу: 1806
 Коца Кк: 1793
 Кресник ПСв: 1805
 Кристијан ПСк: 1975
 Кристифор ПСк: 1895
 Кришта Кк: 1859
 Крста ПСу: 1780; Кк: 1807; Ск: 1898
 Кузман ПСв: 1781; Св: 1801; Кв: 1804

Лаза ПСв: 1820; Ск: 1845; Кк: 1798; Лу: 1875
 Лазар ПСк: 1780; Ск: 1797; Ку: 1800; Лк: 1860
 Лаја Кк: 1858
 Лека Кк: 1813
 Лика Лк: 1894
 Лука Кк: 1810; Ск: 1860
 Лукијан Кшпсет: 1924

Љуба ПСк: 1909
 Љубинко Кк: 1950
 Љубић Кк: 1956
 Љубомир Св: 1886; Кк: 1922; ПСк: 1935
 Љупко Лсшр: 1939

Макса ПСв: 1781; Ск: 1801
 Максилџа Кк: 1783
 Максим Ск: 1829; ПСк: 1834
 Малета ПСу: 1779
 Манасија ПСк: 1857
 Манасије ПСбцг: 1767
 Маноил ПСк: 1784; Кк: 1820
 Маноила ПСв: 1789; Ку: 1800
 Маноило ПСу: 1786; Ск: 1801; Кк: 1802
 Маноилџа Кк: 1781
 Манојло ПСк: 1789
 Маринко Ку: 1789; Лу: 1852
 Марјан ПСв,к: 1781; Ку: 1801; Ск: 1804
 Марко ПСв: 1782; Кк: 1794; Ск: 1794; Лв,к: 1852
 Мартин ПСв: 1781; Кк: 1783; Ск: 1805
 Мата Ск: 1796
 Матеј Ск: 1825
 Мија ПСу: 1791
 Мијаило Ск: 1797
 Мијат ПСк: 1781; Кк: 1794; Су: 1852; Лу: 1859
 Миклеуш ПСу: 1782
 Мила ПСв: 1779; Кк: 1781; Ск: 1789
 Миладин Кк: 1783; ПСк: 1783; Ск: 1794
 Милан ПСв: 1799; Лк: 1872; Ск: 1883; Ку,к: 1886

Миланко ПСв: 1784; Ск: 1798; Кв: 1809
Милатко Кк: 1806; Лу: 1882
Миленко ПСк: 1938; Кк: 1948
Миливој ПСв: 1780; Лк: 1875; Ку: 1883; Ск: 1892
Милија ПСсшр: 1945
Милин ПСу: 1779
Милинко ПСу: 1787; Ку: 1803; Лк: 1859
Милић ПСу,в: 1780; Ск: 1789; Ку: 1802
Милка Кк: 1858; ПСу: 1860
Милко Кк: 1781; Ск: 1789
Милован ПСв: 1782; Кк: 1783; Ск: 1789; Лу: 1852
Милорад Ск: 1914; ПСк: 1952; Кк: 1971
Милосав ПСу: 1779; Кк: 1784
Милош Ск: 1797; Кк: 1885; ПСк: 1922
Милутин ПСк: 1781; Кк: 1809; Лсшр: 1923
Миодраг ПСк: 1958; Ск: 1973; Кк: 1978
Миомир ПСк: 1935
Мирко Ск: 1850; Лу: 1891; ПСк: 1931; Кк: 1934
Мирољуб ПСк: 1953
Мирон Кк: 1921; Лсшр: 1921; Ск: 1922; ПСсшр: 1923
Мирослав ПСк: 1931; Ск: 1932; Кк: 1957
Мита ПСв: 1833; Кк: 1861; Ск: 1849; Лу: 1877
Митар ПСв: 1785; Лу,к: 1871; Св: 1881; Кк: 1897
Мића Кк: 1902
Михаил ПСбцг: 1758; Кк: 1802; Ск: 1804
Михаила ПСк: 1816; Ск: 1826
Михаило ПСв: 1782; Ку: 1797; Ск: 1799
Михаиља Кк: 1783
Михај Кк: 1783; ПСв: 1807
Михајл Кк: 1810
Михајло Сбцг: 1940
Михаља Кк: 1781
Мишко Кк: 1801
Младен ПСк: 1789; Ск: 1896; Кк: 1904
Младин ПСк: 1781; Ск: 1805
Мојис Лу: 1850
Мојса ПСк: 1795; Ку,к: 1809; Ск: 1826; Лк: 1850
Мојсе Ск: 1853; Кк: 1867; Лу: 1867
Мојсеј Ск: 1803; Кк: 1817; ПСв: 1832
Мојсија Су: 1847
Мојсије Ск: 1845; ПСк: 1857
Момир ПСв: 1779; Кк: 1783; Ск: 1796
Мосеј Ск: 1795

Наум Лк: 1898
Небојша Кк: 1981

Неда Ку: 1799
 Недељко ПСк: 1786; Ск: 1797; Лк: 1858; Кк: 1969
 Ненад ПСк: 1783; Ск: 1794; Кк: 1969
 Нестор ПСк: 1799; Ск: 1837
 Неца Лк: 1876
 Ника Ск: 1801; ПСв: 1824; Лу: 1860; Кк: 1865
 Никанор Кшпсет: 1910; Лшпсет: 1910
 Никита Ск: 1803
 Никодим Ск: 1927
 Никола ПСу: 1779; Ск: 1794; Кк: 1799; Лк: 1867
 Николај Ск: 1825; Кк: 1898; ПСк: 1917
 Николаја ПСк: 1782; Кк: 1794; Ск: 1826; Лк: 1894
 Николаје ПСу: 1785; Ку: 1798; Ск: 1799; Лу: 1850
 Нистор ПСу: 1797
 Новак Лк: 1857

Обрад Кк: 1781; Ск: 1794; ПСу: 1806
 Овидиу Ск: 1980
 Огнеслав Ск: 1933
 Оливер ПСк: 1974; Кк: 1977
 Орестије Лк: 1859

Павал ПСк: 1868
 Павао ПСу,к: 1788
 Павел ПСк: 1785; Кк: 1802; Ск: 1829; Лк: 1851
 Павла Ск: 1851; ПСк: 1868; Лк: 1878; Кк: 1882
 Павле Кк: 1880; ПСк: 1909
 Паја ПСв: 1782; Ск: 1797; Лв: 1868; Кк: 1883
 Панта Ск: 1876
 Пантелеимон Ск: 1901
 Пантелејмон Св: 1857
 Пантелија ПСк: 1785; Ск: 1795
 Пантелије ПСв: 1803; Ку: 1804
 Пантелимон Кк: 1806; ПСк: 1830; Ск: 1837
 Партенија Кк: 1863
 Партеније Кв: 1825; Су: 1849; Лв,к: 1852
 Паул ПСк: 1784
 Паун ПСу: 1780; Кв: 1810; Лу: 1859
 Пејко Су: 1845
 Пера ПСу: 1779; Кк: 1781; Ск: 1794; Лу: 1861
 Перица Ск: 1905; ПСк: 1973
 Перка К: 1859 ПК
 Перко К: 1847 ПВ
 Петар ПСу: 1779; Кк: 1796; Ск: 1796; Лк: 1868
 Петко ПСв: 1782; Кв: 1814; Су: 1850; Лк: 1868
 Петку Лу: 1861
 Петрић ПСв: 1789

Петру Лу: 1863

Предраг ПСк: 1900; Ск: 1980

Пута Ск: 1796; ПСв: 1824

Рада ПСу: 1780; Кк: 1781; Ск: 1805; Лу: 1862

Радивој ПСу: 1779; Кв: 1858; Ск: 1911

Радин ПСв: 1782

Радоје Кшр: 1922

Радојица ПСу: 1781; Кк: 1781; Ск: 1801; Лу: 1850

Радојко Ск: 1961

Радомир ПСк: 1983

Радосав Кк: 1781; Ск: 1794; ПСк: 1798

Радослав Ск: 1968; Кк: 1977; ПСк: 1984

Радул ПСбцг: 1767

Рајко ПСк: 1789

Ранисав ПСв: 1806

Ранко ПСу: 1779; Кк: 1781; Ск: 1794

Раца Ку: 1805; Лк: 1856

Рела ПСу: 1781

Риста ПСу: 1780; Ск: 1789; Кк: 1799

Ристин ПСв: 1787

Рода Кк: 1802

Родољуб ПСк: 1979

Русалин Лк: 1885; Ск: 1888

Сава Кк: 1783; ПСк: 1784; Ск: 1798; Лук: 1851

Савул ПСу: 1785; Ск: 1803

Саша ПСк: 1975

Светислав Ск: 1906; ПСк: 1938

Светозар Кк: 1897; ПСк: 1910; Ск: 1921 П

Светолик ПСк: 1937

Светомир ПСк: 1946

Севастијан Ск: 1928

Секула Кк: 1781; ПСв: 1782; Ск: 1799

Сергија Св: 1880; Лу: 1854

Сергије Ск: 1850; Кк: 1898

Силвију ПСк: 1974

Силвиус Ск: 1981

Сима ПСк: 1795; Ск: 1798; Кв: 1828; Лк: 1866

Симеон ПСк: 1783; Ск: 1794; Лк: 1876; Кк: 1879

Симеун Ку: 1797

Симион ПСв: 1799; Ск: 1829; Лк: 1853

Симон ПСк: 1799

Славко Кк: 1923; Ск: 1925; ПСк: 1930

Славољуб Кк: 1979; ПСк: 1981

Славомир Ск: 1954

Слободан Лсшр: 1929; Ксшр: 1933; Ск: 1933; ПСк: 1963

Сорин Кк: 1970

Спасоја ПСк: 1842

Спасоје Ск: 1797; Лсшр: 1935

Спиридон Ск: 1892; Кк: 1912

Сретко ПСк: 1931; Ск: 1946; К: 1964

Стан Кбцг: 1776; Ск: 1801

Станислав Кк: 1958

Станисав ПСв: 1779

Станислав ПСк: 1966

Станко ПСу: 1780; Кк: 1783; Ск: 1789

Станоја Ск: 1801

Стева Ск: 1794

Стеван ПСв: 1782; Лу,к: 1882; Ксшр: 1950

Стеја Кк: 1813

Степан ПСу: 1782; Кк: 1804; Ск: 1805

Стефан ПСв: 1804; Ск: 1805; Кк: 1811; Лк: 1850

Стоја ПСу: 1788; Кк: 1783; Ск: 1794

Стојадин ПСу,в: 1779; Кк: 1781; Ск: 1789

Стојан ПСв: 1781; Кк: 1797

Стојко ПСк: 1788; Ск: 1804; Кк: 1802

Сфеја Кк: 1783

Суба Кк: 1799

Танасија ПСк: 1786; Ск: 1794; Лк: 1893

Танасије ПСу: 1788; Кв: 1812; Св: 1871

Танацко ПСу: 1785; Ку: 1802

Таца Кк: 1861; Лк: 1897

Теодор ПСбцг: 1758; Ск: 1803; Кв: 1800

Тија Лк: 1892

Тимотеј Ск: 1802

Тодор Кк: 1783; ПСк: 1787; Ск: 1797; Лк: 1857

Тодосија Кк: 1804

Тома Ск: 1798; ПСу: 1799; Кк: 1823; Лк: 1850

Томислав Кк: 1935; Ск: 1940; ПСк: 1949

Траил Кв: 1802; ПСв: 1818; Лу: 1866

Траила ПСв: 1780; Кк: 1784; Ск: 1805; Лв: 1850

Траило ПСк: 1785; Ск: 1797

Трандафир Кв: 1852; ПСк: 1913; Лв: 1861

Треила ПСв: 1802

Трива Кк: 1858

Трифон ПСв: 1834; Ку: 1839

Трифун Л: 1888 ПК

Трифун ПСбцг: 1758

Урош Кв: 1817; ПСв: 1827; Лк: 1902

Фаника ПСк: 1869
 Фила Ск: 1794; ПСк: 1867; Кк: 1868
 Филип Кк: 1781; ПСк: 1782; Ск: 1829; Лу: 1871
 Флора ПСк: 1781; Кк: 1797; Лв: 1884
 Флорја ПСу: 1789; Кк: 1809
 Флорин ПСв: 1782

Христифор Кк: 1802; ПСк: 1938

Цвеја ПСв: 1780; Ск: 1789; Кк: 1796
 Цветко Ск: 1799
 Цена Кк: 1801

Чедомир ПСк: 1957
 Чинку ПСу: 1779

Џука Кк: 1784; ПСу: 1805

Шандор Кк: 1871; Ск: 1885
 Штева Ск: 1789
 Штеван Ку: 1814
 Штефан Ку: 1816

ЖЕНСКА ИМЕНА

Аграфина Кк: 1871
 Адела Ск: 1988
 Адријана Кк: 1973; ПСк: 1975; Ск: 1991
 Аконија Кк: 1813
 Александра Лк: 1852
 Александрина ПСк: 1870; Кк: 1963
 Алина Ск: 1986
 Алинка Кк: 1881; ПСк: 1883
 Алка ПСк: 1781; Кк: 1783; Ск: 1794
 Амалија ПСу: 1897
 Ана ПСу: 1779; Кк: 1781; Ск: 1794; Лу: 1850
 Анастасија ПСв: 1780; Лу: 1850; Кк: 1897
 Ангелија Ск: 1794; Ку: 1821; ПСк: 1845; Лу: 1850
 Ангелина Ск: 1794; Лк: 1869; Кк: 1901; ПСк: 1912
 Андреја ПСк: 1973
 Анђа ПСу: 1782; Кк: 1783; Ск: 1800
 Анђелија Ск: 1794; Кк: 1979
 Анђелка Ск: 1868; Ксшр: 1938; ПСк: 1971
 Аника ПСк: 1912
 Анитка Лк: 1883
 Аница ПСу: 1782; Кк: 1796; Ск: 1801; Лу: 1880
 Анка ПСк: 1907; Кк: 1951; Ск: 1990
 Анкица Кк: 1945

Анока Ск: 1794
 Антица Су: 1848; Лк: 1867
 Ануца ПСу: 1780; Кк: 1799
 Анушка Сл: 1799; ПСл: 1855
 Аристина Сл: 1901
 Арманка Сл: 1798
 Аурелија ПСсшр: 1938; Ссшр: 1940

Бијанка Ск: 1990
 Биљана Ск: 1971; ПСк: 1972; Кк: 1974
 Бисерка ПСк: 1932; Кк: 1933; Ск: 1989
 Богданка Ск: 1912; Кк: 1929
 Божана ПСв: 1792; С: к1797; Лк: 1884
 Бојана ПСу: 1804
 Босилка ПСу: 1787; Ск: 1796; Кк: 1805
 Бранка Ск: 1952
 Бредуша ПСв: 1782
 Бреиланка ПСк: 1787
 Бреица Кк: 1796; Ск: 1797; Лу: 1851
 Брндуша ПСк: 1786; Ск: 1796
 Будинка Кк: 1931
 Бужана Лк: 1873

Варвара Ск: 1863
 Василка Лк: 1874
 Вафка Ск: 1902
 Вафта ПСв: 1782
 Велинка Кк: 1925 Ск: 1933; ПСк: 1935
 Вера Ку,к: 1883
 Верица Кк: 1960; ПСк: 1975
 Верослава Кк: 1974
 Версавија Лк: 1862
 Веселина Ск: 1910
 Вета Лк: 1894; Ск: 1922
 Вида ПСу: 1796; Ссшр: 1931
 Видица ПСк: 1955
 Видосава Ск: 1893; ПСк: 1923; Кк: 1964
 Винка Кк: 1781; ПСк: 1781; Ск: 1797
 Војна Ку: 1809
 Војка Ск: 1796
 Вука Ск: 1951
 Вукица Кк: 1921
 Вукосава Кк: 1923; ПСк: 1932
 Вуца Св: 1883

Горгија Лк: 1866
 Гордана Ск: 1931; Кк: 1969; ПСк: 1976

Горданка Ск: 1990
 Горинка Кк: 1959
 Горица ПСк: 1952; Кк: 1954; С: к1957
 Гроздана Ск: 1932
 Гуна ПСв: 1779
 Гуња Кк: 1781; ПСк: 1781

Дамјанка ПСв: 1787
 Данијела Кк: 1979; Ск: 1990
 Даница Ск: 1908; Кк: 1923; ПСк: 1932
 Данка Ск: 1910; Кк: 1922
 Даринка ПСбцг: 1901; Сбцг: 1905
 Делија ПСк: 1957; Ссшр: 1959; Кк: 1970
 Десанка ПСк: 1780; Кк: 1783; Ск: 1794
 Деспа Лв: 1854
 Дешанка Кк: 1784
 Дивна ПСв: 1782; Ск: 1801; Кк: 1810
 Дидина Ск: 1789
 Дијана ПСк: 1839; Кк: 1983
 Дина Св: 1884
 Добрила ПСк: 1942
 Добринка ПСсшр: 1967
 Добрица Кк: 1801; ПСк: 1951
 Дојна Кк: 1937; Ск: 1943
 Домника ПСк: 1788; Кк: 1811; Ск: 1845; Лу: 1851
 Дора ПСк: 1805
 Дорина Ск: 1979
 Достана Ку: 1804
 Драга Лк: 1894
 Драгина Кк: 1808
 Драгинча ПСу: 1786; Кк: 1796
 Драгиња Ку: 1814; Су,к: 1864; ПСу: 1873; Лк: 1901
 Драгица Ксшр: 1935; ПСк: 1942; Ск: 1960
 Драгослава Кк: 1979
 Душанија Сбцг: 1905Г
 Душица Ск: 1953; Кк: 1971

Ђорђина Ку: 1895
 Ђула ПСв: 1782; Кк: 1794; Ск: 1794; Лу: 1854
 Ђулвесија Ск: 1893
 Ђулијана ПСк: 1931
 Ђурђевка Ск: 1920; Ксшр: 1946
 Ђурђија ПСк: 1782; Кк: 1783; Ск: 1794; Лк: 1868

Ева ПСк: 1781; Ск: 1796; Кк: 1797; Лк: 1850
 Евица ПСк: 1942
 Евра Кк: 1795; Ск: 1797; ПСк: 1845; Лк: 1866

Екатерина Ск: 1803; ПСк: 1836; Кк: 1858; Лк: 1898
 Ела ПСк: 1785; Кк: 1796
 Елвира Ск: 1910
 Елена Ск: 1805; Кк: 1811; Лу: 1850; ПСк: 1856
 Елисабета Кк: 1857
 Елисава ПСв: 1803
 Елисавета Ск: 1803; ПСк: 1805; Кк: 1822; Лк: 1853
 Елисафта Ск: 1801
 Елица Ск: 1799
 Елка ПСк: 1780; Кк: 1797
 Емилија ПСк: 1856; Лк: 1861; Кк: 1889; Ск: 1893
 Ерина ПСк: 1787; Ку: 1800
 Ефимија Ку: 1871

Живана ПСв: 1779; Кк: 1781; Ск: 1789; Лв: 1854
Живанђа ПСк: 1799
Живанка ПСк: 1787; С: 1799
Живка Св: 1886

Загорка Кк: 1809; ПСк: 1924; Ск: 1970
Звездана Ск: 1907
Звезданка Ск: 1951
Зина ПСк: 1868
Златинка Кк: 1934; ПСк: 1948; Ск: 1950
Златица Ск: 1957 ПК
Зора Лк: 1872; ПСбцг: 1900; Ск: 1971
Зорана Кк: 1972; Ск: 1988
Зорина Ск: 1988
Зорица Ск: 1894; ПСк: 1950
Зорка Лу: 1878; Кк: 1884; Сбцг: 1905; ПСк: 1925

Ивана Ск: 1858
Иванка Св: 1892
Ијана ПСу: 1784
Иконија ПСв: 1779; Кк: 1783; Ск: 1794; Лк: 1869
Илинка ПСу: 1805; Кк: 1883
Илка ПСв: 1782; Ск: 1794; Кк: 1795
Илона ПСк: 1782
Илонка ПСу: 1805
Ина ПСу: 1779
Исидора Ск: 1911

Јаворка ПСк: 1974
Јагода ПСк: 1781; Кк: 1802; Ск: 1949
Јагодица Кк: 1931; ПСк: 1949
Јадранка Кк: 1968
Јана ПСк: 1781; Кк: 1784; Ск: 1794; Лу: 1869

Јанка Ск: 1794
 Јасмина ПСк: 1981; Ск: 1981
 Јасна ПСк: 1781; Ск: 1789; Кк: 1795
 Јева ПСв: 1798; Кк: 1799; Лк: 1869; Ск: 1902
 Јелена Ск: 1789; ПСк: 1811; Лк: 1867; Кк: 1881
 Јелисавета ПСк: 1810; Ск: 1829; Кк: 1881
 Јелица Ск: 1794; Кк: 1922; ПСк: 1931
 Јерина ПСв: 1789
 Јоана ПСу: 1782; Ск: 1801; Ку: 1806; Лк: 1852
 Јованка Кк: 1781; ПСк: 1781; Ск: 1789; Лк: 1858
 Јона ПСу: 1796
 Јонела ПСк: 1865
 Јорданка Кк: 1783; Ск: 1794; ПСк: 1798; Лк: 1871
 Јулија Ск: 1874; Кк: 1881
 Јулијана Ск: 1804; Ку: 1829; ПСв: 1833; Лк: 1866
 Јулка Кк: 1862; Лк: 1878
 Јустина Св: 1876; ПСсшр: 1926
 Јустинка ПСк: 1863; Ск: 1886
 Јуцка Ск: 1794

Каја Лк: 1886
 Кана Лк: 1897
 Ката Ск: 1800; Кк: 1803; ПСк: 1815
 Каталина ПСк: 1780; Кк: 1896
 Катарина ПСк: 1840; Кк: 1861; Лк: 1873
 Катерина Ск: 1802
 Катица Су: 1849; Лв: 1856; ПСк: 1875; Кк: 1904
 Ковина Ск: 1797
 Ковинка Кк: 1942
 Кона Лк: 1891
 Корина Ск: 1974
 Корнелија Ск: 1962
 Косана ПСу: 1779; Кк: 1781; Ск: 1794
 Костанда Кк: 1796; ПСв: 1842; Лк: 1856
 Коша Кк: 1781
 Крестина Ск: 1819
 Кристина Су: 1849; Лу,к: 1851; ПСк: 1855; Кк: 1868
 Крстина Ск: 1884
 Круна Кк: 1784; ПСв: 1784; Ск: 1794
 Кумбрија Кк: 1800; Су: 1848
 Кумрија ПСу: 1781; Ск: 1797; Кк: 1798

Латинка ПСк: 1795; Кк: 1869
 Лена Лк: 1870
 Ленка Лк: 1870; Кк: 1879
 Лепосава ПСк: 1866

Летинка Кк: 1870
 Летица Ск: 1952
 Ливија Лк: 1896; Ск: 1955
 Лика Лу: 1870
 Лила ПСу: 1798; Ку: 1807
 Лилијана Ск: 1992
 Лина Кк: 1796
 Линка Кк: 1814; Лу: 1881
 Лукреција ПСк: 1959
 Лупа Кк: 1797

Љиљана Ск: 1971; ПСк: 1972
 Љинка Кк: 1875
 Љуба ПСв: 1782; Ку: 1887
 Љубинка ПСк: 1935; Кк: 1948; Ск: 1953
 Љубица Кк: 1865; ПСк: 1866; Лк: 1890; Ск: 1893

Магдалина ПСк: 1782; Ск: 1789; Кк: 1799
 Мада ПСв: 1779; Кк: 1820
 Мадалина ПСу: 1804
 Мара ПСк: 1780; Кк: 1783; Ск: 1794
 Марија ПСу: 1779; Кк: 1781; Ск: 1789; Лу: 1850
 Маријана Ск: 1920
 Марина Ск: 1794
 Маринка Кк: 1807; Лу: 1857
 Марица ПСв: 1796; Ск: 1797; Кк: 1803; Лк: 1868
 Маришка Ск: 1805
 Марта ПСк: 1781; Ск: 1796; Кк: 1800; Лу,к: 1852
 Мартица ПСк: 1949
 Меланија Ссшр: 1931; Лсшр: 1934
 Миланка Ск: 1910; Кк: 1928
 Милева Лк: 1856; Кк: 1859; Ск: 1868; ПСк: 1893
 Милена ПСсшр: 1929; Кк: 1948; Ск: 1949
 Милица ПСк: 1782; Ск: 1800; Лв: 1857; Кк: 1866
 Милка Лк: 1898; Ск: 1925; Ксшр: 1927
 Милована Кв: 1881
 Милоранка Кк: 1948; ПСк: 1968
 Милосава ПСк: 1937
 Минка Кв: 1866; Ск: 1912
 Мирјана Ск: 1797; ПСк: 1921; Кк: 1940
 Мирјанка Кк: 1802
 Мирослава ПСк: 1932; Ск: 1992
 Мисирка Ск: 1924
 Митра Ск: 1794; ПСу: 1801; Кк: 1805; Лв: 1851
 Митрофана Ск: 1906
 Михајела Лк: 1988

- Нада** ПСк: 1936; Ссшр: 1922
 Наста Ск: 1800; ПСв: 1805; Лв: 1866; Кк: 1895
 Настасија Ск: 1804
 Наталија Ку: 1843
 Невенка ПСсшр: 1920; Ск: 1927; Кк: 1934
 Неда ПСв: 1817; Лк: 1858
 Неделка ПСв: 1792
 Нера ПСк: 1854; Кк: 1875
 Неранђа ПСв: 1801; Ку: 1853
 Неранца Кк: 1783; ПСк: 1784; Ск: 1797
 Николета Кк: 1978; Ск: 1987
- Олга** Ск: 1895; ПСсшр: 1937; Лсшр: 1946; Ксшр: 1950
 Оливера ПСк: 1974
 Опра ПСк: 1791; Ку,к: 1817
 Оприца ПСв: 1779; Кк: 1783; Ск: 1794; Лк: 1857
- Панда** Лу: 1891
 Параска Лк: 1867
 Параскева ПСв: 1795; Кк: 1801; Св,к: 1845; Лу: 1852
 Параскива Кк: 1781; ПСк: 1787; Ск: 1795; Лв: 1857
 Параскија Кк: 1799; ПСк: 1844; Лк: 1852; Ск: 1902
 Пауна ПСк: 1786; Ск: 1794; Кк: 1798
 Пејка Ск: 1802
 Пелагија Ск: 1884
 Персида ПСв: 1822; Ск: 1827; Лк: 1857; Ку,к: 1858
 Перука Кк: 1781
 Петра ПСу: 1780; Ск: 1797; Кк: 1803; Лк: 1856
 Пирка Кк: 1794
- Равека** Ск: 1796; Лк: 1857
 Радинка Ск: 1950; Кк: 1979
 Радмила Кк: 1969; ПСк: 1969; Ск: 1977
 Радованка Кк: 1981
 Радојка ПСк: 1968
 Радосна ПСк: 1948; Кк: 1959; Ск: 1968
 Разомена Кк: 1813
 Разоменка Кк: 1798
 Разумена ПСв: 1782
 Разуменка ПСк: 1784; Ск: 1799; Ку: 1811
 Раиса ПСу: 1779
 Рајка Кк: 1894
 Рака Кк: 1783
 Ракила Ск: 1845
 Рамона Кк: 1979
 Рафила ПСв: 1784; Кк: 1882
 Рахила Су: 1853; Ку: 1881

Рахиља Кк: 1883
Ревека Ку: 1801
Родика Ск: 1967
Рока Кк: 1809
Роксана Ск: 1987
Руџа ПСу: 1779; Кк: 1783; Ск: 1794; Лв: 1851
Руџица ПСк: 1785; Ск: 1800; Кк: 1886
Руксанда Ку: 1809
Русанда Ск: 1794; Лк: 1889
Рушка Кк: 1799; Лк: 1869; ПСк: 1870

Савета Ку: 1798; ПСв: 1830; Ск: 1853; Лв: 1870
Савка Ск: 1797; Лк: 1887
Санда ПСк: 1783; Кк: 1784; Ск: 1797; Лу,к: 1863
Сара Ск: 1794; ПСк: 1805; Кк: 1812; Лк: 1859
Сафра Ск: 1805; Ку: 1812
Сафта ПСк: 1783; Кк: 1784; Ск: 1799
Светлана ПСк: 1979; Ск: 1986
Светлица Кк: 1967
Села Ск: 1796; Кк: 1799; ПСв: 1811
Сера Лк: 1859
Сиба ПСк: 1783; Кк: 1799; Ск: 1799
Сибинка Кк: 1800; Лк: 1853
Сид ПСк: 1798; Кк: 1799; Лу,к: 1872; Ск: 1881
Сидонија Ск: 1921
Силвана ПСк: 1977; Ск: 1977
Симанка Ку: 1821
Симзијана Кк: 1799
Симинка ПСу: 1801
Скумпа Кк: 1821; Лк: 1869
Скумпика Кк: 1823
Слава ПСу: 1799
Славица ПСк: 1963; Кк: 1967; Ск: 1973
Слађана ПСк: 1969; Ксшр: 1966; Ск: 1973
Слободана Кк: 1978
Слободанка ПСк: 1950
Словенка ПСк: 1946
Смиља Кк: 1783 ПК; ПСк: 1783 ПК; Ск: 1796 ПК; Лу: 1874 ПУ
Смиљана ПСу,к: 1784; Кк: 1794; Ск: 1796
Смиљка Ск: 1908
Снежана Кк: 1981; Ск: 1987
Сојка Кк: 1909
Соломија Кк: 1802; ПСк: 1840; Лк: 1856
Сорика Кк: 1783
Сорина ПСк: 1972
Соринка Кк: 1797; ПСу: 1806
Соса Кк: 1883; Ск: 1891

Софија Кк: 1819; Ск: 1828; ПСк: 1844; Лу: 1850
 Спасенија ПСшк: 1951
 Споменка ПСк: 1785; Ск: 1797
 Стамена ПСу: 1792; Ск: 1797; Ку: 1798
 Стаменка Ск: 1797
 Стана Кк: 1781; ПСв: 1781; Ск: 1794; Лв: 1862
 Станисава Кк: 1900; ПСу: 1900
 Станка Кк: 1781; ПСу: 1781; Ск: 1794
 Стеванка Ск: 1987
 Стојадинка Ск: 1988
 Стојана Кк: 1813
 Стојанка Кк: 1781; ПСв: 1783; Ск: 1797
 Стојна ПСу: 1779; Кк: 1781; Ск: 1789
 Стока Ск: 1800
 Сфета Кк: 1784; Лк: 1863
 Суба Кк: 1799
 Сумзијана Кк: 1799
 Сусана Ск: 1799

Татјана Кк: 1917
 Теодора ПСк: 1785; Ск: 1888
 Терезија Ку: 1849
 Тија Лк: 1889
 Тилка Лк: 1884; Кк: 1886
 Тинка Ск: 1914
 Тодора ПСк: 1786
 Тудора ПСк: 1826

Убавка Кк: 1806

Фаника ПСу: 1869
 Фира Ск: 1796
 Флора Ск: 1794; ПСк: 1798; Лк: 1879
 Флорја ПСв: 1783; Ку: 1838

Христина Кк: 1869; ПСк: 1869; Лк: 1873; Ск: 1892

Цанујка Ск: 1805
 Цвета ПСв: 1779; Ск: 1789; Кк: 1793; Лк: 1867
 Цветана Ск: 1992
 Цвија Ск: 1837

Чекина Кк: 1784

Џула Кк: 1781; ПСк: 1813; Лк: 1851
 Џурџија Кк: 1783; ПСк: 1813

Штеванка Лу: 1882

ПРЕЗИМЕНА

Авакумов Су: 1853
 Аврамов ПСу: 1784
 Аврамовић Кв: 1830; ПСв: 1830
 Агора ПСу: 1860
 Адамеску Кв: 1810
 Адамов Лу: 1871
 Адамовић Лв: 1865; Кк: 1879; ПСсшр: 1923; Ссшр: 1925
 Аким ПСв: 1779
 Акимов ПСк: 1781
 Алексије Ск: 1830
 Алексин ПСу: 1785; Ск: 1825; Кв: 1858
 Алексинов Ск: 1832
 Андрејић ПСу: 1779; Ск: 1779; Кв,к: 1820
 Андрејевић Кв: 1807; ПСк: 1830; Св: 1854
 Аникић ПСк: 1932
 Анокић Ск: 1907
 Антин ПСк: 1786
 Анучин ПСк: 1963
 Арађанин Лсшр: 1940
 Ардељан ПСв: 1780; Ку: 1796; Лу: 1882
 Ардељанов ПСк: 1834
 Арђељан Лк: 1876
 Арон Ск: 1951
 Арсин Ск: 1795; Лу: 1873
 Атвалић ПСв: 1779; Лв: 1885; Кк: 1907
 Аћимов Лбцг: 1905; Ск: 1909

Бабин ПСу: 1786
 Бабић ПСк: 1783 ПК; Ку: 1843
 Бајалица ПСсшр: 1935
 Бакић Лбцг: 1896
 Балаш ПСк: 1853
 Банаћанин ПСв: 1782
 Банеу Лк: 1893; Кк: 1896
 Барбул ПСк: 1836; Ск: 1862
 Барбулов Ск: 1863
 Барбуловић ПСбцг: 1767
 Барзулов Св: 1882
 Басараба ПСсшр: 1934
 Бачван ПСшк: 1951
 Белајинов ПСк: 1866
 Белин Ку: 1789; ПСк: 1834
 Белинцан Кв: 1824; Лв: 1854; ПСк: 1932
 Белић ПСу: 1779; Кк: 1815; Ск: 1827
 Беречић Кк: 1783; Ск: 1858; ПСк: 1869

Благоје Лв: 1881
Блаж Кк: 1819; Лк: 1889
Богдан Ск: 1931
Богин Ск: 1801
Богих ПСк: 1783; Св: 1851
Богосав Ск: 1796; ПСк: 1798
Богуновић ПСк: 1927
Бодо Ск: 1934
Божин ПСу: 1781
Божих Кв: 1815
Болдоран ПСк: 1784
Болдуран ПСк: 1797; Кк: 1895
Болдурану ПСк: 1798
Болдурјан Кв: 1810; ПСк: 1831
Борин ПСу: 1791; Кк: 1922
Борјановић ПСсшр: 1919; Ск: 1919
Босак Кк: 1923
Босаков ПСк: 1856
Бошко ПСу: 1780
Бошков ПСв: 1792
Бошковић ПСк: 1902
Бранко ПСк: 1805; Лу: 1863
Бранков ПСв,к: 1782; С: 1831; Лв: 1856; Кк: 1895
Бранковић ПСу: 1779; Кв: 1807; Ск: 1848
Брестовчан ПСв: 1782; Лк: 1856
Брестовчанин ПСу: 1788
Бугарин Ссшр: 1931; Лсшр: 1934
Бугарова Сбцг: 1905
Бугарски ПСк: 1866; Лу: 1882; Ксшр: 1946
Будак Лу: 1896
Букуровић Ск: 1890
Бундаћ ПСк: 1979
Буха Кв: 1857

Вајдић Ск: 1916
Ванкин ПСк: 1812
Васиљевић Ссшр: 1929
Васин ПСв: 1780; Кв: 1847; Лв: 1866
Васих ПСв: 1816
Вела Кк: 1796; Ск: 1797
Велин ПСк: 1782; Ск: 1797; Ку: 1814; Лк: 1889
Велић ПСв: 1834
Вењац ПСв: 1785
Вербојић ПСк: 1833
Верихан Ск: 1967
Весин ПСу: 1787; Кв: 1802
Видак ПСв: 1782; Кк: 1819; Лк: 1896

Видаков ПСу: 1804
 Видул Ск: 1827
 Видулов ПСу: 1780; Ск: 1832
 Винкин ПСк: 1812
 Винкич Лв: 1872; ПСк: 1948
 Власин Ку: 1890
 Воја Ск: 1796
 Војин ПСк: 1781; Ск: 1794
 Војинић ПСу: 1792
 Војинов Ск: 1800; ПСк: 1813
 Војиновић Ск: 1859
 Војновић Ск: 1901
 Вуја Ск: 1794; Ку: 1892
 Вујин Ск: 1800; ПСк: 1831
 Вујинов Ск: 1831
 Вујиновић Ск: 1848
 Вујић ПСк: 1831; Кк: 1909; Лсшр: 1923
 Вукадиновић Лсшр: 1935
 Вуков ПСк: 1785
 Вункул ПСк: 1909

Гавриловић Ссшр: 1932
 Гајеско ПСк: 1856; Лу: 1875
 Гајесков ПСк: 1908
 Гајеску Кв: 1813; Лв: 1852; ПСу: 1867; Су: 1880
 Георгеv Ск: 1827
 Георгевић Ск: 1854
 Георгијев Ск: 1825
 Георгијевић Кв: 1816; Ск: 1829
 Гигић Лв: 1889; Кк: 1929
 Глигор Ск: 1833
 Глоговетан Лк: 1987
 Голуб Ск: 1789; Ку: 1801; Лк: 1850
 Голубов ПСв: 1782; Ск: 1795; Кк: 1945
 Голубовић Кв: 1815
 Горнику Кк: 1783
 Грубан Кв: 1808
 Грубачки ПСшк: 1951
 Груј Кк: 1797; Ск: 1803; ПСк: 1810; Лу: 1850
 Груја Ск: 1830; Лу: 1858
 Грујин ПСк: 1781; Ск: 1796; Ку,к: 1799; Лк: 1866
 Грујић ПСв: 1797; Кк: 1814; Ск: 1824; Лк: 1857
 Грујица ПСк: 1822
 Грујичин ПСк: 1913
 Грујичко ПСу: 1782
 Грујичков ПСк: 1780
 Гурбан Лк: 1860

Дамјан ПСк: 1856; Ку: 1896
 Деспот ПСу: 1779; Ск: 1794; Кв: 1858
 Деспотов ПСк: 1780; Ск: 1800
 Дивјак Ссшр: 1940
 Димитријевић Сбцг: 1905
 Дишић Лсшр: 1920
 Дожић ПСк: 1854
 Дошен Ск: 1901
 Драган ПСв: 1779; Св: 1855
 Драганов ПСк: 1789
 Драгић Ск: 1910; ПСк: 1930
 Драгој Кв: 1850; ПСк: 1857; Лу: 1885
 Дука Ск: 1833
 Думитрана ПкС: 1964
 Дуња ПСк: 1842
 Дурак Ск: 1952

Ђикин ПСк: 1804; Ск: 1829
 Ђинкул ПСк: 1840
 Ђинкулов ПСк: 1840
 Ђорђевић Су: 1856
 Ђорђевић Ск: 1863; Кк: 1912; ПСк: 1950
 Ђука Ск: 1803; ПСк: 1809
 Ђукин ПСв: 1791; Кв: 1804
 Ђукић Ку: 1842; ПСу: 1858; Лв: 1881; Ск: 1894
 Ђура Лу: 1860
 Ђурађевић ПСк: 1803
 Ђурђевић ПСв: 1781; Ск: 1796
 Ђурев ПСк: 1802
 Ђурин ПСу: 1788; Лу: 1868
 Ђурић Ск: 1794; ПСв: 1803
 Ђурицин Ск: 1805
 Ђуричин Ск: 1794; ПСк: 1870
 Ђурка ПСв: 1830
 Ђуркин ПСв: 1784; Кв: 1804
 Ђурков ПСсшр: 1939
 Ђурковић Лсшр: 1930

Елић ПСу: 1779
 Ердџан ПСв: 1782; Ксшр: 1966

Жајић ПСу: 1785
 Жарко ПСк: 1804; Лв: 1855; Кв: 1856
 Жарков ПСу,в: 1779; Кв: 1825; Св: 1852; Лв: 1881
 Жарковић ПСв: 1782 Пв; Кв: 1810 Пв
 Жива Ск: 1795
 Живан ПСк: 1792; Кк: 1816; Лк: 1850; Ск: 1893

- Живанин Ск: 1797
 Живанов ПСв: 1779; Ск: 1794; Кк: 1813
 Живановић Кбцг: 1791; ПСв: 1806; Лк: 1867
 Живин Ск: 1799
 Живић Ск: 1829
 Живко Кк: 1796
 Живков Ку: 1798
 Живковић Кв: 1817
 Живојин Ск: 1794; ПСк: 1809
 Живојинов Ск: 1800; ПСк: 1815
 Живул Ск: 1802
 Живулов Ск: 1798
 Жика Лу: 1850
 Жикин Ск: 1825
 Жикић Лк: 1902; Ск: 1942
 Жикулов Ск: 1795
 Жиуко Кк: 1801
 Журж Лсшр: 1934
 Журковић ПСбцг: 1791
 Журкуловић ПСк: 1829
- Зарија ПСк: 1830
 Заријев ПСв: 1794
 Заријин Лк: 1882
 Зарин Ск: 1801; ПСк: 1802
 Зарић ПСв: 1827
 Захарин ПСв: 1796
 Зубовић Ссшр: 1934
- И**гњатовић Ссшр: 1931
 Илија Кк: 1793; Лу: 1864; ПСк: 1887
 Илијевић ПСв: 1799
 Илијин Ку: 1857; ПСк: 1874
 Илин Кк: 1781; Ск: 1801; ПСк: 1804; Лу: 1887
 Иса Кв: 1824; Лу,к: 1850
 Исаак Ку: 1826
 Ишкулин ПСу: 1861
 Иштванов ПСу: 1779
- Ј**акоб ПСк: 1793
 Јакобов ПСк: 1787
 Јаков ПСв,к: 1783
 Јаковљев ПСк: 1784
 Јакубов Ск: 1851
 Јанин ПСк: 1784; Ск: 1800
 Јанко Ск: 1795; ПСу,к: 1801; Кк: 1801; Лу,к: 1872
 Јанков ПСу: 1779; Ск: 1797; Кк: 1799; Лк: 1866

Јанковић ПСв: 1825; Ск: 1825; Кв: 1852; Лв: 1855

Јанку ПСк: 1802; Лу: 1854; Кв: 1858

Јанкулов ПСу: 1779

Јанош Лу: 1857

Јаношев ПСв: 1780

Јевта Ск: 1895

Јездимир ПСу: 1869

Јелин Ск: 1799; Кк: 1863

Јелић ПСк: 1809

Јеремија Ксшр: 1921

Јовандарић Ссшр: 1945

Јован Лу: 1869

Јованов ПСу: 1781; Ск: 1800; Кв: 1812

Јовановић ПСк: 1827; Кк: 1879; Ск: 1901

Јовануц Ск: 1931

Јовин ПСв: 1779; Ск: 1789; Кв: 1800; Лу,в: 1850

Јовић Кв: 1824

Јовичин Ксшр: 1935

Јовичић; ПСсшр: 1923; Кк: 1936

Јокин Св: 1881

Јонев ПСк: 1780

Јонолов ПСу: 1780

Јоргин Ск: 1825; ПСк: 1975

Јоргован Кк: 1799; Лу: 1850; ПСв: 1894

Јосимов ПСв: 1789; Ск: 1798

Јосин Кк: 1798; Ск: 1798; ПСв: 1802

Јосифов Ск: 1952

Јоца Лу: 1856

Јоцин Ск: 1926

Јоцић Ссшр: 1927

Јоцковић Лв: 1881

Јадар ПСк: 1871; Ск: 1934

Јадару ПСк: 1868; Ск: 1888

Јађански Ск: 1908

Јапацина ПСк: 1965

Јарабин Св: 1882; Кк: 1898; ПСк: 1912

Јаталинин ПСв: 1782

Јаталинић ПСк: 1784

Јеверешан Кк: 1781; ПСв: 1782; Лк: 1850; Св: 1868

Јелемен Ксшр: 1938

Јепецан Лк: 1896

Јепецану К: 1809

Јерпенишан Лсшр: 1929; Ссшр: 1929; Ксшр: 1933

Јира Ск: 1968

Јитарих Ск: 1803; Кв: 1810; ПСк: 1872

Јићановић Ск: 1911

Кожар ПСк: 1882; Св: 1884
 Којић Кк: 1885
 Коликој ПСу: 1872
 Комненовић Кв: 1848
 Конда Сбцг: 1767
 Константиновић Кк: 1871
 Коњевић Кк: 1917
 Косанић Кк: 1886
 Коста Лу: 1887
 Костеа ПСк: 1941; Кк: 1947
 Костин ПСу: 1784; Лк: 1889
 Кохенец ПСк: 1968
 Кошар Кк: 1781; ПСв: 1834; Лу: 1852
 Краловчан ПСк: 1808
 Краљевчан ПСк: 1807
 Крестин Ск: 1805; ПСк: 1855
 Крзник ПСу: 1779
 Кристин ПСв: 1832; Св: 1893
 Кришан Ск: 1890
 Кројитор ПСк: 1971
 Крстин ПСу: 1785; Кв: 1800; Ск: 1801
 Крстић Ку: 1858; ПСк: 1864
 Кувеждан Ск: 1829
 Кузман Ск: 1803; Кв: 1807; ПСк: 1815
 Кузманов ПСв: 1793
 Кузмин Ск: 1796
 Кулда С: 1884
 Куреско Ск: 1825
 Курилов Су: 1848

Лазар Кв: 1828
 Лазаревић ПСу: 1779; Ку: 1837
 Лазаров ПСу: 1795
 Лази Ск: 1958
 Лазин ПСу,к: 1782; Кв: 1837
 Лазић ПСв: 1791; Кв: 1815; Лу: 1895
 Лајин Ск: 1828
 Лауш Ск: 1805
 Лаушев Ск: 1828
 Лаушевић Ск: 1827К
 Лацић Лсшр: 1922; Ссшр: 1929; ПСсшр: 1948
 Лејтару Ск: 1973
 Лепедат Кк: 1783; Ск: 1805
 Лепојев Ссшр: 1932; Лсшр: 1933
 Литричин Кк: 1896
 Лујанов ПСсшр: 1969

Лукачевић ПСбцг: 1758
 Лукин Ссшр: 1937; Ксшр: 1938
 Лукић ПСв: 1785
 Лунгу ПСк: 1805; Ск: 1958
 Лупу ПСк: 1795
 Лупшак Ск: 1981

Магиар Ск: 1989
 Магуран ПСк: 1934
 Максим Ск: 1804; ПСк: 1947
 Максимов Ск: 1826; Кк: 1933
 Максин ПСу: 1786
 Малетин ПСк: 1782; Ск: 1857
 Малошевић ПСсшр: 1922; Ксшр: 1924
 Манасијев Кк: 1906
 Маноил Ск: 1798
 Маноила Ск: 1799; Кк: 1810
 Маноилић Св: 1855
 Манојлов ПСк: 1783; Кк: 1799
 Манојловић ПСв: 1781; Ку: 1865
 Маносављевић Ск: 1906
 Маријан Лк: 1868
 Маријанов Лк: 1869
 Марин Кк: 1806
 Маринко Ку: 1796; Лу: 1877; ПСк: 1884
 Маринков ПСк: 1782; Кв: 1800; Лв: 1850
 Маринковић Кк: 1781; ПСу: 1805; Лбцг: 1859; Ск: 1893
 Маринку Лк: 1900; Кк: 1920
 Маричић ПСсшр: 1929
 Марјан Ск: 1797; ПСв: 1820; Лк: 1881
 Марјанов ПСу: 1779; Ск: 1789; Лу: 1868
 Марко Кк: 1803; Лв: 1850
 Марков ПСу: 1780; Кк: 1796; Ск: 1824; Лк: 1866
 Марковић Кк: 1781; Сбцг: 1886
 Маркуц Ку: 1799
 Мартин ПСу: 1794; Лк: 1850; Ск: 1948
 Мартинов ПСк: 1782
 Мартиновић Лк: 1850
 Матејев ПСк: 1793
 Матејка Лу: 1868
 Мачејка Лк: 1858
 Мерџин Кк: 1800
 Мигалко ПСк: 1934
 Мидин ПСшк: 1951
 Мијајло Ск: 1795
 Мијајлов Ск: 1798

Мијат ПС: 1801
Мијатов ПСв: 1785; Сшр: 1920; Ксшр: 1972
Мијин ПСу: 1788
Мијучин ПСв: 1811; Ку: 1855; Ск: 1898
Микин ПСу: 1799; Ск: 1801
Миклошеску Св: 1857
Миклушеску Ск: 1858
Мила Ку: 1895
Миладин Ск: 1830
Миладинов Ск: 1852
Миладиновић Сбцг: 1935
Милан Лу: 1851
Миланков Ск: 1845
Миланковић ПСв: 1806; Кв: 1813
Миленковић Ксшр: 1956
Милета Ск: 1789; Кв: 1819
Милетин ПСу: 1787; Кв: 1809; Ск: 1845
Миливој Кк: 1799; Ск: 1803; ПСв: 1822
Миливојејев ПСв: 1779; Кк: 1890; Ссшр: 1926
Миливојић Кк: 1845
Милин ПСу: 1779; Ск: 1789; Кк: 1809; Лу: 1850
Миљинков Ск: 1789
Миљинов Ск: 1830
Милитарски Кбцг: 1905; Лсшр: 1919
Миљин ПСв: 1796; Кк: 1804; Лв: 1868
Миљинев ПСу: 1779
Миљован ПСв: 1782; Ку: 1801; Ск: 1801
Миљованов ПСк: 1830
Миљосав ПСв: 1797
Миљош Ск: 1797; ПСв: 1822; Лв: 1856
Миљошев Ск: 1789; ПСв: 1794
Миљошесков Ск: 1947
Миљошов Ск: 1857
Миљутин ПСу: 1786; Кв: 1802; Ск: 1884
Миљутинов ПСв: 1783; Ск: 1869
Миљутиновић ПСк: 1797; Ск: 1922
Миреско Лк: 1868; Св: 1893
Миресков Ск: 1946
Миреску Лу: 1861
Мирко Ск: 1804; Лк: 1885
Мирков ПСу: 1781; Ск: 1799; Кк: 1857
Мирковић Кк: 1865; Ск: 1887
Мировић Лбцг: 1776
Мирон Ск: 1959
Митров ПСу: 1788; Ск: 1904; Лсшр: 1946; Ксшр: 1950
Митровић Кк: 1921; Лсшр: 1921

Миуц Кк: 1781; Лу: 1857; ПСк: 1881
 Михаил ПСв: 1797; Ку: 1808
 Михаило Ку: 1801
 Михайлов ПСу: 1780; Кк: 1799; Лк: 1893
 Михајеску ПСк: 1935
 Михајл Кк: 1808
 Михајлов ПСв,к: 1782; Кк: 1799; Ск: 1802
 Михајловић ПСбцг: 1767; Кк: 1794
 Михуц ПСв: 1795; Кк: 1801; Лк: 1851
 Михуцин Кк: 1859
 Михуцић Кв: 1839
 Мишин Ск: 1805
 Мишко Ск: 1803; Ку: 1812; Лу: 1870
 Мишков Ск: 1799
 Мишковић Ск: 1903
 Мишку Лв: 1854
 Младенац ПСу: 1865
 Младенов ПСу: 1783
 Младеновић Кшпсет: 1924
 Мојсин ПСу: 1792
 Мокан Лк: 1991
 Молдован Кк: 1794; ПСк: 1890; Ск: 1970
 Момир Ск: 1799; Кк: 1813
 Момиров ПСв,к: 1781; Ск: 1804; Кв: 1846
 Мошеско Ссшр: 1930; ПСсшр: 1937
 Мунћан ПСбцг: 1900; Лу: 1904
 Мурар ПСк: 1816
 Мутавски ПСк: 1957; Ск: 1975

Наловић Сбцг: 1940
 Неда Лу: 1894
 Недељковић ПСк: 1926; Лсшр: 1957
 Недешан Ск: 1860
 Недин Ку: 1796; Св: 1845; Лу: 1850
 Недић Ку: 1801; ПСв: 1817
 Недомачки Ксшр: 1922
 Ненад Ск: 1829
 Ненадов ПСв: 1782 ПВ; Ск: 1798
 Ненадовић Ск: 1922
 Нешко Кв: 1819
 Нешку Лв: 1854; Св: 1885; ПСк: 1919
 Нешу Лк: 1859
 Никин ПСв: 1802
 Никич Лв: 1858; Ск: 1905
 Ников ПСв,у: 1782
 Никола Ск: 1833

Николајев ПСу: 1800
 Николин ПСв: 1781; Ск: 1794; Лв: 1850
 Николић ПСк: 1784; Ск: 1833; Кк: 1883
 Никулица ПСк: 1948
 Нинко Ск: 1803
 Нинков Ск: 1796
 Новак Ск: 1803; ПСк: 1912
 Новаков Ск: 1826; ПСк: 1959; Кк: 1969
 Новаковић Ск: 1827; ПСк: 1902

Обрад Ск: 1795; ПСк: 1828; Кк: 1912
 Обрадов Кк: 1903; ПСсшр: 1945
 Обркнежевић Ск: 1892; Кк: 1912
 Онча ПСк: 1983
 Опрја Св: 1885
 Остојин Ск: 1795; ПСк: 1866; Кк: 1915
 Остојић ПСсшр: 1966

Павлишан Ск: 1936
 Павлов ПСк: 1781; Лв: 1855; Кк: 1857
 Павловић ПСв: 1780; Кв: 1800
 Пандурац ПСв: 1787
 Пандуровић Кв: 1848; Ск: 1851
 Пајин ПСу: 1787
 Пајић Кк: 1917
 Пакурар ПСк: 1870
 Панин Ку: 1806
 Пасковић ПСбцг: 1895
 Паскота ПСк: 1845
 Пашка ПСк: 1978
 Паулишан Ск: 1929
 Паунов ПСу: 1781
 Пејанов ПСсшр: 1963
 Пејић ПСк: 1927
 Пелић Кк: 1781; ПСв: 1782; Св: 1852; Лв: 1861
 Пера Лв: 1852
 Перин ПСк: 1781; Кк: 1796; Ск: 1827; Лк: 1852
 Перић Ск: 1928
 Перко Кв: 1847
 Перку Лк: 1858
 Петак Кв: 1845; Лв: 1882
 Петков ПСу: 1785; Кк: 1939
 Петров ПСу: 1784; Кк: 1794; Ск: 1826
 Петровић ПСв,к: 1781; Кбцг: 1791; Ск: 1825; Лк: 1866
 Пешкир Кк: 1969
 Плајеру Кк: 1968
 Полак Кк: 1902

Помелић Ку: 1814
 Попјан ПСсшр: 1920
 Пођин ПСв: 1782
 Попов ПСк: 1808
 Поповић ПСбцг: 1758; Кбцг: 1776; Сбцг: 1776; Лсшр: 1924
 Предић Кк: 1889; Лк: 1889
 Продановић ПСбцг: 1899
 Пук Ск: 1967
 Путин ПСв: 1789; Ск: 1825
 Путић ПСк: 1921; Ксшр: 1926

Радашин Ксшр: 1935; Ссшр: 1939
 Радин Ск: 1794; Кк: 1795; ПСк: 1796; Лв: 1854
 Радић Ск: 1803; Ку: 1817; ПСк: 1906
 Радивојевић ПСбцг: 1905
 Радојић ПСу: 1896
 Радојица ПСв: 1813; Ку: 1819
 Радојицин ПСк: 1799; Ск: 1801
 Радојичин ПСв: 1810; Св: 1864
 Радојичић ПСу: 1896
 Радосав ПСк: 1802; Ск: 1827
 Радолов Ск: 1907
 Рајин ПСв: 1785; Ск: 1803; Кв: 1808
 Рајић ПСк: 1864; Кк: 1942
 Рајко Кк: 1799
 Рајков Кк: 1796; ПСк: 1835
 Рајковић ПСв: 1811
 Ракин Ск: 1805
 Ракић ПСу: 1896
 Раковицан Лв: 1857
 Ранисав Ск: 1789; ПСв: 1804; Ку: 1831; Лв: 1889
 Ранисављево Ск: 1824
 Ранко Кк: 1799
 Ранков ПСв: 1782; Ск: 1797
 Ранковић ПСв: 1830
 Рацић ПСбцг: 1935
 Рацков Ск: 1935
 Рекашан Кв: 1800
 Рекешан ПСв: 1782; Ск: 1924; Кк: 1974
 Рибаровић Лк: 1863
 Риста Ск: 1795
 Ристин ПСк: 1785; Ск: 1795; Лу: 1850; Кв: 1852
 Ристић Кв: 1813
 Роман Лу: 1886
 Росић ПСсшр: 1952
 Рошкуљево ПСбцг: 1899

Ружин ПСк: 1802
Русалин ПСк: 1843

Сабо Ск: 1987
Сабов Ск: 1855
Савин Ск: 1795; Кк: 1800; ПСк: 1823
Савић ПСк: 1780; Ку: 1805; Лшпсет: 1910
Савулов ПСу,в: 1785
Севереску Ск: 1901
Северин Ск: 1923
Секулин ПСв: 1782; Ск: 1794; Кв: 1822
Секулић Ск: 1795; ПСк: 1870; Кк: 1888
Семеунов ПСв: 1796
Сентић Кв: 1845
Сербован Кв: 1852; ПСк: 1864
Силин ПСсшр: 1967
Сима Кк: 1799
Симеонов ПСк: 1793
Симеунов ПСк: 1799
Симин Ск: 1797; Ку: 1798
Симионов ПСв: 1791
Симионович ПСк: 1801
Симић Кв: 1823; Ск: 1890; ПСбцг: 1901; Лсшр: 1937
Симон Ск: 1836
Симонов Ск: 1833
Симоновић ПСбцг: 1791
Сиротан Лк: 1898
Скушан Лк: 1882
Спатарију Ск: 1931
Србован Кв: 1852; ПСк: 1862
Србу ПСк: 1813
Србулов ПСк: 1780
Стајин ПСк: 1785
Стајић ПСк: 1789; Кв: 1823
Стан Лу: 1858
Станићин Лк: 1892
Станиш Лу: 1853
Станишин ПСв: 1795
Станков ПСв: 1782; Ск: 1795; Кв: 1852
Станковић Кв: 1805
Steјин ПСу: 1896
Steјић Лу: 1853
Степан Ск: 1805; Лу,к: 1850
Степанов ПСв: 1782; Ск: 1789
Стефан Ск: 1833; Лк: 1870
Стефанов Ск: 1829

Стоижић Кв: 1825
Стоја Ск: 1797; ПСк: 1858
Стојадин Ск: 1799; ПкС: 1891
Стојадинов ПСк: 1785; Ск: 1789
Стојадиновић Кв: 1818
Стојан Ск: 1906 ПК
Стојанов ПСв: 1782; Ск: 1911
Стојановић ПСв: 1828
Стојин ПСв: 1780; Ск: 1795; Кк: 1799
Стојко Ск: 1804
Стојков ПСк: 1785; Ск: 1803
Стојку Лу: 1859
Стојкулеску Лу: 1851; ПСк: 1879
Стојловић Кк: 1814
Стокин Ск: 1794
Страин ПСк: 1793
Страинев ПСу: 1788
Страинов ПСк: 1789
Стреин ПСк: 1793; Кв: 1807
Стреинев ПСв: 1798
Сујић Кк: 1781; ПСв: 1822; Св: 1862; Лв: 1883

Танацков Ск: 1800
Теодоров Ск: 1830
Теодоровић Ку: 1829
Теођер Ку: 1799
Тешан Ск: 1831
Тешић ПСк: 1915
Тодор Ск: 1798; Лк: 1856
Тодоров ПСу: 1789; Ссшр: 1959
Тома Кк: 1783; ПСк: 1865
Томин Кк: 1913; ПСсшр: 1920; Ск: 1925
Томић Кк: 1781; Ск: 1827; Лв: 1854; ПСк: 1860
Топала Ск: 1834; ПСк: 1861; Кк: 1891
Топалов Ск: 1830; ПСк: 1888; Кк: 1911
Топаловић Ск: 1869; Кк: 1911
Тополовић ПСв: 1793
Тополовчан ПСв: 1796; Лв: 1874
Тополовчанин ПСв: 1779
Тополовчану ПСу,к: 1798
Тополовчић Ск: 1824; Кк: 1906
Тот Ск: 1885
Траил Кв: 1800
Траила Лк: 1860
Траилин Кв: 1825
Трипунски Лу: 1886

Ђирић Лк: 1859; Кк: 1949
Ђурилов Св: 1864
Ђусловић ПСсшр: 1935

Улицај Ск: 1979
Ушкула ПСк: 1867
Ушкулин ПСк: 1856

Фемић ПСшк: 1951
Фибишан ПСк: 1807
Филин Ск: 1826; Кк: 1863
Филипов ПСк: 1833
Филиповић ПСбцг: 1758; Кв: 1819
Финкић Ск: 1833
Финковић Су: 1851; ПСк: 1853
Флорин ПСв: 1796
Флорић ПСу,к: 1781; Кв: 1823; Ск: 1898

Ханчерјук ПСк: 1946
Ходошан Ск: 1829
Хранислав ПСк: 1901

Цвејин ПСу: 1787; Ск: 1794
Црни ПСу: 1785; Ск: 1832; Кк: 1925
Црнић ПСу: 1779
Цукан Ск: 1834
Цуканов Су: 1845; Кк: 1918; ПСк: 1927

Чанић ПСк: 1829
Чешљар ПСв: 1811
Чизмаш ПСк: 1818; Ск: 1890
Чинков ПСк: 1830
Чинку ПСк: 1812
Чинкул ПСу: 1781
Чинкулов ПСк: 1808
Чолак Лк: 1894
Чолаковић ПСсшр: 1952

Џајић ПСв: 1779; Лв: 1851
Џинкулов ПСк: 1808
Џукин ПСу: 1858
Џура Лу: 1866

Штефан Лк: 1892
Шубин Ск: 1912
Шумаров ПСу: 1794
Шушановичан Лу: 1858
Шуштран ПСк: 1793
Шуштранин ПСк: 1790

ЛИТЕРАТУРА

- Костић 1925: С. Костић, *Шемањизам љавославне српске Епархије њемишварске у Краљевини Румунији за 1924. годину*, Темишвар, Штампарија Браће Чендеш.
- Перинац 1984: Ј. Перинац, С. Перинац, Ј. Поповић, *Банатска Црна Гора*, у: Љ. Степанов, С. Марков, Ј. Перинац, С. Перинац, Ј. Поповић, *Из села у село*, Букурешт, Издавачко предузеће Критерион, 365–507.
- Сабљић 1996: Д. Сабљић, *Српско школство у Румунији 1919–1989*. Према ауторовом рукопису саставио, допунио и приредио за штампу Стеван Бугарски, Темишвар, Демократски Савез Срба и Карашевака у Румунији.
- Степанов 2014: Љ. Степанов, *Српски школски подаци о Србима у Румунији*, Темишвар, Савез Срба у Румунији.
- Церовић 1997: Љ. Церовић, *Срби у Румунији од раној средњег века до данашњег времена*, Нови Сад, Матица српска.
- Feneşan 1981: С. Feneşan, *Documente medievale bănăţene*, Timişoara, Editura Facla.
- Suciu 1967: С. Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. I, A–N, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România
- Suciu 1968: С. Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. II, O–Z, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România.

MICUL DICŢIONAR ONOMASTIC AL SÂRBILOR
DIN MUNTENEGRU BĂNĂŢEAN (SEC. XVIII–XX)

Živa Milin

Rezumat

Din протокоале матриколе але ботежаћилор, цунунаћилор ши дечедаћилор, њтосмите де парохииле сарбе але аша денимитулуй њинут Мунтенегру Банаћеан (Cralovăţ, Lucareţ, Petrovaselo, Stanciova), маи пућин дин алте сурсе ла њндеманя, ау фост ехсерпте нумеде ботез ши нумеде фамилие але сарбилор care formează populaţia stabilă ши але celor care au trăit doar temporar în arealul menţionat. Perioada de timp cuprinsă este 1779–2000, cu menţiunea că lucrarea nu a putut fi completă, dat fiind că nu s-au păstrat toate протокоалеле матриколе. La fiecare nume sau prenume sunt menţionate prin sigle localitatea ши протоколуй/сурса, apoi anul primei atestări. Sunt cuprinse cca 800 nume de botez ши 660 nume de familie.

SMALL ONOMASTIC DICTIONARY OF THE SERBS FROM
THE BANAT MONTENEGRO (18TH–20TH CENTURY)

Živa Milin

Rezumat

From the registers of the baptised, wedded and deceased persons in the Serbian parishes of the so-called Banat Montenegro (Cralovăţ, Lucareţ, Petrovaselo, Stanciova) and from other sources, the author has extracted the given names and surnames of the Serbs which form the stable population, as well as of those who only temporarily lived in that area. The covered period is 1779–2000, but the study is not complete, some of the registers being lost. For every name or surname the abbreviation of the place of origin is mentioned, as well as the source and the year of first attestation. About 800 names and 660 surnames have been inventoried.

МАЛЕНЬКИЙ ОНОМАСТИКОН СЕРБОВ
В БАНАТСКОЙ ЧЕРНОГОРИИ (XVIII – XX в.)

Жива Милин

Резюме

В ономастиконе собраны имена и фамилии сербских жителей в четырех румынских населенных пунктах в уезде Тимиш, которые формируют Банатскую Черногорию: Кралевац, Лукаревац, Петрово Село и Станчево. Имена и фамилии выписаны из локальных матрических книг и иных церковных, школьных и исторических источников, в которых они были зарегистрированы с 1779 по 2000 гг. Имена и фамилии последованы годом первой аттестации и источником. Ономастикон содержит около 800 имен и 660 фамилий.

Сиван Буџарски

О ПРОСЛАВИ СТОГОДИШЊИЦЕ РОЂЕЊА БРАНКА РАДИЧЕВИЋА У РУМУНИЈИ

САЖЕТАК: Године 1924. српски периодик у Темишвару писао је патетично о Бранку Радичевићу поводом стогодишњице његовога рођења и позивао на достојно обележавање јубилеја. Пригодна прослава одржана је у Рекашу у организацији Шокачкога певачког друштва, уз учешће Певачкога одсека друштва „Слога” из Темишвара. Иако не изричито, у листу су описани и поједини концерти у Темишвару у оквиру којих су вероватно извођене композиције на Бранкове текстове.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Бранко Радичевић, Темишвар, Рекаш, Шокачко певачко друштво, Добротворно друштво „Слога” у Темишвару.

Када је 1924. године обележавана стогодишњица Бранковога рођења, границе националних држава на тлу бивше Аустроугарске беху већ повучене, и шездесетак насеља, већих и мањих, у којима је било Срба, затекло се на територији послератне Румуније. У насталим условима у Румунији је излазио један једини српски периодик, „Гласник. Црквени, школски и друштвени лист”, покренут у Темишвару при Епархији 1921. године.

У том листу је 1924. објављен, у духу времена патетичан, напис под насловом *Стогодишњица рођења Бранка Радичевића*, који гласи:

26. марта т. г. навршило се 100 година како се родио Бранко Радичевић, велики српски песник, који је својом душом и својим песмама осунчао један део нашег живота, наше народњаштво прошлог века и неколико генерација наших интелектуалаца. У тамне и песимистичке сфере наших душа он је уносио ведрину и пуну светлост, а његове песме и данас, после толиких револуционарних поремећаја и стварања нових праваца живота, врсне су дати подстрека осунчаном схватању човека и живота.

У то време борила су се два културна правца у нашој средини: старији, конзервативни правац, и правац модерног народњаштва, ношен на плећима Вука сељака из србијанског Јадра, а у срца унесен песмама Бранка Радичевића. Други је правац победио, а његова унутрашња садржина и данас је један део садржине нашег народњаштва.

Борба народњаштва Вуковог и Бранковог времена одиграла се на пољу језичком, где је победило Вуково начело „Пиши као што говориш”, што је Бранко у својим песмама врло окретно извео, те се и издање његових песама сматра као моменат победе и пробоја застарелог фронта.

Осим језичке ведрине и чистине Бранко је у наше народњаштво унео и других свежих струја, унео је култ светлости.

Прелистајте његове песме, и чим их почнете прелиставати, јарко сунашце ће се почети на вас да осмехива, јер су Бранкове песме пуне сунца, светлости, ваздуха, неба, зеленила, свежег воћа, лишћа и цвећа.

Наша народна душа, прочишћена у тој појезији, трепти као вила у ваздуху пуном мириса од липе, багрема и љубичице, и то је оно што даје цену народњаштву, које је прошло кроз душу Бранкову и делом кроз душу његове генерације.

Колико смо позитивне користи имали од Бранкова култа, то знамо ми, већ временити људи, који запамтисмо пренос Бранкових костију, па затим Бранков утицај на карловачке генерације осамдесетих година.

Карловци су били гнездо нашег народњаштва, а осамдесетих година је прошло кроз њих неколико богословских и гимназијских нараштаја, скупљених из свију наших крајева, да се затим разиђу на све наше четири стране. Те су генерације биле дубоко инспирисане култом Стражилова, груди тих генерација су се високо надимале, морал њихов био је завидан, а дух њихов таласао се надалеко и нашироко.

Желимо да ових месеца прослављања Бранкове стогодишњице култ Бранка и Стражилова захвати дубља корена и онолико заталаса душу народну, колико ју је заталасао у доба преноса костију из Беча на Стражилово.¹

Да ли је и колико одјекнуо овај напис у нашем друштву може се проценити из једне једине јубиларне прославе уприличене Бранку у почасти, али не у Темишвару, него у Рекашу.

Рекаш је између два рата важио као веће и напредно банатско село, са национално шароликим становништвом. Године 1920. у месту је забележено чак 4158 житеља, од чега Немаца 1863, Мађара 1129, Румуна 209, Јевреја 34 и других 923.²

У оне ине, неименоване, урачунато је и словенско становништво католичке вероисповести, које себе назива Шокцима, а забележено је у месту већ у XVII веку. Иако једноверни са Немцима и Мађарима, иако по броју много испод њих (по подацима из 1927. године било их је 772 душе), Шокци су имали своју чврсту етничку заједницу и свој засебно организовани друштвени и културни живот, имали су своју Читаоницу, али је најпознатије било Шокачко певачко друштво, основано 1888. године. Рекашки Шокци су имали везе са културним друштвима у Хрватској,³ али и са српским културним формацијама у Темишвару.

Највише се за успостављање и одржавање тих односа залагао Јоца Ћосић, чиновник, касније и учитељ у Рекашу.

Још 1922. рекашки Шокци успостављају сарадњу са Српском певачком дружином у Темишвару. У неколико наврата долазили су у Темишвар и приређивали концерте као гости Српске певачке дружине, која је затим узвраћала

¹ „Гласник”, IV, бр. 11, 15. 4. 1924: 86.

² С. Martinovici, N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj 1921: 205.

³ Petar Vlašić, *Hrvati u Rumunjskoj. Putopisno-povijesne crtice s narodnim običajima*, Beograd 1928: 8–11.

посете. На прослави 35. годишњице Шокачкога певачког друштва у Рекашу 14. априла 1923. учествовала је и Српска певачка дружина.

У међувремену, услед неспоразума у Српској певачкој дружини и искључења неких кључних чланова, основано је у Темишвару 1922. и званично регистровано 1923. године ново друштво, под називом „Слога”, које се дефинисало као добротворно, а имало је више одељења, од којих је хор био најпознатији. Врло покретна и предузимљива, врло радна и амбициозна, „Слога” је већ годину дана по оснивању постала озбиљан такмац Српској певачкој дружини.⁴

Повод за једну сарадњу Шокаца из Рекаша и Срба из Темишвара указао се 1924. године, када је 4. маја уприличено гостовање Певачкога одељења Добротворнога друштва „Слоге” у Рекашу ради заједничке прославе стогодишњице рођења Бранка Радичевића.

На железничкој станици гости су дочекани с музиком, а поздравио их је Јоца Ћосић. Отпоздравио је и захвалио за леп дочек председник „Слоге” др Миливој Стефановић, а Певачко одељење је под управом Петра Костића отпевало: *Домовино, мила мајини*. Гости су допраћени на импозантни трг код католичке цркве, где их је поздравио Иван Јанкулов, оснивач и председник Шокачкога певачког друштва од 1888. године. Отпоздравио је темишварски учитељ Владимир Живојнов. Девојчице су предале председнику и хоровођи цвеће.

Уследила је шетња живописном околином, дружење и заједничка вечера, а након тога концерт са следећим програмом:

– Шокачко певачко друштво извело је песме: *Химна* (композитор Јован Прајс Јаворски) и *Најред*.

– Певачко одељење „Слоге” отпевало је: *Мисли моје* (композитор Клајић) и *Хај загрљени* (композитор Рајић).

Предавање о животу Бранка Радичевића одржао је Јоца Ћосић.

– Мештанин Иван Јанкулов отпевао је Бранкову песму *Кад млидијих умрејих* (композитор Хатце), уз пратњу хармонијума, за којим је био Бономи, такође мештанин, али не Шокац.

– Шалив монолог саставио је и изговорио мештанин Марко Вимер.

После концерта уследила је игранка, која је, по лепом банатском обичају, потрајала до зоре, односно до времена када су Темишварци морали да се врате возом.

Непотписани новински извештач је цели догађај пропратио својим веома повољним коментаром.⁵

Шокачко певачко друштво располаже лепим гласовима и извађа вешто своје песме, што је заслуга свих вредних певача, а нарочито хоровође Вуковића⁶, чији је труд награђен бурним аплаузима. И остале тачке изведене су на опште задовољство. Предавање Ћосићево саслушано је са напетом пажњом,

⁴ Сава Илић, *Прилоз о хорској делатности Срба у Темишвару и Банату (1868–1944)*, Букурешт 1978: 76–78.

⁵ „Гласник”, IV, бр. 14, 1. 6. 1924: 110.

⁶ Учитељ шокачке школе Степан Вуковић.

а ловоров венац однело је са забаве Певачко одељење „Слоге”, које је познатом вештином и прецизношћу певало, очаравши слушаоце...

Поздрављајући и овом приликом нашу браћу Шокце, морамо похвалити нарочито ревност Јоце Ћосића, који неуморно ради на националном унапређењу и просвећивању свога народа и који је, ето, први похитао у овим крајевима око приређења прославе о Бранковој 100-годишњици.

Закључна реченица гласи: „Надамо се да ни наше српске установе неће заостати за рекашким Шокцима.”

Колико год било непријатно рећи, после прелиставања свих бројева „Гласника” из 1924, није се нашла друга вест о јубиларној свечаности поводом Бранкове стогодишњице. Одржани су редовна посела, забаве, концерти и игранке; остаје да се, као и некадањи непотписани новинар, понадамо да је на тим приредбама било и тачака Бранку у част.

Засада само напомена да је доста времена пре тога, на концерту „Слоге” 26. децембра 1922. у Темишвару, према штампаном програму, следило да гост, београдски оперски певач Војислав Турински, отпева и композицију Ј. Хатцеа на песму Бранка Радичевића *Кад млидијах умреџи*. У једној немачкој новинској репортажи о том концерту наведене су тачке програма, уз тачно обавештење да је Војислав Турински отпевао по једну арију из опера *Тоска* и *Манон*.⁷ У српском приказу потписаном М. стоји да је Војислав Турински „отпевао у 2 маха 4 песме”, а не каже се које. У српском приказу, међутим, негодује се због једног одступања од најављенога програма, али није у питању репертоар Војислава Туринског;⁸ тако остаје могућност да је песма *Кад млидијах умреџи* ипак том приликом отпевана.

DESPRE ANIVERSAREA ÎN ROMÂNIA A CENTENARULUI NAȘTERII LUI BRANKO RADIČEVIĆ

Stevan Bugarski

Rezumat

În anul jubiliar 1924 ziarul local sârb din Timișoara a publicat un material patetic, subliniind importanța poetului Branko Radičević pentru întemeierea și dezvoltarea beletristicii sârbe moderne și și-a exprimat dorința ca jubileul să fie un prilej de confirmare a adevărului generațiilor actuale la ideile care l-au animat pe poet la jumătatea secolului XIX.

În continuare este prezentată serata festivă dedicată în întregime jubileului, organizată la Recaș de către Societatea de Cântări a populației șocaților din localitate cu participarea Societății Filantropice „Sloga” din Timișoara.

Negăsind în periodice alte festivități jubiliare, autorul remarcă printre rânduri posibilitatea ca în cadrul anumitor programe artistice ale vremii la Timișoara să fi fost interpretate unele din creațiile lui Branko Radičević.

⁷ „Temeswarer Volksblatt”, 7, 10. 1. 1923: 3; навод према: С. Илић, нав. дело: 78–79.

⁸ „Гласник. Црквени, школски и друштвени лист”, III 1923, бр. 3, 20. 1. 1923: 28.

ON THE CENTENNIAL ANNIVERSARY IN ROMANIA
OF BRANKO RADIČEVIĆ'S BIRTH

Stevan Bugarski

Summary

In jubilee year 1924, the local Serbian newspaper in Timișoara published a pathetic article in which poet Branko Radičević's role in founding and development of modern Serbian literature was pointed out. The author of the article expressed his wish that the centennial of Radičević's birth should provide an occasion for current generations to express their adherence to the ideas which inspired the poet in mid-19th century.

The paper further describes the festive evening held in Recaș on the occasion of the centennial, by the local Singing Society of the Šokci, with the participation of the Philanthropic Society "Sloga" from Timișoara.

Not having found in the periodicals of the time other mentions of celebrations of the centennial, the author suggests the possibility that some of Branko Radičević's works might have been included in artistic programmes in Timișoara.

С ѿеван Буџарски

БОРАВАК И СМРТ КНЕЗА АЛЕКСАНДРА КАРАЂОРЂЕВИЋА У ТЕМИШВАРУ

САЖЕТАК: После свргавања с престола Србије кнез Александар Карађорђевић боравио је у Темишвару 1859. године, када му се родио син Арсен, и поново након 1880. године до своје смрти 1885. У напису се, из примарних извора, објављују уписи о крштењу кнеза Арсена и смрти кнеза Александра, такође и написи темишварске штампе на мађарском и немачком језику о смрти и опелу кнеза Александра у Темишвару 21–26. априла 1885. године.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: кнез Александар Карађорђевић, Арсен Карађорђевић, Темишвар, лист „Temesvarer Zeitung”, лист „Délmagyarországi Lapok”.

Кнез Александар Карађорђевић био је најмлађи син Ђорђа Петровића Карађорђа. Рођен је у Тополи 20. септембра 1806. По слому српскога устанка 1813. био је с породицом у збегу по Аустрији и Русији; у Хотину су живели 1814–1831. Основну школу свршио је у Кишињеви. По смрти оца (1817) и особито по смрти брата Алексе (1829), остао је да брине о породици. Оженио се 1830. Персидом, ћерком Јеврема Ненадовића. Те године је Србија добила аутономију, и кнез Милош Обреновић је позвао емигранте да се врате из Русије. Карађорђева породица је кренула из Русије 1831, али када су стигли у Влашку, кнез Милош им није допустио да пређу у Србију. Напустивши Хотин, Карађорђеви потомци су изгубили финансијску подршку Русије и тешко су живели од трговине. На захтев уставобранитеља, особито Томе Вучића Перишића, Карађорђевићи су септембра 1839. прешли из Влашке у Србију. Александар је 1840. добио државну службу у Штабу војнога гарнизона и произведен је у чин потпоручника. На дан 15. априла 1841. добио је чин поручника и именован је за кнежевог ађутанта. На тој дужности је остао до пада кнеза Михаила 1842. године.

Уставобранитељи су позвали и довели Александра Карађорђевића у Србију, сматрајући га својим кандидатом за кнежевски престо. За време првога намесништва уложили су велике напоре да га поставе за кнеза. То им је пошло за руком после успеле буне Томе Вучића Перишића, на Народној скупштини на Врачару 14. септембра 1842. Његов избор за кнеза признала је Турска, као сизеренска држава, али није и Русија, као покровитељска сила. Избор за кнежевско достојанство поновљен је на Народној скупштини у

Топчидеру 15. јуна 1843. и поново је Александар једногласно изабран. Берат на своје звање добио је као изабрани и ненаследни кнез.

Свргнут је с престола 1858. године.

До тада кнез Александар је имао деветоро деце: Полексију 1833–1916; Клеопатру 1834–1886; Алексу р. 1836; Светозара 1842–1848; Петра р. 1844, потоњег краљ Србије 1903–1918, затим Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918–1921; Јелену 1846–1867; Андреја р. 1848; Јелисавету р. 1850; Ђорђа 1856–1888.

У Темишвару је кнез Александар боравио у два маха.

Први пут убрзо после силаска с престола, када му се родило десето дете, син Арсен. Крштење је обављено у Саборној српској цркви у Темишвару и записано је овако¹:

6.	1859 1859 1859 1859 4 ^о	1859 1859 1859 1859 10 ^о	Александар Арсениј Персида Карађорђевић внб.	Београдско- арабанско	Крштење Крштење Крштење Крштење Крштење	Св. Арсениј Св. Персида Св. Карађорђе Св. Младен Св. Јован	Св. Никола Св. Јован Св. Младен Св. Никола Св. Јован	Св. Никола Св. Јован Св. Младен Св. Никола Св. Јован
----	--	---	--	--------------------------	---	--	--	--

Бр. 6.

Рођен: 4. априла 1859.

Крштен: 13. априла 1859.

Име: Арсениј

Родитељи: Александер и Персида Карађорђевић

Вероисповест: Источно-православна

Друштвено стање: Књаз Србскиј

Стан: Предградије Темишвара Јозефштадт

Законито деце

Крштење обавио: Самуило Маширевић, епископ темишварски

Кум: Пејтар Чернојевић, земљедержец ои Мачи

Затим је кнежевски пар странствовао по Европи. Кнегиња Персида је умрла у Бечу 1873.

У међувремену у Темишвару се образовао прокарађорђевићки круг, који је и издавањем новина припремао повратак династије на престо Србије. У питању је политички лист „Народни гласник”, који је излазио у сопственој штампарији 1878–1880. године. Поновни долазак кнеза Александра у Темишвар уследио је после гашења листа и продаје штампарије.

Овога пута закупио је спрат у кући Темишварске штедионице, изван Града, у кварту Јозефину, на (садашњем) Китловом тргу. Живео је сам, повучено, одржавао повремену везу тек са најугледнијим градским Србима, увече је излазио у шетњу и остао запамћен по свом отменом држању.

Умро је у Темишвару 1885. године. Смрт је уписана у Матичном протоколу умрлих Саборне српске цркве² овако:

¹ Матични протокол крштених 1853–1895, сада у Тамишкој жупанијској служби Национално-га архива Румуније у Темишвару, Фонд Православне српске парохије у Темишвару (Граду), бр. 17.

² Матични протокол умрлих 1853–1895, сада у Тамишкој жупанијској служби Национално-га архива Румуније у Темишвару, Фонд Православне српске парохије у Темишвару (Граду), бр. 16.

13	1885 Април 21. 26.	Књаз Александар 79. Кара-Георђевић.	в. са. проб. проб.	пре в. са. проб. проб.	Штеван у Србији.	Штеван в. са. проб.	Кузман Ситанић.	о. и. в. са. и. в. са. у. в. са. у. в. са. у. в. са.
----	--------------------------	---	--------------------------	---------------------------------	------------------------	---------------------------	--------------------	--

Бр. 13.

Умро: 21. априла 1885.

Опојан: 26. априла 1885.

Име: Књаз Александар Кара-Георђевић

Узраст: 79 година

Вероисповест: Источно-православна

Друштвено стање: пре владајући књаз Србије

Место рођења: Тойола у Србији

Место упокојења: Темишвар, Јозефштајт

Уписао: Кузман Ситанић

Узрок смрти: По исјовесџи и свейом љричешћу уџокојио се услед сџа-
ростџи.

Но иако је живео повучено, у граду на Бегеју се знало ко је, и штампа је поклонила достојну пажњу пратећи његово здравствено стање, затим смрт и сахрану.

О његовој личности немачки дневник „Тemesvarer Zeitung“ (бр. 104, 7 маја 1885, стр. 2) забележио је следеће:

Кнез Александар Карађорђевић био је висок стасом и кошчат. У разговорима је био уравнотежен и озбиљан. Претежно је говорио о животу свога оца и о војводама из времена ратовања 1804–1813. У младости је био искусан ловац, много је пешачио, избегавајући кад год је могао да се вози кочијом или да јаше.

Истодобно једна од слабости била му је да има изврсне коње, а као владар имао је ергелу пунокрвних коња. Увек је носио грађанско одело, без раскоши, волео је да има јако напарфимисане цепнице и скупе чарапе. Будући по природи благ и срдачан, ретко је током своје владавине потписао коју смртну пресуду; готово увек је такве пресуде преиначавао у тамничење.

Кнез Александар је био врло умерен у погледу јела и особито у погледу пића, али је током своје владавине свагда био гостопримљив.

Приједи које је приређивао били су сјајни, за памћење. Након што је напустио Србију, његово гостопримство је потпуно престало и од тада је живео врло скромно и повучено. Кажу да је био и дарезљив... Државни Устав и законе кнез је увек поштовао и пазио је да их нико не погази или угрози.

Када је ступио на престо, кнез Александар је затекао земљу без потпунога законодавства, јер су реформе започете тек при првој, краткој владавини кнеза Михаила Обреновића. Током шеснаестогодишње владавине кнеза Александра Карађорђевића, на основу Устава, израђен је Законик о кривичном поступку, Законик о грађанском поступку, Грађански законик, Закон о полицији, Закон о пензијама државних чиновника, Закон о порезима, Закон о царинама и многобројни ини закони и прописи. У исто време заснован је Преки суд (за случај рата), Првостепени суд, Апелаторија и Врховни суд. Створен је фонд за животно обезбеђење удовица и сирочади државних чиновника, основана је Главна државна контролна установа. Током владавине кнеза Александра

подигнуто је много јавних зграда и засновано много наставних установа. Истовремено је војска Србије темељно реорганизована: основана је Војна академија за основно школовање официра, који ће по завршетку школе бити послати у иностранство на даљу наобразбу. У Крагујевцу је заснована Државна оружана а у Страгану Фабрика пушчаног праха. Такође је развијена трговина, исто и пољопривреда, а у вези с тим изграђено је неколико важнијих путева, сређено поштанско пословање и проширене су телеграфске услуге.

Некролози поводом кнежеве смрти објављени су у многим српским листовима: „Браник”, 1885, бр. 37; „Глас Црногорца”, 1885, бр. 16; „Голуб”, 1885, бр. 6; „Драшков рабош”, 1885, бр. 38; „Застава”, XX 1885, бр. 62; „Јавор”, 1885, бр. 19; „Наше горе лист”, 1885, бр. 17; „Наше доба”, 1885, бр. 33; „Невен”, 1885, бр. 9; „Садашњост”, 1885, бр. 18; „Србобран”, 1885, бр. 48; „Српско коло”, 1885, бр. 33; „Фрушка гора”, 1885, бр. 9; „Школски лист”, 1885, бр. 5.³

У Темишвару, после гашења „Народнога гласника” и „Смотре” 1880. године, дуго није више било српских периодика. Лечничке билтене о кнежевом здравственом стању, затим извештаје о смрти и сахрани објављивали су периодици на немачком и мађарском језику.

На немачком: „Temesvarer Zeitung” XXXIV 1885, 89, 19. IV; 90, 21. IV; 91, 22. IV; 92, 23. IV; 93, 24. IV; 94, 25. IV; 95, 26. IV; 96, 28. IV; 97, 29. IV; 98, 30. IV; 99, 1. V; 100, 2. V; 101, 3. V; 102, 5. V; 103, 6. V; 104, 7. V; 105, 8. V; 107, 10. V; 108, 12. V.

На мађарском: „Délmagyarországi Lapok” XIII 1885, бр. 55, 8. III; 57, 11. III; 58, 12. III; 61, 15. III; 73, 31. III; 74, 1. IV; 75, 2. IV; 78, 7. IV; 80, 9. IV; 88, 18. IV; 89, 19. IV; 90, 21. IV; 91, 22. IV; 92, 23. IV; 93, 24. IV; 94, 25. IV; 96, 27. IV; 98, 30. IV; 99, 1. V; 100, 2. V; 101, 3. V; 102, 5. V; 103, 6. V; 104, 7. V; 105, 8. V; 108, 12. V; 109, 13. V.

Пошто су српском читалишту ти текстови углавном непознати и тешко доступни, неће бити наодмет да буду пренети у преводу на српски језик. Преноси се мађарски текст, као потпунији, уз напомену да ће се, када је то корисно, наводити поједини детаљи немачкога текста којих нема у мађарском.

„Délmagyarországi Lapok”, Темишвар 1885.

Бр. 55, 8. марџ, сџр. 3.

Синоћ су у наш град приспели кнезови Петар и Ђорђе, синови кнеза Александра Карађорђевића, као и његова ћерка госпођа Николајевић, и одмах су похитали ка болесничкој постељи Његове ексцеленције, њиховога оца. Разлог је што се од неколико дана кнез Александар Карађорђевић не осећа добро, али његова болест није опасна.

Бр. 57, 11. марџ, сџр. 3.

Здравствено стање кнеза Александра Карађорђевића толико се побољшало да може устајати с постеље и шетати по соби.

³ Милица Бујас, Марија Клеут, Горана Раичевић, *Библиографија српских некроложа*, Нови Сад 1998, стр. 18.

Бр. 58, 12. март, сџр. 2–3.

Јуче су др Гедеон Бечи⁴, др Хартман [Hartmann] и главни лекар болнице Милостиве браће одржали лекарски конзилијум у погледу кнеза Карађорђевића, а о питању: да ли се кнезу Карађорђевићу, који жели да се пресели у Грац, к својој кћери госпођи Николајевић, може дозволити то путовање. На то питање конзилијум је одговорио одрично, тако да ће кнез остати овде. Кнегиња Зорка, снаха Његове ексцеленције, и Петар, најмлађи кнезов син, такође ће ускоро допутовати овамо.

Бр. 61, 15. март, сџр. 2.

Јуче је кнез Петар Карађорђевић напустио наш град и експресним возом отпутовао у Париз, своје садашње место боравка.

Бр. 73, 31. март, сџр. 2.

Здравствено стање кнеза Александра Карађорђевића поново се погоршало. Ћерка предано негује ослабљенога старог господина, којем је 79 година. Као новина, међу лекаре који га лече позван је и болнички лекар г. др Лихтшајндл⁵.

Бр. 74, 1. април, сџр. 2.

Као што смо већ јавили, кнез Александар Карађорђевић је поново под уобичајним лечењем, пошто је његово здравствено стање постало забрињавајуће. Осамдесетогодишњи кнез је врло ослабљен и болест га је приковала за постељу.

Бр. 75, 2. април, сџр. 2.

Кнез Александар Карађорђевић још је болестан и прикован за постељу. Психичка снага му све више опада; његови синови су телеграфски обавештени о регресу, тако да ће, вероватно, ускоро поново доћи у Темишвар.

Бр. 78, 7. април, сџр. 5.

Од особа блиских кнезу Карађорђевићу обавештени смо да се у вестима које круже у вези с његовим здравственим стањем преувеличава. Иако је кнез болесник у постељи, његово стање није уопште забрињавајуће. Последњих дана се код њега није састајао лекарски конзилијум, него га лечи само наш лекар доброга гласа Гејза Лихтшајндл, који има поуздану узданицу у лицу кнежеве ћерке, особе високога духа.

Бр. 80, 9. април, сџр. 2.

Стање кнеза Александра Карађорђевића стално се побољшава. Јуче је током неколико сати могао устати из постеље. Кнеза лечи г. др Гејза Лихтшајндл.

Бр. 88, 18. април, сџр. 2.

Као што смо обавештени из сигурних извора, стање кнеза Александра Карађорђевића постало је тако забрињавајуће да се можемо бојати најтужнијег исхода.

⁴ Gedeon Bécsi (Кечкерек, 1830. – Темишвар, 1899) студирао је медицину у Бечу 1854–1858. и стекао научно звање доктора. У Темишвару је био врховни физикус Градске болнице од 1867. до пензионисања 1899. године.

⁵ Geuza Lichtscheindl (Темишвар, 1851. – Темишвар, 1928) студирао је медицину у Бечу 1869–1875. и стекао научно звање доктора. У Темишвару је био главни лекар Градске болнице 1878–1899. и директор болнице од 1899. до свога пензионисања 1919. године.

Бр. 89, 19. април, сџр. 3.

Стање кнеза Александра Карађорђевића је у наставку забрињавајуће и сада више не постоји нада да ће преживети. Кнезови синови су телеграфски позвани код постеле њиховог родитеља.

Бр. 90, 21. април, сџр. 3.

– У вези са здравственим стањем кнеза Александра Карађорђевића објављен је следећи лекарски билтен: „Стање је донекле погоршано; након немирне ноћи, око поднева се трипут мучио да може дисати. Запаљење плућа је узнапредовало, температура је повишена, ослабљеност повећана. Др Гејза Лихтшајндл”.

– Алекса Карађорђевић⁶, синовац седега кнеза, приспео је јутрос у Темишвар убрзаним возом из Букурешта. Прексутра ће допутовати са Цетиња⁷ кнегиња Зорка (кћи црногорскога кнеза) са својим супругом Ђорђе⁸, као и Александар Николајевић⁹. Кнез Црне Горе ставио им је на располагање своју јахту.

Бр. 91, 22. април, сџр. 3.

Од јуче није уследила никаква значајнија измена у стању здравља кнеза Александра Карађорђевића. Кнез све више и више губи животну снагу и запаљење плућа постаје све израженије.

– Јутрос је у наш град приспео проф. Корањи¹⁰ из Будимпеште и заједно са г. др Гејзом Лихтшајндлом одржао конзилијум код болесникове постеле. Последњи лекарски билтен гласи: „Ноћ је била мирнија; јуче послеподне уследило је мало побољшање, температура је донекле опала. Др Лихтшајндл”. При конзилијуму проф. Корањи се сложио са одлукама др Лихтшајндла, устврдио да је болесниково стање забрињавајуће и изразио наду да пажљивом негом још може бити држан у животу.

Бр. 92, 23. април, сџр. 3.

– Најновији лекарски билтен у вези са здравственим стањем кнеза Александра Карађорђевића гласи: „Поново немирна ноћ; око подне поново грозница; послеподне висока температура; ослабљеност наглашена. Др Лихтшајндл”.

– Пре свога повратка у Будимпешту, проф. Корањи је изразио своје потпуно задовољство лечењем које спроводи др Лихтшајндл. Породица је теле-

⁶ Алекса Карађорђевић (Београд, 1858. – Сент Мориц, Француска, 1920), син Александровог синовца Ђорђа и Саре рођ. Настасијевић.

⁷ И у мађарском и у немачком тексту поткрале су се грешке у погледу навођења имена и степена сродства у кнежевој породици. Овде и даље то је исправљено и разјашњено назнаком у напоменама.

⁸ Кнегиња Зорка Карађорђевић (Цетиње, 1864. – Цетиње, 1890) била је ћерка црногорскога кнеза Николе Петровића, а супруга Петра Карађорђевића; кнез Ђорђе Карађорђевић (Београд, 1856. – Дубровник, 1888) син је кнеза Александра Карађорђевића, а није се женио.

⁹ Александар Николајевић (р. 1856), син Константина Николајевића и Полексије; у даљем тексту помиње се и као Алекса.

¹⁰ Korányi Frigyes (Nagykálló, 1828. – Будимпешта, 1913), универзитетски професор, ректор Универзитета. Студирао је медицину у Пешти и Бечу. Био је интернист, пнеумолог и неуролог. По његовим плановима изграђен је у Пешти 1878–1880. Национални институт за туберкулозу и пнеумологију.

графски позвала и бечке професоре др Бамбергера и др Драчеа; они, због презаузетости, нису могли доћи.

Бр. 93, 24. април, сџр. 3.

– У вези са здравственим стањем кнеза Александра Карађорђевића објављен је следећи билтен: „Ноћ немирна; дисање отежано; експекторација с траговима крви; пролазна грозница; константно велика слабост. Др Лихтшајндл”.

– Ово вече приспеће у Темишвар кнез Петар и кнегиња Зорка.

Бр. 94, 25. април, сџр. 2.

– У погледу здравственог стања кнеза Александра Карађорђевића г. др Лихтшајндл издао је следећи лечнички билтен: „Ноћ немирна, пропраћена температуром и непрекидном грозницом. Послеподне гушење због отежаног дисања. Слабост веома изражена”.

– Јутрос су убрзаним возом приспели: кнегиња Зорка Карађорђевић и њен супруг, те кнез Ђорђе,¹¹ као и Александар Николајевић, унук седога кнеза, с њима најзад и ађунтант црногорскога кнеза, који је такође његов унук.

Бр. 95, 26. април, сџр. 2.

У погледу здравственога стања кнеза Александра Карађорђевића г. др Лихтшајндл издао је следећи нов лечнички билтен: „Ноћ мирнија; само се у зору поново отежало дисање, и то се поновило послеподне. Грозница која траје већ 36 сати донекле је попустила предвече. Ислабљеност изражена”.

Бр. 96, 27. април, сџр. 2.

– У погледу здравственога стања кнеза Александра Карађорђевића г. др Лихтшајндл издао је следећи лечнички билтен: „После немирне ноћи ово послеподне је протекло са умереном температуром и релативно добро. Слабост неизмењена”.

– Кнез Петар је приспео јутрос из Париза.

Бр. 98, 30. април, сџр. 3.

У погледу здравственога стања кнеза Александра Карађорђевића г. др Лихтшајндл издао је још и следећи лечнички билтен: „Ноћ веома немирна, са јаком грозницом и осећајем жеђи. Експекторација је још отежана и држи корак са слабљењем”.

Бр. 99, 1. мај, сџр. 3.

У погледу здравственога стања кнеза Александра Карађорђевића издат је следећи лечнички билтен: „Ноћ врло немирна, ујутру снажна грозница. Послеподне бунило, са оштрим сужењем дисања. Слабост још већа. др Лихтшајндл”.

Бр. 100, 2. мај, сџр. 3.

[Иста вест].

¹¹ Ђорђе Карађорђевић (Београд, 1856. – Дубровник, 1888), син је кнеза Александра Карађорђевића.

Бр. 101, 3. мај, сѝр. 3.

[Иста вест уз додатак:] Уосталом његово стање је непромењено.

Бр. 102, 5. мај, сѝр. 3.

Јуче ујутру, мало после три четврт на седам, кнез Александар Карађорђевић је преминуо. Агонија је почела још у 1 сат по поноћи; око пола пет Високопречасни Кузман Станић¹² га је причестио; у 5 сати код болесника је стигао г. др Гејза Лихтшајндл. Уз болесникову постељу налазили су се кнезови Петар и Ђорђе, као и кнегиња Зорка Николајевић¹³, Алекса Николајевић, госпођица Ида (кнегињина рођака)¹⁴ и Марко¹⁵, ађутант кнеза Црне Горе. Кнез је све више губио снагу и преминуо је пре 7 сати.

Одмах је ожалошћена породица упутила телеграме на све стране света: дворовима у Санкт Петербургу и Бечу, црногорском кнезу, шпанској краљици, у Београд и родбини. Већ рано слеподне стигло је 50 телеграма саучешћа, између осталих од Његове ексцеленције краља Франца Јозефа из Будимпеште, од стране руског цара, од стране црногорског кнеза, од краљице Изабеле и од многобројне родбине и познаника.

За организовање сахране ангажована је Арадска филијала бечкога Погребног предузећа „Слога“, која ће пренети тело умрлога у Беч. Скупоцени метални ковчег пренет је јуче слеподне у покојникову кућу.

Јутрос су господа др Бечи и др Лихтшајндл обавили аутопсију и балзамовали леш. То је трајало до пола девет.

Данас су упадљиво украсили кућу покојника. Уоколо ковчега од легуре зване алпака, богато украшеног златом, гори 36 свећа. На поклопцу ковчега изложене су кнезова круна и грбовница. Његово тело налази се у стакленом ковчегу. Покојникова соба отворена је у пола дванаест пре подне. Пред собом на почасној стражи налази се 50 мушкараца, обучених делом у француске, делом у шпанске хаљине. Господин Миле¹⁶ украсио је собу дивним егзотичним цвећем.

Опело¹⁷ ће служити Његова ексцеленција г. Ђорђе Бранковић¹⁸, грчко-православни епископ, уз саслужење пароха проте Кузмана Станића, пароха Николића¹⁹ из Великога Семиклуша, двојице архимандрита из манастира

¹² Кузман Станић (Бело Брдо, 1825. – Темишвар, 1898), свршио је Богословију у Карловцима; рукоположен је у чин презвитера 1858. У Темишвару је био парох Саборне цркве 1867–1898. и окружни протопрезвитер темишварски 1884–1898.

¹³ Кнегиња Николајевић није била Зорка, него Полексија (Крајова, Румунија, 1833. – Пеага, Штајерска, 1914), удова Константина Николајевића.

¹⁴ Вероватно Персида (р. 1860), ћерка Константина Николајевића и Полексије.

¹⁵ Немачке новине га наводе као Петра Марко.

¹⁶ Wilhelm Mühle (Кулм, Чешка, 1845. – Темишвар, 1908), познати темишварски баштован-цвећар.

¹⁷ Овде и даље новинарски текстови помињу само „освећење покојникових посмртних остатака“ или „освећење покојниковог ковчега“; у преводу је покушано да се јасно означи о којим је обредима реч.

¹⁸ Георгије (Бранковић, Кулпин, 1830. – Сремски Карловци, 1907), био је епископ темишварски 1882–1890, те митрополит-патријарх карловачки 1890–1907.

¹⁹ Георгије Николић (Темишвар, 1817. – Велики Семиклуш, 1887), рукоположен у чин презвитера 1846, служио је као парох у Саборној цркви у Темишвару до 1854, када је изабран за окружног протопрезвитера чанадског.

Ходоша²⁰, ђакона Звекића²¹, те седморице српских свештеника и двојице монаха. Епископ Бранковић је телеграфски позвао патријарха Анђелића да дође на сахрану, али до сада од њега није добијен одговор. Грчко-источни епископ из Новог Сада Василијан (Петровић)²² такође је позван на сахрану.

У среду у 9 сати јутра духовници ће у покојниковој соби одржати помен, затим ће леш бити пренет у грчко-источну Саборну цркву. Тамо ће поново бити постављен на катафалк и служиће се заупокојена литургија. После подне у 3 сата биће свечано одслужено опело и ковчег ће бити пренет на железничку станицу. Ковчег ће бити положен у дивни вагон типа „Шамбор” [Chambord]. У Бечу ће поново бити изложен у српској грчко-источној цркви и после два дана биће погребен у породичну гробницу која се налази на Гробљу Светога Маркса.

Унук покојниковога брата Божидар Алекса²³ приспео је јутрос у наш град.

Напомињемо да ће кнез Александар Карађорђевић бити пренет ради погребна истом погребном кочијом, којом је – у своје време – сахрањен краљ-цар Фердинанд.

Бр. 103, 6. мај, сџр. 2.

[Напис о династијама Карађорђевић и Обреновић, о њиховим владавинама и смењивању на престоу Србије].

Бр. 103, 6. мај, сџр. 3.

Испред катафалка кнеза Александра Карађорђевића мноштво тече непрекидном бујицом, да би видело како непомично лежи на одру човек који је некада одлучивао о судбини једне целе нације. Од улазних врата до покојникове собе стоји гарда обучена у рококо хаљине. Један из почасне гарде држи у руци српску националну заставу. Ходник, степениште и собе превучени су сомотом од црне, сребром богато урешене свиле. Пред степеништем је подигнут престо с плавим драперијама. Ковчег од алпаке, богато украшен сребром, налази се под балдахином, а прекривен је егзотичним цвећем и дивним венцима. Огромних 36 свећа осветљава дворану раскошно украшену скупоценим свиленим сомотом. На ковчег је положена кнезова сабља, урешена многобројним дијамантима. Покојниково тело обучено је у кнежевско свечано одело. На поклопцу ковчега налази се круна са владарским знаком. Кнезова одликовања размештена су око ковчега на црвеним чојаним јастуцима; тамо се налазе: Велики крст Леополдовога ордена, Орден железне круне првог реда, Велики крст рускога Ордена белог орла, Велики крст рускога Ордена Света Ана, Велики крст рускога Ордена Свети Станислав, Орден Османил првога реда, велики крстови ордена Медсиђе и Данило.

²⁰ У манастиру Ходошу од 1853. до 1887. године архимандрит је био Корнелије (Живковић). Другога архимандрита у манастиру Ходошу није било. Недокучиво је на кога се текст односи.

²¹ Ђорђе Звекић (Темишвар, 1856. – Темишвар, 1911), свршио је Богословију у Карловцима; рукоположен је у чин ђакона 1884. Служио је при Саборној цркви у Темишвару 1884–1905, када се одрекао чина.

²² Василијан (Петровић, Темишвар, 1819. – Нови Сад, 1891), епископ бачки 1882–1891, био је позван вероватно као Темишварац по рођењу.

²³ Божидар Карађорђевић (Беч, 1862. – Париз, 1908), унук Александровога брата Алексе, син Ђорђа и Саре рођ. Настасијевић.

Као што смо већ извештавали, сахрана ће бити сутра преподне с почетком у 9 сати, када ће посмртни остаци бити превезени у српску Саборну грчко-источну цркву. Патријарх Герман (Анђелић) ни до сада није одговорио на телеграфско обавештење, којим је позван да дође на опело.

Јутрос је из Граца стигла рођака покојнога кнеза, а многобројна родбина ће пристићи из Београда, Букурешта, Беча, Лајпцига и Цириха.

Краљевски бележник г. Матеј Плавшић јуче је поднео Суду кнезов тестамент. У 3 сата после подне краљевски бележник Ристић свечано је отворио тестамент. За извршиоца тестаmenta кнез је одредио меснога адвоката Јоквића. Вредност целокупне остављене имовине достиже 2.000.000 форинти. Свега 38.000 форинти намењено је за стипендије; од тога 18.000 форинти за гимназијалце из Србије, Херцеговине и Босне; 20.000 форинти је намењено ученицима тих земаља, приде и Угарске, који би током две године по иностранству учили какав посебан занат.

Даље је кнез одредио да се уплати 4000 форинти у фонд цркве из његовога родног места, општине Тополе, у Србији, а 200 форинти у црквени фонд Грчко-источне православне цркве у темишварском кварту Фабрики. Још за живота кнез је распоредио целу имовину и новац члановима породице, а кнезови Петар и Николајевић су у том смислу потписали по реверс; такође је измирен кнез Ђорђе. Годишњи приходи кнежевих имања достигали су 90.000 франака. Новчани иметак положен је у неку бечку штедионицу.

За организовање сахране задужен је погребни предузетник Чутак [Csutak] из Арада.

Вероватно је да ће Василијан (Петровић), грчко-источни епископ из Новога Сада, учествовати при сахрани.

Породица је издала следећу посмртну објаву: „Кнезови Петар Карађорђевић и Ђорђе Карађорђевић и кнез Арсен, с тугом јављају да је њихов жарко вољени отац, Његова ексцеленција Александар Карађорђевић, бивши кнез-владар Србије, у узрасту од 79 година, преминуо 21. априла / 3. маја у 7 сати јутра. Његови посмртни остаци биће пренети 24. априла / 6. маја пре подне од куће (спољни градски квартал Јозефин) у Српску саборну цркву из Града, где ће се у 10 сати служити заупокојена литургија, после подне у 4 сата опело, затим ће посмртни остаци бити превезени на јозефинску железничку станицу, а погребени у вечни покој 26. априла / 8. маја на Гробљу Светога Маркса у Бечу. Темишвар, 21. априла / 3. маја 1885”.

Бр. 104, 7. мај, сѝр. 2–3.

Сахрана кнеза Александра Карађорђевића обављена је јутрос веома раскошно. Почела је у 9 сати јутра, када су у покојничковој кући из спољнога градског кварта Јозефина посмртни остаци постављени на мртвачка кола ради превоза у Саборну српску грчко-источну цркву. Огромна маса од више хиљада људи стајала је дуж Хуњадијевог пута и очекивала полазак посмртне поворке. Ред је одржавала месна полиција и један батаљон 43. Пешачке регименте обучен у свечане униформе. Тачно у 9 сати ушло је у кућу свештенство предвођено Његовом ексцеленцијом Преосвећеним епископом Георгијем (Бранковићем). Испред куће човек у свечаном мађарском оделу држао је

у руци српску заставу обмотану црним велом. Сем њега пред кућом је стојала почасна гарда од 20 људи у мађарском свечаном оделу, држећи у једној руци српски грб, у другој воштаницу.

Испред мртвачких кола са бочним странама од стакла, богато урешених златом и сребром, поређало се 8 људи, држећи у рукама јастуке од црвене чоје са кнезовим одликовањем.

Пред сам црквени помен појавио се у покојничковој кући др Карол Телбис²⁴ у пратњи врховнога градског капетана Константина Влаховића и градскога капетана Вехселбергера.

Помен је служио епископ Бранковић уз саслужење четири свештена лица; за то време остали чланови клера груписали су се код улазних врата. Пред кућом је подигнута трибина превучена плавом чојом, на којој су стојали дивни венци. Многобројне кочије биле су околу у полукругу, очекујући поворку.

Када је завршен помен и када је покојник унет у мртвачка кола, кренула се поворка која је изгледала бескрајном. Поворку је отварао коњаник у свечаном мађарском оделу; за њим је мушка особа носила српску националну заставу обавијену црним. За њим је отмена особа у рококо оделу на сребрном послужавнику носила хлеб и со. Даље је ишло око 30 хориста у хору. Испред посмртних кола ишла су двојица ђакона с кадионицама, затим 10 свештеника, међу њима вршачки парох Радић²⁵, великобечкеречки Живковић, великокикиндски Влаховић²⁶, темишварски Станић. Њима су се придружила два ходошка архимандрита. У средини је ишао епископ у сјајнозлаћаним свечаним црквеним одежама. За свештенством четворица људи носила је катафалк, а за њима су ишли људи носећи српски грб, али обучени у свечано мађарско одело. За свима је осмопрег вукао мртвачка кола; на њима је било 10 венаца од палмовога грања и дивних камелија.

Одмах за мртвачким колима ступала је кнегиња Зорка у црнини, ослањајући се на руку кнеза Петра. За њом је ишла кнезова ћерка госпођа Николајевић са својом ћерком Идом, затим кнез Ђорђе са другом ћерком госпође Николајевић Екатерином, затим кнезов унук Алекса Николајевић са ађутантом црногорскога кнеза, који је био у свечаном националном оделу. Поворку је завршавао Стеван Поповић, бивши администратор кнежеве куће. Код јозефинске капије ту свечану поворку фотографисали су месни фотографи Кошак²⁷

²⁴ Károly Telbisz (Немачки Чанад, 1854. – Темишвар, 1914), доктор права. У Темишвару је заузимао разне одговорне положаје, а 1885–1914. био градоначелник.

²⁵ Према каснијем тексту произилази да је то био протосинђел Емилијан (пл. Радић, Бела Црква, 1857. – Баден-Баден, 1907), доктор богословије, и иначе врло образован, професор Богословије у Сремским Карловцима, позније манастирски сабрат у Вршачкој епархији. Он није био парох вршачки, него је вероватно заступао Епархију вршачку, обудовљену смрћу епископа Емилијана (Кенгелца).

²⁶ Ђорђе Влаховић (Кикинда, 1826. – Кикинда, 1893), свршио је Богословију у Сремским Карловцима 1855, рукоположен је у чин презвитера 1862, произведен за протојереја 1885. Био је парох у Кикинди од 1862. и окружни прота Великокикиндскога протопрезвитерата од 1885. године.

²⁷ Josef Kossak (Бокша, 1855. – Темишвар, 1922), познати темишварски фотограф; 1885. откупио је фотографску радионицу Василија Даниловића. Немачки текстови помињу само Кошака, који је на бедему поставио три фото-апарата. Нажалост, те фотографије нисам нашао. Добротом темишварскога римокатоличког бискупа Мартина Рооса, добио сам фотографију кнежевога ковчега

и Книрш²⁸. Куда год је поворка пролазила, улице су биле закрчене огромним мноштвима људи. На трговима: Кнеза Евгенија Савојског и Лошонцијевом таласало се велико мноштво глава.

Сл. 1. Стара темишварска разгледница.

Некадањи мост на Бегеју преко којег је прешла погребна поворка идући из Јозефина у Град

У пола једанаест поворка је стигла у грчко-источну Саборну цркву уз свечано брујање звона. Ковчег је скинут с мртвачких кола, пренет у Саборну цркву и тамо поново постављен на катафалк.²⁹

Служена је свечано заупокојена литургија, која је окончана тек око једног сата. После подне у 4 сата служено је кнезу опело, ковчег је постављен на мртвачка кола и поворка је јутрошњим редоследом излазила према језефинској станици, где је ковчег постављен у црно обложени вагон којим ће вечерњим возом бити превезен у Беч.

О том делу свечаности објавићемо подробнији извештај сутра.

* * *

У погледу сахране кнеза Карађорђевића преузели смо из поузданог извора следећих неколико редака:

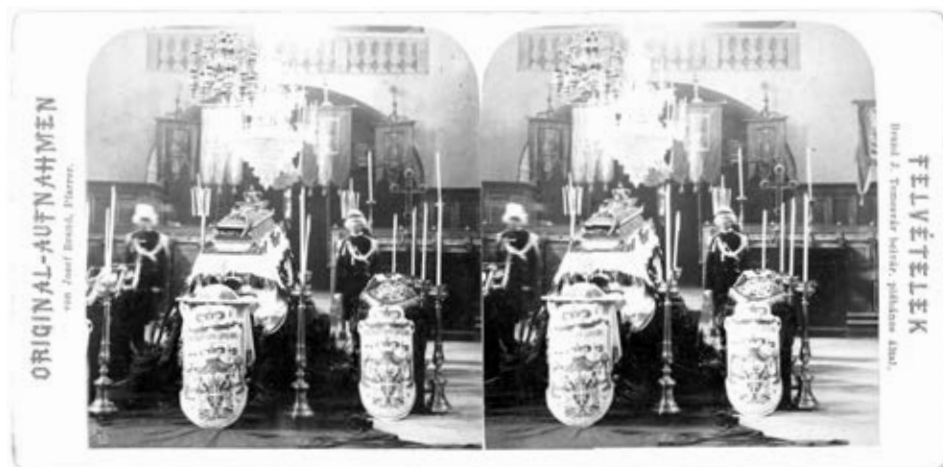
на одру у Саборној цркви, коју је израдио Јозеф Бранд (Josef Brand, Скеуш, 1841. – Темišвар, 1909), парох католичке Градске парохије 1875–1909. и фотограф (сл. 2).

²⁸ Antal Knirsch, сликар, имао је (1881–1890) фотографски атеље у Фабричком кварту Темišвара. Пре тога је радио у Сегедину а касније у Пешти.

²⁹ „Temesvarer Zeitung”, бр. 104, 7 мај 1885, стр. 2, бележи трасу: Хуњадијева улица, преко Хуњадијевог моста, Трг принца Евгенија, опет даље кроз Хуњадијеву улицу до Лошонцијевог трга, такође и детаљ: Када је мноштво прелазило преко Хуњадијевог моста, мост се тако љуљао да је било бојазни да ће рухнути.

„Кнез-владар, ако ће бити и *ex*, не умире свакога дана у Темишвару. *Ergo*, врло многи би желели да виде и видели су катафалк и сахрану бившега кнеза Србије, чак и да није покоји новинар, спреман на све, избацио репортерску флоскулу како ће Чутаково подузеће из Арада ставити руку на округло 19.000 форинти. Та дебела флоскула обишла је град соколовим крилима и излила на покојникову кућу толико бројну и толико шаролику људску масу да је за продор у кућу, захваљујући и љубазном гледању кроз прсте господина Влаховића, читавим сатима вођена сурова борба песницама и, штавише, могао се радовати ко год, као и ми, ако није оставио на бојном пољу неколико дугмади с капута и није понео ине успомене, до само неколико модрица у пределу јетре. Унутра, у дворани широкој тек неколико метара, није се могло видети много раскоши. Покојни кнез почиваше на катафалку, високом али једноставном, у дивном ковчегу од алпаке, под белим покровом од тешкога атласа. Код његових ногу избељена кнежевска круна, лево и десно по широка свилена пантљика, око пола туцета одликовања, већином руских. Испод покрова, као успомена што сјаји из некадањих бољих дана, извиривала је ручица сабље прекривена дијамантима. Неколико дебелих воштаница сањиво је пламтело slabим пламеновима; неколико саксија егзотичног биља и, на црном, помало излизаном поставу, хералдични штитови породице у изузетно дречећим бојама. *Voilà tout!* од поносне вести о 19.000 форинти.

Сл. 2. Ковчег кнеза Александра Карађорђевића у српској Саборној цркви.
Снимак Јозефа Бранда

У цркви је већ владала раскош и поредак достојан овога жалосног тренутка. Снажни војни кордон држао је на достојном одстојању немирно мноштво, али захваљујући љубазности главнога организатора г. И. Стефановића³⁰,

³⁰ Вероватно Стеван (писан као Иштван) Стефановић (1859–1916), син градскога физикуса др Томе.

одабрана публика могла је ући несметано. Око 10 сати пристигла је погребна поворка из Јозефина. Напред беше послуга са белим перикама, а у црном сомотском оделу. За њима су, *en pleine parade*, ишли церемонијари са уфитиљеним брковима, затим црквена пратња, свечана (ту се посебно издвајала снажна фигура са лепом косом и брадом, црнима као угаљ, у чојаној новој новцатој одежди љубичасте боје, на прсима с крстом урешеним драгим, веома сјајним камењем. Као што смо дознали, то је чувени руски поклоник, др Радић, миљеник и присни пријатељ г. Аксакова). На крају, у скупоценим одежама, са митром раскошно извезеном златом, стварно је остављала утисак личност епископа Георгија (Бранковића). Најзад ковчег украшен венцима; за њим у црнини, али у обичним салонском оделу, нова глава породице и партије кнез Петар и десно од њега супруга му, кнегиња Зорка, ћерка црногорскога кнеза; црте њенога лица, симпатичне, танане, скоро поетичне, у изненађујућем су контрасту са бледим лицем слабуњавога кнеза, које одаје нервозу. Ако смо добро обавештени, кнеза Црне Горе је представљао његов ађутант, млад, висок и стасит мушкарац, у живописној националној ношњи протканом златном жицом, што је побудило интересовање посебно међу госпођама.

Проматрајући сахрану у међународном смислу речи, није имала политички карактер; са националнога становишта можда га је имала: на челу поворке ношена је огромна свилена застава, на којој су се, кроз ретко ткани црни вео, назирале званичне боје српске краљевине: црвено, бело и плаво; и на венцима смо, скоро без разлике, могли запазити свилене пантљике сличних боја, у већини случајева са тешким злаћаним гомбама.

Црква је била преплављена светлошћу. Стотинак воштаница, мањих и већих, покушавало је да ублажи тешко осећање које се у таквим смртним случајевима излива преко свега и овладава срцима. Ипак, можда само због тога, не због штедње, црни постав је прекривао само катафалк а црни вео само балдахин над катафалком, док је фотеља на којој је стари кнез – како се прича – уобичавао да седне и да се моли, тек у последњем моменту прекривена црнимом и на њу је постављен покојников хералдични штит.

Црквено богослужење је завршено око једног сата. Горе, на хору, Певачка дружина³¹ је дивно певала 'Господи помилуј' и друге потресне посмртне црквене песме; доле, у другом делу богослужења, дељени су некакви *parte-buletine*, посмртни огласи на српском језику, штампани на дебелој велинској хартији у црном оквиру, и званично обавештење да ће 'покојниково тело бити опојано у 4 сата после подне и затим у 6 сати превезено железницом у Беч, где ће бити погребено за вечни починак'. *Ingrata patria nec ossa habebit...* Да ли ће се у Србији наставити то поглавље, на крају којег, уз тачку скривенога пада, смрт повлачи сада широк знак предаха иза имена Карађорђевић? Сем од Бога, то зависи само од московске политике. Ми, који данас живимо у присним пријатељским везама с народом те мале земље, која нам је дуго била непријатељ, и с њеном династијом, желимо јој од свег срца да након

³¹ Темишварска српска певачка дружина деловала је званично у Темишвару као правно лице почев од 1867. године.

крвавих револуција и грађанских ратова сада, када је независна и слободна, најзад, после дуге братоубилачке борбе, а ради развоја својих богатих могућности, смогне наћи благословени мир, који ће једној њеној жртви пружити туђа земља на Гробљу Санкт Маркса”.

Бр. 105, 8 мај, сџр. 2–3.

– Посмртни остаци кнеза Александра Карађорђевића превезени су јуче послеподне на јозефинску железничку станицу, свечано као што су преподне пренети у Грчко-источну цркву. Око пола пет одслужено је опело; при црквеном богослужењу началствовао је Његова ексцеленција грчко-источни епископ Георгије (Бранковић) уз сјајно саслужење. У међувремену више хиљада људи, напољу, на Лошонцијевом тргу, те на Хуњадијевој улици и на Тргу Евгенија Савојског ишчекивало је полазак погребне поворке. Чак се и над шанчевима бедема налазило мноштво људи, да би могло бити сведок занимљиве поворке.

Делегација железничара из Јозефина дошла је у Саборну цркву са заставом свога Удружења. Сви црквени барјаци повађени су са полица из ормана. Погребна поворка је прошла истим редоследом као и преподне: Лошонцијевим тргом, Хуњадијевом улицом, Тргом Евгенија Савојског, Рудолфовом улицом, до Хуњадијевог моста, те Хуњадијевом улицом и десном обалом Бегеја, затим улицом Ури; око пола 6 стигла је на станицу, где је поново свечано одслужен помен, након чега су четворица младића подигла ковчег у теретни вагон бр. 12.166, власништво Аустроугарске железнице. Смештање у вагон обављено је уз поштовање медицинско-легалних прописа, у присуству градскога врховног капетана Константина Влаховића, градскога капетана Антала Вехселбергера, градскога физикуса Александра Стефановића, дежурнога официра Карола Денхофа [Károly Denhof] и ожалошћене породице. Такође су у вагон смештени венци, српска национална застава обавијена црним велом, сабља украшена дијамантима, кнежевска круна, кнежевско ордење и обележја.

Вагон је кренуо са возом који је имао полазак увече у 9 сати и 15 минута.

Кнежевска породица је путовала у Беч исте ноћи брзим возом који је имао полазак у 2 сата и 13 минута.

Као што се дознаје, у Бечу ће покојник бити погребен у породичну гробницу са Гробља Светога Маркса, у генералској униформи, са ордењем, златним ланцем и дијамантским прстењем.

– Конкурс. Сахрану кнеза Карађорђевића обавило је чувено Погребно удружење Чутак из Арада. Због тога су се месна погребна удружења осетила повређеним у својим правима и поднеле су призив Врховном градском капетанату, који је – као одговор – казнио арадско удружење са 25 форинти и забранио му организовање сахране. Рекурсом који су Арађани поднели случај је доспео пред Градски савет, који је поништио одлуку Врховнога капетаната. Како дознајемо, сада ће месна погребна удружења поднети правни уток против те одлуке.

Бр. 108, 12. мај, сѝр. 3.*Личне вестии*

– Његова ексцеленција Георгије (Бранковић), грчко-источни епископ, вратио се јуче ујутру из Велике Кикинде у наш град.

– Кнезови Петар и Ђорђе Карађорђевић, као и госпођа Николајевић са ћерком Идом, вратили су се јуче у наш град из Беча, да би обавили припреме за свој одлазак.

– Извештај. Београд, 9. мај.

„Pol. Согг.” Оповргава претенцију наследника кнеза Александра Карађорђевића на право ношења кнежевског наслова, јер Скупштина никада није донела закон по којем би кнежевско достојанство породице прогласила наследним, док је за династију Обреновић то учињено више пута. Исто важи и за потврдни фирман што га је Александар Карађорђевић добио од султана, којим је само он потврђен за кнеза, без икакве напомене о наследности. Смрћу кнеза Александра Карађорђевића треба сматрати да престају сва његова строго лична права.

Бр. 109, 13. мај, сѝр. 3.

Кнезови Петар и Ђорђе Карађорђевић, као и госпођа Николајевић са својом ћерком Идом, отпутоваће данас из Темишвара на Цетиње, да би тамо присуствовали сахрани ћерке црногорскога кнеза.

ŞEDEREA ŞI MOARTEA
CNEAZULUI ALEKSANDAR KARADORĐEVIĆ LA TIMIŞOARA

Stevan Bugarski

Rezumat

După înlăturarea de la tronul Serbiei, cneazul Aleksandar Karadorđević a locuit de două ori la Timişoara: în anul 1859 şi în perioada 1880–1885. La data de 4 aprilie 1859 în Timişoara i s-a născut fiul Arsen, botezat la Catedrala sârbă de însuşi episcopul Timişoarei Samuil (Maširević). A doua oară cneazul a venit la Timişoara, vădov fiind, după anul 1880 şi a rămas până la moarte, survenită la 21 aprilie 1885. În acea vreme în Oraşul de pe Bega nu apăreau periodice sârbeşti, dar ziarele în limbile germană şi maghiară au urmărit starea de sănătate a cneazului şi au descris detaliat moartea şi înmormântarea. Prohodul a fost oficiat festiv în Catedrala sârbă de episcopul Timişoarei Georgije (Branковић), asistat de un sobor de preoţi, sicriul fiind expediat apoi cu un vagon special la Viena pentru înhumare. Lucrarea transpune din surse primare matricole cu înscrierea botezului lui Arsen şi a morţii cneazului Aleksandar, iar în traducere – scrierile ziarelor maghiare despre moartea şi înmormântarea cneazului; în traducere sunt corectate pe alocuri erorile ziariştilor, provenite din necunoaşterea gradelor de rudenie în familia cneazului şi a ritului bisericesc ortodox.

PRINCE ALEXANDER KARADORĐEVIĆ'S
STAY AND DEATH IN TIMIȘOARA

Stevan Bugarski

Summary

After having abdicated the throne of Serbia, Prince Alexander Karadordjević lived in Timișoara in two periods: in 1859 and from 1880 to 1885. His son Arsen was born in Timișoara on April 4th 1859, being baptised in the Serbian Orthodox Cathedral by bishop Samuil (Maširević) himself. As a widower, Prince Alexander returned to Timișoara after 1880 and lived there until his death on April 21st 1885. At that time, there were no Serbian newspapers in Timișoara, but the German and the Hungarian ones closely followed Prince's health condition and subsequently described in detail his death and funeral service. The solemn funeral service for the Prince took place in the Serbian Orthodox Cathedral and was led by the bishop of Timișoara Georgije (Branković). After the service, the coffin with Prince's remains was sent by train, in a special carriage, to Vienna for burial. The paper reproduces from original registers the entries concerning the baptism of Prince Arsen, and, respectively, the death of Prince Alexander, as well as the translation from the Hungarian newspapers of the articles on Prince's death and funeral service. As the local journalists of that time were not fully informed about Prince's family, nor too familiar with the rituals of the Orthodox Church, occasional inconsistencies in the original articles have also been corrected.

Иџњашије Појов

О ПОСЕДУ СРБА У ЧЕНЕЈУ 1910. ГОДИНЕ

САЖЕТАК: Срби припадају старом слоју становништва у банатском месту Ченеју; пред Други светски рат чинили су скоро половину месног живља, а од тада њихов број стално и вртоглаво пада. У напису се кратко представља место Ченеј, а затим се дословно наводи иметак Срба у земљишту 1910. године, како је забележен у парохијском летопису.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Ченеј, парохијски летопис, именик Срба у Ченеју, земљишни посед Срба Ченејаца.

Ченеј је национално мешовито село у Тамишкој жупанији. Налази се на западном делу Тамишке низије, на 28 км од Темишвара, с којим је повезано железничким и аутобуским саобраћајем. Сеоски атар се граничи са атарима: Кече, Карпиниша, Бобде, Ујвара, Пустиниша, Српског Итебеја, Хетина и Радојева. Поред села протиче регулисани и долмом заштићени Стари Бегеј.

Први документарни помен села потиче из 1330. године. Садашње насеље постало је обједињењем општина Српски Ченеј и Хрватски Ченеј 1903. године. По разграничењу националних држава на тлу бивше Аустроугарске место је припало Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца и било седиште истоименога среза са 14 припадајућих места, а међудржавним уговором о исправљању границе, године 1924. уступљено је Румунији.

У месту су живели Срби, Хрвати, Немци, Мађари, Румуни и Роми. Број Срба у месту дуго је прелазео 1000; године 1940. представљали су 44,4% месног становништва. На попису 2002. записана су 532 Србина, односно 26,3% становништва, и од тада им је број у сталном и наглом паду: 1992. било их је 712 (32,9% месног становништва), 2002. свега 532 (26,6%) а 2011. једва 428 (24,2%).

Српска црква помиње се 1730. године. Парохија је припадала Темишварској епархији, Великочечкеречком окружном протопрезвитерату, а од 1924. Темишварском окружном протопрезвитерату.

У том склопу околности примљено је епархијско расположење о вођењу обавезних протокола, између осталих и парохијског летописа 1908. године. Свештеник је тада био Јован Мишић; он је почео водити летопис, а затим су га допуњавали пароси све до наших дана.

У допису Епархијске конзисторије у вези са парохијском летописом, бр. К.1138/804 из 1908, писало је између осталог и следеће:

Да би се од заборава сачували главнији догађаји у овоподручним српским православним парохијама и манастирима, који се тичу свете цркве, школе, црквене опћине (манастира) и народа нашега у свим парохијама, односно манастирима; и да би се тако прибирана грађа за повесницу наше епархије и све овопседање наше српске православне цркве, као и ради тога да би се црквено народни живот наш на свима својим важнијим појавама и кретањима свагда држао у евиденцији ради поуке и потстрека потомству и ради сталног надзирања, да би се бројно имовно црквено интелектуално и рел. морално напредујемо или назадујемо; исто тако да би и прејамници у службу на основу тих података када наступе службу што брже и прегледније могли дознати све главније прилике у месту; и на послетку да би се тако осигурала и грађа потребна за очување наших црквено-народних добара у евентуалним грађанским парницама што је повластица за ову епархију од великога значаја, особито за иметак црквени и школски; налаже се свима Парохијским звањима и Манастирским управама да се 1 јануара 1909 г. оснују „парохијски летопис“ ...

Код поседа ваљаће пописати тачно све наследнике и њихов посед посебно и укупно те табеларно сравнити са доцнијим стањем после већега или мањег периода времена са ознаком – у примедби – узрока опадања имовнога дотичне породице. У вези с’ тиме навести све узроке напредовања и назадовања имовнога у парохији. Укупни посед ваљаће израчунати и релативно према целокупном поседу становништва и осталих вероисповести.

Из седнице епархијске конзисторије држане у Темишвару 11. (24) новембра 1908 год.

(М.П.)

Георгије с.р. Епископ

Као посебно занимљив део летописа наводимо у наставку попис поседа Срба у месту 1910. године.

ИМЕНИК

Срба поседника и количина поседа крајем 1910. год.

Тек. бр.	Име и њрезиме њоседника	Кућни бр.	Бр. кућа	јуш.	кв.
1.	Гаврило Итињанц	13	1		201
2.	Ранко Радулов	14	½		234
3.	Васа Рајков	28½	1	13	200
4.	Ђока Ћирин	29 и 346	2	58	1435
5.	Орестије Ћирин	30 и 297	2	71	1150
6.	Иса Ћирин			7	1278
7.	Стеван Бачван	40	1	5	468
8.	Мила Мартинов	41	1		569
9.	Мита Максин	42	1	9	1104
10.	Жива Јаношев	43	1	49	441
11.	Ника Мартинов				1239
12.	Ноја Лацић	45	1	29	77

13.	Васа Павлов	46	1	39	1054
14.	Штева Милован	47	1		1321
15.	Орестије Стокин	48	1	1	759
16.	Тодор Стокин	50	1	2	362
17.	Ђорђе Костин	51	1		371
18.	Лаза Милованов	413	1	2	734
19.	Милан Писарев				746
20.	Леца Писарев	50½	1		473
21.	Ђока Попов (Лукин)	51	1		397
22.	Воја Писарев	52	1		1488
23.	Светозар Милованов	53	1	2	744
24.	Милош Писарев	54	1		1189
25.	Мита Добрин	55	1	7	532
26.	Уд. Обрада Милованова	349	1	2	505
27.	Маца Оларова	56½	1		970
28.	Аркадије Милованов	57	1	11	524
29.	Ђурица Милованов	350	1	5	298
30.	Љуба Милованов	58	1	4	622
31.	Ђока Милованов	59	1		299
32.	Радојко Нецин	59½	1		393
33.	Лаза Сарачев	60	1		877
34.	Младен Бачван	61	1		849
35.	Мита Писарев				745
36.	Шандор Оларов	62½	1		425
37.	Мита Јованов	62	1		797
38.	Орестије Бачван	64	1	1	1123
39.	Уд. Мате Добрин	65	1	4	383
40.	Марица Скеушанова	66½	1	5	415
41.	Мита Скеушанов	66	1	9	572
42.	Пера Плавошин	67	1	11	576
43.	Мита Плавошин	68	1	9	253
44.	Тома Плавошин			1	236
45.	Вељко Команов	69	1	19	917
46.	Милеса Крачунова	70½	1		1137
47.	Жива Оларов	70	1		546
48.	Кристина Ћирин			4	458
49.	Милан Павлов млађи	72	1		448
50.	Ђурица Команов	73	1	10	230
51.	Обрад Команов млађи	74	1	14	1117
52.	Када Милованов	74½	1		408
53.	Уд. Савета Малетић	75	1	16	1144
54.	Васа Бачван	77	1	8	841

55.	Уд. Симе Бачвана			10	434
56.	Жива Бачван	77½	1	7	588
57.	Радојко Бачван	78	1	8	1148
58.	Пера Јовановић	15 и 87	2	5	371
59.	Алекса Танасијин	107	1	12	135
60.	Неца Танасијин			8	1312
61.	Недељко Милован (Зарин)	108½	1	6	1332
62.	Ранко Мартинов				1058
63.	Крста Мартинов	110	1		1443
64.	Орестије Танасијин	112	1	2	1147
65.	Паја Миучин	113	1		206
66.	Милан Панин	113½	1		205
67.	Тоша Ангелов	114	1	4	613
68.	Сава Ангелов	115	1	22	1265
69.	Митрић Ангелов			4	613
70.	Секула Ангелов	115½	1	17	663
71.	Орестије Мартинов	122	1	4	414
72.	Равосије Мартинов	122½	1	1	1379
73.	Жива Мартинов	123 и 124	2	35	1338
74.	Мита Мартинов			2	1330
75.	Љубко Мартинов	127	1	13	536
76.	Вељко Мартинов	128½	1		293
77.	Ива Плавошин	129	1	8	72
78.	Уд. Владе Јаношева	130	1	2	735
79.	Жива Путник	130½	1		387
80.	Уд. Саве Тодорова	131	1	3	520
81.	Деспот Скеушанов	132 и 132½	2	11	653
82.	Радојко Мартинов	133	1	11	834
83.	Уд. Томанка Мартинова	134	1	9	802
84.	Јаша Мартинов	134½	1		
85.	Милоје Попов	136	1		393
86.	Уд. Јоце Мартинова	136½	1		400
87.	Радојко Стокин	137	1	1	191
88.	Јон Рајков (оставина)	137½	1		105
89.	Уд. Филипа Јанку	137a	1		87
90.	Јован Сарачев	137b	1		85
91.	Пелка Мојсин	417	1		464
92.	Равосије Мартинов	138	1	6	726
93.	Лела Мартинов	139	1		822
94.	Марица Драганов	140	1		414
95.	Уд. Миланка Павлова	141½	1	2	1357
96.	Аркадије Мартинов	141	1	3	1292

97.	Ивица Мартинов				1557
98.	Влада Јефтин	142	1		837
99.	Жива Мартинов	143½	1	7	340
100.	Ива Мартинов ст.	143	1	1	1234
101.	Жива Бачван	144	1	16	689
102.	Сима Бачван				825
103.	Мита Бачван			3	691
104.	Ђока Мартинов	146½	1		397
105.	Тереска Мартинов	146	1		370
106.	Ђула Мартинов	147	1		400
107.	Уд. Ђула Унипанова	148	1	5	790
108.	Тодор Унипанов	148½	1		1044
109.	Живко Јаношев	356	1	2	1456
110.	Милан Унипанов	149	1		688
111.	Арса Драганов	152 и 135	2	21	1180
112.	Милан Унипанов мл.	162	1		467
113.	Христифор Попов	164	1	7	47
114.	Уд. Нике Мартинова	165	½		103
115.	Перса Радулов	165	½		104
116.	Светозар Бачван	166	1	31	1334
117.	Пера Мартинов	167	1		237
118.	Бога Мартинов	170	1	19	1390
119.	Уд. Саве Шершел	201 и 201½	2	–	–
120.	Ранко Пау	202 и 203	2	–	–
121.	Коста Миучин	204	1	–	–
122.	Јефта Марфин	205	1	–	–
123.	Ђорђе Мијучин	206	1	–	–
124.	Пера Дулин	207	1	–	–
125.	Сава Пау	208	1	–	–
126.	Васа Јанку	208½	1	–	–
127.	Јон Новак	208a	1	–	–
128.	Орестије Пау	208b	1	–	–
129.	Наталија Скеушанова	209	1	5	709
130.	Равосије Танасијин	210	1	16	547
131.	Сава Бачван	212	1	4	1303
132.	Мирко Ћосић	213½	1	6	768
133.	Илија Павлов	213	1	1	408
134.	Уд. Нике Костин	214½	1		354
135.	Јоца Благојеv	214	1		350
136.	Христина Раду	217	1		212
137.	Уд. Игње Јаношева	219½	1	1	1312
138.	Иван Милован	220½	1		152

139.	Мита Пау	370	1		336
140.	Доја Оларов	381a	1		240
141.	Ана Лигежан	251	1		524
142.	Тома Кукул	252	1		416
143.	Милан Кукул	252	–		416
144.	Јован Томин	253	1	2	1184
145.	Уд. Маца Ненадов	254	1		400
146.	Уд. Тимотије Арађана	256	½		707
147.	Јова Арађан	256	½		708
148.	Сава Арађан	256½	1	5	445
149.	Живанко Илијин	257	1	10	782
150.	Влада Плавошин	258	1	29	1011
151.	Лаза Илијин	259½	1	5	242
152.	Јова Илијин	259	1	7	1369
153.	Сава Грујин	260	1		1038
154.	Сида Влајков	261	1		213
155.	Тимотије Тодоров	263	1		392
156.	Сава Субин	263½	1	13	471
157.	Игња Ђулвезанов	264	½		354
158.	Сима Ђулвезанов	264	½		353
159.	Ђока Ђулвезанов	264½	1		1018
160.	Уд. Симе (Пијада) Попова	265 и 267	2	54	1040
161.	Миливој Илијин	268	1	3	504
162.	Сава и Светозар Вуков	269	1		803
163.	Ђорђе Плавошин	269½	1	8	552
164.	Сава Плавошин	269½	–	1	154
165.	Равосије Томин	270	1	3	194
166.	Ђурица Томин	270½	1	2	1381
167.	Жива Плавошин	271	1	17	1342
168.	Рада Јаношев	272	1	2	651
169.	Сава Иштван	273 и 273½	2	7	408
170.	Обрад Иштван	273 и 273½	–	2	604
171.	Срп. прав. цркв. опћина	274	1	7	639
172.	Митрић Бачван	145	1	1	850
173.	Гена Рајков	277a	1	7	1403
174.	Иса Бачван	275	1	50	436
175.	Ђулвасија Плавошин	276	1		400
176.	Ника Гојков	276½	1		386
177.	Ђока Малетић	277	1	26	1136
178.	Ђира Гомилин	277½	1		317
179.	Секула Гомилин	277½	–		1003
180.	Ђока (Ђокица) Малетић	278	1	58	1064

181.	Вељко Малетић	279	1	18	442
182.	Омер Малетић	280	1	57	1075
183.	Ђула Малетић	280	–	65	656
184.	Активна парохијска сесија Сима Попов парох	281	1	36	774
185.	Милан Добрин	282	1	8	1343
186.	Драга Павлов	283½	1	7	431
187.	Сена Иштван	283	1		848
188.	Уд. Тимотије Милованова	”	–	7	714
189.	Наследници Милана Павлова	284½, 284	2	26	421
190.	Уд. Мате Бачван	”	–		989
191.	Милан Јаношев	285	1	83	1519
192.	Леонтије Исаин	286	1		445
193.	Милош Танасијин	288	1	47	260
194.	Влада Павлов	289	1	13	1217
195.	Дамаскин Ћирин	290	1	24	629
196.	Милић Момиров	291a	1		1068
197.	Душан Оларов	291	1		200
198.	Жива Оларов	291	–	11	747
199.	Уд. Милева Танасијин	291½	1	9	109
200.	Славко Милованов	”	–		450
201.	Божидар Ћирин	292	1		396
202.	Светозар Илијин	419	1		822
203.	Милан Плавосин	293	1	21	794
204.	Сава Плавосин	293	–	1	1577
205.	Ђока Плавосин	–	–	4	250
206.	Сима Стајин	294	1		987
207.	Жива Шубоњ	294½	1		496
208.	Жива Мартинов	295½	1		1312
209.	Сима Влајков	295	1		387
210.	Иван Петров	296½	1		208
211.	Уд. Милоша Попова	299	1	20	14333
212.	ст. Мита Грујин	300½	1		438
213.	Рада Арађан	300	1	6	1470
214.	мл. Мита Грујин	301	1		421
215.	Влада Илијин	302	1	2	1533
216.	Радојко Петров	304½	1		263
217.	Јеца Томин	304	1	2	1201
218.	Милић Томин	304½	1	2	1200
219.	Паулина Јованов	306	1		1511
220.	Милан Радулов	307	½		441
221.	Стева (Степа) Миклејев	307	½		440

222.	Божа Мартинов	308	1	7	754
223.	Кага Тодоров	309½	1		409
224.	Мита Самфирин	309	1		410
225.	Ленка Милосав	312	1		216
226.	Ранко Јованов	313	1	1	1145
227.	Персида Вечерковић	314½	1		737
228.	Гена Тодоров	314	1	1	1093
229.	Славко Оларов	315½	1	2	440
230.	Бога Рајков	315	1	1	922
231.	Орестије Милован	”	–	1	589
232.	Радојко Момиров	316	1		1558
233.	Паја Грујичин	317	1		861
234.	Риста Јаношев	320	1	58	627
235.	Мита Оларов	322	1		524
236.	Орестије Антин	323	1		425
237.	Ранко Милован		–		230
238.	Жива Стојишин	324, 324½	2	11	1490
239.	Марко Миклеу	294½	1		604
240.	Среда Оларов	325	1	12	861
241.	Уд. Паје Тодорова	326	1	10	1188
242.	Савета Мартинов	327	1		196
243.	Јон Рошу	328	1		178
244.	Лаза Стојшин	414	1		187
245.	Мата Шубоњ	329	1		636
246.	Васа Јаношев	330	1		453
247.	Марта Ђулвезанова	331	1		490
248.	Мита Стојшин	332	1		277
249.	Степа Стојшин	332½	1		178
250.	Мерима Јаношев	333	1		489
251.	Драгић Ђулвезанов	334	1		327
252.	Миша Ђулвезанов	418	1		383
253.	Ранко Оларов	335	1		725
254.	Мита Мишков	336	½		858
255.	Љубомир Мишков	336	½		858
256.	Када Јоњев	337	1		900
257.	Уд. Неце (Јудита) Гомилина	407	1	1	125
258.	Бога Иштван	–	–	2	173
259.	Пера Миклевљев	–	–		197
260.	Сима Перин	–	–		1346
261.	Сида Попова	–	–		193
262.	Ђока Оларов	–	–		240
263.	Ника Петров	294a	1		208

264.	Равосије Танасијин млађи	–	–	9	1170
265.	Срп. народна вероисп. школа	44	1	4	865
266.	Залишна парохијска сесија	–	–	30	1472
267.	Милан Самфирин	227½	1		221
268.	Митрић Скеушан	–		3	
269.	Јоца Скеушан	–		1	
270.	Ива (Ивица) Мартинов	138½	1		400
271.	Иван Унипанов	148a	1		200
272.	Маринко Илијин	303½	1		400
273.	Ђулвасија Плавошин	306½	1		200
274.	Милка Малетић (р. Арађан)	–	–	8	148
275.	Када Мартинов	–	–	1	882
276.	Божидар Попов	–	–	2	992
277.	Жива Стојшин	–	–	1	1341
278.	Христина Попов (р. Стојшин)	–	–	1	470
279.	Ана жена Благодара Шубоњ	–	–	–	1070
280.	Драгомир Тодоров	–	–	1	902
281.	Миливој Оларов	–	–	2	1329
282.	Неца Јаношев	–	–	1	

DESPRE POSESORII DE PĂMÂNTURI LA CENEI ÎN ANUL 1910

Ignjatije Popov

Rezumat

Sârbii fac parte din stratul vechi al populației din comuna bănățeană Cenei; în ajunul celui de al Doilea Război Mondial, ei reprezentau încă aproape jumătate din populația locului, iar de atunci numărul lor scade continuu și vertiginos. În lucrare este prezentată pe scurt localitatea, apoi concret posesiunile sârbilor în domeniul funciar, după mențiunile din registrele Parohiei Ortodoxe Sârbe.

ON THE LAND OWNERS OF CENEI IN 1910

Ignjatije Popov

Summary

Serbs are part of the traditional layer of inhabitants of the Banat village of Cenei. In the eve of the Second World War they still represented almost a half of the local population. Ever since, their number has continuously and rapidly decreased. The paper contains a brief presentation of the village, followed by the description of the Serbian land possessions, according to the entries in the annals of the local Serbian Orthodox Parish.

Дејан Јакшић

ФОНД ВРШАЧКЕ ЕПАРХИЈЕ У АРХИВУ ВОЈВОДИНЕ

САЖЕТАК: Овим радом представља се архивски фонд Архива Војводине *Вршачка епархија*. Наводи се кратак историјски осврт и дају основни подаци о фонду, његовом саставу, садржају, информативним средствима, као и о његовом кретању и пријему у Архив. Сумарно је приказан преглед садржаја фонда, са називима целина, распоном књига и година. Подробније се представља део фонда (*Зайисници Конзисџорије*) за који су израђена детаљнија информативна средства: предметни, именски и географски регистри.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Вршачка епархија, архив, Банат, фонд, књиге, цркве, Конзисторија.

Међу својим историјски значајним фондовима и збиркама Архив Војводине у Новом Саду чува три фонда везана за деловање епархија Српске православне цркве: Ф. 1 *Вршачка епархија – Вршцац*, Ф. 4 *Темишварска епархија – Темишвар*, Ф. 405 *Бачка епархија – Нови Сад*.¹ За разлику од већине осталих фондова старог периода (до 1918), њихов основни језик је оновремени српски,² односно славеносрпски, а латински, мађарски, немачки и други језици су присутни у мањој мери. Стари језик, нечитки рукописи и мали обим детаљнијих информативних средстава о архивској грађи доприносе да се они ређе користе у истраживачке сврхе. Овом приликом одлучили смо се да један од њих прегледамо на месту где се чува и детаљније представимо у мери којој нам информативна средства допуштају.

Територија Баната под разним господарима била је покривена епархијама Српске православне цркве. Узима се да је Вршачка епархија основана 1481. у манастиру Месићу крај Вршца. Вршачки епископ био је и Теодор, вођа Срба у Банатском устанку 1594. године. Обухватала је углавном крајеве Јужног Баната. Седиште епископа-дијецезана није било увек у Вршцу, него

¹ *Vodič kroz arhivske fondove: Arhiv Vojvodine – Sremski Karlovci*, Sveska 6/I, Sremski Karlovci, 1977, 53–54, 69–70; *Водич кроз архивске фондове: Архив Војводине – Нови Сад*, Свеска 6/IV, Нови Сад, 1993, 3–4; *Водич кроз архивске фондове Архива Војводине*, Свеска 1, Нови Сад, 1999, 1, 4–5; *Архивски фондови и збирке у архивима и архивским оделjenjima SFRJ: SAP Vojvodina*, главни уредник Средоје Лалић, Београд, 1977, 76.

² Језик грађе је оновремени српски који је у графичком и ортографијском смислу наставио српскословенску традицију, али је видљив и рускословенски утицај на особине језика и писма: *Водич Архива Србије*, I, Београд, 1973, 71–72.

повремено и у Карансебешу, па је тако ова епархија називана још и Карансебешком епископијом. Под јурисдикцију Вршачке епархије потпадали су и Румуни који су живели на њеној територији. По издвајању Румунске православне сибињске митрополије из Карловачке митрополије, основана је за Румуне 1865. посебна Карансебешка епархија са седиштем у Карансебешу. Вршачкој епархији је припадало и пет манастира: Месић, Златица, Кусић, Базјаш и Војловица (примљена из Темишварске епархије после 1864).

После Првог светског рата Банат је подељен на три државе. Епархијска територија нашла се тада у две државе, што је захтевало нова управна решења, сада у оквиру уједињене СПЦ. После привременог решења у управној подели Епархије на делове у Краљевини Румунији и у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, Устав СПЦ из 1931. године је озаконио да се део у матичној земљи уједини са делом Темишварске епархије, коју су такође пресекле државне границе. Тако је настала нова Банатска епархија са средиштем у Вршцу, док је стара Темишварска епархија обухватила парохије обе епархије које су се нашле у Румунији [Бугарски 2011: 7–22].

*

Архивски фонд број 1. Архива Војводине *Вршачка епархија – Вршац* категорисан је као фонд од великог значаја.³ За разлику од већине архивских фондова и збирки који се највише састоје од списа смештених у инвентарне јединице – кутије, овај фонд (као и наведени Ф. 4) се састоји искључиво од књига (5,5 метара), према сумарном инвентару (попису књига) њих 156 (укључујући и подбројеве).⁴ Језик грађе је, како смо рекли, српски односно славено-српски, уз значајно присуство латинског и немачког у ранијим годинама. За степен сачуваности се наводи да су књиге половично сачуване а да списи нису сачувани. Фонд је архивистички сређен, урађен је сумарни инвентар, израђени су предметни, именски и географски регистри за најмање 25 књига.

Документациона грађа се чувала у епархијском средишту Вршцу. Фонд се састоји само од књига које је немачки окупатор однео 1943. године преко Београда и Прага у Беч, из архиве Банатске епархије која се налазила у канцеларији Вршачке конзисторије.⁵ Тадашња Војвођанска архива примила је преко Репарационе комисије 1947. године архивску грађу из Беча у сандуцима (106), од којих је један део (13) садржао архивску грађу епархија Темишварске и Вршачке.⁶ Епархијска канцеларија је раније доставила управнику Градског музеја у Вршцу, Растку Рашајском, „инвентар архиве Темишварске и инвентар двора у Вршцу” те он предочава Комисији да треба саставити списак књига које су они (Епархија) „добили натраг /било је 32 сандука/ па би могли да установимо шта је од библиотеке још остало у Бечу и Прагу /јер један део однете архиве налази се и у Прагу/.”⁷

³ „Категоризација архивске грађе.” *Архивски њрељед*, 1–4, Београд, 1998–1999, 178.

⁴ Подброј 34а и 146/1–6. Овај број ће бити увећан уврштавањем књига идентификованих као део фонда.

⁵ Архив Војводине, Нови Сад, *Архив Војводине – Нови Сад*, Комисија за реституцију, 327/49 (Фонд 121).

⁶ Исто, 446/49.

⁷ Исто, Пов. 13.

Сумарно ћемо дати преглед садржаја фонда, са називима целина, распонем књига и година:

Индекси

1–21. *Индекси Конзисторије* (1793–1938)

Протоколи

22–67. *Президијални, Циркуларни, Пројокол Конзисторије, Административног и школског одбора* (1853–1936)

Записници Конзисторије

68–123. *Записници Конзисторије* (1791–1932)

Записници Административног одбора

124–132. *Записници Административног одбора* (1890–1931)

Записници Школског одбора

133–134. *Записници Школског одбора* (1899–1908)

Miscellanea

135–149. *Рачунске, Доставне* и касније прикључене књиге (1751–1896)

Од детаљнијих информативних средстава рађени су регистри на картицама и у укориченим свескама, који су на располагању јавности преко Сале за истраживаче. Картице су смештене у две фиоке, а регистри се односе на 19 књига *Записника Конзисторије* (1791–1838, књиге 68–86). Прву фиоку чине општи регистар књига (као у сумарном инвентару) и географски регистар. Другу фиоку чине именски и предметни регистри. Одреднице су узимане по бројевима страница које су накнадно уписиване. У свескама се налазе географски и именски (-предметни) регистри за 6 књига протокола: *Циркуларни* и *Пројокол Конзисторије Административног и школског одбора* (1749–1887, књиге 27–32). У зависности од карактера књиге одреднице су узимане по бројевима накнадно уписиваних страница или по тачкама записника.

Да бисмо садржај ове фондовске целине приближили истраживачима и пружили увид у тематику конзисторијалних случајева, одлучили смо се да дамо одређени избор одредница предметног регистра које се појављују у већем обиму, односно више су заступљене теме: антиминос, батинање, бир, богословије, болнице, болести, браколомство, црквена благајна, црквени приходи, црквени рачуни, ђакони–постављење, ђакони–рукоположење, епархије, граничари, изградња цркава, казне, крађе, крчме, манастири, манастирски рачуни, облигације, парохиије, парохиијални приходи, парохиијалне сесије, пијанство, прелуба, преступи, презвитери, рат, развод брака, регимента, синђелије, склапање брака, смрт, свештенство–постављење, свештенство–рукоположење, суд, школе, тужбе, убиства, уговори, упражњене парохиије, вашари, венчање, војни бегунци, војници нестали или погинули у рату, заробљеници, заробљеништво, затвор.

Фонд, дакле, чине књиге са подацима о административно-управном, верском и имовинском животу ове епархије. Основне теме конзисторијалних списа: црква и њена организација (бир, богословије, црквени рачуни, ђакони

– постављење и рукоположење, епархије, манастири, парохије, парохијалне сесије, свештенство – постављење и рукоположење, синђелије, упражњене парохије итд.), брачни живот и животна питања (болести, браколомство, прељуба, развод брака, склапање брака, смрт), правни поступци (тужба, уговори, затвори, казне, облигације, телесно кажњавање), војска (војни бегунци, нестали или погинули војници, заробљеници). Најчешћи актери су, поред свештеника, трговци, учитељи и професори, војници, занатлије, лекари и адвокати. Фонд својом структуром и садржајем веома је сличан фонду *Темишварска епархија* [Јакшић 2014: 217–223], као и фондовима Будимске епархије у Сентандреји [Ђенић и др. 2006: 17–21].

Временом је вредна документациона грађа епархијских фондова, ратним дејствима, смањењем популације, зубом времена и небригом пропала и нестала, док су њени сачувани делови остали недоступни и архивистички несређени. Стога би било неопходно да се расута грађа која се налази у више места сачува, среди и приведе намени за потребе историчара и других истраживача, како подаци које она садржи не би били неповратно изгубљени или још дуго неискоришћени. Зато као закључак, можемо исказати наду да ће овај скромни прилог допринети да се на овом и другим црквеним фондовима настави рад на информативним средствима и да ће се они чешће налазити у рукама, затим и радовима истраживача и научних радника који истражују у Архиву Војводине.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Архивска грађа

Архив Војводине, Нови Сад, *Вршачка епархија – Вршац* (Фонд 1).
Архив Војводине, Нови Сад, *Архив Војводине – Нови Сад* (Фонд 121).

Литература

- Водич Архива Србије*, I, Београд, 1973.
Водич кроз архивске фондове: Архив Војводине – Нови Сад, Свеска 6/IV, Нови Сад, 1993.
Водич кроз архивске фондове Архива Војводине, Свеска 1, Нови Сад, 1999.
Бугарски, Стеван. „Правни положај православне српске Епархије темишварске.” *Темишварски зборник* бр. 6 (2011): 7–22.
Ђенић, Бошко; Славица Тимотијевић, Вера Филиповић. *Водич Архива Српске православне епархије Будимске*, Београд: Архив Србије; Сентандреја: Црквеноуметничка збирка, Библиотека и Архив Српске православне епархије будимске, 2006.
Јакшић, Дејан. „Фонд Темишварске епархије у Архиву Војводине.” *Темишварски зборник* бр. 7 (2014): 217–223.
„Категоризација архивске грађе.” *Архивски преглед* 1–4 (1998–1999): 129–183.
Архивски фондови и збирке у архивима и архивским оdeljenjima SFRJ: SAP Vojvodina, главни уредник Sredoje Lalić, Београд, 1977.
Vodič kroz arhivske fondove: Arhiv Vojvodine – Sremski Karlovci, Свеска 6/I, Sremski Karlovci, 1977.

FONDUL EPARHIEI VÂRȘEȚULUI ÎN ARHIVA VOIVODINEI

Dejan Jakšić

Rezumat

Subiectul lucrării este existența fondului *Вршачка епархија* [Eparhia Vârșețului] în cadrul Arhivei Voivodinei din Novi Sad. Autorul prezintă un scurt istoric de creare a fondului, informațiile de bază cu privire la fond, structura sa și mișcarea de-a lungul anilor până a fost recepționat în Arhiva Voivodinei (1947). Este redat în mod concis cuprinsul Fondului, cu denumirea unor grupaje de registre și acte, pentru care este indicată și întinderea temporală. Mai detaliat este descrisă partea Fondului pentru care există o prelucrare arhivistică informativă amănunțită: indexul tematic, geografic și de nume.

THE FUND OF THE DIOCESE OF VRŠAC
AT THE ARCHIVE OF VOJVODINA

Dejan Jakšić

Summary

The subject of the paper is the existing archive fund *Вршачка епархија* [The Diocese of Vršac] at the Archive of Vojvodina in Novi Sad. The author presents a brief historic overview, basic information on the Fund, its structure and its movement throughout the years until its reception at the Archive of Vojvodina (1947). The content of the Fund is concisely given, along with the names of groups of registries and documents, and the covered time interval. A more detailed description follows the part of the Fund for which thorough archivistic information exists: the thematic, geographic and name indexes.

Адријана Сида Мањеа

ИЗДАВАЧКИ ПОДУХВАТ САВЕЗА СРБА У РУМУНИЈИ 2013/14.

САЖЕТАК: Савез Срба, мањинска организација Срба у Румунији, основан 1989, имао је извесну издавачку делатност још од 1990. а регистрован је као издавач 1994. године. У наставку библиографије Савеза Срба у Румунији 1994–2009, објављене у „Темишварском зборнику” бр. 6 (2012), овде следи библиографија монографских публикација за време 2013/14. (самостална издања и издања где је Савез Срба у Румунији главни издавач).

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Савез Срба у Румунији, издаваштво Срба у Румунији, Темишвар, монографске публикације Срба у Румунији, периодика Срба у Румунији.

Први покушај израде ретроспективне библиографије Савеза Срба у Румунији започет је у напису под истим овим насловом у „Темишварском зборнику” бр. 6; тамо је детаљно изложена оквирна замисао, а овде ће, лакшег праћења ради, бити поновљени само поједини методолошки поступци.

За монографске публикације преузета је методологија коју користи Матица српска за серију Библиографија књига у Војводини, уз извесна прилагођавања, којима се морало ту и тамо прибећи.

Редослед је хронолошки, по годинама издања, у оквиру исте године – азбучни, према одредници, а у случају исте одреднице за више позиција – према главном стварном наслову.

Децимална класификација је преузимана с каталогизације СРП, при чему је запажено да су понекада књиге исте врсте различито класификоване.

Библиографија је започета 2012. као ретроспективна (обухватајући издања почев од 1990), са изричитом намером да постане текућа. Овим наставком, који обухвата издања до 2014. године, та се намера за поглавље монографских публикација у издању Савеза Срба у Румунији управо остварује.

**1. Самостјална издања и издања којима је Савез Срба у Румунији
 главни издавач
 1.1. Монографске публикације (наставак)**

2012/2013.

Чувари вертограда

Чувари вертограда : антологија српске поезије Југоисточне Европе / [саставили:] Славомир Гвозденовић, Миодраг Јакшић. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2012/2013. – 328 стр. ; 20,5 цм. – (Посебна издања : Антологија ; Књига 25).

Заступљени аутори из Мађарске, Македоније, Републике Српске, Румуније, Словеније, Хрватске, Чешке, Црне Горе.

Јединствени обухват поезије на српском језику / Радомир Андрић: стр. 5–8. – Белешке о писцима: стр. 297–311. – Слово приређивача: стр. 313–315. ISBN 978-606-8079-17-2

821.163.41-1=135.1=163.41(821)

2013.

Аноним

Liniaștea care netezește rănilile : antologia poezilor sârbi din Kosovo și Metohija / selecție: Danica Andrejević, Slavomir Gvozdenovici ; traducere și note: Slavomir Gvozdenovici, Aleksandar Stoicovici ; [Copetă: Alina Țepeneu]. – Timișoara : Uniunea Sârbilor din România, 2013. – 177 стр. ; 20,5 цм. – (Ediții speciale : Antologie ; Cartea nr. 19).

Заступљени аутори: Владета Вуковић, Александар Деспотовић, Љубомир Поповић, Србољуб Тасић, Жарко Кољибацић, Добрила Лиља Јаковљевић, Радослав Златановић, Петар Сарић, Стоилко Станишић, Лазар Вучковић, Љубиша Рајковић Кожељац, Даринка Вучинић, Радомир Стојановић, Даринка Јеврић, Мошо Одаловић, Ратко Поповић, Мирко Жарић, Радосав Стојановић, Светислав Влаховић, Благоје Савић, Слободан Костић, Милица Лилић Јефтимијевић, Милош Ђорђевић, Драгомир Костић, Славиша Миловановић, Миодраг Милуновић, Сунчица Денић, Новица Соврлић, Голуб Јашовић, Ранко Диновић, Милорад Ивић, Драган Ничић Циноберски, Милоје Дончић, Миомир Јовановић, Валентина Питулић, Драгиша Бојовић, Зоран Недељковић, Зоран С. Николић, Зоран Пиљевић, Милан Михајловић, Ненад Јеро Раденковић, Видосава Арсењевић, Велимир Ралевић, Живојин Ракоцевић. – În loc de prefață / Danica Andrejević: стр. 5–8 ; Câteva precizări. Cuvântul traducătorilor: стр. 167–168 ; Белешке о преводиоцима: стр. 169–170.

ISBN 978-606-8079-35-6 (броширано)

821.163.41-31=135.1

Арад кроз време

Арад кроз време : 14 : [зборник радова са Четрнаестог симпозијума у Араду 2012. године] / [Оперативни организатори: Љубомир Степанов, Стеван Бугарски] ; Приредили Стеван Бугарски, Љубомир Степанов = *Aradul de-a lungul timpului* : [14] : [culegere de texte de la Al XIV-lea simpozion din Arad în anul 2012] / [Organizatori operativi: Ljubomir Stepanov, Stevan Bugarski]. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013. – 222 стр. : илустр. ; 20,5 цм. – (Посебна издања : Научна литература ; Књига 16).

Зборник радова са тематскога научног скупа Арад, 22–23. септембра 2012. насловљеног Текелијино Поморишје. – Уз сваки рад дописан сажетак на румунском језику.

ISSN 1843-3642 (броширано)
94(=163.41)(498)(063)

Арсиф, Еустахија

Полезна размишљања / Еустахија Арсиф ; Превео, приредио и допунске текстове написао Стеван Бугарски. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013. – 94 стр. : илустр. ; 20,5 цм. – (Посебна издања : Преводи ; Књига 21).

Приступ: стр. 5–16. – Објашњења уз основни текст: стр. 93–94. – Пробрана библиографија: стр. [95].

ISBN 978-606-8079-34-9 (броширано)
821.163.41-4

Банатски алманах

Банатски алманах : 2014 / приредили: Љубомир Степанов, Славомир Гвозденовић. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013 (*Темишвар* : Tempus). – 328 стр. : илустр. ; Његошев портрет у засебној коверти ; 24 цм. – (Посебна издања : Алманаси и календари ; Књига 4).

ISSN 2069-5845 (броширано)
323.15(=163.41)(489)
050.9

Бугарски, Јоца

Школски музички приручник / Јоца Бугарски. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013. – 239 стр. : ноте с текстом ; 30,0 цм. – (Посебна издања : Антологија ; Књига 26).

Литература: стр. 233.
ISBN 978-606-8079-33-2 (броширано)
784.4

Деспотовић, Предраг

Двојезично опело / Предраг Деспотовић ; [корице: Маја Траила]. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013. (*Timișoara* : Tempus®). – 80 стр. ; 20,0 цм. – (Посебна издања : Књижевност ; Књига 53).

Песма као наговештај и узданица / Славомир Гвозденовић: стр. 72–76.
ISBN 978-606-8079-42-4 (броширано)
821.163.4-1=135.1=163.4

Дучић, Јован

Плаве легенде / Јован Дучић ; По новом преводу приредио Стеван Бугарски = *Legende albastre / Jovan Dučić* ; Ediție îngrijită de Stevan Bugarski după o nouă traducere. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013. – 96 стр. : илустр. ; 20,5 цм. – (Посебна издања : Преводи ; Књига 20).

Двојезично српско-румунско издање. – Јован Дучић = *Jovan Dučić* / Стеван Бугарски: стр. 5–12. – Сутонски пејзаж / Иван Негришорац: стр. 89–95. ISBN 978-606-8079-36-3 (броширано)

821.163.41-4=135.1=163.41

Илић, Михаило

Далека звезда / Михаило Илић. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013. (*Timișoara : Tempus®*). – 128 стр. ; 20,5 цм. – (Посебна издања : Књижевност ; Књига 51).

Терет и смисао далеке звезде / Славомир Гвозденовић: стр. 123–124.

ISBN 978-606-8079-38-7 (броширано)

821.163.41-1

Јоргован, Јаворка Марков

Везак везла... : (етнографске забелешке) / Јаворка Марков Јоргован. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013. – 104 стр. : илустр. ; 21,0 цм. – (Посебна издања : Књижевност ; Књига 71).

Мање познате речи: стр. 60–61. – Литература: стр. 62–63. – Казивачи и дародавци: стр. 64–66. – Илустрације: стр. 67–104.

ISBN 978-606-8079-39-4 (броширано)

746.031.4(497.1)

Меила, Мирчеа

Roata : (trecerea prin lume a doctorului Stanković) / Mircea Meilă = Точак : (пролазак кроз овај свет доктора Станковића) / Мирча Меила ; Превео Горан Мракић. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013. – 64, 64 стр. : илустр. ; 20 цм. – (Посебна издања : Есеји ; Књига 16).

Српски, односно румунски текст штампани у међусобно обрнутим смеровима.

ISBN 978-606-8079-40-0 (броширано)

821.163.41(498)-4=135.1=163.41

929

Милован, Љиљана

Домаћинства у атарима Ченеја, Бобде и Кече : прилог за монографије места / Љиљана Милован ; [Фотографије Радослав Попов] ; [Нацрт корица Љубомир Попов]. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013. – 64 стр. : илустр. ; 21,0 цм. – (Посебна издања : Монографије ; Књига 69).

Златом обрубљено благо / Спасоје Граховац: стр. 5–7.

ISBN 978-606-8079-29-5 (броширано)

314.6(498-35 Timiș)''19''

Монаси о манастирима

Монаси о манастирима / Саставио и допунске текстове написао Стеван Бугарски. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013. – 272 стр. : илустр. ; 24,0 цм. – (Посебна издања : Из наше заоставштине ; Књига 7).

Заступљени аутори: Доситеј (Обрадовић), Викентије (Љуштина), Виктор (Љубичић), Георгије (Драгић), Мирон (Ненадовић), Дамаскин (Рацков), Георгије (Малошевић), Митрофан (Матић). – Биографски подаци о ауторима и историјски подаци о манастирима уз саме текстове.

ISBN 978-606-8079-31-8 (броширано)
726.71(=163.4)(498)

Мунђан, Иво

Била једном Слога једна / Иво Мунђан. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013 (Timișoara : S. C. U.R.C. XEDOS S.R.L.). – 160 стр. : илустр. ; 20,0 цм. – (Посебна издања : Монографије ; Књига 68).

Регистар имена: стр. 137–142. – Фото-албум: стр. 143–158.

ISBN 978-606-8079-30-1 (броширано)
821.163.4-94

У вртлогу времена : (кратка проза) / Иво Мунђан. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013. (Timișoara : Tempus). – 160 стр. ; 20,5 цм. – (Посебна издања : Књижевност ; Књига 50).

Рекли су о прози Иве Мунђана: стр. 155–158. – Белешка о писцу: стр. 159.

ISBN 978-606-8079-32-5 (броширано)
821.163.4-94

Српско језичко наслеђе

Српско језичко наслеђе на мултикултурном простору Баната : зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Филолошком, историјском и теолошком факултету са Западног универзитета у Темишвару : (Темишвар, 19–21. октобар 2012.) / Приредио: проф. др Михај Н. Радан. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013. – 272 стр. : илустр. ; 20,0 цм. – (Посебна издања : Научна литература ; Књига 16).

Реч на почетку / Михај (Миља) Н. Радан: стр. 5–6. – Уз сваки рад дописан сажетак на једном од такозваних светских језика.

ISBN 978-606-8079-28-8 (броширано)
811.162.41(498.4)(063)

Станков, Љубинка Перинач

У једном даху = Dintr-o răsuflare / Љубинка Перинач Станков. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013. – 112 стр. ; 20,0 цм. – (Посебна издања : Књижевност ; Књига 52).

Успешна поетичка преиначења = Transformări poetice reușite / Радомир Андрић: стр. 94–103. – Белешка о аутору: стр. 104–106. – Bibliografie: стр. 107–109.

ISBN 978-606-8079-41-7 (броширано)
821.163.4-1=135.1=163.4

Чоботин, Благоје

Очеве ципеле : песме / Благоје Чоботин. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013. – 96 стр. ; 20,5 цм.

ISBN 978-606-8079-14-1 (броширано)

821.163.41-97

2014.

Арад кроз време

Арад кроз време : 15 : зборник радова са међународног научног скупа Арад, 13–14. септембра 2013. / Приредили: Стеван Бугарски, Љубомир Степанов = Aradul de-a lungul timpului : 15. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2013 (Timișoara : S. C. U.R.C. XEDOS S.R.L.). – 136 стр. : илустр. ; 20,5 цм. – (Посебна издања : Научна литература ; Књига 16).

Зборник радова са научног скупа посвећеног Еустахији Арсић. – Уз сваки рад дописан сажетак на румунском језику.

ISSN 1843-3642 (броширано)

94(=163.41)(498)(063)

Арадска тврђава

Арадска тврђава – логор за српске интернирце у Првом светском рату : Радови међународног научног скупа : Арад, 12–13. септембар 2014 / Приредили Стеван Бугарски, Љубомир Степанов. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2014 (Timișoara : S.C. U.R.C. XEDOS S.R.L.). – 192 стр. : илустр. ; 24,0 цм. – (Посебна издања : Научна литература ; Књига 20).

Од стране уредника: стр. 11–12.

ISBN 978-606-8079-57-8 (броширано)

323.1(=163.41)(498 Arad)(063)

94(=163.41)(498 Arad)(063)

Јашин, Саша

Српска православна парохија у Ченеју / Саша Јашин. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2014 (Timișoara : S.C. U.R.C. XEDOS S.R.L.). – 144 стр. : илустр. ; 24,0 цм. – (Посебно издање : Монографије ; Књига 77).

Предговор / епископ Лукијан: стр. 5. – Библиографија: стр. 132–134. – Rezumat: стр. 135–136.

ISBN 978-606-8079-55-4 (броширано)

28

Крила

Крила – 35 : зборник књижевног кружока „Крила” у Кетфелју / приредили Љубомир Степанов, Весна Степанов ; [графика Владислава Барзин]. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2014 (Timișoara : U.R.C. XEDOS S.R.L.). – 192 стр. : илустр. ; 20,5 цм. – (Посебна издања : Антологије ; Књига 28).

Заступљени аутори: Милан Николић, Мирон (Ненадовић), Миливој Стојин, Милош Остојин, Јелкица Петров, Влада Барзин, Жарко Савић, Иво Мунђан, Михај Рубеј, Јаша Ђирић, Јаворка Марков Јоргован, Љубомир Степанов, Мирослав Росић, Предраг Отојин, Благоје Чоботин, Горан Мракић, Весна Степанов, Љубица Барзин, Владислава Барзин. – Постоље за памћење / Иво Мунђан: стр. 5–6. – Приступ / Љубомир Степанов: стр. 7–13. С пером у руци / Љубомир Степанов: стр. 14–17. – Времеплов: стр. 127–176. – Фото албум „Крила”: стр. 177–188. – Подаци о ауторима у тексту.

ISBN 978-606-8079-47-9 (броширано)

821.163.41-822=135.1=163.41

Нешић, Никола

Из дечјег света / Никола Нешић. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2014 (Timișoara : S.C. U.R.C. XEDOS S.R.L.). – 64 стр. ; 20,0 цм. – (Посебна издања : Књижевност ; Књига 13).

ISBN 978-606-8079-50-9 (броширано)

821.163.41-93-34=135.1=163.41

Петров, Милана

Нијансе мора / Милана Петров. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2014 (Timișoara : S.C. U.R.C. XEDOS S.R.L.). – 88 стр. ; 20,0 цм. – (Посебна издања : Књижевност ; Књига 16).

„Када? Сада.” / Љубинка Перицац Станков: стр. 85–86.

ISBN 978-606-8079-51-6 (броширано)

821.163.41-93-34=135.1=163.41

Салчану, Илије

Fenomenul „Svinița” : volumul I : Istoria / Ilie Sălceanu, Nicolae Curici. – Ediția a 2-a, revăzută. – Timișoara : Uniunea Sârbilor din România ; Svinița : Primăria, 2014 (Timișoara : Tempus®). – 280 стр. : илустр. ; 24,0 цм. – (Ediții speciale : Monografii ; Cartea 73).

Bibliografie: стр. 255–264. – Сажечи на енглеском и српском језику: стр. 265–272. – Planșe: стр. 273–279.

ISBN 978-606-8079-43-1 (броширано)

908(498 Svinița)

Станић, Драган

Conjuncții / Ivan Negrișorac ; [Antologie de Slavomir Gvozdenovici și Lucian Alexiu] ; Traducere de Ioan Radin, Slavomir Gvozdenovici, Lucian Alexiu ; [Coperta Alexander Stoicovici]. – Timișoara : Uniunea Sârbilor din România, 2014 (Timișoara : U.R.C. XEDOS S.R.L.). – 118 стр. ; 19,5 цм. – (Ediții speciale : Traduceri ; Cartea 20).

Despre autor: 115 стр.

ISBN 978-606-8079-44-8 (броширано)

821.163.4-1=135.1

Станков, Љубинка Перинач

Пуно-вршно : коментари, анализе, осврти / Љубинка Перинач Станков. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2014 (Timișoara : S.C. U.R.C. XEDOS S.R.L.). – 136 стр. ; 20,0 цм. – (Посебна издања : Књижевност ; Књига 17).

Белешка о аутору: стр. 129–131.

ISBN 978-606-8079-49-3 (броширано)

821.163.41-4=135.1=163.41

Степанов, Љубомир

АКУД Младост – 45 (1969–2014) / Љубомир Степанов, Весна Степанов. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2014 (Timișoara : S.C. U.R.C. XEDOS S.R.L.). – 176 стр. ; илустр. ; 24 цм. – (Посебна издања : Монографије ; Књига 74).

Уз ово издање / Љубомир Степанов: стр. 5 : Фото-албум АКУД „Младост”: стр. 135–174.

ISBN 978-606-8079-52-3 (броширано)

78

Статистички подаци о Србима у Румунији : осавремењено издање / Љубомир Степанов, Весна Степанов. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2014 (Timișoara : U.R.C. XEDOS S.R.L.). – 96 стр. : илустр. ; 14,5 x 21,0 цм. – (Посебно издање ; Књига 75).

Прилози: стр. 66–94.

ISBN 978-606-8079-54-7 (броширано)

314(=163.41)(498)

Чоботин, Благоје

Непрекидно понављање / Благоје Чоботин ; [Илустрације Божица Чоботин-Илић]. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2014 (Timișoara : S.C. U.R.C. XEDOS S.R.L.). – 96 стр. : илустр. ; 20,0 цм. – (Посебна издања : Књижевност ; Књига 55).

Белешка о писцу: стр. 89–91.

ISBN 978-606-8079-56-1 (броширано)

821.163.41-1

Чолевић, Лидија

Dicționar de termeni juridici și economici român-sârb = Rečnik pravnih i ekonomskih termina rumunsko-srpski / Lidija Čolević, Octavia Nedelcu. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2014. – 418 стр. ; 24,5 цм. – (Ediții speciale : Lucrări științifice ; Cartea 5).

Cuvânt înainte = Uvodna reč: стр. 5–8. – Bibliografie selectivă = Izbor iz stručne literature: стр. 9. – Abrevieri = Skraćenice: стр. 10. – Abrevieri și sigle = Skraćenice i sigle: стр. 348–356. – Termeni și expresii latinești = Latinski termini i izrazi: стр. 357–362. – Termeni de specialitate = Stručni ternini: стр. 363–416. – Despre autori = O autorima: стр. 417–418.

ISBN 978-606-8079-45-5 (у тврдом повезу)

001.4:33=135.1=163.41

81`374.2:33=135.1=163.41

Црњански у Темишвару

Црњански у Темишвару : зборник радова са тематског скупа : Темишвар, 11–12. октобар 2013 / приредили Стеван Бугарски, Љубомир Степанов. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2014 (Timișoara : U.R.C. XEDOS S.R.L.). – 94 стр. : илустр. ; 24,0 цм. – (Посебна издања : Научна литература ; Књига 17).

Од стране уредника: стр. 9–10. – Избор из стваралаштва Милоша Црњанског: стр. 79–91. – Међународни симпозијум „Црњански у Темишвару” / Миодраг Тодоров: стр. 93–94.

ISBN 978-606-8079-46-2 (броширано)
821.163.41.09 Crnjanski, M(063)

ACTIVITATEA EDITORIALĂ A UNIUNII SÂRBILOR DIN ROMÂNIA 2013/14

Adriana Sida Manea

Rezumat

Uniunea Sârbilor, organizație a minorității sârbe din România, înființată în anul 1989, a avut o oarecare activitate editorială încă din anul 1990 și s-a înregistrat ca editură în 1994. În continuarea bibliografiei Uniunii Sârbilor din România pentru perioada 1994–2012, publicată în prezenta revistă nr. 6(2012) și 7(2014), articolul prezintă bibliografia publicațiilor monografice pentru perioada 2013/14 (doar edițiile la care Uniunea Sârbilor este singurul sau principalul editor). Concepută ca o retrospectivă, bibliografia dobândește astfel caracterul râvnit de bibliografie curentă.

THE PUBLISHING ACTIVITY OF THE UNION OF SERBS IN ROMANIA 2013/14

Adriana Sida Manea

Summary

The Union of Serbs, the Serbian minority organisation in Romania, founded in 1989, has had an amount of publishing activity since 1990. It was registered as a publishing house in 1994. Following the bibliography of the Union of Serbs in Romania for the period 1994–2012, published in numbers 6 (2012) and 7 (2014) of this journal, the present paper contains the bibliography of the monographs published in the period 2013/14 (only the editions whose single or main editor was The Union of Serbs in Romania). Conceived initially as a retrospective, this bibliography acquires thereby the desired character of being a current one.

Павле Сџанојевић

О РАДУ НА СРЕЂИВАЊУ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЕПАРХИЈЕ У ТЕМИШВАРУ ОД 2011. ДО 2014. ГОДИНЕ

САЖЕТАК: Текст садржи годишње извештаје о сређивању архивске грађе Српске православне епархије у Темишвару од 2011. до 2014. године, који су на крају сваке године подношени Одељењу за друштвене делатности Матице српске у оквиру рада на пројекту Матице српске. Уз текстуални део за сваку годину дато је и по неколико докумената који су приликом сређивања архивске грађе фотографски снимљени, или скенирани.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Темишвар, Српска православна епископија у Темишвару, архивска грађа, манастир Бездин, манастир Светог Ђурђа, манастир Кусић, збирка писама у грађи манастира Светога Ђурђа, Статут српског књижевног друштва у Темишвару, збирка фотографија.

Приступ. Оцене о стању архивске грађе Темишварске епархије која је сређивана од 2005. до 2010. године у оквиру пројекта Матице српске могу се готово у потпуности применити и за грађу која је сређивана у периоду од 2011. до 2014. године. Грађа која је нађена у подруму испод епархијске зграде у Темишвару, као и касније донета грађа из манастира Бездина и Светога Ђурђа, примљена је без пописа, расута, запрљана, често нападнута бактеријама и плеснива, неретко изгрижена од мишева, потпуно помешаних година, савијена у полутабацама, а често и веома изгужвана. Грађа коју смо сређивали у овом четворогодишњем периоду обрађивана је по истим архивистичким принципима – одвајана је прво по манастирима и црквеним општинама, а епархијска грађа, настала деловањем епархијских органа управљања, разврставана је по постојећим класификационим ознакама које је усвојио још Управни одбор Темишварске епархије: АО – је означавала грађу везану за Административни одбор; ШО – Школски одбор; К – Конзисторија; ЦО – Црквена општина; ПЛ – књиговодство благајне.

Старија архивска грађа је писана на српском, црквенословенском, латинском, немачком и мање на румунском и мађарском језику, те је њена обрада захтевала и архивисте који добро познају те језике и историјске прилике у аустријској држави и Српској православној цркви у XVIII и XIX веку.

Приликом обраде старије архивске грађе највеће проблеме смо имали управо због чињенице да неколико година уназад, због вишеструког смањења средстава, нисмо могли да водимо на терен и архивисте који имају искуства и познају језике на којима је грађа писана. Тако се од шест архивиста, колико је радило на почетку сређивања грађе од 2005. до 2010. године, екипа која обрађује грађу свела 2014. на свега два члана (!), што веома успорава рад, онемогућава бржи увид у грађу, формирање одређених целина, њено разврставање у оквиру тих организационих целина и убацивање нове грађе у већ постојећи поредак, односно претходно сређену грађу. Због недовољног броја архивиста, нарочито у 2014. години, грађа је само разврставана по годинама и тематским целинама, стављана у кошуљице и одлагана у картонске кутије, на којима су стављени привремени распони година и кратки описи садржаја свежњева. Обједињавање са раније сређеном грађом и израда привремених сумарних инвентара остављена је за наредне године, када будемо у могућности да у рад укључимо више архивиста и стручњака за старе језике.

Потпуна помешаност грађе по годинама и организационим целинама условљавала је да се разврставају документи са великом пажњом, да се готово сваки документ делимично прочита, одреде година и место његовог настајања, и, уколико је то могуће, личност која га је писала, те на основу тога одреди његово место у будућем поретку грађе. Такав начин рада знатно успорава разврставање, али омогућава бољи увид у садржај грађе и њену вредност. Како се сваке године доноси новопронађена архивска грађа, њено убацивање у већ постојећи поредак сређене архивске грађе захтевао је да се померају и бројеви инвентарних јединица и пренумеришу све књиге и архивске кутије, што опет захтева време и пажљиво ишчитавање и разврставање новодонете грађе.

Израда сумарних инвентара, пописивање садржаја кутија и унутрашње листе биће могуће урадити тек по коначној обради грађе, када се заврши убацивање новопронађене грађе у раније сређену грађу и обележе нови распони година и бројева на кутијама.

Упркос чињеници да су архиве српских православних манастира у румунском делу Баната више пута страдале у честим ратовима са Турцима, нарочито током XVIII столећа, можемо констатовати да и у грађи која је донета из Бездина и Светога Ђурђа има изузетно вредних докумената, инвентарних књига, књига прихода и расхода, уговора о подизању објеката и писама, који ће бацити сасвим ново светло на историју Срба и Српске православне цркве у данашњој Румунији, а будућим истраживачима донети обиље нових података за боље познавање прошлости Срба у Банату, манастира Бездина и Светога Ђурђа. Један од најпоузданијих начина заштите архивске грађе свакако је њено скенирање, чиме се омогућава и лакша доступност докумената истраживачима, и похрањивање снимака докумената и других архивалија на екстерни хард диск, или на неки други носач за чување података. Из тог разлога би било неопходно набавити један скенер А3 формата који би се користио приликом рада на сређивању архивске грађе Темишварске епархије.

Рад 2011. године. Сређивање архивске грађе манастира Бездина, започето 2010. године, настављено је од 17. до 25. октобра 2011. године. Нажалост, уместо да се тај рад реализује током летњих месеци, како је препоручено на Одбору Рукописног одељења, са шест архивиста, због смањења средстава и њиховога касног пребацивања на рачун Матице српске опет се радило у периоду када је било изузетно хладно, и са само четири извршиоца. Услови за рад били су изузетно тешки, јер због хаварије није радило грејање у згради Епископског двора Темишварске епархије и у центру града, тако да су се сви чланови екипе разболели и по неколико дана имали високе температуре.

У екипи су радили: Павле Станојевић, руководилац рада на терену; Зоран Вељановић, виши архивист, Архив Суботице; Тихомир Костовић, виши архивист, Архив Војводине; Зоран Бабин, информатичар.

Одмах по доласку у Темишвар настављено је са упознавањем, идентификацијом и даљим разврставањем архивске грађе манастира Бездина, донете 2011. године. Грађа је сређивана у великој сали на спрату и у простору на међуспрату, где је тада био смештен Епархијски архив. Грађа је прво разврставана на веће групе докумената по годинама, врстама и организационим целинама и по бројевима у оквиру тих целина. На крају, разврстана грађа је убацивана у кутије по редоследу и поретку оформљеном претходне године. Најзначајнији документи су фотографисани, обрађени у одговарајућим рачунарским програмима и похрањени на екстерни хард диск на којем се чува снимљена и скенирана грађа Темишварске епархије током досадашњег рада. Ове године снимљено је и обрађено 625 докумената.

Архивски материјал је настао радом епархијских органа и црквених општина Српске православне цркве у данашњој Румунији, од првих деценија XVIII па све до краја XX века. Грађа је писана на латинском, немачком, мађарском, румунском, а највише на црквенословенском и српском језику. Потпуна измешаност архивског материјала захтевала је да се посао обавља са великом пажњом, читајући велики број докумената. Део архивског материјала који није било могуће датовати, одложен је у групу докумената без датума са ознаком „БД”.

На молбу Управе Српске православне епархије у Темишвару чланови екипе су три дана посветили тражењу података о одузетој земљи манастира Бездина, ради подношења нових захтева за повратак одузете му имовине. Архивиста Зоран Вељановић је новопронађеним документима допуњавао фонд „Православна српска народна вероисповедна школа у Мунари, 1900–1948.”, који је формиран претходне године.

За наредну годину, преостали део архивског материјала, који је расут и несређен, треба идентификовати, распоредити по врстама и годинама, а након тога уложити у постојеће кутије и поредак, сачинити попис целог материјала и коначни сумарни инвентар.

Од снимљених докумената уз овај извештај дато је само неколико:

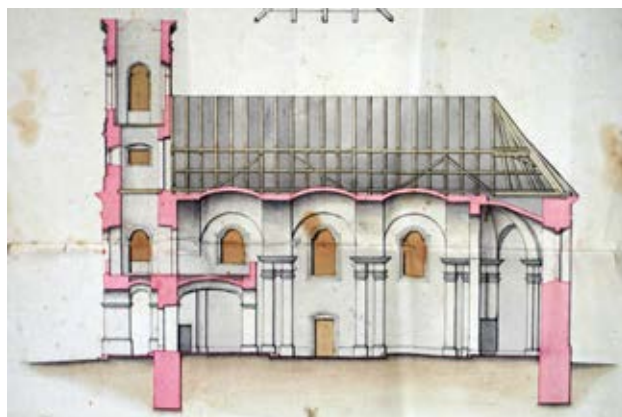
Инвентар манастира Бездина из 1782,
прва страница

Инвентар манастира Бездина из 1782,
трећа страница

Манастир Златица, цртеж
прочеља цркве

Манастир Златица, уздужни пресек и изглед
са јужне стране цркве

Инвентар манастира Бездина из 1839,
прва страница

Инвентар манастира Бездина из 1839,
са пописом слика

Рад 2012. године. По добијању благослова од Његовог преосвештенства, владике будимског и администратора темишварског, Господина Лукијана, обезбеђењу средстава и смештаја, екипа архивиста Матице српске сређивала је архивску грађу Темишварске епархије од 22. до 29. октобра 2012. године у истом саставу као и претходне године.

Ове године, због захтева имаоца архивске грађе, потреба адаптације и пренамене просторија у којима се налазио архив Епархије и других делова зграде Епархијског двора у Темишвару, свега је три дана сређивана архивска грађа манастира Бездина, а остало време је искоришћено за пресељење архиве из дворишних просторија на међуспрату у нове дрвене ормане, смештене у ходнику на првом спрату Епархијског двора, где је смештена и Епархијска библиотека.

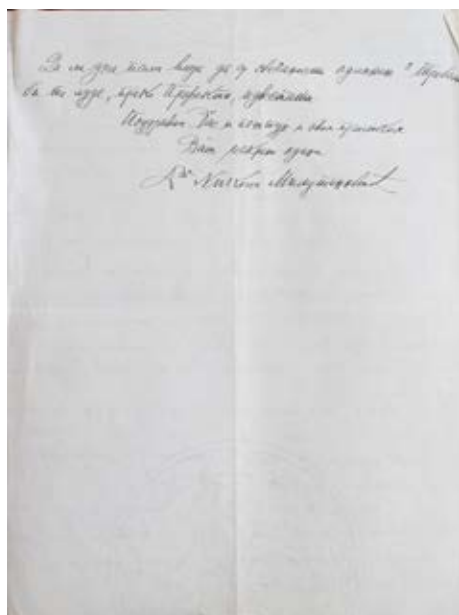
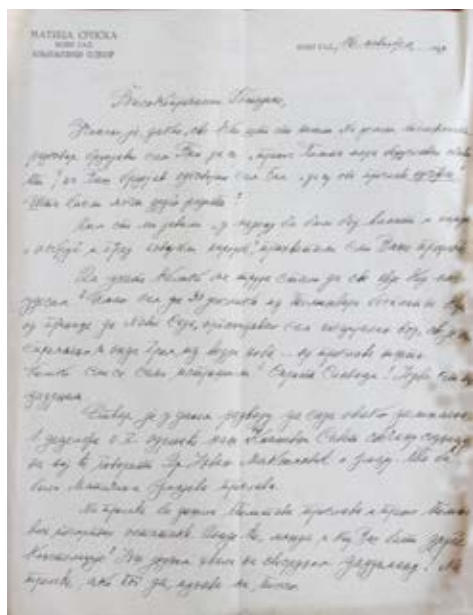
Од несређене грађе донете претходних година из манастира Бездина, обрађене су четири кутије, грађа је разврстана по годинама, убачена у кутије сређене претходних година и допуњени су натписи и распони на кутијама. Део грађе који се односио на рад православне српске вероисповедне школе у Мунари смештен је у тај фонд. Остала грађа, настала у XVIII и XIX столећу у манастиру Бездину, убачена је у постојећи поредак по годинама и бројевима, стављена у кутије, исписани су нове граничне године и бројеви кутија. Део докумената је фотографисан и скениран (око две стотине докумената).

Због потребе за лакшим проналажењем већ сређене грађе пописана је пресељена грађа и урађен топографски показивач са ознакама где се која кутија налази у новим орманима на првом спрату. Део новије грађе, настале у другој половини XX века, која је још увек оперативна, смештен је у пријемној канцеларији у приземљу Епископског двора.

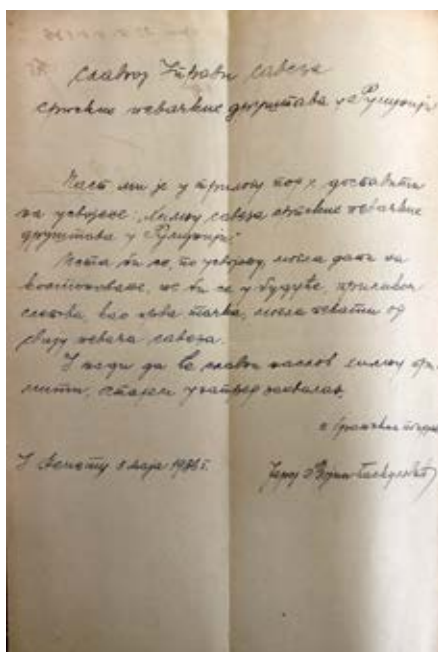
Први пут је екипа архивиста била смештена изван Епархијског двора, у згради Савеза Срба у Румунији, који је доста удаљен од центра града и места где се радило. Као и претходне године, добијена средства су била знатно мања од предвиђених, што је условило да се број архивиста поново ограничи на само њих четворо. Велики проблем је и недостатак сопственог сценера којим би се скенирала највреднија документа; зависимо од позајмљене опреме.

За наредну годину, у првом делу рада средиће се преостали део архивског материјала из манастира Бездина, који је измешан; неопходно је распоредити га по годинама, врстама и бројевима, а након тога уложити у постојеће кутије и оформљени поредак. Током другог дела боравка у Темишвару сређиваће се архивски материјал из манастира Светог Ђурђа.

Од великог броја веома вредних докумената снимили смо и следеће:

Писмо Николе Милутиновића, секретара Матице српске, од 16. новембра 1939. о преносу посмртних остатака Михајла Полита Десанчића

Писмо јереја Војина Паскуловића Управи Савеза српских певачких друштава у Румунији из 1938. године

Рад 2013. године. Сређивање архивске грађе Темишварске епархије настављено је и 2013. године; екипа архивиста је радила у периоду од 7. до 15. новембра у просторијама Епархијског двора у Темишвару. У екипи су били: Катарина Марковић, виши архивиста, Архив Војводине; Данијела Бранковић, виши архивиста, Архив Војводине; Огњен Карановић, стручни сарадник Рукописног одељења МС; Зоран Бабин, информатичар, и Павле Станојевић, руководилац рада на терену.

Екипа је била смештена у згради Савеза Срба у Румунији, а радило се у Епархијском двору. Године 2012. Архив Темишварске епархије премештен је из просторија на међуспрату у нове дрвене ормане постављене на првом спрату са дворишне стране зграде Двора. Током рада у 2013. години у поступак сређивања узети су преостали списи, са сигнатурама и без њих, заостали из 2012. године, или накнадно донети. Грађа која има сигнатуру убацивана је у постојећи поредак по тематским групама, док су предмети без сигнатура одложени у тематску групу „Разно” и аналитички обрађени. У тој групи налази се грађа настала у доста великом временском распону, од 1777. до 1962. године, писана на црквенословенском, српском, немачком, латинском, румунском и мађарском језику. Сређени списи стављени су у архивске кутије и израђен је електронски сумарни попис предмета са допуњеним топографским показивачем (у којем је назначено у којој се кутији шта налази и у ком делу ормана се налазе одређене архивске кутије).

Приликом убацивања нових списа у постојећи поредак дошло је до померања бројева инвентарних јединица, тако да су поново пренумерисане све књиге и архивске кутије овог фонда и израђен је нов сумарни инвентар. Посебно треба истаћи да смо у несређеној грађи нашли 67 докумената (писаних на немачком и црквенословенском језику) из XVIII и XIX столећа, у ковертама са натписом на румунском језику, веома значајних за боље познавање живота и рада манастира Бездина. Грађа са сигнатуром је такође убачена у постојећи поредак. Уколико се не нађу нове кутије са грађом из манастира Бездина, можемо сматрати да је сада сређена грађа донета из манастира Бездина и да су омогућене њена даља обрада и евентуална израда аналитичког инвентара.

Како је приликом сређивања архивске грађе нађено и више вредних фотографија насталих у другој половини XIX и првој половини XX века, одлучено је да се формира Збирка фотографија Темишварске епархије. Фотографије су сређене на основу Упутства о чувању и обради збирке фотографија, Архивског већа СР Србије из 1971. године. Збирка фотографија је сређена и обрађена на тематски начин, пошто хронолошки начин није било могуће применити за највећи број сачуваних фотографија. Фотографије су подељене у четири тематске групе:

– Група „Личности” садржи 42 фотографије личности важних за познавање прошлости СПЦ у румунском делу Баната. Највећи део фотографија је идентификован уз помоћ старијих свештеника Саборне цркве у Темишвару и урађен је њихов аналитички инвентар. Сигнатуре фотографија су ТЕ-Ф-I-1-21 и смештене су у кутију са бројем „1”.

– Група „Догађаји” садржи 24 фотографије верских догађаја. То су углавном групне фотографије настале у распону од друге половине XIX века па све до 1979. године. Сигнатуре су ТЕ-Ф-II-1-24, а фотографије су уложене у кутију број „2”. За обрађене фотографије је урађен и сумарни инвентар.

– Група „Објекти и ствари” има 85 фотографија и садржи снимке сакралних објеката и црквених реликвија. Највећи део фотографија је идентификован и урађен је аналитички инвентар. Сигнатуре фотографија су од ТЕ-Ф-III-1 до ТЕ-Ф-III-44/1-8 и уложене су у кутију под бројем „3”.

– Група под ознаком „Места” има само једну фотографију манастира Бездина, која је уложена у кутију под бројем „3”.

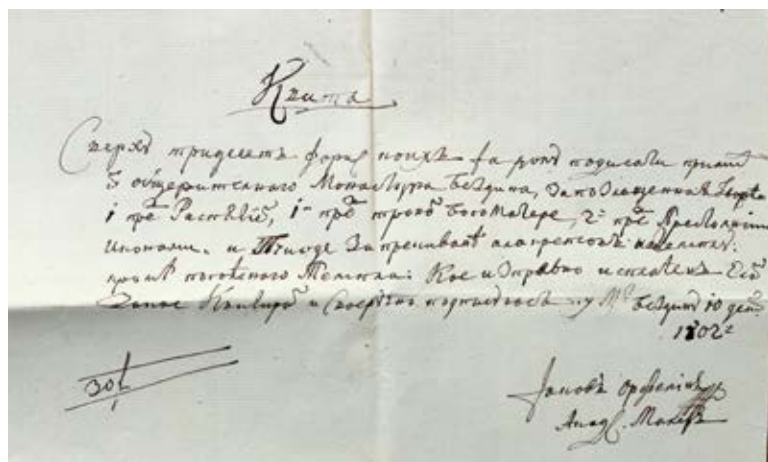
Сређене су укупно 152 фотографије; остаје да се уради картотечки регистар збирке фотографија, што ће знатно олакшати њихову употребу. Посебно истичем вредност фотографије-паноа са ликовима свих учесника Српскога народно-црквеног сабора у Сремским Карловцима, из 1874. године, чији је аутор познати новосадски фотограф Јохан Рехницер. Пано садржи 70 портрета најпознатијих личности које су учествовале у раду Сабора; формиран је тако што су појединачни портрети исечени и налепљени на картонску подлогу. Сваки портрет је фотографски снимљен и пребачен на посебан екстерни хард диск.

Поред наведених фотографија фотографски је снимљен још 341 документ за који смо проценили да има већи значај и да ће бити занимљив истраживачима; они су такође ускладиштени на хард диск.

При самом крају радова на сређивању архивске грађе манастира Бездина у Епархијски двор су донете још 24 кутије архивског материјала из манастира Светога Ђурђа. Грађа је измешана и њена обрада је предвиђена за наредне године.

У прилогу дајемо и снимке следећих докумената:

Квита Јакова Орфелина из 1802. године за примљени новац поводом радова на позлати икона и трона Богородице у манастиру Бездину

Снимак паноа са фотографијама учесника Српског народно-црквеног сабора у Ср. Карловцима из 1874. године, рад познатог новосадског фотографа Јохана Рехницера

Портрет проте Васе Живковића, учесника Сабора у Сремским Карловцима 1874. године

Todesanzeige 8

Alter:	3 Monat
Religion:	orth. orient.
Geburtsort:	Kličevac: Pivarevac: Serbien
Parent:	Pol. Gefangenener
Name:	Jovanovic' Vojina
Todesursache:	Darmkrankheit
Tages, Todeszeit:	3. III. 1916. 1123.
Geschlecht:	Mädchen
Beruf:	
Krank:	
Anmerkung:	Vater: Mitiska 40 Mutter: Cija 40 Stadt am 12. März. 1916.

Исказ смрти логора у Араду, за Војина Јовановића, из Кличевца, општина Пожаревац, умрлог 3. марта 1916, када му је било свега три месеца

Todesanzeige 17

Alter: 8	..... 90 Jahre
Religion:	orth. orient.
Geburtsort:	Низово: Становац: Селим
Stand:	erb. Gefangener
Name:	Stankovic' Persa
Todesursachen:	Altersschwäche
Zeit des Lebens:	6. III. 1916
Geschlecht:	Weib
Beruf:	Gefangener
Stand:	Witwe
Anmerkung:	

Koud. am 10. März 1916

Исказ смрти логора у Араду, за Персу Станковић, из околине Пожаревца, старе 90 година, умрле 6. марта 1916. године

Рад 2014. године. Наставак сређивања архивске грађе Темишварске епархије за 2014. реализован је на самом крају године, у времену од 8. до 17. децембра. Ове године у екипи су радила само двојица архивиста: Павле Станојевић и информатичар Зоран Бабин, јер су добијена средства била вишеструко мања него претходних година, када се радило са по четири до шест архивиста. Радило се на грађи која је донета 2013. године, обима од 25 картонских кутија различите величине, са око шест дужних метара грађе. Већ на основу летимичног прегледа грађе уочено је да она није из манастира Златице, како се мислило, већ из манастира Светога Ђурђа. Грађа је донета у расутом стању, потпуно помешаних година, прашњава, запрљана, често изгужвана и изгрижена од мишева, распона од средине XVIII столећа па све до првих година после Другога светског рата. Писана је на српском, црквенословенском, немачком, латинском и румунском језику.

Због малог броја обрађивача и потпуно помешане грађе, договорено је да се она слаже по годинама и по организационим целинама и бројевима, уколико постоје, у оквиру одређених година. Велики број рачуна, квита и признаница је одвајан по годинама и одлаган у посебне кутије. Прави увид у значај и вредност грађе која је обрађивана није још могућ, али и ово што је до сада класификовано јасно наговештава да је у питању изузетно вредна архивска грађа са великим бројем докумената који до сада нису били познати науци и истраживачима, који ће омогућити боље познавање историје манастира Светога Ђурђа и историје Срба у румунском делу Баната. Посебну вредност даје и велики број писама, које су тадашњи епископи и многе по-

знате личности тога времена упућивали игуману манастира, као и дописи Епархијске конзисторије Управи манастира. Нађено је и тридесетак стампата са краја XVIII столећа, писаних на немачком, латинском и мађарском језику, које су манастиру упућиване од стране надлежних државних министарстава, или из Сремских Карловаца. За оне који проучавају српску теолошку мисао свакако ће бити занимљиво и тридесетак руком писаних текстова са беседама поводом великих црквених празника, који по неким знацима могу бити са самог краја XVIII столећа (на једном од њих оловком је убележена 1793. година).

Већ на почетку рада уобличила се једна целина коју су чиниле књиге прихода и расхода манастира Светога Ђурђа, настале у прилично великом распону: од 1758. до 1868. године, са свега неколико годишта која недостају. Због истраживача које интересује историја овог манастира навешћу године и називе најзанимљивијих књига, ауторе неких од писама и докумената:

– Књиге прихода и расхода манастира Светога Ђурђа од 1758. до 1868. године;

– Марвени протоколи од 1848. до 1872. године;

– Воденични протоколи за 1840, 1853, 1860, 1861. и 1871. годину;

– Шумски протоколи од 1865. до 1875. године;

– Слугарски протоколи за 1844–1878, 1880. и 1882. годину;

– Протокол источеног пића малог и великог бирта манастира Светога Ђурђа за 1848. и 1858–1878. годину;

– Изводи из протокола крштених и умрлих у периоду од 1833. до 1855. године.

Нађено је преко стотину писама епископа, свештеника и других познатих личности из XIX столећа; овде ћемо навести само неколико:

– Превод са латинског писма од 13. марта 1804. упућен Стефану (Авакумовићу), епископу темишварском (5 листова, црквенословенски језик);

– Писмо Платона (Атанацковића) архимандриту манастира Светога Ђурђа од 17. марта 1838;

– Писмо епископа Пантелејмона (Живковића) Управи манастира Светога Ђурђа, поводом замонашења Василија Петровића;

– Писмо Стефана (Стратимировића) братству манастира Раковца, од 25. марта 1830;

– Копија писма епископа Пантелејмона (Живковића) патријарху поводом смрти архимандрита манастира Светога Ђурђа, Григорија (Кириловића), и именовања новог, од 4. фебруара 1850;

– Писмо епископа Пантелејмона (Живковића) Управи манастира Светога Ђурђа поводом смрти вршачког епископа од 16. септембра 1849;

– Писмо проте жебељског Мелетија Драгића епископу Пантелејмону (Живковићу), од 18. септембра 1849;

– Писмо епископа Антонија Нака „архимандриту Св. Георгијевском” Стефану (Михаловићу), поводом смрти Платона (Атанацковића) из 1867;

– Писмо Епархијске конзисторије „архимандриту светођурђевског манастира” о српским школама после укидања Српске Војводине, од 8. фебруара 1862. (6 страница);

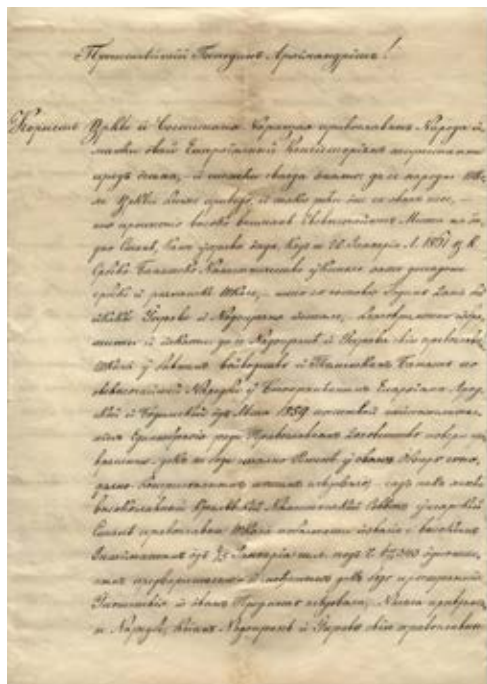
– Писмо Епархијске конзисторије Управи манастира Светога Ђурђа, о одлуци угарског Министарства богочасти о новом уређењу војног свештенства и новим обавезама мирских свештеника, од 28. маја 1870;

- Писмо Васе Живковића, проте панчевачког, архимандриту манастира Светога Ђурђа о смрти заједничког пријатеља, од 10. јуна 1869;
- Писмо игумана војловачког Арсенија (Продановића) архимандриту манастира Светога Ђурђа, од 4. новембра 1863;
- Писмо епископа темишварског Самуила (Маширевића) архимандриту манастира Светога Ђурђа да се изводи умрлих аустријских поданика из протокола умрлих бесплатно шаљу Правитељству, од 23. јануара 1858;
- Писмо пароха Димитрија Гађанског, из Српског Пардања, архимандриту манастира Светога Ђурђа Стефану (Михаловићу), у којем му захваљује што је примио у манастир његовога сина Петра за искушеника, од 15. јануара 1870.

Нађена су и два уговора. Први је из 1809. године, тешко читљив, на немачком језику, са потписима Павла (Кенгелца) и манастирске братије; а други, из 1840, склопљен између Манастира и Данила Јовановића и Павла Петровића о печењу 13.000 цигала за потребе манастира. Веома занимљив је и документ из 1775. године, писан у манастиру Војловици, на девет странаца, под називом „Оснивателни устави за уређење српских манастира”, написан на основу одлука донетих у Сремским Карловцима 1774. године.

Посебно бих скренуо пажњу на рукопис који носи назив „Устав”, а односи се на правила о раду „Содружества љубитеља литературе србске”, које

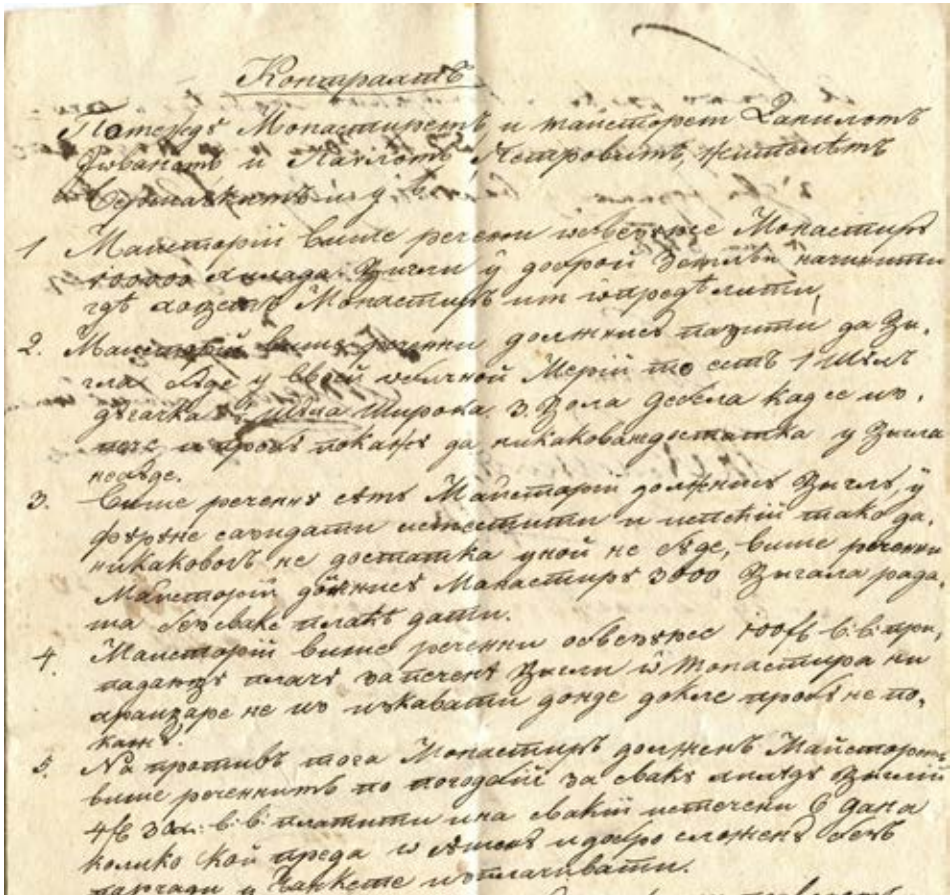

Писмо Епископске конзисторије архимандриту манастира Светога Ђурђа, од 8. фебруара 1862, о српским школама после укидања Српске Војводине, прва страница

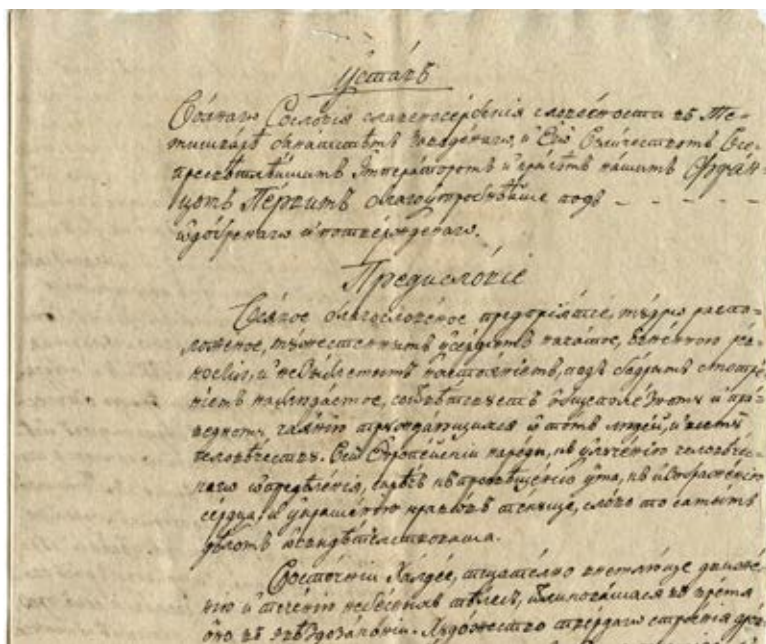

Писмо митрополита Стефана (Стратимировића) братству манастира Раковца, од 25. марта 1830.

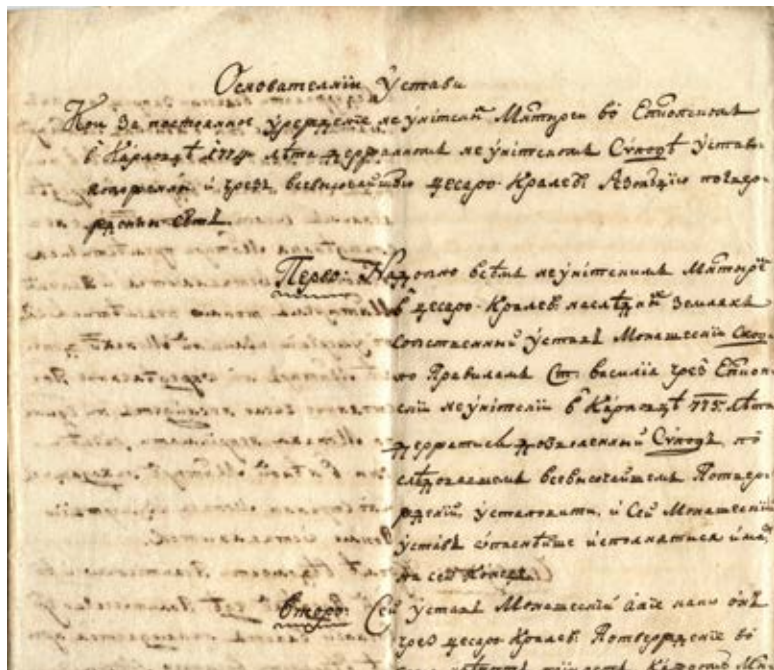
је основао Димитрије П. Тирол у Темишвару. Пронађене су две верзије „Устава“, једна са 12 страница, а друга са 10 страница, на српском језику, и један документ на немачком језику, који је највероватније концепт писма оснивача властима у Аустрији, како би се одобрио рад удружења љубитеља српске књижевности у Темишвару. Природа посла приликом сређивања архивске грађе и мали број обрађивача онемогућили су да се изучавању ових докумената студиозније посветимо, колико то њихов значај захтева, али ће засигурно изазвати велику пажњу историчара српске књижевности у XIX столећу. Чињеница да су копије „Устава“ нађене у грађи манастира Светога Ђурђа указује да је и архимандрит манастира, Павле (Кенгелац), свакако консултован и био упознат са оснивањем „Содружества“ и отвара питање колики је и његов допринос оснивању тога друштва, али и на односе Димитрија П. Тирола и архимандрита манастира Светога Ђурђа.

Уговор од маја 1840. године између манастира Светога Ђурђа и Данила Јовановића и Павла Петровића, о печењу 13.000 цигала, прва и трећа страница

Снимак „Устава содружества љубитеља књижевства србског” из Темишвара, 1829, прва страница

Основацкии Устав за уређење православних манастира у Карловачкој митрополији из 1775.

DESPRE ORDONAREA MATERIALULUI ARHIVISTIC
AL EPISCOPIEI ORTODOXE SÂRBE DIN TIMIȘOARA
ÎN PERIOADA 2011–2014

Pavle Stanojević

Rezumat

Textul reia referatele anuale cu privire la activitatea de ordonare a materialului arhivistic al Eparhiei Ortodoxe Sârbe din Timișoara în perioada 2011–2014, prezentate Secției de Științe Sociale ale instituției Matica Srpska. Textul este ilustrat cu facsimile ale documentelor reprezentative, scanate sau fotografiate cu ocazia lucrului pe teren.

ON THE CLASSIFICATION OF THE ARCHIVE MATERIAL
OF THE SERBIAN ORTHODOX DIOCESE OF TIMIȘOARA
IN THE PERIOD 2011–2014

Pavle Stanojević

Summary

The text contains the annual reports on the classification activity of the archive material of the Serbian Orthodox Diocese of Timișoara in the period 2011–2014, presented to the Department of Social Sciences of Matica Srpska. The text is illustrated with scanned or photographed facsimiles of representative documents found during the field work.

Банайски алманах,
књ. 1–4, Савез Срба у Румунији, Темишвар 2010–2013.

Још један хвале вредан издавачки подухват предузимљивих Срба из Румуније јесте серијска публикација *Банайски алманах*. Она носи назив по годишњаку који је у Темишвару издавао Димитрије П. Тирол од 1827. до године 1829. и који је један од првих алманаха код Срба. Како и сами приређивачи кажу, недавним покретањем *Банайског алманаха* желело се да оживи једна од лепих традиција која је нашу заједницу и наше издаваштво красила дуго година. Ова публикација у форми данас већ прилично заборављених календара садржи обиље података из историје, културе, демографије, етнологије, уметности и других важних области живота Срба у Румунији. Календари који су од раније постојали издавани су с намером и да поуче своје читаоце у неким практичним знањима, као и да очувају националну свест. И у савременом тренутку ова друга функција календара је врло актуелна и драгоценна.

Приређивачи свих књига *Банайског алманаха* били су Славомир Гвозденовић и Љубомир Степанов. Свака од књига *Банайског алманаха* на свом почетку садржи редовни календар за наредну годину. У прве две књиге потом налазимо списак важнијих верских празника по Григоријанском календару, док књ. 3 и 4 имају целовит црквени календар Српске православне цркве за годину која предстоји. Прилози за *Алманах* преузети су од аутора сарадника, као и из садржаја књига које је у последњих неколико година објавио Савез Срба у Румунији, из недељника *Наша реч*, часописа *Књижевни живои*, обновљенога *Новог темишварског весника* и из штампаних гласила која се издају у Републици Србији.

У првој књизи *Банайског алманаха* можемо да прочитамо врло значајан, информативан и истраживачки беспрекорно написан

текст Стевана Бугарског *Темишварски календари и алманаси* (стр. 9–38). Аутор је детаљно писао о Тироловом чувеном *Банайском алманаху*, његовој рецепцији у јавности и садржају. Потом нас обавештава о историјату *Темишварског календара* (1854–1858) који је доносио нарочито занимљиве податке о историји Баната. После Првога светског рата појавили су се у Темишвару календари Књижаре „Доситеј Обрадовић” (1927–1930), а потом и *Српски народни календари* (1932–1936), који су садржали биографије знаменитих личности из националне историје и културе, историјске и књижевне прилоге, пољопривредне и домаћинске савете и одељак за разоноду. Уредништво листа *Темишварски весник* штампало је своје богате календаре од онога за годину 1938. до календара за 1947. Такође, лист *Правда* штампао је календар од 1945. до 1951. који се бавио темама што су наметале нове политичке околности у држави, али и школством, књижевношћу и др. покушавајући да продре у све поре друштва и објашњава нова струјања. У чланку Љубомира Степанова *Срби у Румунији према јојису сџановнишћива и сџанова 2002. године (I део)* (стр. 39–49) читалац сазнаје да је у том тренутку била 22.561 српска душа у Румунији, да Срби заузимају осмо место од свих националних мањина, да их је више у урбаним него руралним срединама, а убедљиво највише у жупанији Тимиш у граду Темишвару. Божићар Панић и Љубомир Степанов написали су текст *Срби у Араду* (стр. 50–62) у којем су, после научног интерпретирања историјских чињеница дали глобални поглед на историју Срба у овом граду и приложили 15 биографија Срба Арађана богато их илуструјући портретима и другим прилозима. Значајан сегмент прве књиге *Банайског алманаха* чини део *Из наше шћамџе* (стр. 63–156) који

доноси 29 чланака из разних области културног и друштвеног живота, потом следе *Божјићи обичаји* (стр. 157–158) и врло богат *Књижевни додајак* (стр. 159–230) у којем има више десетина прозних, поетских и књижевнотеоријских прилога подељених у 9 целина.

На почетку друге књиге *Банайског алманаха* за 2012. годину Љубомир Степанов је приложио кратак (стр. 5–6) али исцрпан преглед *Наша еласила (1827–1947)* о часописима, алманасима, календарима, листовима, новинама и званичним публикацијама који су издавани у Темишвару и другим местима у Румунији. Стеван Бугарски написао је још један изузетно вредан чланак *Српски буквари у Румунији* (стр. 9–20), где је објаснио свој приступ овој теми, навео основне информације о српским уџбеницима/читанкама и потом анализирао српске букваре коришћене у Румунији, а који су објављени у XX веку у овој земљи или су донети из матице. На крају, аутор је дао и корисну библиографију српских буквара штампаних у Румунији као прилог. Главни и по обиму највећи део садржаја ове књиге *Банайског алманаха* чини одељак *Из наше цитамје* (стр. 21–203) у којем налазимо прегршт краћих новинских чланака на бројне теме од значаја за културу, али и свако друго битисање Срба у Румунији. Наводимо само неке од наслова који се по нама истичу својом занимљивошћу и актуелношћу: *Божјићи концерти у Саборној цркви, Румунска цитамја о Нолејшу, Швейцарска академија и бал у Ојери, Обележен Дан државности Србије, Вечна лука Чарнојевића, У Темишвару основано Друштво српских црвредника, Годишња скујцићина Савеза Срба у Румунији, Смојра српских хорова, Евројска смојра српског фолклора дијаспоре и Срба у региону, Видовдан у манастиру Злајица, Свечано ојворена српска кућа, Годишња седница Скујцићине дијаспоре и Срба у региону, Храмовна слава у Великом Семиклушу, Међународни скуј славистица у Букурешћу* и др. Потом следи одељак *Дани српске културе у Темишвару – 2011.* (стр. 204–230) у којем су описана дешавања у оквиру ове значајне и сада већ традиционалне манифестације. Читалац је упознат с дешавањима на отварању Дана културе, а ту су и извештаји са ликовне изложбе, концерта, вечери монодраме, минисајма српске књиге, књижевне вечери, међународног скупа посвећеног државотворној идеји грофа Ђорђа Бранковића, Доситеја Обрадовића и Саве Текелије, вечери хорске музике, изложбе фотографија посвећене Иви Андрићу и „Дана Доситеја” у Српском Семартону. Ову књигу закључују

врло богат *Књижевни додајак* (стр. 231–274), који обилује песничким и прозним књижевним прилозима и белешкама, пригодним беседама и хуморескама, и нови одељак *Банайски алманах за децу* (стр. 275–287) у којем су деци прилагођени књижевни и поучни садржаји.

Трећа књига *Банайског алманаха* после песме Војислава Ј. Илића *Аићео мира* и црквеног календара који је илустрован зналачки одабраним представама светаца доноси прилог Стевана Бугарског *Издавајство Савеза Срба у Румунији, књиже 1994–2011.* (стр. 33–44). У целини *Јубилеју* (стр. 45–80) налазе се занимљиви и подацима богати текстови Божидара Панића о утисцима и запажањима о мемоарском спису Саве Текелије *Описаније животоја* и Данила Урошевића о односу Саве Текелије и мађарског града Дебрецина. Одељак *Сјудује* (стр. 81–108) доноси значајан и стручно написан прегледни чланак Стевана Бугарског о правном положају Православне српске епархије темишварске кроз историју, а у коме се изражава и бојазан за њен опстанак с обзиром на опадање броја Срба у Румунији. Следи чланак Љубомира Степанова о задужбинарству код Срба с акцентом на недавно оснивање Задужбине „Мирчета Стојић” у Темишвару. Радоје Драшковић написао је занимљив текст о односу двојице великана наше уметности *Дуел бесмртника: сликара Уроша Предића и џесника Лазе Костића* (стр. 109–114). У новој рубрици *Наш иштервју* (стр. 115–133) заинтересовани читалац може прочитати професионално урађене и информативне интервјуе с неколико значајних и занимљивих личности: Огњаном Крстићем, новозабраним председником Савеза Срба у Румунији, проф. др Душаном Поповим, чланом Јужнословенске академије нелинеарних наука, Маринком Пепом, композитором, виолинистом и професором, и Ђорђом Сладојем, песником и добитником „Велике базјашке повеље”. Потом, као и у претходним књигама, следи богат сегмент *Из наше цитамје* (стр. 134–261) који се у неколико десетина текстова већ уобичајено бави културним, просветним, етнологским, верским и друштвено-политичким темама које тангирају српску етничку заједницу у Румунији. Љ. Степанов припремио је статистичко-аналитички текст *Прелиминарни резултати џојиса сјановника и сјанова 2011. џодине* у Румунији (стр. 262–265), а потом следе *Банайски алманах за децу* (стр. 269–284) с нарочито лепим поетским прилозима и *Књижевни додајак Банайског алманаха* (стр. 285–332).

У току 2013. објављена је и четврта књига *Банатског алманаха* за 2014. годину. После уводне песме Јована Грчића Миленка и незаобилазног календара, следи садржајна целина *Студије и чланци* (стр. 33–108). Поводом сто година од почетка Првог светског рата Божидар Панић написао је одличан чланак *Гробља српских интернираца у Араду 1914–1918*. Он је детаљно обрадио питање Срба у Арадском концентрационом логору и писао о четири гробља српских интернираца у овом граду. Као илустративни прилози дати су факсимили докумената о српским интернирцима у Араду, подаци из матичних књига Текелијине цркве и докумената арадске полиције о умрлим српским војним заробљеницима и цивилима, као и топографски приказ Арада са тврђавом. У оквиру *Студија и чланака* припремљени су поучни и информативни текстови о позоришној активности у Темишвару, животном путу Милеве Марић Ајнштајн, Светозару Милетићу и Србима из Румуније, историјској архитектури Темишвара, српским писцима у Клужу, темишварским календарима, Његошевом портрету који се чува у Темишвару и граничном месту Жомбољ. Редовне рубрике *Из наше шћамје* (стр. 109–282) и *Књижевни додајак Банатског алманаха* (стр. 283–320) закључују ову књигу.

Гледајући у целини горепоменуто књиге *Банатског алманаха*, можемо да констатујемо како се ово издање Савеза Срба у Румунији са свим својим специфичностима концепцијски врло лепо уклапа у богате издавачке активности Савеза. Графички је *Банатски алманах* богато илустрован и опремљен бројним прилозима (портрети, иконе, фотографије цркава и зграда, карте, табеле, разни спискови) који употпуњују позитиван утисак о текстовима на бројне теме. Такође, *Алманах* је засигурно и веома корисна публикација како за наше сународнике у суседној држави тако и за нас у Србији, пошто је отворен још један прозор у свет богате националне историје, културе, науке и других аспеката друштвеног живота у најширем смислу те речи. На овом месту налазимо и велики број стручно, научно утемељених и занимљивих текстова, па излагање *Банатског алманаха* треба подржати и неговати како би се и међу будућим генерацијама одржала свест о значају и историјским дометима деловања српског народа.

Драган Тубић

UDC 94(=163.41)(498)

Андреј Милин, Миодраг Милин, Цветко Михајлов, *Срби у Румунији за време комунизма: звучни архив и приручник о стицању / Sârbii din România în vremea comunismului* Темишвар 2011, 552 стр.

После прве збирке извора у којој се бавило темом југословенско-румунских односа после Другога светског рата¹ двојац наших прегалца из Румуније уз помоћ колеге Цветка Михајлова издао је и други зборник. За разлику од првог, у којем се више бавило банатским Србима из Румуније у контексту дипломатске историје двеју земаља, овај други посвећен је трагичној (тешко је наћи одговарајући термин) судбини наших сународника у румунском Банату у временима идеолошког сукоба њихове (условно речено) матице и државе којој су стицајем историјских окол-

ности припали у мировном процесу после Првог светског рата.

Ваља истаћи да овај приручник и архив, како су га у поднаслову именовали аутори, није у методолошком погледу класична збирка докумената, пошто се у њему налазе и прилози у виду научних чланака двојице аутора (Владимир Љ. Цветковић и Василе Шандру) а чија имена нису у импресуму. Стога би овај рад пре свега ваљало именовати као зборник, држећи се уврежених начела у историографији.

¹ Миодраг Милин, Андреј Милин, *Срби из Румуније и румунско-југословенски односи – Sârbii din România și relațiile româno-iugoslave*, Темишвар/Timișoara 2004.

Онима неупућенима или слабије упућенима у савремену историју Срба у румунском Банату много тога се открива већ самим називом уводног поглавља које су приређивачи насловили *Увод у реквијем банатским Србима*. Ово нам поглавље открива да је ово дело својеврстан споменик заједници која је од готово 60.000 људи спала на мање од 20.000 припадника за непун век; заједници која и у најновијем времену убрзано нестаје што у маси румунског етноса, што у таласима миграната ка Западној Европи, где су многи отишли у потрази за бољим животом.

Овај се зборник бави оним најтежим и најтамнијим периодом историје наших сународника с оне стране наше североисточне границе, ни стотинак километара ваздушне линије од престонице некадашње Југославије а данашње Србије. Иако су се тмурни облаци над банатске Србе надвили још избијањем Другог светског рата, њихов се положај драстично погоршао избијањем сукоба између две велике комунистичке харизме, једне глобалне и друге локалне, Тита и Стаљина, мајстора и шегрта. Иако на прагу отаџбине, банатски Срби нашли су се од матице одвојени непрелазним зидом сатканим од војски, ровова и бодљикавих жица. Није требало много да се нађу у положају непријатељског, реакционарног елемента и пете колоне у позадини светске револуције, што ће најалост одредити њихов положај у наредној деценији по резолуцији ИБ-а. Ваља рећи да је њихов положај тиме био гори јер сукоб Југославије са СССР-ом (и сателитима Москве) није био сукоб две идеологије, него сукоб унутар исте, сукоб правверних са југословенским отпадницима. Конфликт зачињен мржњом, чак много више него у одмеравању снага на релацији Исток–Запад. Југославија је за Кремљ представљала неку врсту модле или шаблона по којој би могло бити урушен и срушен читав концепт моћи и безбедности изграђен у победи над Трећим рајхом. С друге стране, банатски Срби су представљали савршену макету на којој су румунски комунисти могли доказати своју оданост Стаљину и сталњинизму, лику и делу непогрешивог вође, као и доследност у спровођењу његовог концепта и учења, мада не би требало сметнути с ума ни националистички елемент у позадини целе ове приче. Приређивачи наводе један мучан податак да је кроз систем румунске комунистичке репресије прошло више од 800 Срба. Ако се узме у обзир да је српска заједница у то време имала до 30.000 душа, није тешко израчунати да је у питању готово 3% популације. Ако узмемо у обзир

да се ово односи само на оне којима је суђењено и који су затварани, а да је број оних који су се нашли под различитим врстама притисака или шиканирања (откази, избацивања из школе...) много већи, онда ћемо доћи до закључка да готово нема српске породице у Румунији која се није нашла између српа и чекића репресивног апарата.

Изузетна вредност овог зборника огледа се и у чињеници да је он на својеврстан начин персонализована историја страдања Срба у румунском Банату, чиме се на непосредан начин, „из уста“ страдалника одсликава трагичност њихових судбина током шесте деценије прошлог века. Највећи део зборника сачињавају сведочења, записи и интервјуи са жртвама репресивног апарата, а обогаћен је многобројном фотографском грађом како би нам се још више приближили људи и њихова трагедија. Биографије бивших политичких затвореника, спискови, табеле и пописи делују као бесконачна листа пострадалих, жртвослов банатских Срба и опело за народ који изумире. Не изостаје ни богата грађа румунских архива, како би се избегла једностраност заснована на сведочењу из прве руке и како би овај зборник имао потпуну научну и историографску димензију. Посебан куриозитет представља поглавље *Три интервјуа са сујројине сџране* у којем је један од аутора (М. Милин) разговарао са оним Србима који су у трагичним збивањима 50-их година били део државног апарата који је прождирао њихове сународнике.

Сем већ поменутих поглавља зборник се састоји од још девет целина: *Зайиси Божицара Сџанојевића о САФ и ССКДВР-у (27–42), Ойџуџница у Процесу „џрује џиџуна и издајника“ (101–139), Полиџички зајвореници: ињџерџуи, архивска џрађа, зајиси, сведочансџва и судбине (139–277), Срџска црква у Румунији џод комуниџтичким џерором (277–295), Василе Шандру, Терџџоријалне џреџензије (308–310), Владимир Љ. Цвеџковић: Црвена армија на Дунаву и џеџње Срба из Румуније ка џрисаједињење Јуџославији (310–318), Фоџоџрафије бивџињ џолиџичких зајвореника (329–357), Полиџички зајвореници, биоџрафије (357–514), Прилози (514–519).*

Иако ово није прво дело у којем се обрађује тема страдања румунских Срба, оно је свакако у томе најконкретније и најкоректније, јер нас упознаје са реалним размерама политичког прогона, методама његовог спровођења као и казаметима и условима у којима и под којима су тамничени наши сународници. Конкретна су имена и њихове приче,

конкретне су бројке. Говоре жртве, сведоци и судски списи. По први пут сусрећемо се са херојима и антихеројима једнога мрачног и тешког периода за наше сународнике у Румунији, именима (и њиховим делима) која нисмо имали прилику да упознамо у досадашњој историографској продукцији. Суочени са наведеним чињеницама добијамо јасну и реалну спознају о теми која и данас стоји на

маргини наше историје, али и колективног памћења. Ово дело, својеврсни споменик и именик Срба из Румуније, немерљиви допринос култури сећања на некад значајан део нашег народа, треба да помогне да тема која је некад прећуткивана, некад занемаривана, а понекада и злоупотребљавана, заузме место које јој припада.

Бранислав О. Појковић

UDC 62:929 Nikić A (049.32)

ЖИВОТ ИЗМЕЂУ КОРИЦА ЈЕДНЕ КЊИГЕ Александар Никић, *Шанса и одлучносћ*, Темишвар 2014.

Када сам узео у руке да прочитам најновију књигу универзитетског професора Александра Никића *Шанса и одлучносћ*,¹ прва мисао која ми је искрсла била је у вези са насловом књиге. Но, већ у предговору, аутор нам само наговештава: цео његов живот био је, у ствари, игра и изазов шанси и сопствених опција, које су доводиле до сарадње, али неретко и до конфронтације идеја, са сличним играма људи с којима се аутор, у свом животу, сусретао, претежно са матичног универзитета – Универзитет Политехника у Темишвару.

Но када већ поменух ову високошколску установу, хитам да с поносом истакнем да је аутор књиге, професор др Александар Никић, први (и по мом сазнању) и једини Србин, рођен у Румунији, који је својом заслугом обављао највећу универзитетску административну функцију: био је изабран за ректора Универзитета Политехника у Темишвару у мандату 1992–1996. Истини за вољу, ми Срби из Румуније имали смо још неколико случајева када су наши обављали такву функцију, али су то биле ситуације „по налогу политичких моћника” тога времена. Осим тога, професор Никић је обављао и низ других одговорних функција у оквиру матичног универзитета: шеф катедре, продекан, научни секретар Универзитета, председник синдиката Универзитета, професор – докторски ментор, професор – кооперант на Универзитету у Киншаси – Заир, осим, разуме се,

оних стриктно дидактичких или научно-истраживачких.

Као и сваки аутор књига аутобиографског жанра, и А. Никић се најпре запитао да ли има смисла и, особито, за кога писати о свом животном искуству, догађајима које је преживео, људима које је сусретао, о сопственим идејама и мишљењима о настави на универзитету и слично. Након што је сам себе убедио да такав подухват има шансе да неким читаоцима, претежно младима, буде користан, латио се компјутера и изашло је ово дело које ће, сигуран сам, претећи и ауторову скромна очекивања. Не знам да ли је аутор познавао и прочитао сличан подухват нашега светски познатог физичара, Михајла Идворског Пупина – *Од ђацињака до научника* (књигу која је, својевремено, добила и Пулицерову награду), али ко прочита оба ова дела, иако написана на прилично великој временској дистанци и у другим размерама, наићи ће на извесне паралеле у приступу аутобиографском жанру, у стилу презентације и оцене универзитетских збивања.

Пошто је аутор књиге на коју упућујемо инжењерског „кова” (апсолвент је Електротехничког факултета, а свој радни век је претежно провео на Машинском факултету), а осим тога наставник је „од главе до пете”, који се више од пет деценија идентификовао са Универзитетом Политехника у Темишвару, није зачудо што је књига „инжењерски” структурирана. Најпре, поглавља су систе-

¹ Alexandru Nichici, *Șansa și determinare*, Editura Politehnica, Timișoara 2014.

мативована, са назнаком временског периода на који се односе, што омогућује лако праћење развоја А. Никића како са тачке гледишта развоја сопствених људских особина тако и што се тиче професионалне каријере. Затим, у оквиру сваког поглавља може се уочити идејна нит која читаоца логично води кроз збивања и идеје које се ту препричавају или излажу. То чини књигу лако читљивом, сврставајући је у ред оних које се дају прочитати „у једном даху”.

Сигурно да није лако представити и нагласити све аспекте једне књиге аутобиографског жанра као што је ова, која се, осим тога, и не сврстава у строге стандарде овог жанра. Да књига није само пуки аутобиографски роман, који филмски приказује ауторов живот и активност, већ више од тога, доказ су и прилози на крају књиге (разни званични документи, научноистраживачки програми, садржаји раније објављених ауторових књига), који помажу да се боље разумеју идеје и збивања на које се аутор у претходним страницама односи. За млађе читаоце, али и не само за њих, то је и прилика да се објективније упознају са неким елементима универзитетског живота у току историјских периода на које се аутор односи (период „комунистичке” демократије, до 1989. и период „оригиналне” демократије, након наведене године, са још недовршеном транзицијом).

Уједно, књига представља изванредан, сугестиван и искрен приказ вишедеценијских догађаја, сумњи и превирања у једној, на овим просторима, цењеној високошколској установи у Румунији, а све то виђено изнутра. За читаоце који су мање упућени у свет универзитета то је, истовремено, и прилика да поближе упознају шта све претпоставља комплексан процес припреме младих људи не само за (техничку) професију инжењера већ и за адекватно понашање у будућем друштвеном животу. Нећу претерати ако кажем да је ова књига својствени докуменат који одликава и збивања (наравно, са тачке гледишта институције о којој је реч) у две различите политичке епохе, као и дугорочан (и болан) прелазни период. Аутор књиге, професор Александар Никић, имао је ту „несрећу”, али и шансу, да обавља одговорну функцију ректора највећег универзитета у Темишвару (граду одакле су потекли догађаји 1989. године!), управо у периоду када се, што због недостатка информација и искустава такве врсте, што због неспремности укупног друштва да прихвати неке неминовне промене, није знало и није могло предвидети какве ће последице имати предузети

стратегијски кораци. Утолико је већа заслуга аутора – ректора (и, дабоме, целе екипе, ту чињеницу аутор никада не пропушта да у књизи нагласи) што је умео и имао потребну одлучност да се са свим проблемима ухвати у коштац и да „универзитетски брод” усмери на прави пут модернизације, упркос свим отпорима (не)добронамерних људи, друштва, схватања и менталитета. То је за нас, Србе у Румунији, додатни мотив што смо, из наше средине, имали таквог човека, на таквом високом положају.

Александар Никић никада није заборавио своје српско порекло и корене. Рођен у банатском селу Иванди, иако је цело школско образовање стекао у Темишвару, граду космополитског духа, своје српско порекло је непрестано у себи носио. У књизи с поносом истиче да је члан српске заједнице у Румунији. Међутим, из књиге (а људи који га иоле познају могу то и потврдити) не произилази да је он то своје српско порекло парадно истицао, нити да је то било који начин искоришћавао (напротив, никад се не може знати, у неким ситуацијама то му је можда била и отежавајућа околност). Са те стране био је одмерен, као што му је уосталом и целокупно професорско и људско понашање. Био је уз српску организацију – Савез Срба у Румунији, од самога оснивања и, колико су му обавезе дозвољавале, помагао ју је својим ауторитетом и присуством. Зато није чудно што му је 28. јуна 2006. године Руководeћи савет Савеза Срба у Румунији доделио највеће своје признање – *Видовданску цовељу*, као знак захвалности за несребичну подршку српској заједници у Румунији у настојању очувања националног идентитета. Тај свој однос није променио ни у годинама након пензионисања.

У књизи се може наћи низ критичких (али добронамерних) запажања која се односе на људе и догађаје претежно са матичног универзитета (често пута и без јасног имена и презимена, али ће дотични то умети да разумеју), све са јасним циљем да се те ситуације, ако је могуће, више не понове и другима. У том контексту књига није само похвална и не износи само светлу страну медаље, већ и тамнији реверс, као што то у животу бива, по којем су чак и извесне неправде нанете како самој институцији тако и аутору лично. Међутим, све је то изложено са извесном дозом сталожености, без (штампане) осветничке узрујаности, можда у стилу блаженпочившега српског патријарха Германа, изречене осамдесетих година XX века („да праштамо – морамо, јер је то јеванђелска заповест, али

да заборavimo – не можемо!”), јер се само на тај начин може градити будућност. Али исто као што понекад има критички однос према активности неких својих колега, тако и (увек) бива критичан према самом себи. Не преза да, тамо где налази за сходно, позитивно оцењује и захваљује својим колегама на сарадњи и подршци, свестан да рад на универзитету није индивидуалан, већ екипни и синергетски (сигурно да је таквом приступу допринела и љубав А. Никића према спорту и бављење разним спортским дисциплинама, разуме се, на аматерском нивоу).

Портрет Александра Никића као човека, стручњака, руководиоца, колеге и пријатеља може се заокружити и из описа разних догађаја (везаних за породицу или пријатеље),

који се у књизи врло пластично приказују и из којих произилази да је аутор књиге у свим ситуацијама умео да види „пуну половину чаше” и, наравно, да из тога извуче одговарајуће закључке.

Крај овог осврта чини ми се да најбоље илуструју завршне речи самога аутора, универзитетског професора др инжењера Александра Никића: „За шансу да могу уживати у практиковању најлешег позива на свету, позива НАСТАВНИКА/ВАСПИТАЧА, захваљујем из дна душе људима, знаним и незнаним, који су створили, развили и удахнули/ удахњују живот установи којој сам посветио целу своју професионалну каријеру, ПОЛИТЕХНИЧКОЈ ШКОЛИ У ТЕМИШВАРУ”.

Душан Ј. Појов

UDC 321.01(497.11)(082)

*Државотворна идеја њројице српских великана:
грофа Ђорђа Бранковића, Доситеја Обрадовића и Саве Текелије:
Зборник радова са међународнога научног скуја: Темишвар,
11–12. новембра 2011, Савез Срба у Румунији, Темишвар 2012, 200 стр.*

Зборник представља резултат рада учесника међународнога научног скупа одржаног 11–12. новембра 2011. године у Темишвару у организацији Савеза Срба у Румунији. Повод за одржавање скупа био је 300 година од рођења грофа Ђорђа Бранковића, 200 година од смрти Доситеја Обрадовића и 250 година од рођења Саве Текелије. Укупно 18 аутора дало је свој допринос.

Публикација садржи следећа поглавља: *Присјуй* (5–12) – састоји се из потпоглавља *Програм одржанога научног скуја* и *Од стране уредника*; *Радови* (13–188) – сегмент са радовима учесника; *Оцене и њрикази* (191–200) – садржи приказе књига *Гроф Ђорђе Бранковић*, *Доситеј Обрадовић* и *Сава Текелија* Стевана Бугарског.

У поглављу *Присјуй* детаљно су наведени програм научног скупа и уводна реч уредника о методологији коришћеној приликом састављања зборника.

Поглавље *Радови* започиње излагањем Бранка Бешлина (Одсек за историју Филозофског факултета у Новом Саду) *Сава Текелија као њрејечка српског либерализма* (15–

31). Аутор у уводу расправља о коренима и општим одликама либерализма, дајући кратак преглед историјског развоја ове идеологије. Као један од првих примера код нас наводи наступ Саве Текелије на Темишварском сабору 1790, односно чувени говор у којем је тражио да угарски Сабор озакони привилегије Срба. Он, међутим, тражи само грађанска права, али не и политичка. Сматра да носиоци нације могу бити само припадници угарског племства, а никако обичан народ. Даље видимо промену Текелијиног проугарског става, и окретање прво ка Наполеону, па ка аустријском цару Францу II и тражење формирања Илирске државе. Анализирајући еволуцију српског либерализма, аутор наглашава два тренутка: Светоандрејску скупштину 1858. у Србији и Благовештенски сабор 1861. у јужној Угарској, као моменте ступања на политичку сцену ове доктрине. Светозара Милетића, Јована Ђорђевића, Михаила Полит-Десанчића и Владимира Јовановића одређује као главне представнике. Описује и покушаје зближавања српских и мађарских либерала у Угарској, која никада

до краја нису реализована због различитих националних тежњи. Закључак аутора је да су корени српског либерализма у XVIII веку, у епоси просвећености. Те идеје су имали малобројни представници грађанства (укључујући и Саву Текелију), и оне су се огледале у отпору доминацији свештенства и захтевима за уставношћу и законитошћу. Као специфичност српског либерализма истиче његов наглашен национални карактер са демократским елементима.

Стеван Бугарски (Темишвар) у раду *Политички џон Румунске хронике грофа Ђорђа Бранковића* (33–36) бави се државотворном идејом грофа Ђорђа Бранковића у делу *Хроника Словена Илирика, Горње Мезије и Доње Мезије*. Истиче њен значај као прве књиге у којој се спомињу подаци из румунске историје наведени из страних извора. Бугарски се потом бави мотивима аутора да напише ово дело: да упозна влашке владаре са историјом Словена, да представи словенску војну моћ, да докаже да Бранковићи из Јенопоља заиста потичу од сремских Бранковића и да препоручи себе као потенцијалног вођу Срба који би, уз помоћ Аустрије, повео рат за ослобођење српских земаља. Опадање интересовања за дела грофа Ђорђа Бранковића аутор тумачи губитком интересовања српског народа за питање државности.

Др Владан Гавриловић (Одсек за историју Филозофског факултета у Новом Саду) у раду *Делатности Саве Текелије на Темишварском Сабору* (37–48) бави се Беседом о Србима у Угарској Саве Текелије од 9. септембра 1790. године на Темишварском сабору. Тада Текелија тражи инартикулацију привилегија у угарске законе као вид потврде српских права у Угарској. Аутор пружа увид у најважније тачке излагања: Текелија се залаже за заједницу Срба и Мађара, а не за асимилацију; тражи поштовање јурисдикције православног епископата, али противи се световној власти митрополита; противи се оснивању народне власти и давању аутономије Банату. Управо захтев за аутономију Баната упућен хабзбуршком цару са Сабора био је главна препрека сарадњи и зближавању угарских власти и српске заједнице, а план Текелије о инартикулацији српских привилегија није било могуће реализовати.

Др Тамара Грујић (Висока школа струковних студија за образовање васпитача у Кикинди) у раду *Наравоученија Досијејевих Басни и народне пословице – сличности и разлике* (49–61) разматра значај пословичних израза у *Баснама* Доситеја Обрадовића и њихову везу са народним пословицама.

Сврха басни је, наравно, морална поука – *наравоученије*. Доситеј, пишући басне, има на уму, као и сваки просветитељ, васпитање и образовање младих. Ауторка износи резултате анализе по којима највећи део наравоученија Доситејевих басни чине народне пословице.

Рад др Предрага Јашовића (Државни универзитет у Новом Пазару) *Досијеј за XXI век. Досијеј као њројоийиј људскости и срјској њаириоийизма* (63–76) подељен је на два дела. Први део представља расправу на тему да ли је *Живоиј* и *њриклљученија* први српски роман, а у другом делу аутор се бави патриотизмом и доприносом Доситеја за време и након Првог српског устанка. Тако наводи примере несегичности, храбрости и родољубља: одрицање од пола животне уштеђевине у корист устаника, долазак у ослобођену Србију, отварање школа, Велике школе и Богословије, залагање за правно уређену, демократску државу. Аутор завршава рад тврђњом како светосавље и Доситејево дело нису антитиподи већ комплементарни појмови.

У раду *Неке фонетске карактеристике друђе књиге Хроника Ђорђа Бранковића* (77–85) др Надежда Д. Јовић (Департаман за српски језик Филозофског факултета у Нишу) анализира фонетске црте језика Друге књиге *Славеносербских хроника* грофа Ђорђа Бранковића попут рефлекса полугласника, назала предњег реда, вокалног *л* и *р*, финалног *-л*, групе *чр-*, група **тј*, **кј*, **дј*. Износи закључак да доминирају српскословенске црте са примесамa народног и рускословенског језика.

Главна тема рада *Држава и нација: Од Срба у Угарској до Срба у Мађарској* (87–122) др Пере Јластића (Српски институт, Будимпешта) јесте положај Срба у Угарској/Мађарској и његова еволуција током времена. Аутор даје преглед повести српског народа у Угарској од средњег века и времена Драгутина као сремског краља (1282–1316), преко пропасти Деспотовине 1459, Велике сеобе 1690, Темишварског сабора 1790, Мајске скупштине 1848, аустро-угарске нагодбе 1867, Тријанонског споразума 1920, те комунистичке Мађарске, па до данашњих дана. Закључак аутора је да су Срби од некадашње националне заједнице постали национална мањина у савременој Мађарској, и да је културна аутономија платформа за њихово очување у овој земљи.

Одјек Досијејевој дела међу Румунима (123–124), ауторке др инж. Адријане Сиде Мађеес (Универзитет Политехника, Темишвар), бави се значајем стваралаштва Доси-

теја за румунску културу. Ауторка наводи податак да први преводи Доситејевих дела на румунски језик потичу из XVIII века. Преводи *Димитрија Цикиндеала Совјејиа здравваго разума*, *Собранија наравоучијелних вештеј*, *Басни и Живоја* и *џрикљученија оможућили су да Досијејева заоставијина живи и у румунској култури*.

У *Облицима ословљавања у Живоју и џрикљученијима Досијеја Обрадовића* (125–134) др Јордана Марковић (Депарتمان за српски језик Филозофског факултета у Нишу) бави се формама ословљавања у споменутом Доситејевом делу. Ауторка је анализом утврдила да су неки облици универзални и да се могу наћи и у другим језицима, неки су типични само за српски језик, а неки су везани за начин изражавања Доситејевог епохе.

Рад *Гроф Ђорђе Бранковић: Идеја о сиварању српске државе* (135–145) др Јелка Ређеп посветила је биографији грофа Ђорђа Бранковића и његовом доприносу стварању модерне српске државе. Ауторка указује на наивност и нереалност идеја Ђорђа Бранковића, али и истиче утицај које су оне имале на будућа поколења.

Др Петер Рокаи (Одсек за историју Филозофског факултета у Новом Саду) у раду *Ода Сави Текелији Арађанину џоводом џлемићке инсурекције* (147–150) анализира песму (оду) коју је мајор племићке устаничке војске Андраш Ђерфи посветио Сави Текелији као потпуковнику исте војске. У питању је војска која је за циљ имала одбрану угарских земаља у случају опасности од непријатељског напада. Повод за инсурекцију била је опасност од француске инвазије. Доктор Рокаи у тексту настоји да утврди идентитет аутора и време настанка песме, а помиње и невољно приступање Текелије инсурекционој војсци и непријатељско држање људства према њему због чињенице да је био Србин.

Рад *Досијеј у Темишвару* (151–155) Љубомира Степанова (Темишвар) има за тему утврђивање чињеница везаних за шегртовање Доситеја у Темишвару. Тако сазнајемо да је Доситеј изучавао занат код капамације (јорганције) у Темишвару, а да се радња мајстора налазила у кући Јована Муцуле. Аутор покушава да утврди где се та кућа налазила, као и да разјасни да ли је одлучио на тој адреси и живео или је становао код свог мајстора. У наставку текста аутор прати Доситеја на његовом путовању од Темишвара до манастира Хопово, пошто је одлучио да се замонаши. Наводи сва места која је Доситеј посетио на пропутовању, и покушава да утврди тачан датум доласка у манастир. Долази

до закључка да је вероватно у питању 30. јул 1757.

Др Миодраг Стојановић (Доситејева задушбина, Београд) у раду *Државојворна и национална мисао у Досијејевом схваћању историје* (157–166) покушава да проикне у ставове Доситеја везане за улогу историје у националном, државотворном, просветном и културном препороду. Аутор наводи два списка у којима Доситеј теоретише о историји – *О историји и о џомињању славни/х/ људи* (глава VII *Собранија*) и *О учењу историје* (глава XIII *Мезимца*). Стојановић означава као пресудан утицај немачкога историчара Јохана Мауса Шрека на ставове Доситеја према улози историје у образовању младих. Маусова књига *Weltgeschichte für Kinder* (Историја света за децу) послужила је као основа за спис *О учењу историје*, у којем Доситеј каже да је битно да деца разумеју узроке догађаја, а не само да памте чињенице, и да су прави извори знања историјски извори, а никако народна предања. Такође сазнајемо да се Доситеј највише занимао за античку историју и историју Европе новог века. У закључку аутор износи тезу како је Доситеј помирио просветитељске идеје и вредности са националним буђењем, и тако допринео изградњи српске културе, државе и националног идентитета.

Рад *Досијеј Обрадовић и лингвистичко јединство Јужних Словена* (167–176) Ирене Цветковић Теофиловић (Депарتمان за српски језик Филозофског факултета у Нишу) има за тему бављење Доситеја Обрадовића питањем језика и идентитета Јужних Словена. Његов став је био да у књижевности треба користити народни језик, и због тога је наилазио на критику свештенства. У спису *Јесћ ли џолезно у џросијом диалекћу на шћамћу шћо издавајши?* Доситеј даје поделу словенских народа. Сматрао је да становници Србије, Босне, Херцеговине, Хрватске, Далмације и Славоније говоре истим језиком. Касније Копитар, Шафарик и Вук Караџић усвајају сличне ставове.

Љиљана Чубрић (Вуков и Доситејев музеј, Београд) у раду *Досијејев долазак у Србију и џоследице* (177–187) разматра одлуку Доситеја да дође у ослобођену Србију за време Првога српског устанка и помогне у стварању државе, културе и просвете младе српске нације. Ауторка прати Доситејев историјат од тренутка када напушта Трст 1806, где је живео међу српским трговцима, преко доласка у Земун и чекања на легални прелазак границе, тајног преласка у Србију код Смедерева, до коначног доласка у Београд

16. августа 1807. Затим се бави његовим радом као директора свих српских школа и министра просвете. Због чињенице да није био ни русофил ни аустрофил, имао је бројне противнике, али и великог заштитника у самом војду Карађорђу. Истиче његов значај за развој српског језика и књижевности, као и за стварање прве читалачке публике у Срба.

Поглавље *Оцене и прикази* (191–200) садржи три приказа књига Стевана Бугарског. Аутор првог приказа под насловом *Славни изданак српске јенољске породице* (191–194) Божидар Панић (Арад) даје оцену књиге *Гроф Ђорђе Бранковић*. Други рад, *Досијеј, доживојни народни служитељ* (195–196), дело је др Стеве Перинца (Темишвар), и представља приказ књиге *Досијеј Обрадовић*. Трећи приказ – *Неисцрпни Сава Текелија*

(197–200) аутора др Душана Попова (Темишвар) тиче се књиге *Сава Текелија*.

Радови објављени у овом зборнику, као вид одавања почасту тројици великана српске историје представљају драгоцен допринос историографији, филозофији историје, педагогији и лингвистици. Посебан значај имају за изучавање историје Срба у Румунији с обзиром на чињеницу да све три личности потичу са територије данашњег румунског Баната. Идеје ових људи али и њихово деловање извршили су огроман утицај на развој српског националног покрета, стварање српске државе и културе. Њихово завештање било је, јесте и биће инспирација свеколиким делатницима и прегаоцима српске политике, културе и књижевности.

Александар Тумарић

САРАДНИЦИ У ОВОМ БРОЈУ ЗБОРНИКА

Стеван Бугарски, рођен 1939. у Српском Семартону, Румунија. Завршио је Српску гимназију у Темишвару (1956) и две године Факултета руског језика на Педагошком институту у Букурешту (1958). Осуђен је на 6 година поправног затвора због вербалног деликта, а робовао је до помиловања 1962. године. По повратку из затвора запослио се као физички радник и машинбравар и завршио Машински факултет на Техничком универзитету у Темишвару (1971). Радио је у струци и сарађивао у Српској периодици и Српској емисији Радио Темишвара. Сада је пензионер, живи у Темишвару. Бави се друштвеном и културном историјом Срба у Румунији. Објављене књиге: *По Семартиону кроз њросијор и време*, 1982; *Бећарац*, 1982; *Свајтовац*, 1983; *Оно што се њамџи*, кратка проза, 1983; *Најава – анијолођија њоезије и њрозе*, 1984; *Кад Мориш њошече кроз њеро* (коаутор Љубомир Степанов), 1991; *Дневник Саве Текелије* (приредио), 1992; *Годишњице Срјског Семартиона*, 1994; *Ђорђе Бранковић, Хроника Словена Илирика, Горње Мезије и Доње Мезије* (приредио и превео), 1994; *Срјско њравославље у Румунији*, 1995; *Православна срјска Саборна црква у Темишвару*, 1998; *Манасијир Бездин* (коаутор Љубомир Степанов), 1999; *Три века Текелијине цркве – Арад 1702–2002* (група аутора), 2002; *Семартионски лејојиси 1–2*, 2004; *Књижевни рад њроше Слободана Косићића*, 2006; *Димијрије П. Тирол – живој и дело* (коаутор Љубомир Степанов), 2007; *Завичајна књижевност Срба из Румуније 1918–1947 – њређлед и библиођрафија*, 2007; *Истијорјски и културни сјоменици Срба у румунском Банајиу* (коаутор Љубомир Степанов), 2008; *Срби у Темишвару – Мехала* (коаутор Љубомир Степанов), 2008; *Православна срјска бођословија у Манасијиру Бездину 1953/54. и Темишвару 1954–1960*, 2009; *Владика Анијоније (Нако) ејиској њемишварски*, 2010; *Гроф Ђорђе Бранковић*, 2011; *Досијеј Обрадовић*, 2011; *Сава Текелија*, 2011; *Срби у Темишвару – (квари) Град* (коаутор Љубомир Степанов), 2011; *Familia Tekelija și Aradul – Sava Tekelija și arădenii*, 2012; *Монаси о манасијирима*, 2013; *Тужна њесма од евројског рајија*, 2013; *Срјска њериодика на џлу данашње Румуније*, 2014; *(С)јоменик Словена војника, заробљеника, џнијернираца умрлих на садањој џеријорији Румуније 1914–1918.* (приредио), 2014.

Дејан Јакшић, рођен 1973. у Новом Саду. Историчар, виши архивиста, дипломирао је на Филозофском факултету у Новом Саду, на Катедри за историју (1998). Завршио је постдипломске студије на смеру Национална историја средњег века и магистрирао са тезом „Белопољски летопис” (2009). Од 2001. године ради у Архиву Војводине где се бави старијим архивским фондovima и обрадом грађе на латинском језику (стекао је звање вишег архивисте). Током три истраживачка боравка у

Темишвару (Румунија) систематски је проучавао садржај архивске грађе везане за данашњу територију АП Војводине, Банат и српски народ у тамошњем Државном архиву. Аутор је већег броја научних радова и приказа које објављује у стручним часописима и у посебним зборницима радова. Био је сарадник/редактор/уредник у припреми и објављивању више публикација. Објављене књиге: *Бачко-бодрошка жупанија 1688–1849, Каџалоџ одабраних садржаја докумената (1801–1805)*, св. 10, 2005; *Торонџалска жупанија 1731–1849, Каџалоџ одабраних садржаја докумената (1731–1785)*, св. 1, 2008; *Приручни вишејезични речник за архивисте* (коаутор), 2012; *Бачко-бодрошка жупанија 1688–1849, Каџалоџ одабраних садржаја докумената из фонда број 2 (1806–1809)*, св. 11, 2014.

Адријана Сида Мањеа, рођена 1966. у Темишвару, Румунија. Завршила је Српску гимназију (1985) и Машински факултет на Политехничком универзитету „Трајан Вуја” (1990) у Темишвару, где је одбранила и докторску дисертацију из области механике флуида (1999). Сада је ванредни професор на Политехничком универзитету у Темишвару и сарадник Српске емисије Радио Темишвара. Објавила је више радова из области механике флуида и хидрауличних машина у стручној периодици и колективним збиркама у земљи и иностранству.

Зоран Марков, рођен 1984. у Темишвару, Румунија. Завршио је Српску теоретску гимназију „Доситеј Обрадовић” (2003), дипломирао историју (2007) и завршио мастер студије (2009) на Западном универзитету у Темишвару. Припрема докторску дисертацију из области балканског оружја на Историјском факултету Универзитета „Бабеш-Бољај” у Клужу. Од 2007. године ради као кустос у Музеју Баната у Темишвару. Истражује војну историју и оружарство, али и историју Срба на територији Баната у Румунији. Објавио је више стручних радова из области историје оружарства и историје Срба на територији Баната, организовао је више тематских изложби у Румунији и Србији. Објављене књиге: *Cold Arms* (коаутор Драгутин Петровић), 2012; *Pistoale și revolvere: Colecția de arme a Muzeului Banatului din Timișoara* (коаутор Серђу Галиш), 2014.

Миодраг Милин, рођен 1950. у Дети, Румунија. Основну школу и гимназију завршио у родном месту, а Историјски факултет на Универзитету „Бабеш-Бољај” у Клуж-Напоки (1973), где је 1989. године и докторирао. Био је професор у Основној школи у Белобрешки, затим стручни истраживач Румунске академије (огранак у Темишвару), а од 1996. је професор на Универзитету „Банатул” у Темишвару. Бави се проучавањем друштвених и историјских збивања, посебно у румунском делу Баната. Објављене књиге: *Făurirea statului național unitar român. Contribuții documentare bănățene (1914–1919) / Сиварање јединствене националне румунске државе. Банатски документарни доприноси (1914–1919)*, (група аутора), 1983; *De la Autonomism la Memorand – Din problematica vieții politice la românii bănățeni 1860–1895 / Од аутономизма до Меморандума – из проблематике политичког живота код банатских Румуна 1860–1895*, 1986; *Relațiile politice româno-sârbe în epoca modernă (perioada 1848–1878) / Румунско-српски политички односи у модерно доба (период 1848–1878)*, 1986; *Timișoara 15–21 decembrie '89 / Темишвар 15–21. децембра '89*, 1990; *Relațiile politice româno-sârbe în epoca modernă – secolulul al XIXtea / Румунско-српски политички односи у модерно доба – XIX век*, 1992; *Вековима заједно – из историје*

српско-румунских односа, 1995; *Бараџанска ѓолѓоѓа Срба у Румунији 1951–1956 / Golgota Bărăganului pentru sârbii din România 1951–1956* (коаутор Љубомир Степанов), 1996; *Timișoara în revoluție și după / Темишвар у револуцији и ѓосле*, 1997; *Relații româno-americane 1859–1901 / Румунско-амерички односи 1859–1901* (коаутор Keith Hitchins), 2001; *Срби из Румуније у бараџанској ѓолѓоѓи* (коаутор Љубомир Степанов), 2002; *Срби из Румуније и румунско-југословенски односи / Sârbii din România și relațiile româno-iugoslave* (коаутор Андреј Милин), 2004. Приредио: *Rezistența anticomunistă din Munții Banatului (Zona Domașnea-Teregoва) / Антикомунистички оѓѓор у ѓланинама Банатѓа (Зона Домашинеа-Тереѓова)*, 1998; *Timișoara în Arhivele „Europei libere” 17–20 decembrie 1989 / Темишвар у архивама „Слободне Евроѓе” 17–20. децембра 1989*, 1999; *Rezistența anticomunistă din Munții Banatului (Zona Mehădia-Iablănița-Brezăzoва) / Антикомунистички оѓѓор у ѓланинама Банатѓа (Зона Мехадѓја-Јабланица-Брезазова)*, 2000; *Rezistența anticomunistă din Munții Banatului în documente / Антикомунистички оѓѓор у ѓланинама Банатѓа у документѓима*, 2000; *ССКДУР или Срби из Румуније на барикадама хладноѓ раѓѓа / UACDSR sau sârbii din România pe baricadele războiului rece* (коаутор Андреј Милин), 2009; *Срби у Румунији – чињенице и ѓодаци из скорије ѓрошлосѓи / Sârbii din România – secvențe și date din istoria recentă*, 2011; *Срби у Румунији за време комунизма – звучни архив и ѓриручник о сѓрадањѓ / Sârbii din România în vremea comunismului – arhivă sonoră și manualul rătămirii* (коаутори Андреј Милин, Цветко Михајлов), 2012; *Извјешѓѓа-ји румунских дѓѓлотаѓѓа о Црној Гори из 1872. и 1874. ѓодине* (приредио са Срђаном Пејовићем), 2014.

Божидар Панић, рођен 1941. у Белобрешки, Румунија. Завршио је Српску гимназију (1960) и Електротехнички факултет на Техничком универзитету (1965) у Темишвару. Ради као инжењер у Араду. Бави се историјом Срба у Поморишју. Објављене књиге: *Арадска ѓврђава – аустроугарски лоѓор за исѓребљење Срба 1914–1918* (група аутора), 1994; *Три века Текелијине цркве – Арад* (група аутора), 2002.

Дејан Попов, рођен 1979. у Темишвару, Румунија. Завршио је Банатски национални колеѓ (1998), дипломирао (2003) и мастер студије завршио (2005) на Факултету електронике и телекомуникација Универзитета „Политехника” у Темишвару. Ради у струци у Темишвару. Сарадник је недељника *Наѓѓа реч* и Српске емисије Радио Темишвара. Бави се историјом Срба на територији Баната у Румунији. Објавио је књигу *Хор Православне српске саборне цркве у Темишвару 1997–2007 (Моноѓрафске белешке)*, 2007, и неколико радова из области технике у стручној периодици.

Душан Ј. Попов, рођен 1948. у Наћвали код Арада, Румунија. Завршио је гимназију у Араду (1966) и Факултет физике на Универзитету у Темишвару (1971). Докторску дисертацију из области физике одбранио је на Универзитету у Крајови (1987). Био је уредник за српске уѓбенике у Педагошкој и дидактичкој издавачкој кући до 1977. године, а затим је прешао у високу наставу на Универзитет „Политехника” у Темишвару, где је од 2006. редовни професор. Објавио је више научних и дидактичких књига из области физике, као и прилога о историјском доприносу Срба развоју науке и културе у стручној периодици и колективним зборницима у земљи и иностранству.

Игњатије Попов, рођен 1939. у Ченеју код Темишвара, Румунија. Свршио је Средњу школу са српским наставним језиком у Темишвару 1956. Радио је у култури и државној администрацији. Живи у родном месту као пензионер. Бави се монографијом Срба на подручју ченејске општине. Објављене књиге: *Фудбал у Ченеју. Прилоз за монографију месџа*, 2011; *Кеча и Срби Кечани*, 2013; *Сџоменичко наслеђе Ченеја / Monumente, memoria comunei Cenei* (коаутор и приређивач), 2014.

Бранислав О. Поповић, рођен 1978. у Задру, Хрватска. Основну школу похађао у Задру, Буђановцима (Рума) и Новом Саду. Завршио општи смер Гимназије „Светозар Марковић” у Новом Саду (1997). Дипломирао (2002) на Одсеку за историју Филозофског факултета у Новом Саду, где је 2008. одбранио магистарски рад „Југославија на Париској мировној конференцији 1946–1947. године”. Од 2004. запослен у Лексикографском одељењу Матице српске као стручни сарадник на пројекту Српски биографски речник. Тренутно ради на изради докторске дисертације „Међународне границе Југославије 1944–1955. Пројекти, концепти и решења”. Радове објављивао у *Зборнику Мајиште српске за историју, Сџоменици Историјског архива Срема и Испраживањима*. Написао више десетина лексикографских и енциклопедијских одредница за *Српски биографски речник* и *Српску енциклопедију*. Бави се историјом Југославије у првим годинама Хладног рата, односима са суседним државама, историјом пограничних и граничних питања као и историјом Срба у Далмацији. Аутор је више телевизијских прилога о националној историји за продукцијску емисију „Раскршћа” (емитовано на РТВ). Косценариста (са Исидором Поповић) је документарне емисије „Непрочитана читанка: Лазар Лазаревић старији”. У више наврата био је стручни консултант РТВ поводом значајних историјских јубилеја. Као потпредседник новосадске подружнице Друштва за неговање традиција ослободилачких ратова Србије 1912–1918, суорганизатор и учесник више научних трибина и пригодних свечаности.

Предраг Ристић, рођен 1931. у Београду. Основну Немачко-српску школу завршио 1941. године у Београду. Матурирао у Првој мешовитој гимназији 1949, а дипломирао 1956. на Архитектонском факултету у Београду (са пројектом Саборне цркве, на месту београдске средњовековне митрополије и сопственом теоријом акустике, основаној на теорији скупова). Докторирао је на Универзитету у Грацу 1980. са тезом „Реконструкција преисторијске архитектуре Лепенског вира”. Има статус истакнутог слободног уметника, члан је УЛУПУДС-а. Предавао на неколико универзитета и на Академији Српске православне цркве за уметност и конзервацију у Београду. Пројектовао је преко сто храмова, цркава и црквених објеката код нас и у свету (Саборни храм у Подгорици, Благовештењска црква у Требињу, Црквени дом Светог кнеза Лазара у Бирмингему, Црква Преноса моштију Светог Саве у ХанOVERу, Црква мученика Станка у манастиру Острог и др.), у пензији је од 1991. године. Аутор је бројних чланака, расправа и студија (*Теорија акустике, Савске табле, Реконструкција преисторијског насеља Лейенски вир, Реконструкција преисторијске архитектуре Злајних ајалинских венаца, Пројекат реконструкције и ревитализације Светих Арханђела код Призрена, Пројекат ревитализације Новог Брда, Истина Лейенског Вира, Колач* и др.) и аутор и водитељ неколико телевизијских образовних серијала (*Изгубљени град, Свелоци Отаца* и др.).

Павле Станојевић, рођен 1946. у Шапцу. Историчар уметности, дипломирао (1975) у Београду на Филозофском факултету (група Историја уметности, музеолошки смер). Радио је у Покрајинском заводу за заштиту споменика културе у Новом Саду (од 1979. до 1981. био начелник истраживачког сектора). Водио је послове на обнови манастира Петковице у Фрушкој гори, као и заштиту књижевно-архивског материјала. Потом је био управник збирке Рајка Мамузића у Галерији ликовне уметности (1982–1986), помоћник покрајинског секретара за културу (1986–1989), тринаест година управник Архива Војводине, када је организовао и руководио сређивањем српских црквених и манастирских архива по Војводини, у Араду (Румунија) и Коморану (Словачка), од 2003. директор Архива Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима, од 2004. до 2008. секретар Матице српске, а од 2008. до 2011. управник Рукописног одељења Матице српске. Објавио је више стручних радова, предговора и поговора, приређивао тематске изложбе и за њих писао каталожке предговоре.

Весна Степанов, рођена 1986. у Темишвару, Румунија. У родном граду је 2004. свршила Српску теоретску гимназију „Доситеј Обрадовић” и Смер за новинарство и енглески језик Факултета политичких наука на Западном универзитету. Од 2009. ради у Српској редакцији Радио Темишвара. Коаутор је књига: *АКУД Младосџ – 45 (1969–2014)*, 2014; *Сџаџисџички џодаџи о Србима у Румунији* (осавремењено издање), 2014.

Љубомир Степанов (Кетфел, Румунија, 1952 – Темишвар, 2015). Завршио је Економску гимназију (1971) и Факултет економских наука (1975) на Универзитету у Темишвару. Бавио се истраживањем историје Срба на територији Баната у Румунији. Објављене књиге: *Из села у село* (група аутора), 1984–1985; *Кад Мориш џоџече кроз џеро* (коаутор Стеван Бугарски), 1991; *Младосџ жубори, срџу жовори*, 1991; *Из џовесџи Кеџфела*, 1994; *Демокраџски савез Срба и Караџевака у Румунији 1990–1995*, 1995; *Бараџанска жолџоџа Срба у Румунији 1951–1956 / Golgota Bărăganului pentru sârbii din România 1951–1956* (коаутор Миодраг Милин), 1996; *Православна срџска црква у Кеџфелу 1746–1996*, 1996; *Савез Срба у Румунији 1990–1997*, 1997; *Манасџир Бездин* (коаутор Стеван Бугарски), 1999; *Срби у Кнезу*, 2001; *Срџски државни ансамбл џесамa и иџара у Темишвару*, 2002; *Срби из Румуније у бараџанској жолџоџи* (коаутор Миодраг Милин), 2002; *Три века Текелијине цркве – Арад 1702–2002* (група аутора), 2002; *Милан Николић (1888–1969) – живоџи и дело*, 2003; *Савез Срба у Румунији деџембар 1989 – деџембар 2004*, 2004; *Срџски ансамбл у Темишвару – џола века од оснивања*, 2005; *Сџаџисџички џодаџи о Србима у Румунији*, 2005; *Од срџа, срџу*, 2006; *Поздрав из Дунавске клисуре*, 2006; *Димиџрије П. Тирол – живоџи и дело* (коаутор Стеван Бугарски), 2007; *Срби у Темишвару – Мехала* (коаутор Љубомир Степанов), 2008; *Исџоријски и кулџурни сџомениџи Срба у румунском Банату* (коаутор Стеван Бугарски), 2008; *АКУД Младосџ (1969–2009)*, 2009; *Савез Срба у Румунији*, 2009; *Талија (1970–2010)*, 2010; *Срби у Темишвару – (кварџи) Град* (коаутор Стеван Бугарски), 2011; *АКУД Младосџ – 45 (1969–2014)* (коаутор Весна Степанов), 2014; *Сџаџисџички џодаџи о Србима у Румунији* (осавремењено издање, коаутор Весна Степанов), 2014. Приредио више књига и зборника.

Драган Тубић, рођен 1979. у Осијеку, Хрватска. Завршио друштвено-језички смер Гимназије „Јован Јовановић Змај” у Новом Саду (1998). Дипломирао (2002) на Одсеку за историју Филозофског факултета у Новом Саду, где је 2014. одбранио магистарски рад „Филип Сколари у историји и традицији”. Завршио је и Високу пословну школу струковних студија (2008) у Новом Саду. Запослен у Матици српској као стручни сарадник Лексикографског одељења и председник Редакционог одбора Српског биографског речника. Бави се историјом Србије и Угарске у средњем веку и историјом Срба у Хрватској. Сарадник је на књигама *Сџари српски зајиси и најџиси из Војводине* (књ. VI) и *Библиографија Фрушке ѓоре*. Радове објављивао у стручним часописима *Зборник Матице српске за историју*, *Сјоменица Историјског архива Срема*, *Насџава и историја*, *Љеџојис Српског културног друштва „Просвјета”*. Аутор је преко 150 лексикографских и енциклопедијских одредница за *Српски биографски речник* и *Српску енциклопедију*.

Александар Тумарић, рођен 1984. у Новом Саду. Дипломирани историчар. Завршио гимназију (2003), основне (2009) и мастер студије (2012) историје на Филозофском факултету у Новом Саду. Од 2012. члан сарадник Матице српске на пројекту Српски биографски речник. Од 2013. професор историје у гимназији „Светозар Марковић” у Новом Саду. Коаутор неколико радова о пренамени индустријског наслеђа (заједно са Соњом Топић) објављених и стручној периодици и бројних биографија за *Српски биографски речник*.

Миодраг Ђурушкин, рођен 1958. у Ченеју код Темишвара, Румунија. Дипломирао на Историјско-филозофском факултету Универзитета у Букурешту 1982. године. Одбранио докторску дисертацију „Политичко-дипломатски односи Румуније са Србијом у раздобљу 1903–1914” на Западном универзитету у Темишвару (2009). Ради у гимназијској настави у Темишвару. Сарађује у стручној периодици и учествује на научним скуповима.

Приредио
Бранислав Карановић

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР*

А

Аксаков, Иван Сергејевич 168
 Алекса Карађорђевић, кнез 156
 Александар Карађорђевић, кнез 155–172
 Алексију, Лучијан (Lucian Alexiu) 195
 Алексић, Јован 45
 Алексић, Јуба 45
 Андреј Карађорђевић, кнез 156
 Андрејевић, Даница 190
 Андрић, Иво 216
 Андрић, Радомир 190, 193
 Антоније (Нако) 210
 Арсен Карађорђевић, кнез 155, 156, 164, 170,
 171
 Арсеније (Продановић) 211
 Арсењевић, Видосава 190
 Арсић, Еустахија 191, 194
 Аствацатурјан, Е. Г. (Э. Г. Аствацатурян) 83

Б

Бабин, Зоран 201, 205, 209
 Бакстон, Ноел (Noel Buxtone) 29
 Бамбергер, лекар 161
 Барзин, Влада 195
 Барзин, Владислава 194, 195
 Барзин, Љубица 195
 Бароти (Baróthy), Вилма рођ. Остојић 81
 Бароти, Ференц (Baróthy Ferenc) 81
 Батањац, Милан 72
 Белић, Александар 28, 30
 Бем, Јозеф (József Bem) 87
 Беркеси, Иштван (Berkesi István) 81, 82
 Бечи, Гедеон (Bécsi Gedeon) 159
 Бешлин, Бранко 221
 Билчуреску, Григоре (Grigore Bilciurescu) 33,
 34, 35
 Биртолон, Ани (Ani Birtolon) 42
 Богићевић, Петар 72
 Бојовић, Драгиша 190
 Бономи, мештанин Темишвара 151

Боровски, Шаму (Borovszky Samu) 81, 83
 Бранд, Јозеф (Josef Brand) 166, 167
 Брандуша (Brândușă), лекар 42
 Бранковић, Данијела 205
 Бранковић, Ђорђе 216, 221–224
 Братијану, Јон Ј. К. (Ion I. C. Brătianu) 31, 32,
 33, 34, 35
 Броз, Јосип Тито 218
 Бугарски, Јоца 191
 Бугарски, Стеван 24, **67–78**, 91, 95, **149–154**,
155–172, 184, 191, 192, 193, 194, 197, 215,
 216, 221, 222, 224
 Бујас, Милица 158

В

Василијан (Петровић) 163, 164
 Васић, Којо 45
 Васић, Милева 45
 Вељановић, Зоран 201
 Вемић, Мирчета 40
 Веселиновић, Војислав 71
 Веснић, Миленко 28
 Вехселбергер, Антал (Antal Wechselberger)
 165, 169
 Викентије (Јовановић Видак) 95
 Викентије (Љуштина) 193
 Викентије (Поповић) 95
 Виктор (Љубичић) 193
 Вимер, Марко 151
 Влаховић, Ђорђе 165
 Влаховић, Константин 165, 167, 169
 Влаховић, Светислав 190
 Влашић, Петар 150
 Војновић, Васа 72
 Волф, чувар у Арадском логору 42
 Вуковић, Владета 190
 Вуковић, Степан 151
 Вуковић од Берексова, Сава 79, 80, 89
 Вучинић, Даринка 190
 Вучић Перишић, Тома 155
 Вучковић, Лазар 190

* У регистар нису унета имена на стр. 96–109 и 174–181.

Г

Гавриловић, Владан 222
 Гађански, Димитрије 211
 Гвозденовић, Славомир 190, 191, 192, 195, 215
 Генчић, Ђорђе 28
 Георгије/Ђорђе (Бранковић) 162, 163, 164, 165, 168, 169, 170, 171
 Георгије (Драгић) 193
 Георгије (Малошевић) 193
 Георгије (Поповић) 95
 Герасим (Адамовић) 95
 Герман (Анђелић) 163, 164
 Главан, Чипријан (Ciprian Glăvan) 80
 Голуб, Љубомир 71
 Грен, Нандор (Green Nándor) 48
 Григорије (Кириловић) 210
 Грујић, Радослав 19
 Грујић, Тамара 222
 Грчић, Јован Миленко 217

Д

Даждеа, Вирђил (Virgil Dajdea) 80
 Дамаскин (Рацков) 193
 Даниловић, Василије 165
 Демијан, Георге Јован (Gheorghe Ioan Demian) 32
 Денић, Сунчица 190
 Денхоф, Карол (Károly Denhof) 169
 Деспотовић, Александар 190
 Деспотовић, Предраг 191
 Дефлеури, Николаје (Nicolae Defleury) 56
 Дешан, Ахил 85
 Дешан, Ахил Млађи 85
 Дешан, Екатерина рођ. Остојић 85
 Дешан, породица 85
 Дијаманди, Константин (Constantin Diamandy) 31, 32, 35
 Диновић, Ранко 190
 Дончић, Милоје 190
 Драгић, Мелетије 210
 Драгутин, краљ 222
 Драче, лекар 161
 Драшковић, Радоје 216
 Дука, Јон Георге (Ion Gheorghe Duca) 32
 Думитру, Флорјан (Florian Dumitru) 56
 Дучић, Јован 192

Ђ

Ђенић, Бошко 186
 Ђерфи, Андраш 223
 Ђорђе Карађорђевић, кнез 156, 158, 160, 161, 162, 164, 165, 170
 Ђорђевић, Јован 221
 Ђорђевић, Милош 190
 Ђорђевић, Петар 71

Е

Едвард VII, краљ 35
 Екмечић, Милорад 27, 28, 29, 31
 Емилијан (Кенгелац) 165
 Еминеску, Михај (Mihai Eminescu) 33
 Ерлер, Јохан Јакоб (Johann Jakob Ehrler) 92

Ж

Жарић, Мирко 190
 Живковић, Васа 208, 211
 Живковић, свештеник, представник великобечкеречки 165
 Живојнов, Владимир 68, 69, 151
 Жупански, Станко 51

З

Замфиреску, Дујлију (Duiliu Zamfirescu) 33
 Звекић, Ђорђе 163
 Златановић, Радослав 190
 Зорка Карађорђевић, кнегиња 159, 160, 161, 165, 168

И

Иванов, Љубомир 69, 71, 73
 Ивић, Милорад 190
 Изабела, краљица 162
 Илин, Сава Ј. 67, 68, 74, 151, 152
 Илић, Михаило 192
 Илић, Сава в. Илин, Сава
 Иринеј (Ђирић) 72
 Истрати, Н (N. Istrati) 150

Ј

Јаковљевић, Добрила Лила 190
 Јакшић, Гргур 32
 Јакшић, Дејан 92, **183–188**
 Јакшић, Миодраг 190
 Јанковић, Драгослав 28
 Јанкулов, Иван 151
 Јашин, Саша 194
 Јашовић, Голуб 190
 Јашовић, Предраг 222
 Јеврић, Даринка 190
 Јеремија (Папазоглу) 95
 Јовановић, Владимир 221
 Јовановић, Војин 208
 Јовановић, Данило 211, 212
 Јовановић, Миомир 190
 Јовановић, Слободан 28
 Јовић, Надежда Д. 222
 Јоковић, адвокат 164
 Јонеску, Таке (Tache Ionescu) 32
 Јоргован, Јаворка Марков 192
 Јордаке, Анастасије (Anastasie Iordache) 31

К

- Кантакузино, Јован (Ioan Cantacuzino) 32, 33
 Карађорђе / Петровић, Ђорђе 79, 80, 86, 87, 88, 89, 155, 224
 Карађорђевић, династија 155, 163
 Карађорђевић, Алекса, брат кнеза Александра 155, 163
 Карађорђевић, Алекса, синовац кнеза Александра 160
 Карађорђевић, Божидар 163
 Карађорђевић, Ђорђе, синовац кнеза Александра 160, 163
 Карађорђевић, Јелена 156
 Карађорђевић, Јелисавета 156
 Карађорђевић, Клеопатра 156
 Карађорђевић, Сара рођ. Настасијевић 160, 163
 Карановић, Огњен 205
 Карацић, Вук Стефановић 149, 223
 Качора, Андреј (Andrei Cacioga) 55
 Керпенишан, Драгомир 72
 Кирил (Живковић) 93
 Клајић, композитор 151
 Клеут, Марија 158
 Кљосов, Анатолиј 60
 Книрш, Антал (Antal Knirsch) 166
 Ковинчић, Урош 42, 52, 53, 55
 Кољибабић, Жарко 190
 Константинеску, Раду (Radu Constantinescu) 92
 Копитар, Јернеј 223
 Корањи, Фриђеш (Korányi Frigyes) 160
 Корнелије (Живковић) 163
 Костић, Драгомир 190
 Костић, Лаза 216
 Костић, Петар 69, 74, 151
 Костић, Слободан 24, 68, 71, 72, 190
 Костовић, Тихомир 201
 Кошак, Јосеф (Josef Kossak) 165
 Кристја, Милош (Miloş Cristea) 55
 Крстић, Огњан 216
 Курич, Николаје (Nicolae Curici) 195

Л

- Лалић, Средоје 183
 Ласић, Пера 222
 Лаховари, Јанку (Iancu Lahovari) 32
 Лендваи, Миклош (Lendvai Miklós) 80, 81, 83
 Леополд II, цар 80
 Лилић Јефтимијевић, Милица 190
 Лихтшајндл, Гејза (Gejza Lichtscheindl) 159, 160, 161
 Лондон, разводник 41
 Лос, Адолф 65
 Лукијан (Пантелић) 194, 203

М

- Мандић, Анте 28
 Манојловић, Милутин 71
 Мањеа, Адријана Сида **189–198**, 222
 Маргиломан, Александру (Alexandru Marghiloman) 35
 Марија, краљица 35
 Марић Ајнштајн, Милева 217
 Марко, Петра 162
 Марков, Зоран **79–90**
 Марков Јоргован, Јаворка 195
 Марковић, Јордана 223
 Марковић, Павле 72
 Мартиновић, К. (С. Martinovici) 150
 Меделец, Флорин (Florin Medeleţ) 81, 82, 85
 Меила, Мирчеа (Mircea Meilă) 192
 Мијатов, Милан 72
 Миклошик, Илона (Miklósik Ilona) 85, 89
 Миле, Вилхелм (Wilhelm Mühle) 162
 Милетић, Светозар 217, 221
 Милин, Андреј 217–219
 Милин, Жива **111–148**
 Милин, Миодраг 217–219
 Милован, Љиљана 192
 Милован, чувар у Арадском логору 42
 Миловановић, Славиша 190
 Милоја, Јоаким (Ioachim Miloia) 82, 84
 Милош Обреновић, кнез 155
 Милуновић, Миодраг 190
 Милутиновић, Никола 204
 Мирков, Милан 71
 Мирон (Ненадовић) 193, 195
 Мирчетић, Бранислав 79
 Митрофан (Матић) 193
 Михаило Обреновић, кнез 155, 157
 Михаиловић, Петар 211
 Михајлов, Цветко 217–219
 Михајловић, Јанко 53
 Михајловић, Милан 190
 Михајловић, Радивој 53
 Михајловић, Савета 53
 Михајловић Толмачев, Олга 53
 Мишић, Јован 173
 Мишков, Милован Р. 67
 Мога, Маријус (Magius Moga) 85
 Мојсије (Путник) 95
 Мокрањац, Стеван Стојановић 74
 Мракић, Горан 192, 195
 Мунтеану, Јован (Ioan Munteanu) 27
 Мунђан, Иво 193, 195
 Муцул, Јован 223

Н

- Нађ, Богдан 72
 Наполеон I, цар 87, 221
 Negrişorac, Ivan в. Станић, Драган
 Неделку, Октавија (Octavia Nedelcu) 196

Недељков, разводник 41, 42
 Недељковић, Зоран 190
 Ненадовић, Јеврем 155
 Ненадовић, Милутин 71
 Нешић, Никола 195
 Никић, Александар 219–221
 Никола Петровић, кнез 160
 Николај (Велимировић) 27, 28
 Николај II, цар 31
 Николајевић, Александар 160, 161, 162, 164, 165
 Николајевић, Екатерина 165
 Николајевић, Константин 160, 162
 Николајевић, Персида 162, 165, 170
 Николајевић, Полексија рођ. Карађорђевић 156, 158, 159, 162, 170
 Николић, Георгије 162
 Николић, Жива 45
 Николић, Зоран С. 190
 Николић, Милан 71, 195
 Николић од Рудне, породица 79, 89
 Николић од Рудне, Михајло 80
 Николић од Рудне, Федор 80
 Никулеску, Василе Т. (Vasile T. Niculescu) 31
 Ничић Циноберски, Драган 190
 Нотович, Ф. И. 35

О

Обрадов, Миодраг 53
 Обрадовић, Доситеј 193, 216, 221–224
 Обреновић, династија 163, 170
 Одаловић, Мошо 190
 Оргонаш, Андреј 85
 Ормош, Жигмонд (Ormós Zsigmond) 87, 88, 89, 90
 Орфелин, Јаков 207
 Остојин, Милош 195
 Остојин, Предраг 195
 Остојић од Великога и Малога Шемљуга, породица 79, 80, 81, 83, 84, 85, 89
 Остојић, Ана 80
 Остојић, Ана рођ. Димовић 80
 Остојић, Василије 80, 81
 Остојић, Василије Млађи 80
 Остојић, Вилма рођ. Ференци 81
 Остојић, Георгије 80
 Остојић, Георгије (II) 81
 Остојић, Драгутин 55, 71, 74
 Остојић, Екатерина рођ. Стејић 81
 Остојић, Иван 81
 Остојић, Ида рођ. Рет (Rötth) 81
 Остојић, Јелисавета 80
 Остојић, Јован 80, 85, 89, 90
 Остојић, Јован (II) 80, 81, 85
 Остојић, Марија 80
 Остојић, Марија рођ. Вукашиновић 81
 Остојић, Марија рођ. Дарвар 81
 Остојић, Марија рођ. Христић 80

Остојић, Нандор Жигмонд/Сигисмунд 81, 82, 84
 Остојић, Павле 81
 Остојић, Петар 80, 81
 Остојић, Петар (III) 81

П

Павле (Авакумовић) 95
 Павле (Кенгелац) 211, 212
 Панић, Божидар 39–58, 215, 216, 217, 224
 Панић, Коста 45
 Пантелејмон (Живковић) 210
 Паскуловић, Војин 71, 72, 205
 Пачу, Лазар 28
 Пашић, Никола 27, 28, 29
 Пепа, Маринко 216
 Перицац, Стева 224
 Персида Карађорђевић, кнегиња 155, 156
 Петар (Петровић) 93, 95
 Петар Карађорђевић, кнез/краљ 156, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 168, 170
 Петров, Јелкица 195
 Петров, Милана 195
 Петровић, Василије 210
 Петровић, Драгутин 86
 Петровић, Павле 211, 212
 Петровић Његош, Петар 217
 Пиљевић, Зоран 190
 Питулић, Валентина 190
 Плавшић, Матеј 164
 Плавшић, Урош 45
 Платон (Атанацковић) 210
 Полит-Десанчић, Михаило 204, 221
 Попа, Гице (Ghiță Popa) 33
 Попов, Дејан 91–110
 Попов, Душан Ј. 216, 219–221, 224
 Попов, Игњатије 173–182
 Попов, Љубомир 192
 Попов, Манојло
 Поповић, Борислав 72
 Поповић, Бранислав О. 217–219
 Поповић, Душан Ј. 93
 Поповић, Љубомир 190
 Поповић, Никола Б. 28
 Поповић, Ратко 190
 Поповић, Станимир 71
 Поповић, Стеван 71
 Прајс, Јован Јаворски 151
 Предић, Урош 216
 Пупин, Михајло Идворски 28, 219
 Путник, Радомир 28

Р

Радан, Михај Н. 193
 Раденковић, Ненад Јеро 190
 Радин, Јован (Ioan Radin) 195
 Радић, Емилијан 165, 168
 Радичевић, Бранко 149–154

Радовић, Анђелија 83
 Радонић, Јован 28
 Раичевић, Горана 158
 Рајић, композитор 151
 Рајковић Кожељац, Љубиша 190
 Рајс, Рудолф Арчибалд (Rudolph Archibald Reiss) 39
 Ракоцевић, Живојин 190
 Ралевић, Велимир 190
 Рамнеанцу, Василе (Vasile Rămneanțu) 81, 82, 85
 Рашајски, Растко 184
 Ређеп, Јелка 223
 Рехницер, Јохан 205, 207
 Ристић, краљевски бележник 164
 Ристић, Предраг **59–66**
 Рознер, наредник 41
 Рокаи, Петер (Rókaí Péter) 223
 Роос, Мартин (Martin Roos) 165
 Росић, Васа 69, 70, 71
 Росић, Мирослав 195
 Рошуц, Николаје (Nicolae Roșuț) 55
 Рубеј, Михај 195
 Руварац, Димитрије 91, 95

С

Савић, Благоје 190
 Савић, Жарко 195
 Савић, Милан 54
 Сазонов, Сергеј Димитријевич 31, 32
 Салчану, Илије (Ilie Sălceanu) 195
 Самуило (Маширевић) 156, 170, 171, 211
 Сарић, Петар 190
 Светозар Карађорђевић, кнез 156
 Сележановић, Светислав 71
 Сладоје, Ђорђо 216
 Соврлић, Новица 190
 Софроније (Кириловић) 95
 Спалајковић, Мирослав 28
 Стаљин, Јосиф Висарионович Џугашвили 218
 Стаморан, Иван 72
 Станић, Драган (Ivan Negrișorac) 195
 Станић, Кузман 162, 165
 Станишић, Стоиљко 190
 Станков, Љубинка Перинац 193, 195, 196
 Станковић, Перса 209
 Станојевић, Божидар 218
 Станојевић, Павле 92, **199–214**
 Станојевић, Станоје 30
 Степанов, Весна 7–**26**, 194, 195, 196
 Степанов, Љубомир 7–**26**, 73, 111, 191, 194, 195, 196, 197, 215, 216, 223
 Стефан (Авакумовић) 210
 Стефан (Михаловић) 210, 211
 Стефан (Стратимировић) 93, 210, 211
 Стефановић, Александар 169
 Стефановић, Миливој 151
 Стефановић, Стеван/Иштван 167

Стефановић, Тома 167
 Стојановић, Коста 28
 Стојановић, Љубомир 28, 30
 Стојановић, Миливој 71
 Стојановић, Миодраг 223
 Стојановић, Радомир 190
 Стојановић, Радосав 190
 Стојанчевић, Владимир 40, 55
 Стојин, Миливој 195
 Стојић, Мирчета 216
 Стојковић, Александар 190, 195
 Сучу, Јован Димитрије (Ioan Dimitrie Suci) 92
 Сучу, Кориолан (Corgiolan Suci) 111

Т

Табаковић, породица 59
 Табаковић, Милан 55, 59–66
 Тадић, Марко 44
 Тасић, Србољуб 190
 Текелија, Сава 216, 221–224
 Телбис, Карол (Telbisz Károly) 165
 Теодор, вршачки епископ 183
 Тирол, Димитрије П. 212, 215
 Тирфелдер, Јован 80
 Томић, Стеван 70, 71, 73, 75
 Траила, Маја 191
 Тубић, Драган **215–217**
 Тумарић, Александар **221–224**
 Турински, Војислав 152

Ђ

Ђирић, Јаша 195
 Ђиупе, Аурел (Aurel Ciupe) 85
 Ђоровић, Владимир 40, 41, 42, 44, 54
 Ђосић, Јоца 151, 152
 Ђурушкин, Миодраг **27–38**

У

Урошевић, Данило 216

Ф

Фенешан, Костин (Costin Feneșan) 111
 Фенчачки, Рада 71
 Фердинанд I, цар 81, 163
 Ференци, Јолана рођ. Остојић 81
 Ференци, Лајош (Ferenczi Lajos) 81
 Фијала, Јанош (Fiala János) 87
 Франц II, цар 80, 221
 Франц Јозеф, краљ 162
 Фриђеш, Пешти (Frigeys Pesty) 87

Х

Хартман (Hartmann), лекар 159
 Харш, Фердинанд Филип (Ferdinand Philipp Harsch) 40

Хатце, композитор 151, 152
 Хегедиш, Едуард 40, 42
 Хилер, Ернестин (Ernestin Hiller) 87
 Хилер, Јохан Фрејер фон (Johann Freier von Hiller) 86

Ц

Цветковић, Владимир Љ. 217, 218
 Цветковић Теофиловић, Ирена 223
 Цвијић, Јован 28
 Церовић, Љубивоје 111
 Цикиндеал, Димитрије (Dimitrie Țichindeal) 223
 Црњански, Милош 197

Ч

Чарнојевић, породица 216
 Чарнојевић, Петар 156

Чичо Поп, Штефан (Stefan Cicio Pop) 42, 55
 Чоботин, Благоје 194, 195, 196
 Чоботин Илић, Божица 196
 Чолевић, Лидија 196
 Чубрић, Љиљана 223
 Чул, Георге (Gheorghe Ciul) 55
 Чутак (Csutak), предузетник из Арада 164, 167, 169

Ш

Шандру, Василе (Vasile Șandru) 217, 218
 Шафарик, Павел Јозеф (Pavel Jozef Šafárik) 223
 Швајцер, чувар у Арадском логору 42
 Шивић, породица 87
 Шивић, Стеван 87
 Шепић, Драгослав 31
 Шиферт, оберлајтнант 41
 Шрек, Јохан Маус 223
 Шумски, Вадим 72

ГЕОГРАФСКИ РЕГИСТАР

А

Алба Јулија (Alba Iulia) 85
Албанија 28
Алибунарски срез 33, 34
Америка 29
Анталфалва (Antalfalva) в. Ковачица
Анталфалвски срез 34
Арад (Arad) 12, 28, 30, 39–58, 59–66, 67, 73, 74, 77, 164, 167, 169, 191, 194, 208, 209, 215, 217, 224
Арад, жупанија в. Арадска жупанија
Арад-Гај (Arad-Gai) 12, 42, 68, 73, 74
Арадска епархија 93
Арадска жупанија 11, 14
Аркод в. Јарковац
Асирија 61
Аустроугарска / Аустроугарска империја / Аустроугарска монархија 27, 29, 31, 32, 35, 36, 37, 39, 40, 44, 45, 48, 54, 57, 149, 173

Б

Баден-Баден 165
Базјаш (Baziaș), манастир 13, 184
Банат 11, 12, 13, 14, 24, 27–38, 40, 75, 79–90, 91, 92, 93, 151, 183, 184, 193, 200, 206, 209, 215, 218, 222, 224
– Јужни 83
Банатска епархија 184
Банатска низија 29
Банатска Црна Гора (Muntenegru Bănățean) 111–148
Барања 30
Бачка 27, 30, 40
Бачка епархија 183
Бачка жупанија 80
Бегеј (Bega), река 15, 33, 92, 157, 166, 170, 171, 173
Бездин, манастир 92, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 206, 207
Бела Црква 28, 165
Бело Брдо 162

Белобрешка (Belobreșca) 12, 68
Београд 29, 35, 40, 44, 51, 83, 150, 160, 161, 162, 164, 183, 184, 223
Београдска митрополија 91
Беч 55, 65, 93, 150, 156, 159, 160, 162, 163, 164, 166, 168, 169, 170, 171, 184
Бихор, жупанија 11
Бобда (Bobda) 173, 192
Бокша 14, 165
Босна 44, 51, 80, 164, 223
Босна и Херцеговина 27, 29, 30, 39, 40, 44, 54, 56, 57
Ботош, општина 33
Ботошањ (Botoșani), жупанија 10
Брестовац (Brestovăț), општина 111
Бугарска 45
Будимпешта (Budapest) 33, 34, 35, 55, 81, 83, 160, 162, 222
Буковац (Bucovăț) 85
Буковина 31, 33, 35
– Јужна 32
Букурешт (București) 7, 11, 28, 31, 32, 33, 35, 151, 160, 164, 216
Бутин (Butin) 81

В

Вардарска бановина 53
Варјаш (Variaș) 12, 68, 69, 72, 73, 75
Велика Британија 29
Велика Кикинда 33, 170
Велики Бечкерек в. Зрењанин
Велики Семиклуш (Sânnicolau Mare) 12, 67, 75, 162, 216
Велики Семпетар (Sânpetru Mare) 12, 68, 69, 70, 72, 73, 75
Велики Тополовац (Topolovățu Mare) 14
Велики Шемљуг (Șemlacul Mare), посед 80, 81, 82, 83, 84, 89, 90
Великобечкеречки протопрезвитерат 94
Великокикиндски срез 34
Вењ (Foeni) 13, 68
Влашка 155
Војводина 184, 205

Војводовина Србије 29
 Војловица 92
 Војловица, манастир 184
 Вршац 28, 86, 183, 184, 187
 Вршачка епархија 68, 93, 165, 183–188

Г

Гад (Gad) 12
 Гагаја (Gătaia) 9, 14
 Гирода (Ghiroda) 14
 Глогоњ (Gogoni) 34
 Горња Мезија 222
 Горњокарловачка епархија 93
 Грац (Graz) 159, 164
 Грачаница, косовска, манастир 62
 Грачаница, херцеговачка, манастир 62

Д

Далмација 27, 29, 30, 223
 Дамбовица (Dâmbovița), жупанија 11
 Дармштат (Darmstadt) 61
 Дебељача, општина 34
 Дебрецин 216
 Дежан (Dejan) 12
 Дента (Denta) 12, 68
 Деска (Deszk) 33
 Деспотовина 222
 Дета (Deta) 12
 Дивић 12
 Дињаш (Dinias) 12, 68, 72, 73
 Долж (Dolj), жупанија 11
 Долово, општина 34
 Доња Мезија 222
 Дрина, река 28
 Дрмно 45
 Дробета –Турну Северин (Drobeta – Turnu Severin) 14
 Дубровник 44, 160, 161
 Думбравица (Dumbrăvița) 14
 Дунав, река 28, 29, 30, 34, 35
 Дунавска клисура 68, 75

Ђ

Ђир (Giera) 12
 Ђирок (Giroc) 14

Е

Европа 27, 31, 36, 37, 55, 156
 – Западна 218
 – Југоисточна 86
 – Централна 83, 86
 Егејско море 29
 Ердел (Ardeal) в. Трансилванија
 Ефес 61

Ечка
 – Немачка 33
 – Румунска 33

Ж

Жебељски протопрезвитерат 94
 Женева 56
 Жомбољ (Jimbolia) 14, 217

З

Задар 44
 Заир 219
 Земун 223
 Златица (Zlatița), манастир 12, 184, 202, 216
 Зрењанин 33, 34

И

Иванда (Ivanda) 12, 68, 72, 74, 220
 Илирик 222
 Истра 30
 Италија 30

Ј

Јадранско море 30
 Јарковац, општина 34
 Јенопоље (Ineu) 222
 Југославија 9, 11, 218
 Јужна Угарска 81, 221

К

Кањижа 30
 Карансебеш (Caransebeș) 14, 184
 Карансебешка епархија / Карансебешка епископија 81, 84, 184
 Карашево (Carășova) 14
 Карашка жупанија 81, 94
 Караш-Северин (Caras-Severin), жупанија 11, 14
 Караш-северинска жупанија в. Караш-Северин, жупанија
 Карловачка митрополија 91, 92, 184, 213
 Карлсруе (Karlsruhe) 15
 Карпиниш (Cărpiniș) 173
 Кетвель/Кетфель (Gelu) 12, 68, 70, 72, 73, 194
 Кеча (Chesea) 12, 68, 70, 72, 74, 173, 192
 Кикинда 33, 17, 165, 222
 Кикиндски срез 33
 Киншас в. Заир
 Кишињев (Chișinău) 155
 Кишода (Chișoda) 14
 Кладово 29
 Кларафалва (Klárafalva) 33
 Кленак 42
 Кличевац 208

Клуж (Cluj) в. Клуж Напока (Cluj-Napoca)
 Клуж, жупанија 11
 Клуж Напока (Cluj-Napoca) 89, 150, 217
 Кнез (Satchinez) 12
 Ковачица, општина 34
 Косово 190
 Костолац 45
 Крагујевац 158
 Крајова (Craiova) 56, 162
 Краљевац (Cralovăț) 12, 111, 112, 146, 147
 Краљевина Румунија 31, 184
 Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца 173, 184
 Краљевина Србија 27
 Крашовска жупанија в. Карашка жупанија
 Крашовски комитат 94, 95
 Кулм 162
 Кулпин 162
 Кусић, манастир 184, 199

Л

Лајпциг 164
 Лесковица (Lescovița) 12
 Липова (Lipova) 28, 30
 Липовски округ 81
 Липовски протопрезвитерат 95
 Лондон 28, 30
 Луговет (Câmpia) 12
 Лугож (Lugoj) 14, 28
 Лукаревац (Lucareț) 12, 111, 112, 146, 147

Љ

Љубљана 30
 Љупкова (Liubcova) 12

М

Мађарска 55, 190, 222
 Македонија 190
 Мали Бечкерек (Becicherecu Mic) 12, 67, 70, 72, 74
 Мали Гај (Gaiu Mic) 12, 13
 Мали Шемљуг (Șemlacu Mic), посед 80, 81, 82, 83, 84, 89, 90
 Мачва 44
 Мачевић (Măcești) 12, 13
 Медијаш (Mediaș) 85
 Месић, манастир 81, 183, 184
 Метоксија 190
 Мехединџа (Mehedinți), жупанија 11, 14
 Модош (данас Јаша Томић), срез 33
 Моноштор (Mănăștur) 12, 13, 68
 Моравска долина 29
 Мориш (Mureș), река 28, 33, 40, 41, 49, 52, 54, 74
 Москва 218
 Мунара (Munar) 13

Н

Надлак (Nădlac) 12, 13, 68
 Наћвала (Satu Mare) 12, 13, 68, 72, 73, 75
 Немачка 31, 45
 Немет (Beregsău Mic) 12, 13, 68, 72, 73, 74
 Ниш 30, 222, 223
 Нова Молдава (Moldova Nouă) 9
 Нови Пазар 222
 Нови Сад 40, 80, 92, 158, 163, 164, 183, 221, 222, 223
 Ново Село, општина 34

О

Овсеница (Ofșenița) 12, 13
 Олтенија (Oltenia) 56
 Оравица (Oravița) 14
 Ореховац 53
 Оршова (Orșova) 14, 28
 Офча, општина 35

П

Пакрачка епархија 93
 Палермо 65, 66
 Палмира 61, 62
 Панчевачка регимента 94
 Панчевачки протопрезвитерат 94
 Панчевачки срез 34
 Панчево 33, 34, 92
 Парац (Pața) 12, 13, 68
 Париз 28, 32, 159, 161, 163
 Пегау 162
 Перјамош (Periam) 14
 Петербург в. Санкт Петербург
 Петрово Село (Petrovaselo) 13, 68, 111, 112, 146, 147
 Печка (Pecica) 12, 13, 68
 Пешта 160, 166
 Пожаревац 55, 95, 209
 Пожаревац, општина 208
 Пожаревачки срез 45
 Пожежена (Ројежена) 13, 68
 Пожун (данас Братислава) 81, 82
 Пољадија 68, 75
 Праг 184
 Пустиниш (Pustiniș) 173

Р

Радимња (Radimna) 12, 13
 Радна 48
 Радојево 173
 Раковац, манастир 210, 211
 Рекаш (Recaș) 9, 12, 13, 149, 150, 151, 152
 Рекаш, општина 111
 Република Српска 190
 Република Србија 215

Решица (Reșița) 12, 13, 28, 85
 Рим 28
 Рудна (Rudna) 12, 13
 Румунија (România) 7–26, 27–38, 67–78, 79, 84, 86, 92, 111, 149–154, 156, 162, 184, 189–198, 200, 201, 205, 215–217, 217–219, 220, 221–224
 Румунска православна сибињска митрополија 184
 Русија 35, 36, 37, 155

С

Саборна српско-грчко-источна црква 162, 163, 164, 166, 167, 170, 171
 Саборна црква у Темишвару 67
 Санкт Петербург 28, 30, 32, 162
 Саравола (Saravale) 13, 68, 72, 74
 Сарајево 55, 83
 Сарака (Săracă), манастир 81, 84
 Свети Ђурађ (Sângeorge), манастир 92, 199, 200, 204, 207, 209, 210, 211, 212
 Свиница (Svinița) 12, 13
 Сегедин 166
 Секерењ в. Сефкерин
 Сент Мориц 160
 Сефкерин 34
 Сибињ (Sibiu), жупанија 11, 91
 Скеуш 166
 Славонија 30, 223
 Словенија 27, 30, 190
 Смедерево 223
 Сока (Soca) 12, 13
 Соколовац (Socol) 13, 68
 Солун 29
 Сплит 44
 Србија 27–38, 39, 44, 45, 48, 55, 57, 86, 155, 157, 158, 163, 164, 168, 216, 218, 221, 222, 223
 Срем 27, 30, 40, 45, 51
 Сремска жупанија 80
 Сремски Карловци 91, 92, 93, 95, 109, 162, 163, 165, 183, 206, 207, 208, 210, 211
 Српска Војводина 210, 211
 Српски Итебеј 173
 Српски Пардањ 211
 Српски Семартон (Sânmartinu Sârbesc) 12, 13, 68, 72, 74, 216
 Српски Ченеј, општина 173
 СССР 218
 Станчево (Stanciova) 13, 111, 112, 146, 147
 Стара Молдава (Moldova Veche) 12, 13, 68
 Страган 158
 Стражилово 150
 Суботица 30, 45
 Сушка (Sușca) 14

Т

Тамиш (Timiș), река 28, 29, 34, 35
 Тамишка жупанија 10, 11, 14, 80, 81, 88, 111, 156, 173, 215

Тамишка низија 173
 Тамиш-торонталска жупанија 82
 Текелијина црква у Араду в. Црква Светих апостола Петра и Павла
 Темишвар (Timișoara) 11, 12, 13, 14, 15, 24, 28, 42, 45, 46, 47, 52, 53, 55, 67, 68, 69, 70, 72, 74, 75, 76, 77, 79–90, 92, 93, 109, 149, 150, 151, 152, 153, 155–172, 173, 174, 183, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 203, 204, 205, 206, 212, 213, 215–217, 219–221, 221–224
 Темишвар (Град) [Timișoara (Cetate)] 164, 166
 Темишвар (Мехала) [Timișoara (Mehala)] 68
 Темишвар (Фабрика) [Timișoara (Fabric)] 164
 Темишварска епархија (Episcopia Timișoarei) 24, 91–110, 183, 184, 199–214
 Темишварски комитат 94, 95
 Темишварски округ 81
 Темишварски протопрезвитерат 91, 94, 96, 109
 Тимиш (Timiș), жупанија в. Тамишка жупанија
 Тиса, река 34, 35
 Толвадија (Tolvădia) 12, 13
 Топола 155, 157, 164
 Тополовац (Topolovățu Mare), општина 111
 Торња (Turnu) 13, 68
 Торонталвашархелъ в. Дебелъча
 Торонталска жупанија 32, 33, 34, 94
 Торонталски комитат 94
 Торонталторда (Торда), општина 34
 Трансилванија (Transilvania) 31, 32, 33, 35, 55, 56, 87
 Требиње 63
 Трст 30
 Турска 155
 Турска Кањижа, срез 33, 34
 Турски Бечеј, срез 33, 34

У

Угарска 27, 36, 37, 83, 80, 164, 221, 222
 Уздин 34
 Уздин, општина 34
 Ујвар (Uivar) 173
 Улбеч (Peciu Nou) 13

Ф

Фажетски протопрезвитерат 95
 Фаџет 9
 Фенлак (Felnac) 12, 13, 68, 72, 73
 Фењ в. Вењ
 Фоча 83
 Француска 32, 36, 37, 160

Х

Хабзбуршка царевина 92
 Херцеговина 164, 223
 Ходош, манастир 162, 163
 Хотин 155, 173

Хрватска 27, 30, 36, 37, 51 190, 223
 Хрватски Ченеј, општина 173
 Хунедоара (Hunedoara), жупанија 11

Ц

Цетиње 160, 170
 Цирих 164
 Црепаја, општина 34
 Црква Светих апостола Петра и Павла у
 Араду 42, 51, 52, 53, 55, 67
 Црна Гора 29, 160, 162, 168, 190

Ч

Чаковачки протопрезвитерат 91, 94, 96, 109

Чаково (Ciacova) 12, 13, 67, 77

Чанад (Cenad) 12, 13, 75
 – Немачки 165

Чанадски протопрезвитерат 91, 94, 96, 109

Ченеј (Cenei) 12, 13, 18, 68, 173–182, 192

Ченеј, срез 33

Чешка 162, 190

Ш

Шаг (Şag) 14

Шенђурац (Sângeorge) 13, 68, 72, 73, 74

Шибеник 44

Штајерска 162

Регистре сачинила

Таијана Пивнички Дринић

ТЕМИШВАРСКИ ЗБОРНИК 8

За издавача
Доц. др Ђорђе Ђурић
Генерални секретар Матице српске

Свручни сарадник одељења
Мирјана Зрнић

Преводи на енглески
Дејан Попов

Преводи на румунски
Дејан Попов

Лектор и коректор
Татјана Пивнички Дринић

Технички уредник
Вукица Туцаков

Компјутерски слоџ
Владимир Ватић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
94(=163.41)(498)(082)

ТЕМИШВАРСКИ зборник = The Timisoara
Review = Culegere de Studii – Timișoara / главни и
одговорни уредник Стеван Бугарски. – 1994, 1– . –
Нови Сад : Матица српска, Темишварски одбор,
1994– . – 25 cm

ISSN 0354-6721

COBISS.SR-ID 37976332

Штампање овог *Зборника* омогућило је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије